میکیاڤیللی

سێبەری شەیتان لەسەر زەوی

- ژیاننامە
- قوتابخانە و کارەکانی
بە کتێبی میرەوە

وەرگێڕانی:
خالید هەرکی

Scanned with CamScanner

238 posts | 19.2k followers | 7 following

Promote | Edit Profile

پەرەی فەرمی 📚 کتێبی PDF 📚
Public Figure

لێرە

باشترین و بەسودترین و پڕ خوێنەرترین کتێبەکان

بە خۆڕایی و بە شێوەی PDF داگرە

.

Ganjyna

.

لینکی کتێبەکان 👇 ئەم لینکە بکەرەوە بۆ داگرتنی کتێبەکان
drive.google.com/folderview?id=1gk8e3nSJGJLu36xeLUjwdbjgTSVslbo_

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی

سێبەری شەیتان لەسەر زەوی

ژیاننامە، قوتابخانە و کارەکانی بە کتێبی میرەوە

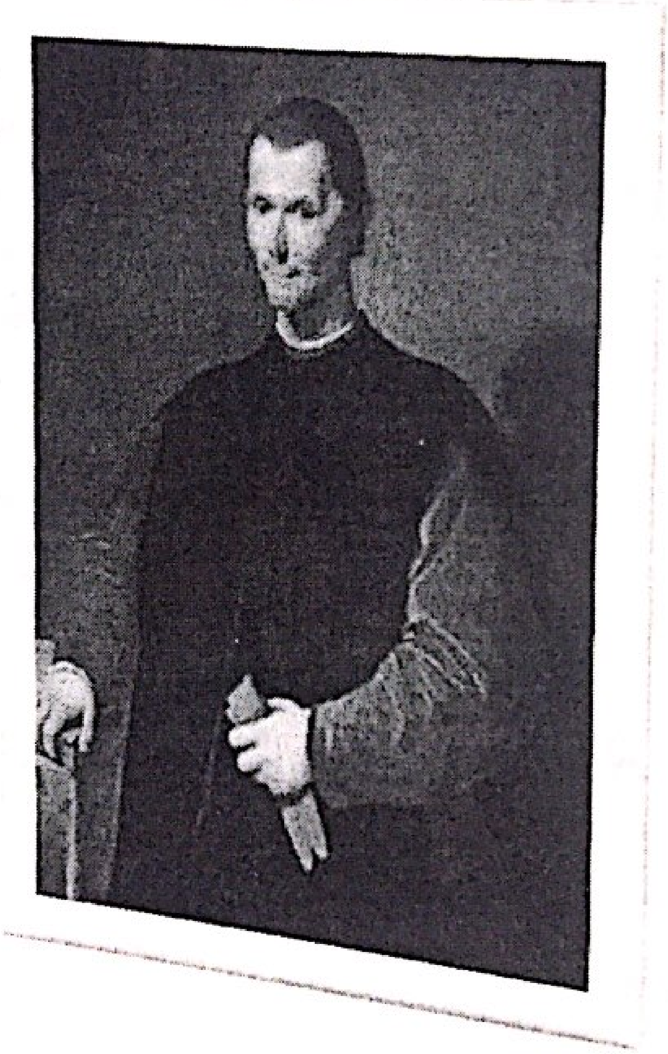

نووسینی :

ئەحمەد ناسیف، مەجدی کامل

وەرگێڕانی:

خالید هەرکی

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی

ئەحمەد ناسیف، مەجدی کامل

نووسینی : **ئەحمەد ناسیف، مەجدی کامل**

وەرگێڕانی: **خالید هەرکی**

دەرهێنانی هونەری ناوەوە: خەلیل هیدایەت مام شێخ ٤٩٢٤٢٦٣

بەرگ : ئاکار جەلیل کاکەوەیس

تیراژ : (١٥٠٠) دانە

نرخ : (٧٠٠٠) دینار

شوێنی چاپ : چاپخانەی ڕۆژهەلات - هەولێر ٠٧٥٠٤٦٣٩٥٣١

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (٦٦٠) ی ساڵی ٢٠١٤ی پێ دراوە

لە بلاوکراوەکانی

ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بلاوکردنەوە/ هەولێر

ژمارە (١٨٧)

مافی لە چاپدانەوەی پارێزراوە بۆ ناوەندی ئاوێر

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی

سێبەری شەیتان لەسەر زەوی

ژیاننامە، قوتابخانە و کارەکانی بە کتێبی میرەوە

Scanned with CamScanner

پێشەکی

نیکۆلای دی بیرناردۆ میکیاڤیللی، ئەو نوسەر و هزروانەی بۆ یەکەم جار ئەو ڕاستیانە دەکاتە بڕوا و هزری سیاسی کە لە ئەرزی واقع بوونەتە ڕێنما و خەڵکی پیادەیان دەکا، بەڵام دانیان پێدانانێ، لە پێنا و وتنی ئەو ڕاستیانە، ئەو پیاوە بە پیاوێکی خۆپەرست و ستەمکار و چاوچنۆک بۆ کورسیی دەسەڵات دەناسرێ، هەرکاتەی کەسێک لە پێناو مانەوەی یا گەیشتن بە کورسیی دەسەڵات کارێکی نارەوا و نایاسایی ئەنجام دا، بێ سێ و دوو دەڵێن تۆ کەسێکی مکیافیلیستی، دیارە ئەو خەڵکە هەمویان بە هەڵەدا نەچوونە ئەوەتا ئەم سیما و خەسڵەتە بەهۆی ئەم گوتە بەناوبانگەی بەسەریەوە دەبێتە ماڵ، کە لە کتێبی میردا

Scanned with CamScanner

دەڵێ (ئامانج پاساوی ڕەفتارە)، واتە لە پێناو گەیشتن بە ئامانج، جا هەر ئامانجێک بێت، بەڵام لێرە مەبەستی ئامانجی گەیشتن بە دەسەڵاتە یا مانەوەی لەسەر دەسەڵاتە، لەم پێناوەدا هەر ڕەفتار و کردەیەک ئەنجام بدەی، ئامانجەکەت دەبێتە پاساوی بە شەرعیکردن و بە یاسایی کردنی ڕەفتارەکانت، لەم میانە کاری کوشتن و ستەمکاری، کاولکاری، نادادپەروەری، بەشێک دەبن لەو ڕەفتارانەی گەیشتن بە ئامانج بۆیان دەبێتە پاساو.

هەر بۆیە بە دڵنیایەوە هەموو ئەوسەرکردانەی ئەمڕۆ لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست لەسەر دەسەڵاتن، کتێبەکەی میریان ئەزبەر کردووە، نەک جارێک، بەڵکو چەندین جار بە وردی خوێندوویانەتەوە و جێبەجێی دەکەن، بەڵام بە ئاشکرا نا، بەنهێنی، بەر لەوانیش پادشا و دکتاتۆرەکان ئەوانەی بە ستەم و زۆرداری حوکمیان بەڕێوەبردووە، ئەم کتێبەیان بە نهێنی خوێندۆتەوە و خۆیان لە خەڵک کردووە بە فریشتە، لەکاتی کوشتنی هەردوو پادشای فەرەنسا هنریی سێیەم و هنریی چوارەم، ئەم کتێبەیان لە گیرفاندا دۆزیوەتەوە، هیتلەر دەڵێن هەموو شەوێ بەر لە نوستن، بەشێکی لەم کتێبە دەخوێندەوە و لە تەک پێخەوەکەی دایدەنا، مۆسۆلینی لەساڵی ١٩٢٤ نامەی دکتۆراکەی لەسەر میکیاڤیللی بووە، ناپلیۆن ئەم کتێبەی لە ناو کتێبخانەکەی خۆی لە ناو هەزار کتێبە بە نرخەکاندا داناوە، ستالین، فردریکی مەزن پادشای بروسیا و ریشیلیۆ و چەندین فەرماندە و سەرکردەی دونیا، بە هەمان شێوە خەڵکانی ئێمەش ئەم کتێبەیان بەدەست سەرکردەکان و لە ماڵی ئەوانیان بینیوە،

ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆبێ ئەم کتێبەی میر ڕێنما و یاسای پیادەپێکراویان بووە.

دەبێ ئەم کتێبە چی تیابێ لای هەندێک ئەوەندە ڕەواج و لای هەندێک بێ ئابڕووە؟

من دەڵێم ئەگەر میکیاڤیللی بڕوای بەم گوتانە هەبێ، کە خۆی وتویەتی و کردوونی بە هزر و بیردۆزی سیاسی، دەکرێ بۆچوونی دووەممان لا پەسند بێ، بەلام ئەگەر مەبەستی ناساندنی ئەو خەڵکە و خەسڵەتەکانی پادشا و دەسەلاتدار بێ ئەوە واقعێکی پێ ناساندوین کە مەرج نییە پێمان خۆش بێ، بەلام بوونی هەیە، بەڵکو ئەوکات بۆ خەڵکە ئاسایی و بێدەسەلاتەکە سوودی هەبێ، بۆ ئەوەی لەو مەترسی و خەسڵەتە قێزەوەنانە بە ئاگابێ کە دەبنە هۆکاری گەیشتن بە دەسەلات و پێپەستکردنی مافی زۆرینە و چەوساندنەوەیان. لەو حاڵەتەدا دەڵێین بۆچوونی یەکەممان پەسندە، ئەگەر بۆ ئەو مەبەست بێ، منیش دەڵێم خوێندنەوەی ئەم کتێبەی میر بۆ خەڵکە چەوساوە و هاولاتیان پێوسیتە، تا لەو ڕەفتارانە شارەزابن و بزانین دەسەلاتدار حاکم یا پادشا چۆن دەبێتە حاکم و پادشا و لە دەسەلات دەمێنێتەوە ؟ نەک بۆ جێبەجێکردنی هزر و بیردۆزەکانی، بەڵکو بۆ وەرگرتنی پەند لەم ڕەفتارانە.

لەم کتێبەدا کە پوختەی بەرهەم و هزر و بیردۆزەکانی میکیاڤیللی دەخاتەڕوو لەگەڵ کورتەیەک لە ژیاننامەی، بە بەراورد کردنی هزر و بۆچوونەکانی لەگەڵ هزرو بۆچوونی زاناو هزروانانی بواری سیاسەت ومێژوو سەربازی چ ئەوانەی لەو سەردەم

Scanned with CamScanner

ژیاون چ ئەوانەی دوای ئەو هاتوون و تانەیان لە بۆچوونەکانی داوە یا بڕوایان پێی هێناوە و لەسەر هەمان ڕێچکە نووسیویانە.

کاتێک ئەم کتێبە وەردەگێڕمە سەر زمانی کوردی، مەبەستم ئەوە نییە نەوەی نوێمان بەم مەدرەسەیە پەروەردە بکەم و نیشانیان بدەم کە ئەم ڕێچکە هزرە ڕێچکەیەکی باشە بۆخزمەتکردن بە نەتەوەو گەیشتن بە پۆستی بەرپرسیارێتیی باڵا، نەخێر، بەڵکو زیاتر مەبەستم ئاشناکردنی ڕۆڵەی داهاتووی میللەتەکەمە بە حیلە و چەواشەکاری ئەو بەرپرسانەی لەم ڕێگەیەوە بە پۆستی بەرپرسیارێتی باڵا گەیشتوون، بە سیما و ڕوخسار لەبەر چاومان فریشتەو سومبولی نەتەوایەتین،پێیان بڵێم، مەرج نییە وێنەکان ڕاست بن و خوێندنەوەکەمان لە جێی خۆیان بن، چونکە لە دیوێکی تری وێنەکان دەکرێ وێنەی تر هەبن مەبەست و ئارەزوی تر حەشار درابن کە بە پێچەوانەی دیمەنە دیارەکان بن.

خالید هەرکی..هەولێر / ٣١/ئابی ٢٠١٤

Email: xalidherki@serben.com FB : Xalid Herki

Scanned with CamScanner

پێشکەشە

بـــەو کەســـــانەی بـــە دەســــتی
ســـەرکردەکانیان، بوونـــە قوربـــانیی
سیاسەتی ئەم کتێبە.

Scanned with CamScanner

بەشی یەکەم

میکیاڤیللی.. کاروانی ژیان و پێگەیشتنی

نیکۆلای دی بیرناردۆ میکیاڤیللی لە ٣ی ئایاری ١٤٦٩ لە شاری فلۆرەنسا لە ناوەڕاستی ئیتالیا لەدایکبووە، ڕەچەلەکی بۆ خانەوادەیەکی مێژین و ناوداری ئیتالیا دەگەڕێتەوە بەناوی(تۆسکانی)، سەرجەم ئەندامانی خانەوادەی لە پلە و پۆستی بالای سیاسەت لە فلۆرەنسا کاریان کردووە، بەم هۆیەوە شوێنە هەستیارەکان و بنکە بڕیاربەدەستەکانیان بینیوە، بۆیە هەردەم لە نێو بینە و بەردەی سیاسەتدا بوونە، تەنانەت خانەوادەی باپیرەشی بەهۆی کاری سیاسییەوە لە ساڵی ١٢٦٠ لەو شارە دوورخراونەتەوە، یەکێک لە نەوەکانی ئەو خانەوادەیەش ژیانی لە زیندان بردۆتەسەر، بەر لە هاتنی

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی بۆ دونیا باری ئابووری ئەو خانەوادەیە نەختێک تێکدەچێ و ئەمەش کاردەکاتە سەر ڕەوشتەکانی میکیاڤیللی، ئەوەتا لە داهاتوو ئەم کارتێکردنە بەدی دەکرێ.

مکیاڤیللی لە باوەشی سیاسەت و ڕۆشنبیریدا پەروەردە دەکرێ و گەورە دەبێ، باوکی پارێزەرێکی ناسراو بوو، دایکی شیعری دەهۆنییەوە، هەرچەندە زانیاریی تەواو لەسەر ژیاننامەی منداڵێتیی ئەم پیاوەمان لەبەردەستدا نییە تا لە روی ڕۆشنبیرییەوە تیشکێک بخەینە سەری، بەڵام ئەوە دەزانین کە بۆ ئەو سەردەم پلەیەکی باشی لە خوێندن بریوەو زانیاری و زانستێکی باشی وەدەست هێناوە، ئەوەتا یاساو مێژوو دەخوێنێ و تەواویان دەکا، لە تەمەنی حەوت ساڵییدا فێری لاتینی دەبێ کە ئەوسا زمانی زانست و ڕۆشنبیری بووە، لە سەرەتای گەنجێتیدا مەیلی ڕۆشنبیریی کۆن و نوێی هەبووە، بۆیە گوتارەکانی گوتاربێژی ناسراوی ڕۆمانی (شیشرۆن) (٤٣ پێش زاینی) هەروەها کتێبەکانی ئەرستۆ لەگەڵ ئەو نووسین و کتێبانەی پێشەنگی ڕینسانسن ((دانتی) ١٢٦٥.١٣٢١)) و (بترارک) ١٣٠٤..١٣٧٤)) دەخوێنێتەوە .

بەڵام لە ڕاستیدا قوتابخانەی میکیاڤیللی، شەقامەکانی فلۆرەنسا بوو کە چەندین زاناو بلیمەتی بەو دونیایە بەخشی لە نموونەی (دانتی، لیوناردو داڤنشی، مایکل ئەنجلۆ) و هیتریش.

ئەم شارە ئەو جیاوازیەی هەیە لەگەڵ شارەکانی تری ئیتالیا کە خاوەنی چالاکیی سیاسیی بەرفراوان بووە، تەنها نوخبە

Scanned with CamScanner

تێیدا بەشدار نەبووە، بەڵکو سەرجەم خەڵکەکە لەو چالاکیانە بەشدار بوونە هەروەکو بووندقیە وابووە، بە گوتەی مێژوو نوسێک:

(لەم شارە سەرجەم خەڵکەکە لە کاری سیاسەتدا بەشدارن). هەرواش بوو شەقامەکانی ئەم شارە چەندین ڕووداوی سیاسیی یەک لە داوی یەک بەخۆوە بینی بوو کە لە بیری ئەو خەڵکە نەدەچوونە دەر، ڕۆژانە لەسەر زمانیان باس دەکران.

ڕەوشتی میکیاڤیللی

خاوەنی جوتێک چاوی بریقەداری دووربین بوو، بەژن و باڵایەکی مامناوەند و جوتە لێوێکی تەنک بە پێکەنینەکانی ئەم لێوانەی هەلگێر و وەرگێر دەکردن، ئا بەم شێوەیە سەرچاوەکان پێناسەی سیما و شێوازی دەرەوەی میکیاڤیللی دەکەن، ئەمەش پشت بە گوتەی ئەو کەسانە بەستراوە کە لەو سەردەم لەگەڵیدا ژیاون، لەگەڵ ئەو تابلۆ و پۆستەرانەی لە وێنەی ئەو کێشراون یا نیگار کێشیان بۆ کراوە، لە پشت ئەم دیمەنە دونیایەک لە نەریت و ڕەوشتی شاراوە هەبوون، میکیاڤیللی بەوە ناسرابوو کە بەخێرا ڕاستیەکان دەستنیشان دەکا ودەیان ناسێتەوە، کارتێکردنی خێرای لەسەر گوێگرانی هەبووەو ڕەوانبێژی و خۆش گوزەری لە سیفاتەکانی بوونە، سازانی لەگەڵ هەموو توێژەکان هەر لە دارفرۆشەکانی گوند و ئەمیری ئیتالیاوە تا دەگاتە پادشاکانی ئەوروپا هەبووە، هەموو

Scanned with CamScanner

هـەوڵ و تێکۆشـانی بـۆ ئـەوە بـوون تـا لـە بـەر چـاوی خـەڵک خۆشەویست و ئێسک سوک بێ.

بـۆ دۆسـتایەتی وهـەڤالانی پر خۆشەویسـتی و دڵسـۆز بـوو، ئەوەی لـە توانایدا بوایە بۆ ئـەوانی دەکرد، لـە ژیانیدا زۆر لـە کـاری توندوتیژییـەوە دوور بـوو، دڵـی بـە هـەموو جـۆرە قوربانییەکەوە بوو، ئەمە بە ڕوونی لە نامەکانیدا دەردەکەون، لەروی راگەیاندنی بەناوبانگیەوە، کەسێک لـە سـەردەمی خـۆی لە ڕووی بلیمەتی وبەناوبانگیەوە پێی نەگەیشت.

لەگـەڵ ئەمانـە هەمویدا، کەسـێکی راراو دوودڵ و بـەگومان بوو، جارێک خۆی پێناسـەی خۆی دەکا ودەڵێ:

*(بەهۆی ئەوەی بە هـەژاری لـەدایک بوم، بـەر لـەوەی فێری خۆشگوزەران بم فێری پێویستی بووم) ئـەوەتـا خۆشـگوزەران بە تێگەیشـتنێکی ئیتالیانـە پێناسـە دەکـا، ئـەو زۆر ژیـانی خـۆش دەویست، کەسێکی دەست کراوە بوو و قـەرس نـەبوو، ئـەوەی لەدەستیدابوایە لە خۆی و برادەرانی خەرج دەکرد.

هەرچەنـدە شـەیدای ژن و ئاشـقی جـوانی بـوو، بـەڵام هـیچ کاتێک لە داب و نەریتەکان دەرنەدەچوو، هیچ کاتێک ڕێگەی بە هـیچ کەسـێک نـەدەدا سیسـتەمی ژیـانی خێزانیـی بشـێوێنێ، خوشەویستیەکی جوانی بەسەر مندالەکانیدا رەنگپۆش کردبوو، هـەروەها بـۆ هاوسەرەکەشـی ڕێـز و خۆشەویسـتی و خاوەندارێتی و وەفاداری تایبەتیی دەنواند، ئـەم خۆشـەویستی و ئومێدانەی بەتەواوەتی لەگەڵ بلیمەتی و زیرەکی و دڵسۆزیی بۆ کارەکانی دەهاتنەوە .

Scanned with CamScanner

ئەمانە بوونە مایەی ئەوەی میکیاڤیللی ببێتە کەسێکی نامۆ لە نێو ئەو کۆمەڵگایەی، پاشماوەی هزری دەرەبەگایەتیی ئەوسادا بەتایبەتی تاکرەوی و دوزمانیی ئەو سەردەم کە بەسەر هزری زۆربەی هزرمەند و بیرمەندانی ئەوسادا زاڵ بوو سیمای خەڵک و یاسای ژیان بوونن.

خەڵکانی نەفس نزم چاویان بریبووە پێگە و توانای، بۆیە هەردەم لە ڕێگەی زمانلێدان و دروستکردنی کێشە سەرئێشەیان بۆ دروست دەکرد، زمانیان لێی دەداو چاویان بڕیبووە تواناکانی، کەسێک لە برادەر و دۆستانی بەدڵسۆزی بەدەوریەوە نەمابو، بەتایبەت ئەوکاتەی کە دوردەخرێتەوە بۆی دەردەکەوێ کە کەسێکی ئەوتۆ دڵسۆزی نییە، تەنها ئەوانەی وەکو ئەو بیردەکەنەوە نەبن،یا ئەوانەی ڕەوشتی بەرزیان ڕێگەیان پێنادا لە ئاست بیرکردنەوەکانیاندا نەبن، لە سەروی هەمویان مێژوونوس کویجاردینی و دیپلۆماتکاری فلۆرەنسی فرانسیسکۆ فیتۆری، هەروەکو ا.ک.جیفیلیکۆ ی مێژوونوس سەبارەت بە میکیاڤیللی دەڵێ :

خۆی تاقانە بوو لەم بوارە، بەڵام تاقانەیەکی لەوان بەرزتر.

ئەوانەی چاویان بریبووە میکیاڤیللی سوودیان لە راشکاویی ئەو دەکرد بۆ ناوزراندن وشکاندنی پێگەی، ئەوەی ڕاستیش بێ ئەو نەیدەتوانی راوبۆچوونەکانی بەرانبەر بە کەسانی تر بشارێتەوە، سیما و ڕوخسارە پێکەنیناویەکانی هەردەم دەربری بێگەردی و دلپاکی بوون، بۆیە لەم ڕووەوە ئەو بە تاق و تەنیا و جیاواز بوو وەکو هاو شێوەکانی نەبوو،

لەبەردەم بەرپرسان بە چاوچنۆکی و بە سوک و رسوایی بناوریتەوە یا ماستاویان بۆ سارد کاتەوە، ئەوکاتەی ویستی ئەوجۆرە کەسانە ریسوا بکا کە خۆیان بە رکابەری ئەو دەبینی و لە راستیشدا کەسانی نزم وبێ ئابروو بوون. دەنوسێ دەڵێ :

(ماوەیەکی زۆرە ئەوە نالێم کە بیری لێ دەکەمەوە. هەرگیزیش بیر لەوە ناکەمەوە کە دەیلێم، ئەگەر ئەمە رویدا جارێک لە جاران راستی بڵێم دەبێ بە چەند درۆو دەلەسەیەک پەردە پۆشیان بکەم نەبادا بگاتەوە دەست پیاوە مەزنەکان).

بە گاڵتەجاریان تاوانبار کرد کە لەراستیدا بەس وا نەبوو. بە گوێرەی ناساندنی یەکێک لە مێژوو واسان، تەنها دەربرینی بروابوونی ئیمانداریکە بەو رواڵەتەی کە بروای پێهەیە. ئەو هیچی لە ناخدا حەشار نەداوە ئەگەر هەر شتێکیشی حەشاردابێ ئەوا جوانی و بێگەردیی حەشارداوە بۆیە ئەو نیانی و باشیەی کە هەیەتی لای خەڵک بە راستی نابینرێ).

هەردەم ئەوانەی چاویان بە بەرهەمو تواناکانی میکیاڤیللی هەڵنەهاتوە پەنایان بۆ شێوازی نابەجێ و دور لە نەریتەکان بردوە. بۆئەوەی کەسایەتیی میکیاڤیللی پێ بشکێنن و ناوی پیسزرێنن. بە چلێس و چاوبرسی ناویان دەبرد چونکە بۆ مارەکردنی ماریا کورسینی هاوسەری پارەی بەخشی بوو، چونکە ماریا ژنێکی خاوەن سامان و دەوڵەمەند بووە. ئەوەیان بۆ بۆ هەڵبەستبوو کە چاوی لە سامانی ئەو بووە. بۆیە

Scanned with CamScanner

ئەوەندە پارەی داوە تا شووی پێبکا، ئەمە لە کاتێکدا بوو کە خۆشەویستی و وەفاداری میکاڤیللی و ماریا گەیشتبووە ئاستێک وەکو نموونە ناویان دەبر، تەنانەت بەر لە مردنی، میکیاڤیللی وەسیەت دەکا بەشێکی زۆر لە سامانی بدرێتە ماریای هاوسەری، دیسان لە نامەکانیدا ئەوە دەردەکەوێ کە میکیاڤیللی لەکاتی سەفەردا چەند بە پەرۆش دەبێ زوو بگەڕێتەوە بەتایبەت لەبەر دیدەنی ماریای هاوسەری کە گەلێک جار وەکو ناوی نازاندن بە (فەرماندەمان) ناوی دەبا.

سەرەرای ئەوسەرکەوتنانەی بە پراکتیکی وەدەستی هێناون بەتایبەتی لە بواری دبلۆماسی، هەندێک کەس ویستویانە گومان بخەنە سەر سەرکەوتنەکانی، بەلام ئەم هەولانەی بۆ شاشکردنی کارەکانی دران بێ هودە بوون.

ئەم هەلوێستە ناجوامێریانەی لە لایەن هەندێک لە هاوەل وناسیاوانییەوە وەرگیران، لەگەڵ هەندێک لە کێشە تایبەتیەکانی بوونە مایەی پەیدا بوونی رەشبینی بۆ میکیاڤیللی. بە بڕوای ئەو چاوتێبرین وحەسادەت حەز و ڕەفتارێکی جێماوەی مرۆڤە، لەگەڵ سروشتی مرۆڤ سەریان هەلداوە، ڕەوشتی مرۆڤە سوکایەتی بە کارەکانی یەکتر بکەن، میکیاڤیللی خۆی لەم جۆرە کەسانە نەبووە بەلام ئەم رەشبینییە وای لێ کردووە وا بیر بکاتەوە، ئەو تەنها لە پێناو چاکە گەیاندن بە گشت کەسێک، هەوڵی داوە و تێکۆشاوە.

بۆیە دەبینین مێژوو ڕاست دەڵێ و حوکمێکی ڕاست دەدا کاتێ چاوچنۆکەکانی دەورو بەری میکاڤیللی ئەستێرەیان لە

Scanned with CamScanner

ئاسمان دەکوژێتەوە و تەنها ئەستێرەی میکیاڤیللی لە ئاسمانی ئیتالیا دەدرەوشێتەوە و ناوی لە بۆنە ومەحافلە سیاسیەکان بە زیندویی دەمێنێتەوە، ئەوەتا دوای مردنیشی تا ئەمرۆ لە گۆڕەکەیدا حوکم و دەسەڵاتی بەسەر سیاسەتەکاندا دەڕوا و ڕا و بۆچوونەکانی خۆی بەسەر سیاسەتمەداراندا دەسەپێنێ و ئەوانەی برسیی کوریی دەسەڵاتن عەودالی هزر وبیردۆزەکانینە.

سەرەرای توانا و هزرە کاریگەریەکانی، میکیاڤیللی لە زووەختانێکی گونجاودا شوێنی شایستەی خۆی لە نێوەندی سیاسیی فلۆرەنسا پێ نەگیرا، هۆکارەکەشی بۆئەوە دەگەرێتەوە کە ئەو فاکتەر و ئامرازی گونجاوی نەبووە پێی بگاتە سەر شانۆی ڕووداوەکان، ئەوکاتەی پێیشی دەگات تەمەنی دەبێتە ٢٩ ساڵان، دیارە بەر لەو کەسانی تر پێیگەیشتون واتە ئەو نەختێک دوا کەوتوە.

لەگەڵ ئەمەشدا میکیاڤیللی توانیویەتی بە ئاسایی پێگەیەک لەم میانە بۆخۆی وەدەست بێنێ و دواتر ئەم پێگەیە توند بکا و خۆی بچەسپێنێ و بەخێرایی بەسەر ڕەوشەکەدا بسەپێنێ، هەروەکو خۆی باس لە خۆی دەکا و دەڵێ:

ئەم پیاوە وا دەرکەوتوە کە نە باس لە دروست کردنی قوماش بکا نەلە رستن و چنین نەلە قازانج و زیان، بەڵکو تەنها باس لەیەک بابەت بکا ئەویش پرسەکانی دەوڵەت بن)، بۆیە لەکاتی ڕاگەیاندنی سیستەمی کۆماری لە فلۆرەنسا پلەی سکرتێری ئەنجومەنی بیست کەسیی پێدەسپێرن لە حوزەیرانی

Scanned with CamScanner

١٤٩٨ تواناو بەهرەمەندی و بلیمەتی خۆی لە پۆستە وەدەر دەخا بە شێوەیەک کەسێک لە هاوەڵەکانی بە ئاستی ناگەن.

میکیاڤیللی بەر لە وەرگرتنی ئەو پۆستەی نە نوسراوی بۆ سەرووی خۆی بەرزکردبۆوە، نە ڕاپۆرتی تایبەتیی نوسیبوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دارشتن ونووسین و ڕێنوسی یەکەم نوسراوی وەکو ئەوە وابوو کە خاوەنی ئەزموونێکی دوورودرێژ بووبێ لەم بوارە، کەچی ئەمە یەکەم جاری بوو دەست لەم کارە بدا.

وەنەبێ ئەرکە پێسپێردراوەکەی ئاستێکی نزمی هەبێ، چونکە ئەنجوومەنە بیست کەسیەکە سەرپەرشتی کاروباری سەربازی و پەیوەندییەکانی دەرەوەی کۆماریی دەکرد، بەتایبەت لەوکاتیشدا وڵات بە قۆناغێکی ناسک و هەستیار تێدەپەڕی بەهۆی بەگژیەکداچوونی پەیوەندیەکانی نێوان کۆماری فلۆرەنسا و حکومەتی شارەکانی ئیتالیا، دیارە بەهۆی چاوتێبڕینی دەوڵەتان لە خاک و سامانی یەکتر لەو سەردەم چەند بەیەکداچوون و ڕووبەڕووبوونەوە لە نێوان ئیسپانیاو فرەنسا، لەسەر کێشە نەتەوایەتیەکان ڕویاندا، ئەوکاتەی بیرۆ سوودورینی، یەکێک لە هەڤالانی میکیاڤیللی دەبێتە سەرۆکی ئەنجومەنەکان زیاتر پێگەی بەهێز دەبێ و سیاسەتەکانی میکیاڤیللی پیادە دەکرێن و دەبێتە یەکێک لە دارێژەرانی سیاسەتی کۆمار.

میکیاڤیللی ماوەی پانزە ساڵ لەم کارەی بەردەوام دەبێ، لەم ماوەیەدا بە ٢٤ بیست و چوار نێردەی دیبلۆماسی هەلساوە،

لەم ڕێگەیەوە دەرفەتی ئەوەی بۆ دەرەخسێ پەیوەندیەکی باش لەگەڵ کەسایەتییە ئیتالی و ئەوروپیەکان ببەستێ لەوان پاپا و پادشای فرەنسا و ئیمپراتۆری ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی پیرۆز.

لەم میانە و بەهۆی ئەم سەردانی و نێردەیانە میکیاڤیللی شارەزاییەکی باشی لە بواری پەیوەندیەکان، نهێنییە شاراوەکانی نێوان دەوڵەتان پەیدا کرد، گەلێک شتی شاراوەشی لە بواری حوکمڕانی بۆ دەرکەوت و فێری بوو،هەر بەتەنیایی چوار جار سەردانی کۆشکی فرەنسی دەکات، چەند مانگێکی خایاند تا لە داب و نەریتی فرەنسیەکان بگاو لە تەڵەو فرت و فێڵەکانی کۆشکی فەرەنسی شارەزابێ، ئەمەو چەندین ئەزموونی تر کە نووسینەکانی خۆی پێ دەوڵەمەند کرد، هەر لە میانی ئەو سەفەرانەیدا میکیاڤیللی گەیشتە ئەو ڕاستیە کە دوو شت هەن دەبێ لە ئاستیان بوەستێ، ئەوانیش ئومێد و گەیشتن بە ڕاستییەکانە.

ساڵی ١٥١٢ ڕژێمی حوکم لە فلۆرەنسا دەڕوخێ، بە پشتیوانی سوپای ئیسپانیی داگیرکار خانەوادەی (میدیچی) دەگەڕێتەوە سەر حوکم، بەهۆیەوە (سوودورینی) دەست بەسەر سامانەکانی عوسمانیدا دەگرێ و پیاوەکانی تری حوکمڕانیش رادەکەن، دیارە میکیاڤیللی زۆر هەوڵ دەدا تا ڕژێمی حوکم نەروخێ، بەڵام هەوڵەکان بە فیڕۆ دەچن.

میکیاڤیللی دوای ڕوخانی ڕژێم لە کار دوردەخرێتەوە، لە سەرەتای ساڵی ١٥٢٣ بە تۆمەتی بەشداری لە پیلانی

Scanned with CamScanner

سەرنگون کردنی ڕژێمی حوکمی میدیچی تاوانبار دەکرێ و زیندانیی دەکەن، ئەو ماوەی لە زینداندا دەبێ شەش جاران ڕووبەڕووی ئازار و ئەشکەنجەیەکی زۆر دەکرێتەوە، تا ئەوکاتەی پاپا میدیچیی نوێ (لیوی دەیەم) لێبوردنێکی بۆ دەردەکاو ئازاد دەکرێ، ئیتر میکیاڤیللی ڕوو لە شاری سان کازینۆ دەکا کە دەکەوێتە نزیک فلۆرەنسا، لەوێ ماوەی خانەنشینی خۆی بە نووسین بەسەر دەبا.

لە نامەیەکیدا بۆ (فرانسیسکۆ فیتوری) کە لە بەرواری سیانزەی سەپتەمبەری ١٥١٣ نوسراوە، بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش میکیاڤیللی باس لە و ژیانە دەکا کە لەو ماوەیە بەسەری بردووە، دوای ئەوەی میکیاڤیللی هۆکاری نووسینەوەی کتێبی (میر) لەو نامەیە باس لێوە دەکا و دێتە سەر ژیانی تایبەتی خۆی و خانەوادە و دراوسێکانی، دەنوسێ و دەڵێ :

کاتێک ئێوارە دادێ دەگەڕێمەوە ماڵ و دەچمە ژووری نووسینگە کەم، دوای ئەوەی جلە لادێیانییەکەم دادەکەنم کە بە خۆڵ و خاشاک داپۆشراوە، جلی پادشایەتی وپێشوازی دەکەمە بەرم، بەم شێوەیە شێوازێکی جوان و پۆشتە دەپۆشم ئینجا دەچمە نووسینگەکەم تا لەتەک هەڤالانم ئەوانەی بە کتێبەکانیان کتێبخانەیان دەوڵەمەند کردووم، دادەنیشم، تا بە سیمایەکی شایەستە بێمە بەرچاو، بەمشێوەیە چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا دەکەم و دەست دەکەم بەو خواردنەی کە تەنها بۆ من ئامادە کراوە.منیش بێ دوودڵی ڕووبەڕوویان دەبم و پرسیار

بارانیان دەکەم لەسەر چۆنییەتی گوزەران وبەڕێوەچوونی کارەکانیان، ئاوەها بۆ ماوەی چوار ساڵ دوور دەبم لە هیچ مەترسی و دوودڵی و دڵەراوکێیەک، بێ سێ و دوو پرسیار لە هەموو شتێک دەکەم بێ ئەوەی بیر لە هیچ ترس و مردنێک بکەمەوە.

لە گەورەیی ئەو زانایانە دەحەپەسێم، چونکە (دانتی) دەڵێ (ئەو زانستەی لە ڕێگەی فێربوونەوە وەریدەگری، لای فێرخواز دەمێنێتەوە) گەلێک وتە و نووسینی بەنرخم لەم چاوپێکەوتنانە وەرگرتن و بۆ نووسینەوەی کتێبەکانم سوودم لێیان وەرگرت، لەم میانە کتێبی (میرنشینەکان)م لەم زانیاریانە دانا. بۆیە هەوڵ و تەقەلاکانم لەم بوارە چڕکردنەوە، لە هەموو پرسەکانی میرنشینەکانم کۆڵیەوە، بۆچی دامەزراون؟ بۆ لەناو دەچن؟ بەڕێوەبردنیان چۆن دەبێ؟.

بەڵام سەبارەت بە کتێبی (میر) کتێبێکی نوێیە، دڵنیام جێی بڕواو دڵخۆشی ئێوە دەبێ، بۆیە ئەم کتێبەم پێشکەش بە جەنابی (جۆلیانۆ) کردوە ئێستا لە ژێر پاکسازی و گولبژێریدایە پاش ئەوەی کە تەواو دەبێ (فیلیبو کازافتشیو) بۆی دەنێرێ.

کتێبی (میر) بەر لەوەی ئەم سەقامگیریە بەخۆوە ببینێ، بە چەندین گۆڕانکاریدا تێدەپەڕێ، بۆ هەر هۆیەک بێ ئەم کتێبە کرایە دیاری بۆ (ئەللورنزو ئال دی مدیچی) لەگەڵ ئەوەی کە میکیاڤیللی خۆی ئەم پرسەی لەگەڵ کازافیچیو باس کردوە کە ئایا خۆی بۆی بەرێ یا ئەو؟، تا ئێستا روون نەبۆتەوە

(لورانز) ئەم کتێبەی بەدەست گەیشتوە یان نا؟ یا تەنانەت خوێندویەتیەوە؟ ئەوەی روونە ئەوەیە کە پەنای بۆ تواناکانی میکیاڤیللی نەبردوە و میکیاڤیللیش خۆی ئەم پەرتوکەی بڵاونەکردۆتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا تائێستا یەکلانەبۆتەوە ئاخۆ ئەم کتێبە دەستکاری کراوە یان نا؟ بەڵام بە دڵنیاییەوە دزراوە.

میکیاڤیللی بەم چەند وشانە کۆتایی بە نامەکەی دەهێنێ کە بۆ (فتوری) دەنووسێ:

(سەبارەت بەم کتێبە بچووکە، خوێنەر کاتێک دەیخوێنێتەوە بۆی دەردەکەوێ کە من لە ماوەی ئەو پانزە ساڵەی لە باوەش پادشاکانم بردۆتە سەر، لە بواری سیاسەت و بەرێوە بردنی دەوڵەتدا دریغیم نەکردوەو تەمبەڵیش نەبومە)

بەر لەوەی میکیاڤیللی لە نووسینی کتێبی (میر) تەواو بێ دەستی لە باس وخواستەکانی دەیەی یەکەمی (تایتۆس لیفیۆس) وەرداوە، کە دەبێ هاوکات لەگەڵ کتێبەکەی میر بخوێندرێتەوە، بەم شێوەیە لە جینۆ بە نووسینی کتێبەکانییەوە خەریک دەبێ تا ساڵی ١٥١٨ تا ئەوکاتەی ئەرکی چاودێریکردنی هەندێک بازرگانیی پێدەسپێرن. لە ساڵی ١٥١٩حوکمرانە فلۆرەنسیەکانی مەدیچیون دەسەلاتی سیاسیان بە هاوڵاتیەکانیاندا، ئیتر بەپێی دەستوری نوێ میکیاڤیللی و هەندێکی تر لە کاتی هێنانەوەی ئەنجومەنی مەزن دەبنە راوێژکار.

لە ساڵی ١٥٢٠ میکیاڤیللی دەخزێتەوە ناو کۆمەڵگای ئەدەبی فلۆرەنسا، ئەمە ئەو ساڵە دەبێتە سەرەتای بەرهەمهێنانی کتێبی (جەنگ)، لە داوایەکدا کاردینال دی میچی داوا لە میکیاڤیللی دەکا کتێبێک لەسەر مێژووی فلۆرەنسا بنوسێ، بەهۆیەوە تا ساڵی ١٥٢٥ بەم ئەرکەوە خەریک دەبێ.

کاتێک لە نووسینەوەی کتێبی مێژووی فلۆرەنسا تەواو دەبێ، هەڵدەستێ بە بردنی بۆ خزمەت پاپا جولیو دی میچی کە بە پاپا (کیلنت ی حەوتەم) ناسرابوو، ئەم کتێبەشی پێشکەش بە سەرلوتکەی خانەوادەی میچی کردبوو، لەهەمان ساڵ شەڕێک لە بافیا ڕوو دەدا، هەموو سامان و مومتەلەکاتی فەرەنسا لە ئیتالیا تێکشکێندرا و لەناوچوو (فرانسیس ی یەکەم بە دیلی گیرا کەوتە ژێر دەست و دلۆڤالی چارلزی پێنجەم، بەهۆیەوە میدچیەکان دووبارە لە فلۆرەنسا دەرکران، ئەوکات میکیاڤیللی لە فلۆرەنسا نەبوو بەڵام زۆر بەخێرایی هەوڵی گەڕانەوەیدا بۆ ئەوەی پۆستەکەی وەکو ڕاوێژکار بپارێزێ، بەڵام بەگەیشتنی کتوپڕ نەخۆش دەکەوێ و بەهۆیەوە لە ١٥٢٧/٦/٢٢ گیان لەدەست دەدا.

کتێب و دانەر... قەدەغەن!

کتێبی (میر)ی میکیاڤیللی بە ڕەزامەندی پاپا کلیمەنتی حەوتەم بە جوانترین و رازاوەترین کتێبی سەدەی شانزەهەم و بەتایبەتیش هی ساڵی ١٥٣١ دادەنرێ، لەکاتی دەرچوونی هەرکتێبێکی میکیاڤیللی چ لە ئیتاليا یا لە فرەنسا یا ئەلمانیا یا ئیسپانیا یا بورتوگال وبەریتانیا، هەرایەک دروست دەبوو کە پرۆتستانەکان تیایدا بەشدار دەبوون، ئەمە بووە هۆی ئەوەی لە ساڵی ١٥٥٩ سەرجەم کتێبەکانی میکیاڤیللی بخرێنە لیستی کتێبە قەدەغەکراوەکانەوە، دیارە ئەمەش لە ئەنجامی لێتێنەگەیشتن لە کتێبەکانەوە دێ، هەر ئەم بڕیارەش بووە مایەی ئەوەی دادگا بڕیار لەسەر پشکنین و سوتاندنی ئەو کتێبانە بداو دواتریش کۆمەڵگای (ترنت ئەلکسی) یش سەبارەت بە کتێبەکانی هەمان هەنگاو بنێ.

Scanned with CamScanner

بەڵام بۆ ڕەتکردنەوە و قەدەغەکردنی بەرهەمەکانی میکیاڤیللی پاساوی خۆیان هەبوون. چونکە کتێب وا بەئاسانی ناخرێتە لیستی قەدەغەکراوەکانەوە. تەنها بە بوونی هەندێک نووسینی دژ بە داب و نەریت و ئایین نابێتە مایەی قەدەغەکردنی کتێب و کتێبەکانی نووسەر بەگشتی. بەڵام دیارە کە ئەو کتێبانە هەندێک جار بەلای ململانێ و ناکۆکەکانیشدا دەچن، خوێندنەوەیان ئازار و ئاژاوە بەدوای خۆیدا دێنێ ، وا بڵاوبۆوە کە مەبەستی میکیاڤیللی لە نووسینی ئەم کتێبانە بەتایبەتی کتێبی (میر) دیاری کردنی شێواز و ڕێنما بۆ پادشاو حوکمڕانەکانە. چۆنیەتی دەستگرتن بە جڵەوی دەسەڵات وکۆنترۆڵکردنی خەڵکی چەوساوە و هەژاری میللەتەکەیان و حوکمڕانیکردنیان بە زەبری ئاگر و ئاسن و زۆرەملێ. ئەم کتێبە بریتی بوو لە ڕێنما و پاسای حوکمڕانی کە چۆن بتوانن جێ پێکانیان بچەسپێنن؟ چۆن دەتوانن بەسەر خەڵکدا زاڵبن؟ بەڵام لەڕاستیدا ئەمە هەموی ڕاست نییە ئەم تێگەیشتنە هەندێکیان بە شێوەیەکی تر لێکدانەوەی بۆ دەکرێ کە سوودی بۆ لایەنێک هەیە. ئەویش ئەوەیە کە زۆر لە حاکم و دەسەڵاتدارانی ئەوسەردەم و دواتر سوودیان لەم کتێبانە وەرگرتووە و لێی فێربوونە. چۆن بتوانن خزمەت بە نیشتمانەکەیان بکەن لەوانە پادشای ئیسپانیا (شارلی پێنجەم) و اکاترین دی میش،ای هاوسەری هنریی دووەمی پادشای فەرەنسا و وەزیرەکانیان کە سۆزی زۆریان بۆ ئەم کتێبە هەبوو. هەر ئەوان بوون هانی چاپکردن و بڵاوکردنەوەیاندا کە بەهۆیەوە لە سەرتاپای وڵات بڵاوکرایەوە.

دەبێ ئەمەش بڵێین کە گەلێک لەو حاکمە ستەمکارانەی بە زەبری ئاگر و ئاسن حوکمڕانیان دەکرد سوودیان لەم کتێبەی(میر) وەرگرتووە. لەوکاتەی (توماس کوجەر) کە لە هەرە گەورە وەزیرەکانی هنریی هەشتەم بوو ئەم کتێبەی هێناو کاری پێکرد. ناوبراو لە لایەنگرانی نووسینەکانی مەدرەسەی میکیاڤیللی بوو و ڕاستەوخۆ بەرپرسی ئەم پرۆسەی پیادەکردنی بیردۆزەکانی میکیاڤیللی دەبێ. لەوکاتەوە پادشا توانیی تاکڕەوانە حوکمی وڵات بکا و دەست بەسەر سەرجەم کەناڵەکانی دەوڵەت و کەنیسەدا بگرێ. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ سوود وەرگرتنی لەو کتێبە (میر).

لەکاتی کوشتنی هەردوو پادشای فەرەنسا هنریی سێیەم و هنریی چوارەم ئەم کتێبەیان لە گیرفاندا دۆزیوەتەوە. ئەمەو کاردینال ریشیلیز کە بە مەزنترین ستەمکارلە مێژووی فرەنسا دادەنرێ لە سەردەمی پادشا لویسی سیانزەهەم یەکێک بووە لە لایەنگرانی ئەم کتێبە.

هەروەها ئەم کتێبە کاری کردۆتە سەر سیاسەتی فریدریکی مەزن پادشای بروسیا و دامەزرێنەری ئەلمانیای نوێ. لە گەنجێتییدا ئەم کتێبەی خوێندۆتەوەو لایەنگری بووە. بەڵام لە دواییدا دژی وەستاوەتەوە هەروەک لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا بەناوی (من دژی میکیاڤیللیم) بە ڕوونی دەریخوستوە.

ئەمەو ناپۆلیۆن بۆناپرت ئیمپەراتۆری فەرەنسا کتێبی میری خوێندۆتەوەو لە یەکێک لە هەزارکتێبە باشەکانی دونیا داناوە کە وەکو کتێبخانەیەکی گەرۆک ئەو هەزار کتێبەی دەستنیشان

کردوە، هەروەها نزپزلیزنی سێیەم هەمان سیاسەتی پیادە کردووە کە لەم کتێبەدا هاتوە.

یەکێک لەو کەسانەی دژی ئەم کتێبە وەستانەوە لویس جولی بوو، کتێبێکی بۆ ئەم مەبەستە دانا دژی کتێبەکەی (میر)ی میکیاڤیللی وەستاوەتەوە و رەخنەیەکی توندی لێ گرتووە، ناوی لەو کتێبە ناوە (دیالۆگێک لە دۆزەخ لە نێوان مۆنتسکیۆ و میکیاڤیللی)، بە دیدی ئەو ئەم کتێبە سەرچاوەیەکی سەرەکیە کە حاکمە زایۆنیزمەکان سوودیان لێ وەرگرتوەو پشتیان پێی بەستووە لە پیادەکردنی حوکمڕانییەکەیاندا، دانەر لە کتێبەکەیدا ئاماژە بەوە دەکا کە لای میکیاڤیللی ئاساییە ئەگەر کودەتایەکی سەربازی لە وڵاتێک روبداو سەرنگونی دیموکراسی بکاو بۆ حوکمێکی دیکتاتۆری وەریبگێڕێ، بە پاساوی دەستگرتن بەسەر دونیادا.

گومانی تێدانییە، ئەو برگە و بنەمایانەی میکیاڤیللی دایڕشتوون بۆ دەستگرتن بەسەر جلەوەکانی دەسەڵات، هیتلەر برگە بە برگە جێبەجێی کردون، هەرچەندە لە ڕاستیدا ئێمە نازانین ئاخۆ هیتلەر کتێبەکەی جولیی خوێندۆتەوە یان نا، بەڵام ئەوە دەزانین کە کتێبەکەی بنەماکانی حوکمڕانی زایۆنیزمی خوێندۆتەوە کە لەڕاستیدا شیکردنەوەیەکی دروستی گوتاری میکیاڤیللیە، ئەم ڕاستیە لە کتێبی (خەباتەکەم)دا هیتلەر بە ڕوونی دانی پێداناوە .

هەروەها (رۆشنج) بەردەوام کتێبەکەی (میر)ی لە رۆخ پێخەوەکەیدا دایناوە.

Scanned with CamScanner

ئەوەی شیاوی باسە ئەو کتێبەی (باربیر) لە ساڵی ١٩٢٩ لەسەر میکیاڤیللی دەریدەکا تیایدا راو بۆچوون و بیردۆزەکانی میکیاڤیللی ڕووندەکاتەوە بە دیاری پێشکەش بە پادشای ئیتالیا (ڤیکتۆر عەممانۆئێل ی سێیەم) دەکا و دەڵێ :

(میکیاڤیللی نموونەی بەرزی ئیتالیای نوێیە).

بەناوبانگی ئەم کتێبە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە بە قەوارە بچوک و لە برگەکانیشدا دەوڵەمەند و فرە بابەتە، دەبێ ئەمە هۆکاری ئەوەبێ کە بەم خێراییە وەرگێردرێتە سەر چەندین زمانی بیانی. دواتر چڕ و پڕی برگەکانیشی هۆکارێکە ببێتە کتێبێک لە نێو کتێبەکانی بەرنامەی خوێندن لە زانکۆ بەناوبانگەکانی دونیا لە بواری هۆزە جیهانییەکان و ئەدەب و سیاسەت.

دواتر ئەوەی چاو بخشێنێتە سیاسەتی دەوڵەتان دەبینێ کە ئەم کتێبە بە دەستوری ستەمکار و چەوسێنەران و ئەو دەوڵەتانەی هەمان ڕەفتاریان هەیە. دادەنرێ.

زۆر لە هۆزمەندانی دونیا کتێبەکەی میکیاڤیللی و را و بۆچوونەکانیان لەسەر سیاسەت بە بەردی بناغەی سەقامگیری و ئارامی دونیا داناوە و بە بنەمای زانستی سیاسەتی هاوچەرخ دەزانن. ئەم هزر و بۆچوونانەی میکیاڤیللی هەراو شۆڕشێکی لە دونیا نایەوە :

بەهۆی ئەوەی لە کۆت وبەندەکانی سەردەم دەردەچێ و بیرکردنەوەیەکی نوێ دەهێنێتە کا جیا لەو هزر و بڕوایانەی

Scanned with CamScanner

بەناوبانگترین کارەکانی

میکیاڤیللی زیاتر لە ٣٠ کتێبی داناوە، بەناوبانگترینیان کتێبی (میر) و کتێبی (گوتارەکان، لە دە کتێبە بەراییەکەی تیتۆس لیفیس)ن، کتێبی (هونەری جەنگ) کە تیایدا باس لە هونەری جەنگ و ڕێنما وپێداویستیەکانی دەکاو ئاماژە بە ناوی بەناوبانگترین فەرماندەی سویدی دەدا. لەوانە (جوستاف ئەدلفوس و موریس و چەند فەرماندەیەکی تر)، ئەمەو میکیاڤیللی چەند کتێب و هەلبەست و گوتاری تریشی هەن، لەوانە :

کتێبی (میر)

ئەم کتێبەی لە کاتی دوورخستنەوەییدا لەسالی ١٥١٣ نووسیوەتەوە و پێشکەشی لورینزو دی مدیتشی کردووە، تیایدا باس لە ئەزموونی سیاسی و کۆمەڵێک ئامۆژگاریی حوکمڕانی دەکا، ویرای ئەمە کتێبەکە لە ناوەرۆکدا هەلگری هزر وبیر و بۆچوونەکانی خۆیەتی، دیارە مەبەستی بووە لە ڕێگەی ئەم کتێبەوە ڕەزامەندی و دۆستایەتی حاکمەکان وەدەست بێنی، بەلام لەمەیان شکستی هێناوە. ئەوەتا لە تاراوگە بە دورخراوەیی دەمێنێتەوە. گرنگترین خەسلەتەکانی (میر) بە دیدی میکیاڤیللی لەم کتێبە ئەمانەن کە باسی لێوە دەکا :

Scanned with CamScanner

- له ڕووی ڕەوشتەوە: دەبێ مرۆڤ له ڕەوشت و نەریتە چەواشەکاریەکانی ئایینی کریستی خۆی دەربازبکا، بەتایبەتی خەسڵەتی خاکی و سەرنواندن بۆ حاکم و دەسەڵاتداران و بەکارهێنانی ئایین بۆ وەدەست هێنانی سۆز و لایەنگریی جەماوەر.

- له ڕووی سیاسەتی ناوخۆوە: یەکانگیر کردنی تۆقاندن وخۆشەویستی خەڵک بۆی .

- له ڕووی سیاسەتی ئابوورییەوە: دەبێ هەوڵی یەکسانی ودادپەروەری ئابووری بدا، داهاتەکان بەیەکسانی بەسەر خەڵکدا دابەش بکا، چونکە بوونی چینێکی هەژار و برسی دەبێتە مایەی سەرهەڵدانی نارەزایی و دواتر هەڵگیرسانی شۆرش دژی حاکم.

- له ڕووی سیاسەتی دەرەوە: خۆی فێرکا و ڕابێنێ له خۆدەربازکردن و پاشگەز بوونەوە لەو پەیمان و ڕێککەوتنانەی دەبنە بارێکی قورس بەسەریەوە، بەکارهێنانی هێز لەکاتی پێویست دوودڵیی لێ نەکات.

- لەبارەی جەنگەوە: میکیاڤیللی جەختی لەسەر بوونی سوپایەکی شەرکەر کردۆتەوەکە نیشتمانپەروەر و بەهێز بێ، ئەو سوپایەی له کرێگرتەکان دروست دەکرێ سوودی نابێ، چونکە کرێگرتەکان دڵسۆزیان تەنها بۆ پارە هەیە نیشتمان و نیشتمانپەروەری لای ئەوان هیچ ناگەیەنێ.

هەروەها میکیاڤیللی له کتێبەکەیدا دەڵێ:

Scanned with CamScanner

(ئا لێرە پرسیارەکە دێتە پێش، ئاخۆ سەرکردە دەبێ خۆشەویست بێ یا بە سام و ترس؟ گەل دەبێ لێی بترسێ، یا خۆشیان بوێ؟)

وەڵامەکە بەوە تەواو دەبێ کە گەل دەبێ خۆشیان بوێت و لە هەمان کاتیشدا لێی بترسن، بەڵام کاتێک کارێکی ئاسان نەبوو هەردووکیان یەکانگیرکەیت ولە یەک سۆزدا کۆیان بکەیتەوە، ئەوکات دەتوانی بژاردەی لێترسان هەلبژێری لەوەی خۆشەویستی.

لەسەر خەڵک بە گشتیش دەڵێ :

(ئەوان بێ وەفا و بێ نانومەکن، راران، زۆرچاوبرسین و مەیلی خۆدورخستنەوەیان لە ترس و خەتەرناکی هەیە، تا ئەوکاتەی پێویستیان پێت بێ و سوودت لێوەرگرن و تۆ وەکو سەرچاوەی رزق و داهاتی ئەوان بیت،خۆشیان دەوێیت و بۆت دڵسۆزن، بەڵام کاتێک بارت لار دەبێ، دژت دەوەستن وشۆرشت لە دژ هەڵدەگیرسێنن و چارەنوسی میر بە کۆتایی دێنن، دۆستایەتی کە لەسەر بنەمای کڕین و فرۆشتن بنیات دەنرێ، دۆستایەتیەکی بێبنەما و مایەپوچە، چونکە لەسەر بنەمای خۆشەویستی و جوامێری بنیات نەنراوە، ئەو کەسەی خۆی خۆشەویست دەکا هەموو کاتێک ژیانی لە مەترسیدایە، بەڵام ئەوەی لەسەر بنەمای ترس و تۆقاندن خۆی نیشان دەدا خەڵک بە دوودڵی دژی دەوستێ، چونکە لێی دەترسێ لەوەی دەستیان لێ نەپارێزێ.

Scanned with CamScanner

ئەوسا کە باو بوون، لەوانە فەلسەفەی رەوشتی ئەوساو فەلسەفە ئایینییەکان، کە بانگەشەی مەزهەبیان دەکرد، سەردەمی ژیانی میکیاڤیللی، سەردەمی سەرهەڵدانی هزر و فکرە نوێکان بووە، لە شێوەی شۆرشێکی نوێی سەردەمانە کە دەرەنجامەکەی چاکسازی ئایینی و ڕینسانسی لێ دەردەکەوێ، سەرەرای ئەوەی کە لە ئەنجامی ئەم سەرهەلدانانە مارتن لۆسەر کینگ دەردەکەوێ، هەروەها نوێتن و گالیلز و چەندی زانا وبیرمەندی تر لە بواری هزری جیهانی دەنگ هەڵدەبرن، بەلام بیرکردنەوەکانی میکیاڤیللی جیا دەبن لەگەڵ ئەو بیرکردنەوانەی دەوروبەر و سەردەم، بۆیە لەو چەرخ بیرکردنەوەکانی میکیاڤیللی قەدەغە دەکرێن ورەت دەکرێنەوە و لە لیستی کتێبە قەدەغەکراوەکان دادەنرێن، تا کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەهەم هەر بە قەدەغەکراوی دەمێننەوە.

میکیاڤیللی بەدرێژایی چوارسەدە و تا ئەو کاتەی کۆچ دەکا جگە لە جنێو و سوکایەتی پێکردن هیچی تر وەدەست ناهێنێ، تا ئەوکاتەی دەبێتە بەشێک لە ئەدەب و سیاسەت لە ئەوروپا، بەلام ئیتالیا کە وڵاتەکەی خۆیەتی کاتێک لە ١٨٩٦ یەکیەتی نەتەوەیی وەدەست دێنێ، لە یادی لەدایکبوونیدا ئاهەنگێک دەگێرن، بە یەکێک لە پاڵەوانی یەکگرتنی نەتەوایەتی ئیتالیای دەژمێرن و هزرو بیرەکانیشی بەوە دەناسێنن کە پێش سەردەمی خۆی کەوتوون .

Scanned with CamScanner

هەروەها دەڵێ خۆشەویستی لەسەر چەند ڕێنما و بنەمایەک دادەمەزرێ بەڵام ئەم بنەمایانە ئەگەری هەڵوەشانەوەیان زۆرە، چونکە ئەم خەڵکە خۆپەرست و بەرژەوەند پەرستن، بەڵام ئەگەر لەسەر بنەمای ترس بوو ئەوان لە تۆڵە دەترسن زاتی ئەوە کەمتر دەکەن دژت بوەستنەوە و خراپەت لەگەڵدا بکەن) .

ئەوەی زانراوە کە کتێبی (میر) بابەتی نامەی دکتۆراکەی (بنیتو مۆسۆلینی)ی حاکمی فاشیزمی ئیتالیا بوو.

ئا لێرەوە دەستەواژەی (تۆ کەسێکی میکیاڤیلیستی) بەو کەسانە دەوترا کە پیادەی بڕوا سەرەکیەکەی میکیاڤیللیان دەکرد، کاتێک دەڵێ (ئامانج پاساوی شێوازە یا ڕەفتارە)، ئەمەش بەناوبانگترین گوتە و خەسڵەتی شێوازی میکیاڤیللییە کە لەپێناو گەیشتن بە ئامانجێکی پاک و جوامێرانە ئاساییە هەر شێوازێک یا ڕێگەیەک بگریتە بەر ئەگەر ئەم ڕێگەیە ڕێگەی توندوتیژ و بەکارهێنانی کاری نابەجێش بێت، تەنانەت ئەگەر ئەم ڕێگەیە زاڵمانە و توند و بێ ویژدانانەش بێت، چونکە ئاستی پاراستنی ڕەوشت لە جێبەجێکردن ڕەچاو ناکا، مەبەست تەنها گەیشتن بە ئامانجە. ئەمە ئەو ئامۆژگاریە بووە کە میکاڤیللی لەو کتێبەیدا هەمیشە دووپاتی کردۆتەوە و و بڕوای پێبووە.

کتێبی (میر) تا پێنج ساڵ دوای مردنی میکیاڤیللی بڵاو ناکرێتەوە، هەر بۆیە ئەو خەڵکە لێی تێنەگەیشتن و هەر زوو هێرشیان کردۆتە سەر تا وایان لێکرد ناوی مکیافیلی

هاوتـابوو لەگـەڵ کرداری شـەڕ و خراپـەکاری و خۆپەرسـتی، تەنانەت لە هونەرە مللیەکانیش وا باوە، یەکەم کەس کە هێرش دەکاتـە سـەر میکیـاڤیللی (کاردینـاڵ پـۆلس) بـووە کـە بـووە مایەی ئـەوەی ئـەم کتێبـەی قەدەغـەو حـەرام بکرێ وڕێگـە بـە بڵاوکردنەوەشی نەدرێ ئەمجۆرە فکرانە بڵاوببنەوە، هـەر بـەم شـێوەیە جـانتێ لـە کتێبێکـی قـەوارە مەزنـدا ڕەخنـە لـە هـزرو بیردۆزەکانی میکیاڤیللی دەگرێ، دیسـان ڕۆما لـە سـاڵی ١٥٥٩ ئـەم کتێبـە دەخاتـە نـاو لیسـتی کتێبـە قەدەغـە کراوەکانـەوە و سەرجەم دانە چاپکراوەکانیش دەسوتێنێ.

بەڵام کاتێک ڕووناکی ڕێنسانس لە سەرتاپای ئەوروپا شـەوق دەداتـەوە، هەنـدێک لەوانـەی بـەرگری لـە میکیـاڤیللی دەکـەن، کتێبەکـەی وەردەگێـڕن و بـە چـاپی دەگەیـەنن، لـە سـەدەی هەژدەهـەم لـە هـەموو کاتێک زیـاتر ئاسـتی میکیـاڤیللی بـەرز دەبێتـەوە، ئەوکاتـەی جـان جـاک ڕۆسـۆ مـەدح و سـەنای دەکـا، هـەروەها فیختـەو هیگـڵ بـە زانـای دەناسـێنن، بـەم شـێوەیە میکیـاڤیللی بـە سـتونێکی بنـەڕەتی دادەنرێ لـە دروسـتبوونی چەرخی ڕووناکی لە ئەوروپا.

مۆسۆلینی کتێبی (میر) بۆ نامـەی دکتۆراکەی هـەڵدەبژێرێ، هەروەها هیتلەر ئەم کتێبەی خوێندۆتەوە ڕۆژانە بەر لە نوستنی پێیدا چۆتەوەو چەند لاپەرەیەکی لێ خوێندۆتەوە، ئەمـەو جگە لەو پادشا و ئیمپراتۆرانە ی نموونەی، فردریک و بسمارک و کریستینا و هەموو ئەوانەی چاویان بڕیبووە دەسەڵات.

میکیاڤیللی و بورجیای میری..
سێبەری شەیتان لەسەر زەوی

لەوانەیە زۆرکەس ئەوانەی کتێبی میریان خوێندۆتەوە ئەو ڕاستیە نەزان کە هەموو خەسڵەتەکانی (میر) کە لەو کتێبەدا هاتوون لە ڕەفتارە توندوتیژییەکان و کوشتن و زوڵم و ستەمکاری و تۆقاندن و دەربەدەر کردن هەموو شێواز وڕەفتارە ستەمکاریەکان کە بۆ چەسپاندنی دەسەڵات وڕێگەی حوکم بەکارهاتوون، میکیاڤیللی لە کەسایەتی بورجیای قەیسەری وەرگرتون، چونکە میکیاڤیللی بە فەرماندەیەکی نموونەیی زانیوە، کاتێک لە پێناو مانەوەی دەسەڵاتدا هەرچی ڕێگا و شێوازی نابەجێ هەیە دەیانگرێتە بەر، ئیتر بەهۆی ڕەفتارە نادادپەروەر و نابەجێکانییەوە دەبێتە پاڵەوانی کتێبەکەی(میر).

ئەم میرە (سیزار بورجیا) لە ساڵەکانی (١٤٧٥-١٥٠٧) ژیاوە، یەکێک بووە لە میرەکانی چەرخی ڕێنسانس لە ئەوروپا.

سەردەمی پاپایەتی بورجیا بە خراپترین سەردەم دەژمێردرێت لە سەدەکانی پێشوو کە ئیتالیا بەخۆیەوە بینیبێ، یەکێکە بووە لە پاپا داوێنپیسەکان، ئەو کاتەی لە نێوان

سـەدەی پانزەهـەم و شـانزەهەمدا خانەوادەکـەی دەسـەلات دەگرنە دەست، ئیتردەبێتە سەردەمی گەندەڵی و کارەسات بۆ ئیتالیا، سەیرە بەڕاستی پاپاکان بەپاکی و بێگەردی ناسراون ئـەوەی تـا ئێسـتا لـە وێنـەی پاپاکـان دەبینـرێ و ماوەتـەوە میهرەبانی و پاکییە، سەرچاوەی ئامۆژگاری و پێدانی زانست و ڕێنیشاندەری خـەڵک بوونـە، کـەچی بورجیا بـە پێچەوانـەی ئـەوان دەبـێ، دیـارە ئـەوان (خانـەوادەی بورجیـا) ئـەوکات لـە هـەموو داب و نـەریتێکی ئـایینی و کۆمەڵایـەتی دەرچوونـە هـەموو ئەوانـەی سـومبولی ئـایین و ویـژدانن پشـتگوێیان خستوون.

خانەوادەی بورجیا بۆ ماوەیەکی زۆر ناو و ناوبانگی ڤاتیکان و پاپایـەتیان شـێواند و لەبـەر چـاوی خـەڵکیان ڕەش کـرد، وێنەیـەکیان نیشـانی خـەڵک دا کـە بەتـەواوەتی بـە پێچەوانـەی ڕابردوو بوو، ئەمـەش بـەهۆی کـارە نابـەجێکان و داوێنپیسـی وگەنـدەڵی لـە بـەکار هێنـانی سـامانی دەوڵـەت و کڵێسـە و نادادپەروەری کارەکانیانەوە بوو، یەکێک لە بنەماکانی ئاینی کریستی بۆ پاپاکـان ئەوەیـە کـە تـا لـە ژیـان مـاون دەبـێ بـە ڕەبەنی بژین، نابێ پرۆسەی هاوسەرگیری پێک بهێنن، کەچی ئەوان گوێیان بەم یاسایانە نەداو لە کۆشکی ڤاتیکان ژیانێکی شێتانەیان دەبردە سەر دورلە داب ونەریت وڕێنماو یاسـاکانی ئایین.

بـۆ سـەلماندنی ڕاسـتیەکان بـەنموونـە،(کاردینـال ڕودونیـو بورجیا) بەنهێنی ئاشقێکی هەبوو، کە دواتر منداڵێکی لێی بوو،

ئەم منداڵە بوو بە جوانترین کچی سەردەم بەناوی (لوکریسیا) جگە لەمەش منداڵیکی کوڕیشی لێ بوو، دواتر ئەمیش دەبێتە یەکەم تاوانبار و دڕندە، نەک تەنها لەو سەردەم بەڵکو لە مێژوی ئیتالیا بە گشتی ئەگەر تەنها (نیرۆن)ی لێبودەربین کە دایکی خۆی کوشت و دواتر تەرمەکەی سوتاند، کەواتە ناوی ئەو تاوانکارە (سیزار بورجیا)بوو کە بابەتی ئێمەیە لەم بەشە نووسینەدا.

(سیزار بورجیا) لە ڕێگەی پەنا بردن بۆ ئەم و ئەو و خزم خزمێنەوە دەبێتە کاردینال، چونکە مامەکەی لە نێوان ساڵەکانی ١٤٥٥-١٤٥٨ کە پاپایەکی گەندەڵ و داوێنپیس دەبێ ئەویش لەڕێگەی برازاکەیەوە دەبێتە پاپا کە ناوی ئەسکەندەری چوارەمی بورجیا بوو لە ساڵی ١٤٩٢.

کچە جوانەکەی، باوکی ناچار دەکا سێ جاران ژن بهێنێ و دواتر دەستیان لێ هەڵگرێ، ئەمەش بۆ مەبەستی پەیدا کردنی سامان و سەروەت بووە، هەرجارەشی لەگەڵ بنەماڵەیەکی ناوداری ئیتالیا خزمایەتیی دەکرد، دواجار هاوسەرگیریەکی سیاسیانە پێکدەهێنێ کە دوردەبێ لە هەست و سۆزی خۆشەویستی، بەڵام کێشەکە لەوەدابوو کە دەگەڕێتەوە سەر هاوسەری دوەمی و کوڕێکی لێ دەبێ، لەوەش سەیرتر، دواجار ناچاری دەکا لەو هاوسەرەشی دوورکەوێتەوە، چونکە خانەوادەیەکی تری پایە بەرزتر دەیانەوێ خزمایەتیی لەگەڵدا بکەن و هاوسەرگیری لەگەڵ کچەکەیان ئەنجام بدا، بەڵام کاتێک کچەکەی ڕێگەی پێنادا واز لە مێردەکەی بێنێ ،

پاپا فەرمان بە سیزاری تاوانکار دەدا هاوسەری خوشکەکەی لەناو بەری و لێی نەجاتی بێ .

ئەوەی زانراوە کە تاوانکار سیزار سلی لە هیچ تاوانێک نەدە کردەوە هەرچەندەی ئەو تاوانە مەزنیش بوایە. ژیانی تاوانکاریی ئەم تاوانبارە لە کوشتنی براکەیەوە دەستپێدەکا بە بیانوی ئەوەی چاوی بریوەتێ، جا ئەوەی دەستی بچێتە برای خۆی دەتوانێ هەموو تاوانکانی ئەم دونیایە ئەنجام بدا.

لە پیلانێکی بۆ تیرۆرکردنی هاوسەری خوشکی کۆمەڵێک جەردەو پیاو کوژ بە تاریکی شەو دەنێرێتە سەر ڕێگای گەرانەوەی بۆ مالەوە، خۆشبەختانە لەکاتی دەستدرێژیەکە خەڵکانێک چاویان لێی دەبێ و بەدەم هاواریەوەدەچن نایەلن بیکوژێ، بەهۆیەوە بریندارى دەکەن و لە مردن ڕزگاری دەبێ. کاتێک دەیبەن بۆ نەخۆشخانە وپاپا بەمە دەزانێ کە ناوبراو نەکوژراوە، شێت و هار دەبێ بۆیە فەرمان دەردەکا کە تەواوی بکەن، چونکە ڕێگرە لەبەردەم ئەنجامدانی پرۆسەی هاوسەرگیریەکە.

ئەوەبوو پیاوکوژەکان دەچنەسەری لە نەخۆشخانەکە کاتێک هاوسەری بریندارەکە کەدەکاتە خوشکی پاپا چاوی پێیان دەکەوێ، هاواردەکا و خۆی بەسەر هاوسەرەکەیدادەدا تا نەیکوژن، بەلام ئەمان هەرەشەی لێدەکەن و براکەی خەنجەری لێدەردەکاو دەڵێ ئەگەر لەم ژورە نەچیتە دەر بەم چەقۆیە دەتکوژم، ناچار دەردەکەوێ ئیتر پیاوکوژەکانیش دەکەونە گیان بریندارەکە هەر بە دەست دەیخنکێنن.

سیزارا بورجیای تاوانبار لە جەنگێکیدا کەلەتەک پادشای بافاریا جەنگی دەکوژرێ.

نووسەرە بەراییەکان بەوە ڕەخنەیان لە میکیاڤیللی گرتووە کە نموونەی لەسەر تاوانبارێکی وەکو بورجیز هێناوە و کردوویەتی بە سومبولی شاکارەکەی لە کتێبی (میر). میکیاڤیللی لەژیانیدا سێ جار بە کاری دبلۆماسی سەردانی ئەم تاوانکارەی کردوەو، ئەوەی ئەم کاری لێ کردووە هیچ کام لە پادشاو سیاسەتمەدارێک کە دیداری لەگەڵ کردبێ یا ژیاننامەی خوێندبێتەوە کاریان لە هزرو بیری نەکردوە.

لە کتێبی (میر)دا میکیاڤیللی سەرجەم ئەو بەسەرهات و نوکتە و وردە ڕووداوانەی لەسەر سیزار بورجیای خوێندۆتەوە کە بوونەتە فاکتەری مانەوەی لەسەر حوکم ئاماژەی پێداون و نموونەی لەسەر هێناون، ئەوکات سیزار بورجیا لای میکیاڤیللی نموونەی بەرز و سومبولی ئەزموونەکانی بووە، وای دەبینێ کە هەموو خەسڵەتە چاکەکان لەپێناو گەیشتن بە ئامانجی خزمەتکردن، لای سیزار بوونیان هەبووە، بۆیە بەدیدی میکیاڤیللی کە لە (میر) ئاماژەی پێداوە دەبێ سەرکردە خۆی لەو چاکانە دوورخاتەوە کە دەبنە مایەی لاوازبوونی، ڕەوشتی باشی لاساییکراوە کە نابنە مایەی مانەوە لە حوکم دەبێ خۆیان لێ دوورخاتەوە، چونکە دلخۆشی میللەت بەقەدەر مانەوەی حاکم مەبەست نییە، دیارە بە بڕوای خۆی ئەوە سەلمێندراوە کە ئەو چاکانەی میللەت دلخۆش دەکەن ودەبنە مایەی خێرو خۆشی بۆ خەڵک

دەسەڵات لاواز دەکەن و لە کۆتاییدا سەرنگومی دەکەن، بۆیە دورکەوتنەوە لەو کارە باشانە باشترین ڕێگەچارەیە بۆ مانەوەی حاکم لە دەسەڵات.

بە دیدی میکیافیللی حاکم یا (میر)ێکی وەکو سیزار دەبێ دەست کراوە نەبێ، باشترە بۆنەو ڕەزیل یا چاو تەنگ بێ، تەنها ئەوکاتە حاکم دەستکراوە بێ لە کاتی هێرش و جەنگەکاندا. ئەوکات دەبێ لەگەڵ سەربازەکانی دەستکراوە بێ، ئەمەش لەسەر حیسابی خۆی نا بەڵکو لەسەر حیسابی ئەو وڵاتە یا شارەی داگیری دەکەن، واتە بە مولک و سامانی تاڵان و دەستکەوتوو. هەروەها باشترە حاکم تۆقێنەرو سامناک بێ توندو سزادەر بێ، بۆئەوەی هەم لایەنگرانی هەم دوژمنانی لێی بترسن، باشترە لەوەی نیان و خۆشەویست و بەخشندە بێ،نەبادا دەستدرێژیی لەسەر بکەن، دواجار دەڵێ لەهەمویان زەرورتر ئەوەیە حاکم یا میر فێڵباز و درۆزان بێ، بۆئەوەی بە هەر هۆکارێک بێ ئامانجەکانی خۆی بپێکێ و بەمەبەست بگا، لەهەمان کاتدا وێنەیەکی نیان و دڵنەرم و دڵۆڤان ومرۆڤدۆست و بڕوادار بە ئایینەوە خۆی نیشانی گەلەکەی بدا.

کتێبی مێژووی فلۆرەنسا

لەگەڵ ئەوەی کەمێک لە مێژوی ژیاننامەی میکیافیللیمان لەبەردەستە، بەڵام دەتوانین درک بەو کەش و هەوایانەی

Scanned with CamScanner

فلۆرەنسا ئەوکات بکەین، لە سەردەمی ژیانی میکیاڤیللی کە هاولاتیان چۆن چۆنی ژیاون، چونکە فلۆرەنسا وا پێناسە کراوە کە شارێکی جیاوازە بۆ زیندەگی هاولاتیان، خۆی دوو شێوازی ژیانی لێ بەڕێوە دەچوو، هەردوکیان جیاوازیان لەگەڵ ئەویتردا هەبووە : یەکێکیان لە لایەن سافوناروڵا ی توندرەو دەبردرا بەڕێوە، ئەویتریان لەلایەن لورنز دی میتشی دەربردرا بەڕێوە.

کتێبی (مێژووی فلۆرەنسا)ی میکیاڤیللی ، وێنەیەکمان پێ دەبەخشێ کە بریتیە لە ژیانی ئەو گەنجانەی لەگەڵیدا ژیاون لە فلۆرەنسا، بۆیە دەڵێ:(ئەوان لە روی جل وبەرگ و رابواردن و لەخزخەرج کردنەوە، لە باوکیان ئازادتر بوون ئەوان زیاد لە پێویست لە بەزم و بالا و رابواردن و یاری و کچاندا خەرج دەکرد، هەموو ئامانجیان ئەوەبوو بە کەشخە و بە شیکی بێنە بەرچاو، لە قسەکردنیشدا زمانزان وزیرەک بێنە بەرچاو، زیرەکی لای ئەوان بریندار کردنی هەستی خەڵکی بوو، ئەمە نیشانەی ئازایەتی وحەکیمایەتی بووە، لە نامەیکیدا کە بۆ جویدوی کوری دەنێرێ، دەڵێ زۆر زەرورە ماوەی گەنجایەتیت بە خوێندنەوەو خۆ زیرەک کردن بەڕیتە سەر، ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە لە تەمەنی گەنجێتییدا زۆر سەرقال بووە، خۆی ماندوکردوە، میکیاڤیللی دەڵێ نامەکەتم بەدەست گەیشت زۆر پێی دلخۆش بووم بەتایبەت کە دلنیابوم لەوەی چاکبویتەوە، بۆمن هیچ هەواڵێک لەمە خۆشتر نییە. خوا ئەم

دەستکەوتەی بە تۆو بەمن بەخشی، ئومێدم وایە ببیتە پیاوێکی بە وج لەداهاتوو ئەگەر ئامادەبیت گوێم بۆ راگری.

درێژە بە نامەکەی دەدا دەڵێ ئەمە بۆتۆ زۆر باشە بەڵام لەسەرتە تۆ باش بخوێنی چونکە هیچ بیانویەک نەما تۆ بگریتە بەر تا نەخوێنی، ناتوانی نەخۆشی بکەیتە بیانوو، دواتر ئەمەشت پێبڵێم کە پادشا نامەکان دەخوێنێتەوەو هەوڵی فێربوونی مۆسیقا دەدا ئەمەش بۆ تۆ شەرەفێکی مەزنە من بیمە خاوەن ئەم دەستکەوتە. کورەکەم ئەگەر دەتەوێ دلخۆشم کەی و خۆشت ببیتە خاوەن ئابروو و ناوبانگ ئەوا دەرسەکانت بەباشی بخوێنە تا سەرکەوی چونکە بەمەیان هەموو یارمەتیت دەدەن ئەگەر تۆ یارمەتی خۆت بدەیت.

میکیاڤیللی دژی سیاسەتەکانی دەرەبەگایەتی وپاپایەتی وەستاوە، چونکە بە دیدی ئەو رێگرە لەبەردەم پرۆسەی یەکگرتنی سیاسی، پێیوابووە کە زانست وفێربوونی کەلیسەکان کارێکە زیاتر تێکدەرانەیە لەوەی داهێنان بێ، بەهۆیەوە خەڵک لە چالاکی دەکەوێ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە مکیافیلی دژی ئایین بوبێ،بە پێچەوانەوە پێیوابووە کە دەکرێ ئایین ببێتە فاکتەرێکی گۆڕانکاری سیاسی لە ژیانی مرۆڤایەتیدا. هەروەها رەخنەی توندی لە سیستەم ورژێمی سەربازی ئەوسای وڵات گرتوە، بەهۆی ئەوەی بۆ بەرگری کردنی خاکی وڵات پشتی بە کرێگرتە خراپکارەکان بەستوە، پێی وابووە ئەمان لەم کۆمەڵگایەدا کەسانی بەرەڵلاو بێ جەمسەرن. کاری ئەوان تەنها تاڵانکردنە. پێیوابوو دەبێ وڵات

سوپایەكی ڕێكخراوی هەبێ، پشت بە سوپای گەنجان ببەستێ كە وەكو ئەركێكی نیشتمانی سەرجەم گەنجان بەم ئەركە هەڵسن. بانگەشەی بۆ بەبەرنامەكردنی دەزگاكانی حكومی بكرێ و سوپاو پۆلیس لە یەك ئۆرگاندا ڕێكبخرێن ویەكبخرێن. دەبێ دەوڵەت خۆی لە دروست كردنی میلیشیا دووربخاتەوە چونكە ئەوان تێكدان و گەندەڵی بەدوای خۆیاندا دینن. بۆیە دەبێ (میر) فەرمانڕەوای دكتاتۆر پشت بە سوپایەكی ڕێكخراوی گەنجان ببەستێ تا بەرگری لێبكەن و سەروەریەكانی وڵات بپارێزن. میكیاڤیللی خەونی بەو سوپایەوە دەبینی كە وەكو مێگەل هێرش دەبەن لە پێناو پاراستنی سەروەری وڵات وئامانجە نیشتمانییەكانی ئیتالیا.

ڕاو بۆچوونە سیاسیەكانی میكیاڤیللی كاری زۆری كردبووە سەر پەرە پێدانی دیراساتە مێژووییەكان و بیردۆزەكانی. توێژینەوەكانی هەنگاوی زۆریان بەرەو پێش نابوو، مەزەندە نەدەكرا بەم شێوەیە درك بە ڕووداوی پێشوەخت بكا. بە دیدێكی ڕواڵەتی سەیری دەوڵەت ویاساكانی دەكرد ئەم دیدانەی هەڵقولاوی ئەزموونەكان و توێژینەوەكانی لاهوتی و بیردۆزی ڕاستی خواوەندی بوون لە حوكم ڕانی.

هەروەها بڕوای بە حەتمیەتی ڕووداوە مێژووییەكان و پەیوەندیی نێوانیانەوە هەبوو، بەدەر لە ڕا هاوبەشەكانی كە بە پێچەوانە بیریان دەكردەوە، خۆیشی گەیشتبووە بڕوایەك كە لەوپەری بایەخدا بوو، بریتی بوو لەوەی (ململانێی سیاسی بزوێنەری بنەڕەتی مێژوە، گەلێك جار ئەم ململانێیە سیمایەكی

کۆمەڵایەتی یا چینایەتی لەخۆ دەگرێ بەڵام لە ڕاستیدا سیاسییە) هەندێک جاریش ئەم ململانێیانە دەبنە دژایەتی وململانێی بێ سوود لە نێوان بەرژەوەندیەکانی گەل و مولکدارەکان.

لەو کتێبە قەوارە مەزنەیدا (مێژووی فلۆرەنسا) باس لە خەباتی جەماوەر وئۆرستوکراتەکان دەکا، بەڵام ئەوەی ناوبانگی میکیاڤیللی زراند کلێسە بوو، کە دژایەتیی دەکرد بەهێزیەوە کتێبەکانی قەدەغە کران، لە کاتێکا ئەم کتێبەی (مێژووی فلۆرەنسا)ی لەسەر داوای پاپا خۆی نوسیوەتەوە. لەوەش زیاتر مێژوو نوسە بۆرجوازەکان کارەکەیان لێ قورس کرد، کاتێک ڕەخنەی توندیان لێ گرت، هەروەها کۆمەڵناسەکانیش بەهەمان شێوە ڕەخنەیان لەو بیردۆزە گرت کە دەربارەی دەسەڵاتی دکتاتۆریی ڕەها بوو، ئەمەو بێدەنگیان بەرانبەر بە هزرەکانی لەسەر ڕژێمی کۆماری کە بە باشترین سیستەمی حوکمی زانیوە چونکە لە ژێر سێبەری ئەو ڕژێمە یاسای تواناسازی دانراوە.

ئاماژەکان بۆئەوەن کە میکیاڤیللی خاوەنی مەوداو بەرهەمێکی زۆری ئەدەبیە لە سرود و پەخشان و نامە و هەڵبەست، تیایدا ڕەخنەی لە نەریتی بالیەو کەم و کوریەکانی کلێسە گرتوە، بەم بەرهەمانەی ئەدەبی ئیتالیای دەوڵەمەند کردوە بەهێزیەوە فرە ڕەنگی بەخۆوە بینیوە، بە هەڵەدا ناچین و لەم ڕوالەتە دورناکەوینەوە ئەگەر بڵێین مێژونوسی ئەم چەرخەی ڕێنسانسی مەزن شایانی ئەو وشانەن کە لەسەر گۆڕەکەی لە

Scanned with CamScanner

فلۆرەنسا بەبۆنەی زیندوراگرتنی یادی هەڵکەندراوە (**من بە خاوەن ستایش دەڵێم ، ئەم ناوە بە مافی شیاوی خۆی بگا**).

میکیاڤیللی تاقە راگەیاندنکار نەبووە کە بەروی واقیعدا هاتۆتەوە. بەڵکو گەلێک لە مرۆڤ دۆستی ئەو سەردەمی رینسانس بەشداریان کردوە.

کتێبی گوتارەکان

میکیاڤیللی زانستی سیاسی نوێی بە چاکی چەسپاندبوو، وەکو زانستێکی سەرزەمینی دەبینی، دوور لە ئایین و رەوشت و بەجیا مامەڵەی لەگەڵدا دەکرد. ئەمەشی لەم کتێبابەنەیدا بەرِوونی دەریخستوە (میر، باس و خواستەکانی سەر لیفیس یا گوتارەکان) کە تیایاندا ئاسۆی سیاسەتی بە روونی نەخشە بۆ کێشاوە. هەرچەندە وەکوو میرێک ناوبانگی پێ وەرنەگرتوە.

گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە کە میکیاڤیللی بە روونی دیدی خۆی لەسەر هەڵسانەوەی میلەتان و تێکشکاندنیان روونکردۆتەوە، هەروەها رۆڵی ئایین و فەرماندەو زانستی هونەرو ئەدەب لە پێشکەوتنی کۆمەڵگا و روخانیدا شیکردۆتەوە. لەم کتێبەیدا میکیاڤیللی کاروباری کۆمارەکان و رۆڵ و مافی هاولاتیی چارەسەر ودیار کردوە. ئەمەش لە

Scanned with CamScanner

ڕێگەی پەنا بردن بۆ هەموو ڕێگە چارەکانی ئابرومەند و بێ ئابروو، بەنموونە دامەزراندنی حزب و ڕێکخراو بۆ چارەسەری کێشەو داخوازیەکان یا پەنابردن بۆ جەماوەرو خۆدورکردنەوە لە هاوکاریەکانی بێگانە، کە چۆن دەتوانی بۆخۆت میرنشینێک دامەزرێنی و لە هەمو هەڕەشەو مەترسیەکانی دەرەکی بیپارێزی؟، لەم ڕووەوە چەند دەستەواژەیەک دەکاتە نموونە کە دەبێ حکومەتەکان پیادەیان بکەن بۆ ئەوەی ئارام و سەقامگیر بن و لە هەڕەشە و ئاژاوە پارێزراو بن،جا ئەمە ئەگەر کۆماری بێ یا میرنشین بێ، هەر لەم کتێبەیدا چەند بنەمایەک ئاماژە پێدەکا کە دەکرێ بۆ کۆماری بەکاربێن یا بۆ میرنشین، لەم میانە بەراوردیشیان لە نێواندا دەکا، لەم ڕووەشەوە ڕژێمی کۆماریی پێ باشترە جگە لە حاڵەتی داگیرکاری و هەلوێستی ڕژێم لەگەڵ هاوڵاتیانی داگیرکراو کە لە حاڵەتی شەردان دەبێ یاسای تایبەتی لەگەڵیاندا پیادە بکرێ.

ئەگەر میکیاڤیللی لە کتێبی (میر) باسی لە فەرماندەکانی وڵات نەکردبێ ئەوا لە کتێبی (گوتارەکان) بە ڕوونی باسی لە ئەرک و فەرمانی وڵات کردووە بەرانبەر بە فەرماندە سەربازیەکانی، هەروەها چۆنیەتی مامەلەکردنی فەرماندە سەربازیەکانیش لەگەڵ حکومەت و سەربازەکانیان.

لە بەشی دوانزەهەمی کتێبی یەکەمی (گوتارەکان) مکیافیلی باس لەو بنەما و ڕێنمایانە دەکات کە دەوڵەت لە گەندەڵی دەپارێزێ، لەم ڕووەوە یەکەم بنەما ئایینە، ئایین مەبەستی

ئایینێکی دیار نییە، بەڵکو هەر ئایینێک بێ واتە ئایین بە شێوەیەکی گشتی.لەمەشیان وا پێناچێ کاتێک باس لە ئایینپەرستی دەکا مەبەستی کۆمەڵێک خواپەرستی بێ، بەڵکو مەبەستی ژێرخانە بنەڕەتییەکەی ئایینە.

میکیاڤیللی بۆ ئەمە دەڵێ:

میرو حوکمڕانە کۆمارییەکان ئەوانەی دەیانەوێ خۆیان لە گەندەڵی بپارێزن دەبێ بەر لە هەموو شتێک دەست بە داب و نەریتەکانی ئایینەکەیانەوە بگرن، کە خۆی لە گەندەڵی بێبەش دەکا، دەبێ ریز لەم نەریتە بگرن، چونکە ئاشکەرایە کە هیچ کاتێک کاولبوونی دەوڵەتێک مەزنتر نەبووە لە سوکایەتی کردن بە خواپەرستی، ئاسانیشە کاتێک مرۆڤ مەبەستیین بزانێ ئاخۆ ئەم ئایینە لەسەر چ بنەمایەک دروست بووە و سەرچاوەی هێزی لەکوێیە. هەموو ئایینێک لەسەر ستونی بنەڕەتی بنیاتنراوەو کە تایبەتە بە خۆی، بەنموونە ژیانی ئایینی (وەسەنی) لەسەر بنەمای ئاماژەی زاناو پێشبینزانەکان بنایت نرابوو، ئەوانەی لە غەیب بە ئاگا بوون. بۆیە داب ونەریتە خواپەرستیەکانیان لەسەر ئەم بنەمایە بوون، لای ئەوان ئاسان بوو بڕوا بەوە بکەن کە خوا لە هەموو چاکە و خراپەیەکی داهاتوو بەئاگا و بە توانایە لەسەر ڕوودانی.

بۆیە خواوەندیەکانیان خواپەرستییان بریتی بووە لە بەرز ڕاگرتنی پێگەی خواو مەزنی وتوانایی ئەو شکۆدارە، ئەمە بنەمای بڕواکانی زانا(دیلۆس و پیاوە ئایینییەکانی پەرستگای جوبیتر وامون) بوون بە سەرجەم پەرستگاکانی تر کە هەموو

بستێکی پڕکردبو، کاتێک زاناو پێشبینزانەکان سەریان بۆ پادشاکان دانواند و کەوتنە بەر کاریگەری خواستە نارەواکانیان و خواستەکانیان خستە قالبی خواوەندی، بۆ ئەوەی خەلک بێدەنگ بن و سەریتان بۆ شۆڕکەن، ئەوکات بۆیان دەرکەوت کە فەرمایشتەکانیان هەمووی درۆ و دەلەسەن، بۆیە لە دژیان وەستانەوە.

واتە ئەوەی حوکمڕانی کۆمار یا میرنشینی دەکا دەبێ بە دڵسۆزی ونەمانەتەوە مامەلە لەگەڵ بڕگەکانی ئایین بکا و بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆی لار یان نەکاتەوە، ئەگەر لەوە سەرکەوتن کە هەموو کارەکان بە ئایینەوە ببەستنەوەو بە وردی بڕگەکانی ئایین پیادە بکەن، ئەوا لە مانەوەیان لەسەر دەسەلات سەرکەوتو دەبن، ئەگەر زانیاریشیان لەسەر زانستی سروشت هەبوو پابەندی ڕووداوەکان بوون و بە دروستی مامەلەیان لەگەڵدا کردن و لەگەڵ ڕووداوەکانی ئایین هاتنەوە ئەوا مانەوەیان مسۆگەرتر دەبێ و سەرکەوتو تر دەبن لە حوکمڕان.

دەبینین کە میکیاڤیللی بەمانای ووشە پیاوێکی ئەوەندە ئایین پەرست و پیاوی ئایین نەبووە، کەچی زۆر پابەندی داب ونەریتەکانی ئایینەو کاولبوونی وڵات بەوە دەبینێ کە پابەندی بنەماکانی ئایین نەبێ، هەردوکیان بەیەکەوە دەبەستێتەوە و مەرجی مانەوەی دەسەلات بە دەستگرتن بە ئایینەوە دەبینێ، مەسەلەکە لای میکیاڤیللی ڕاستی و ناڕاستی ئایین نییە، بەلکو پرسەکە ئەوەیە کە خۆبەستنەوە بە بیردۆز و پرەنسیپێک

Scanned with CamScanner

تاچەند کاریگەری بەسەر یەکپارچەیی و سەقامگیری وڵاتەوە هەیە، بەهۆیەوە چۆن کۆمەڵگا یەک دەخرێ و دەخرێتە ژێر سیستەم ویاسایەکی کۆمەڵایەتی، دیسان لای ئەو گرنگ نییە کە ئەو معجزە و توانا و پێشبینیانە ڕاست بن بەڵام دەبێ حاکمەکان مامەڵەی لەگەڵدا بکەن وەکو ئەوەی کە ڕاستن و بڕوای ئەوخەڵکەشی لەسەر مکوم بکەن، دەبێ بڕوابوون بە شتی نادیارەوە ببەستیتەوە، بەدەر لەوەی ئەو بڕوابوونە ڕاستە یان نا، چونکە هەروەکو هەندێک لە هزرمەندان دەڵێن ئایینێکی ساختە باشترە لە بێ ئایینی.

هزر و ڕاکانی میکیاڤیللی

میکیاڤیللی لە ناودارەکانی چەرخی ڕینسانس دێتە ئەژمار، ئەوانەی بەشداریان لە ڕەوشەنکردنی کۆمەڵگای ئەورووپیدا کردووە، هزرەکانی لە هزرە سەرەتاییەکانی فکری ڕۆژئاوای نوێن لە بواری سیاسەت، ناودارەکانی تری داهاتوی ڕینسانس ئەوە ناشارنەوە کە لەژێر کاریگەری فکر وهزرەکانی میکیاڤیللیدان و ڕێزیان بۆی هەیە، ئێستاش باس لە هەندێک لەو هزر و بەرنامە سەرەتاییانەی دەکەین :

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی و پەیڕەوی فەلسەفیی

میکیاڤیللی هەوڵیدا شێوازێکی نوێی جیا لە شێوازەکانی پێشوو بێنێتە کایەوە، وێڕای ئەوەی کە خۆی فەلسەفەو ڕوالەتی خوێندوە بەڵام ئەم بوارە وازلێدێنێ و ڕوو لە مێژوو دەکا. سەرەتای هزرەکانی ئەوە بوون کە بڕوای وابوو ڕەفتارەکانی هەموو مرۆڤێک دەیان گەیەننە هەمان ئەنجام، میکیاڤیللی هەوڵی داوە هۆکار و ئەنجام و دیراسە شیکاریەکانی پشتبەستو بە مێژوو لەیەکیان ببەستێتەوە.لەسەر ئەم بنەمایە توێژینەوەکانی میکیاڤیللی بەم شێوەیە بوون :

- پەنا بردن بۆ مێژوو تا ڕاستی ڕووداوەکان بزانین و لە ئەنجامەکانیان بگەین وبە ئەگەری دوبارە بوونەوەیان ببەستینەوە، واتە لە هەوڵی زانینی پێشبینی دابین.

- هەوڵدەین لە کاتی دووبارە بوونەوە ڕووداوەکان گشتگیر کەین، بۆئەوەی بگەینە چەند بنەمایەکی گشتی تا ئاسانکاریەک لەبەردەم حوکمڕانەکاندا هەبێ بەهۆیەوە کارئاسانیان بۆ بکەین لە حوکمڕانیدا و ئەوانیش هەلوێستیان بەهۆیەوە دیار بێ.

- گەڕان بەدوای ڕێگەیەک بتوانین بەر لە ڕوودانەکان دەستمان پێیان بگا.دوای ئەوەی هۆکاری ڕوودانەکە دەزانین هەوڵدەین دەستنیشانی هەنگاوەکانی مامەلەکردن کەین.

Scanned with CamScanner

میکیـاڤیللیش بروایـان وایـه کـه مـرۆڤ لەسـەر رواڵـەتیکی توندرەوی دروست بووە و مەیلی چاوتێبڕین و چاوچنۆکی و حەزکردن لـە دیکۆر و خۆ بەزل زان و زوڵمکردن لـە خەڵک دروسـت بـووە، ئەمانـە خەسڵەتی مـرۆڤن بـه جێمـاوی بۆیـان ماوەنەتەوە، بۆیە زۆر زەرور و پێویستە هێزێکی بەتوانا و بێ بەزەیی بەسـەر ئـەم مرۆڤانـەدا زاڵ بێ و رێگری لـەم ڕەفتـارە ناشیرن و نابەجێیانەی مرۆڤ بکا.

میکیاڤیللی ئاماژەی بەوە کردوە کە کەسی توێژەری سیاسـی و پیـاوی دەوڵـەت نابێ وەکو حـەز سـەیری دونیا بکا، بـەڵکو دەبێ وەکو کە هەیە لەسەر ئەرزی واقع سەیر بکا،واتە حسـاب بۆ ئـەو دوریـەی نێوان حـەزو واقعـە بکا ئـەوەی دەکرێ لـەم سـەردەم و حـالی حـازرە ئـەوە بکا، بۆئـەوەی لـه هێزی خـۆی زیاد بکاو هێزی دوژمن لاواز بکا،میکیاڤیللی دەڵێ:

(ئەزانترین وگێلترین حاکم ئەوکەسەیە کە دەیـەوێ دەوڵـەتە دراوسێکەی بەهێز بکا، چونکە هەرکاتەی بۆی لوا دەسـتدەگرێ بەسەر وڵاتەکەی و لەناوی دەبا).

ئەو پێناسـەی میکیاڤیللی بۆ سروشتی تاکی کردوە هـەمان خەسڵەت بەسـەر دەوڵەتدا جێبەجێ دەبن، ئەوەتا هـەردوکیان حەزیانـە زوڵـم و سـتەم لـە دەوروبـەریان بکـەن، هـەردوکیان چاویان لە سامانی دەورو بەرە، لـە هـەمووی سـەیرتر ئەوەیە لـە نێـو ئـەو هـەموو وڵاتانـەی دونیـا تـەنها تاقـە وڵاتێـک یـا دەوڵـەتێک نـابینی نـاوبژیوانی لـەنێوان دوو دەوڵـەتدا بکـا، واتـە

Scanned with CamScanner

ژیـانی کۆمــەڵگای نێودەوڵــەتی کۆمەڵگایــەکی ئاژاوەگێڕییــە هەروەکو دارستانەکان وایە.بەهێز پەلاماری لاواز دەدا بیخوا. دەکـرێ حکومــەتێکی بــەهێزت هــەبێ تــا بتــوانێ کــۆنترۆڵی میللەتەکـەی بکـا و ڕێگـە لـە پێشـێلکاری و زوڵمکـاری بگـرێ. بـەڵام بـۆ دەوڵـەتانی دونیا ئەمـە ئەسـتەمە نـاکرێ وڵاتێـک یـا دەوڵـەتێک بەهێزکـەیت تـا هێـزی بەسـەر هـەموو دەوڵـەتانی دونیـادا بشـکێ وڕێگـە لـە دەوڵـەتانی تـر بگـرێ کـەس زوڵـم لـە ویتـر نـەکا و بەهەوەسـتی خـۆی بڕیـار و یاسـا دەربکـا خـۆی ببێتـە کورەمیر و کـەس نـەتوانێ دەست بخاتـە پێشـی بـەهۆی ئەوەی لە ئەرکی پاراستنی ئاسایش وئارامی وڵاتان دایە.(بەڵام لە ڕاستیدا ئەمە دروست بووە).

ڕاوبۆچوونە سیاسیەکانی میکیاڤیللی

دەکرێ لە ڕێگەی ئاشنابوون بەو چوار کتێبەی میکیاڤیللی، شـارەزاییەک لەسـەر ڕاوبۆچوونـە سیاسـیەکانی پەیـدا کـەین. (میر، گوتارەکان،هونەری جەنگ، لەگەڵ کۆمەڵـە نامەیـەکی کـە لە دۆخە تایبەتیەکاندا بۆ دۆست و خزمە جیا جیاکانی ناردون.

میـر بـە بچـوکترین و بـەناوبانگترین کتێبـی میکیـاڤیللی دادەندرێ، لەگەڵ ئەوەی کتێبەکانی تریشی لەم کتێبە بنیایەختر نـین، بـەڵام کاتێـک ئـەم کتێبـە دەخوێنیتـەوە بـەڕاسـتی بـۆت

Scanned with CamScanner

دەردەکەوێ کە ئەو پانزە ساڵەی میکیاڤیللی لە دەسەڵات بردویەتە سەر بە فیرۆ نەچوونە، ئەمە خۆیشی وا دەڵێ.

لەسەرەتا میکیاڤیللی بڕوای وابووە کە سیستەمی کۆماری باشترین سیستەمی حوکمڕانییە، بەڵام پاش شیکردنەوەوی شێوازی حوکم لە ئیتالیا کە ئەوکات بەسەر پێنج دەوڵەتدا دابەش ببو، بریتی بوون لە (میرنشینی ناپۆلی لە باشوور، میرنشینی میلان لە باکوری ڕۆژئاوا، کۆماری بووندوقیەی ئوروستوکراتی لە باکوری ڕۆژهەلات، کۆماری فلۆرەنسا و دەوڵەتی پاپایی لە ناوەڕاست). پەیوەندیەکانیان بریتی بوو لە قەدەغە بوونی جەنگ و هەر جۆرە ناکۆکیەک لە نێوانیاندا) ئەم دۆخەی ئیتالیا ئەرزیەتیکی خۆشی خولقاندبوو تا دوژمنانی بە ئاسانی بتوانن هێرشی بکەنە سەرو داگیری بکەن، بۆیە میکیاڤیللی لە کتێبی (میر) گەیشتۆتە ئەو بڕوایە کە بوونی حکومەتیکی بەهێز بتوانێ هەموو پارچەکان یەکخاو کەس لە بازنەی یەکێتیەکە دەرنەچێ، باشترین ڕژێم و سیستەمە بۆ ڕزگار کردن و یەکخستنی وڵات، حکومەتیکی دیکتاتۆر کەس نەتوانێ تەگەرەی بۆ دروست بکا وهیچ بەهایەک بۆ ویژدان وئایین و ڕەوشت دانەنێ بەرژەوەندیەکانی دەوڵەت لە سەروی هەموو ئیعتباراتیکەوە بن، هەموو شێوازەکان بێ سل کردنەوە بەکاربینێ، هەر لە توندوتیژی و زۆرەملێ و کوشتن و گرتن، تا تیرۆرو سوێندی بەدرۆو پارانەوەو بەرتیلدان و پەنا بردن بۆ فرت و فێل و ساختەکاری وچەواشەکردن بە بیانوو پاساوی گەیشتن بە ئامانجێکی باش بۆ دوارۆژی وڵات، ئەو

Scanned with CamScanner

ئالێرە بۆمان دەردەکەوێ کە میکیاڤیللی تا چەند مێژووی لا گرنگ بووە و وەکو سەرچاوەی زانیاری و زانستی بەکارهێناوە، دەبینین چەند توێژینەوە مێژوویەکانی بەکار هێناوە بۆئەوەی ڕاستی بۆچوونەکانی بسەلمێنێ، ئەمە هەروەکو لە کتێبی (هونەری جەنگ) و کتێبەکانی تریش بە هەمان شێوە هاتوە، بۆیە میکیاڤیللی بە یەکێک لە دامەزرێنەرانی شێوازی شیکاری مێژوویی نوێ دێتە ئەژمار.

بەڵکو گەلێک هۆکار هەبن کاریان لە هزری میکیاڤیللی کردبێ، بەڵام گرنگترینیان ئەمانەن:

- لاوازی ئەوسای ڕەوشی دەوڵەت، زۆری کێشەی سیاسی لەو سەردەم، پێویست دەکرا ڕژێمێکی حوکمڕانی بەهێز هەبێ تا بتوانێ بە دروستی حوکمی وڵات بکا، جا ڕژێمێکی حوکمڕانی پادشایەتیی توند یا ڕژێمی کۆماری، (خۆی لایەنگری ڕژێم یا سیستەمی کۆماری بوو).
- ئەوکاتەی میکیاڤیللی لە حکومەتی فلۆرەنسا دەبێ،(ڕووبەڕووی ژمارەیەک لە پیلان و تەڵەکەبازی دەبێ).
- کاریگەری وشەیدایی بۆ مێژوو، بە دیدی ئەو هیچ ڕووداوێک لە بازنەی دوبارەبوونەوە بەدەر نییە.

چونکە کرۆکی هزری واقعیی ئەمڕۆ کە بنەمای پەیوەندیەکانی نێودەڵەتی و ڕێنمای حوکمڕانین، تائێستا تاقی نەکراونەتەوە وهەر لەسەر بنەمای بۆچوون سروشتی مرۆڤ دیاری دەکەن جا ئەم سروشتە چاک بێ یا خراپ، زۆربەی زاناکان لەوانە

Scanned with CamScanner

داوای لە میر دەکرد کە بێشەرمانە پەنا بۆ ئەم ڕێگایانە بەرێت. چونکە پاساوێکی بەجێی لە پێشە ئەم کار وڕەفتارانەی بە شەرعی دەکردن بە بیانوی بەرژەوەندیەکانی وڵات، حاکمی سەرکەوتوو ئەوەیە کە پەنا بۆ ڕێگەچارەکانی باش دەبا جا ئەم ڕێگە چارانە مرۆیی بن یا ئاژەلی، گرنگ ئەوەیە سەرکەوتن بەدەست بێنێ، گرنگ نییە چۆن بەدەست هات. حاکم دەبێ بزانێ کەی و چۆن فێلەکانی ڕێوی بەکار دێنێ وکەی وچۆن خورت و درندەیی شێر بەکار دێنێ.

بە پشت بەستن بەم بۆچوونانەو بەهۆی ئەوەی حاکمەکان هەلگر و پیادەکاری هزرەکانی میکیاڤیللی بوون کە بەپێی بارو دۆخی گونجاو هەلسوکەوتیان دەکرد ئیتر دەستەواژەی میکاڤیلیزم و مکیافیلیست یەکەمیان بەو سیاسەتە دەوترا کە هیچ ریزێک بۆ بەها ڕەوشتیەکان دانانێ و دووەمیشیان بەو کەسانە دەوترا کە پیادەی ئەو سیاسەتەیان دەکرد. ئەمەش مانای ئەوەنییە لوتکەی سیاسەتە شێوێندراوەکەی میکیاڤیللی بێ، نەخێر، مرۆڤ ئەوەیە دەستەواژەی بەرێز بۆ وتەکانی دابنێ و سیاسەت بخاتە چوارچێوەیەکی دیار و ڕەفتاری پێبکا، میریش دەبێ هەردەم بە کەسێکی دلۆڤان و بەزەیی و چاکەخواز نیشان بدرێ و ڕەفتار بکا، خاوەن پەیمان و ووتەی ڕاستی خۆی بێ، بۆیە دەبێ میر هەمیشە ئەقلی لە ئامادە باشی دابێ بۆ کاری چاکەو ڕەفتاری باش، تا لەگەل ئاراستەی ڕەشەبادا بێتەوە، ئەمە خەسلەتەکانی میرن.

Scanned with CamScanner

مێژوو ئەوەمان نیشان دەدا کە بە درێژایی مێژوو هیچ کاتێک میرێک نەبووە بەدەر بێ لە خراپە، هیچ کەسێکیش بەم شێوەیە نەبووە، ئەگەر ناچار کرا دەبێ ڕوو لە خراپە بکا لەپێناو بەرژەوەندی وڵات ودرێژەدان بە حوکمڕانی، ئەمە ناوبانگێکە بە مرۆڤەوە نوساوە لەگەڵیدا هاوتایە، ئەمە ڕاستیەکانە ئەگەر دانی پێدابنێین یانا، ئەگەر پێمان خۆش بێ و ناخۆشبێ، ئەمە لایەنە مەترسیدارەکە نییە لە ڕاکانی میکیاڤیللی کە دیدی ئەو لەگەڵ زاناکانی تر جیایە، هەرچەندە هەردوکیان هەمان شت دەبینن بەڵام ناتوانن هەمان شت بڵێن، ئەوەی میکیاڤیللی وتویەتی ڕاستیی دۆخەکانە، ئەو ڕاستیەیە کە دەبێ میر بەو شێوەیە بێ تا لەگەڵ دۆخ و هەلس و کەوتەکاندا بێتەوە. بەڵام کارەساتەکە لەوەدایە کە میکیاڤیللی لە میری ویستوە ئەویش دلۆڤانی و بەزەیی و چاکە و هەست کردن بە مرۆڤایەتی و پەیماندان ودڵسۆزی و ئاییندارییە، ئەمەش کارێکی سەختە، زۆر بە دەگمەن زانراوە مرواری لە بیابان دۆزرابێتەوە، ئەگەر هەموو میرەکان ئەوەیان بکردبایە کە میکیاڤیللی لە میرەکانی خواستوە ئەوا مێژوی ئەوان بێ لاپەرەی ڕەش دەبوو.

میکیاڤیللی.. سیاسەت یان ڕەوشت

پرسی پەیوەندیی نێوان سیاسەت و ڕەوشت لە کتێبی میر، بە ئاڵۆزترین پرسی ئەم کتێبە دادەنرێ، زۆربەی

Scanned with CamScanner

لێکۆڵەرەوەکان وای دەبینن کە لەم کتێبەدا هێز وتوندوتیژی بۆتە فاکتەری ئاڕاستەکردنی هێڵەکانی حوکمڕانی و هەردەم جەختی لە وەلانانی سنورەکانی ڕەوشتی کردوەو هەموو شتێکی بە حەلال وئاسایی زانیوە، دانی بەو کۆت و بەندە کۆمەڵایەتیانە نەناوە کە لەپێناو سیاسەت هیچ بەهایەکی بۆ دانانرێ، لەپێناو گەیشتن بە ئامانجەکان هەموو ڕێگەو ڕەفتارو شێوازەکانی بە ڕەوا زانیوە، تەنانەت ئەوانەی نائاسایی و نا شەرعیشن.

ئەگەر پێناسەی سیاسەت بە مانا سادەییەکەی بریتی بێت لە بەڕێوەبردنی ئەو کارو بارانەی دەوڵەت کە سوودیان بۆ تاک و کۆمەڵ هەیە، کەواتە ڕەوشت کۆمەڵە پابەندی و هەلسەنگاندنێکی نموونەیین، ئەوانەی ڕەفتارەکانی مرۆڤ ئاڕاستەی چاکە دەکەن.

ئابەم شێوەیە سیاسەت و ڕەوشت بە هاوبەشی لە بنیات نانی جۆرێک لە پەیوەندیەکانی مرۆڤایەتی و دۆزینەوەی شێوازێکی هاوبەش بۆ ژیانی مرۆڤ بەشدارن، بەلام ئەوکاتە لەیەک جیا دەبنەوە کە دەیانەوێ چارەسەری سیاسیانە یا ڕەوشتیانە بۆ کێشەیەک ببیننەوە، لەم ڕووەوە هەریەکەیان بە ئاڕاستەیەک ڕەفتار دەکاو بەدوای چارەسەریە تایبەتیە کەی خۆیدا دەگەڕێ، کە هەندێک جار ئەوەندە لەیەک دورن تەنانەت بە پێچەوانەی یەکتر، بەڵکو بە دژی یەکتر دەجولێنەوە. ئەمەیە کە میکیاڤیللی و هزروبیرەکانی تووشی ڕەخنەدەکا ، لە کتێبی (میر)، میکیاڤیللی چارەسەری سیاسیانە دەخاتە بەردەمی

میر(پادشا)، داوای لێ دەکا کە دەبێ لە ڕەوشت دورکەویتەوە پاساو بۆ هەمو وڕەفتارە بەد ڕەوشتیەکان دەهێنێتەوە ئەویش پاساوی چارەسەری سیاسیانەی کێشەکانە، کە بۆ میر دەبنە بنەمای ڕەخنەو دژایەتی کردن، تەنانەت لەلایەن هەندێک لە دۆست و هاورێکانیشی ئەم دژایەتیە بەڕێوە دەبردرێ .

کەواتە بە تێگەیشتنی سیاسیانە، ڕەوشت بریتی نییە لە چەپکە داب و نەریتێکی باو لە ئازادی و وەفاداری و ڕاستگۆیی کە لە سیاسەت و کاری سیاسیدا بایەخ وئەهمیەتی هەبێ و ببنە بنەمای پەیوەندیەکان، بە مانایەکی تر چین ئەو بەرەنگاربوونەوە و پێوەرە ڕەوشتیانەی ڕووبەڕووی سیاسەتمەداران دەبنەوە کاتێک ڕێگەیەک هەڵدەبژێرن و ئەویتر رەت دەکەنەوە ؟ جا ئەم پێوەر یا ڕێگایانە پشت بە مەبەست دەبەستن یا بە شێوازی چارەسەری یا بە بەها مرۆییەکان ؟

ئەمەیە پرسەکە، بەڵام ئەو شێوەکاریەی کە میکیاڤیللی دەی وروژێنێ بریتیە لەو گوتەیە :

ئەمە چەند ڕاستە کە دەڵێن (دادپەروەری هەر ئامانجێک لای خاوەنەکەی رەوایەتیی پێدەدا کە سەرفرازبێ لە بەکار هێنانی هەر ڕێگە چارەیەک لە پێناو گەیشتن بە ئامانج، تەنانەت ئەگەر داب و نەریت وبەها مرۆییە کانیشیان خستە ژێر پا؟)

بۆهەندێک رەوایە کاتێک باس لەوە دەکەن کە میکیاڤیللی ئەو گوتەی تۆلستۆی رەت کردۆتەوە کە دەڵێ :

Scanned with CamScanner

(چۆن ئاگر، ئاگر ناکوژێنێتەوە، ئاوەهاش شەڕ، شەڕ لەناو نابا)، یا باس لە پێشەنگەکانی ئاشتی دەکا وەکو مهاتم غاندی و مارتن لوسەر کینگ و نیلسۆن ماندێلا، کە بە زیرەکی خۆیان توانیان ویژدانی مرۆڤایەتی بەخەبەر بێننەوە وبەرگری لە ستەم و زۆرداری و داگیرکاری بکەن، ئەوەتا گەلێک کەس دەڵێ هیچ کاتێک گەلی هیندی وخواروی ئەفریکا ئەگەر بە پالپشتی ئەو خەباتە سەختە ئاشتیانەی گاندی و ماندێلا نەبوایە، بە دیموکراسی وئاشتی وئازادی و ڕزگاری نیشتمانی شاد نەدەبوون.

لەبەرامبەردا دەڵێن، هیتلەر هەردەم لەژێر پێخەفەکەی خۆیدا کتێبی(میر) هەبو وبەر لە نوستنی دەیگرتەدەست وزۆر دڵی بەوە گوتەیە خۆش بوو کە دەڵێ:

(ئامانج پاساوە بۆ ڕەفتار)، هەمان چیرۆک لەسەر ستالین و فرانکۆ و مۆسۆسلینی وگەلێک دیکتاتۆری تر دەگێڕنەوە کە دڵیان بە ڕەوایەتی دکتاتۆریەت وستەمکاری خۆیان خۆش بوو، بە بیانوی گەیشتن بە ئامانج، بەڵام چ ئامانجێک لەسەر خوێن وئیسقانی میللەتان بنیات بنرێ بە ناڕەوا و لەسەر خاک وموڵکی خەڵکە بێ تاوان و سڤیلەکان.

دەستگرتن بەسەر دەسەڵات و مانەوەی لە بەرژەوەندی چەند کەسێکدا یا کۆمەڵێکی سیاسی و لەسەر حسابی کۆمەڵێک خەڵکی بێتاوان و بە ناڕازی ئەوان، دەبێ لە ڕێگەی بەکار هێنانی هەمو ڕەفتارەکانی توند و تیژی و کوشتن و تالانکردنێکەوەبێ کە خۆیان پڕۆپاگەندەی باشی بۆدەکەن.

گوایە بۆ بەرژەوەندی خەڵکە، دواتر دێن هەندێک دەستەواژە بە ئارەزوی خۆیان لەسەر ئەوکەسانە بەکاردێنن کە بەرگری لە بەژەوەندیەکانی گەل دەکن وبەرەنگاری ستەم و زۆرداری دەبنەوە، بە ناپاک یا دژی بەرژەوەندیەکانی گەل، تاوانباریان دەکەن، هەر دەستەواژەیەک کە بیانەوێ و بەهۆیەوە شایەستەی لەناوبردن بێ، بێ گوێدانە هیچ یاساو ڕێسایەکی ڕەوشتی وکۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی، دەیخەنە پاڵ ئەوکەسەی بیانەوێ.

ئەمان جەخت لەوە دەکەنەوە کە نەبوونی ئازادی و نەهێشتنی سنورەکان بێگومان پێشەکیە بۆ کوشتنی بنەما مرۆییەکان و ڕەوشتی مرۆڤایەتی، لە بەرانبەردا چەسپاندنی گرێبەستە کۆمەڵایەتیەکان لەسەر بنەمای دیموکراسی و سەروەری یاساو مافەکانی مرۆڤ باشترین کەش و هەوای تەندروستە بۆ پەیوەندیەکانی نێوان سیاسەت و ڕەوشت کە هەریەکەیان مافی ئەویتر دەستەبەر دەکاو سیستەمێکی هاوبەش دەخولقێنن، کەوایە سیاسەت وڕەوشت دوو ڕوی لەیەک جیان، زۆر ئەستەمە یەکێکیان ئەویتر لە خۆبگرێ، بەڵام دەکرێ هەردوکیان یەکخەین و دۆخێکی ئازاد ومامناوەند بخولقێنین، چونکە هیچ کاتێک چاکەی سیاسی و چاکەی ڕەوشتی لە کەش و هەوایەکی هەڵچوونی و توندرەوانە وپێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ و نەبوونی دادپەروەری و یەکسانی، نابوژێتەوە.

Scanned with CamScanner

بیرمەند و زانایان لە سەردەمی ئەفلاتونەوە ئەو جیاوازیەیان بەدی کردوە کە لە نێوان خەڵکانی بەدڕەوشت و بەدواکەوتوانی حەز وهەوەستە تایبەتیەکانی خۆیان لەگەڵ ئەوانەی وێرای بوونی مافی تەواوی سروشتیی سڤیلی و سیاسیی خۆیان کاریان بۆ چاکەو سوودگەیاندن بەخەلک کردوە کە دیموکراسیان کردۆتە بژاردەی یەکەم بۆ بنیاد نانی کۆمەلگایەکی مرۆڤدۆست و یەکسان، هەروەها کار بۆ چەسپاندنی بنەماکانی ڕەفتاری سیاسی و ڕەوشتی مرۆڤایەتی دەکەن و ڕووبەڕووو بەرەنگاری ڕەوشتی توندرەوانەو ڕەفتارە بەربەریەکان دەبنەوە بۆ یەکلایی کردنەوەی کێشە سیاسیەکان.

بەم شێوەیە نیکۆلای میکیاڤیللی سیاسەتمەداری پراگماتیست، لە سەدەی شازدەهەم کتێبی (میر) دەنوسێتەوە کە هەموو ئەو بانگخوازانەی مرۆڤایەتی و ئازادی ودادپەروەری بەم کتێبە دەحەپەسێنێن و تووشی شۆکیان دەکا، چونکە لەم کتێبەی (میر)،میکیاڤیللی ڕێنماو ئامۆژگاری و بەلکو دەستور بۆ میری دکتاتۆر دەنوسێ ودادەرێژێ، بەهۆیەوە ڕەوایەتی و شەرعیەتی بەو کارە درندانەییانەو زوڵم و ستەمکاریەکانی میر دەدا کە بەرانبەر بەو گەلە بێدەسەلاتە بەکاردێنێ، دیارە ئەمانەش لەژێر پاساوی پراگماتیزم بەجێ گەیاندنی لە بەرژەوەندی و سەقامگیربوونی حوکمڕانییەکەیاندا دەبێ.

لەم کتێبەیدا میکیاڤیللی ڕق و کینەی لە کلێسە و پیاوە ئاینییەکان دەرکردوە، زۆر بەڕوونی باسی لە جیاکردنەوەی

Scanned with CamScanner

ئایین لە سیاسەت کردوە، ئەمەش ئەوەی لێکەوتەوە کە ڕەوشت لە سیاسەت جیابکرێتەوە، بەبیانوی ئەوەی ڕەوشت، سیاسەت گەندەڵ دەکا ولە کاریگەریەکانی کەمدەکاتەوە بەهۆیەوە پابەندی هیچ ڕێنماو یاسایەکی ڕەوشت نەبووە.

بەبۆچوونی میکیاڤیللی ڕەوشت سوکایەتی بە مرۆڤ دەکا و ئەم دونیایە رادەستی پیاوە ئازاکان دەکا، بۆیە دژایەتیی دەکردو گورزێکی مەزنیشی لە ئایینی کریستیانی وەشاند، بەهۆیەوە ئایینی وەسەنی ی پێ باشتر بووە لە ئایینی کریستی، چونکە دووەمیا دروشمی خاکی و خۆشەویستیی بەرزکردۆتەوە ئەوەتا حەزرەتی عیسا سلاوی خوای لێبێ دەفەرموێ:

ئەوەی شەقازەلەیەکی دا لە رومەتی ڕاستت، رومەتی چەپی بۆ ئامادەکە تا لەویشیان بدا.

میکیاڤیللی بۆچەسپاندنی ڕەوشت دەگەرێتەوە سەر بڕواکانی سۆفستائی و گریکەکان بەگشتی.

ئەم ڕەوشتەی میکیاڤیللی دوای بەسەرچوونی سەدەیەک تەواودەبێ ئەمیش ئەوکاتەی(توماس هوبر ١٥٨٨-١٦٧٩) تەواوی دەکا.

ئەگەر میکیاڤیللی لە فەلسەفەی گریکی ڕەوشتی هێزی سۆفستائیی وەرگرتبێ، ئەم دەستەواژەی(هێز پاساوی ڕەفتارە) ی خستبێتە سەر، کەوابێ هۆبز بڕیاری دا لە فەلسەفەی گریکی ڕەوشتی ئەبیگۆریەکانی بخاتەسەر، ئەوانەی

Scanned with CamScanner

لەسەر بنەماو بڕوای خواپەرستی بنیات نرابوون کە دەڵێ (ئەگەر گورگ نەبێت گورگ دەتخوا) واتە ڕەوشت دەبێ لەسەر بنەمای مادەو سوود وەرگرتن و ڕەوشتی بازاڕ بێ. بەڵام بەرزترین و دیارترین نوێنەری بڕواداراني فەلسەفەی،(ڕەوشتی هێز) لە فەلسەفەی ڕۆژئاوای نوێ، فریدریک نیچەیە(١٨٤٤-١٩٠٠) ئەوکەسەیە کە هەموو کەلەپوری فەلسەفەی کۆنی لا کۆببووەوە، وێڕای ئەوەی کە لەژێر کاریگەری بیردۆزەکەی داروین دابو ئەوەی تایبەتە بە (هەڵبژاردنی سروشتی و مانەوە بۆ بەهێزترینیان) (نیچە) خۆی خاوەنی بڕوای (بەرزترین و بەهێزترین مرۆڤ)بوو، ئەمیشی لە فەلسەفەی زەردەشتی وەرگرتبوو و پەناشی بۆ زانستی زیندەوەری داروین بردبوو، ناپلیۆن و هابس و بسمارکیشی بەدڵ بوو.

ئالێرەوە دەتوانین بڵێین کتێبی (میر) دەروازەیەکە بۆ زانستی سیاسەتی نوێ، میکیاڤیللی جۆرەکانی دەسەڵای بە شێوەیەکی جیاواز پۆلین کردبو وخستبویە ڕوو، جیاوازیەکەی لە واقعبینانەی توند و بەرەنگاربوونەوەو پێداگریی توندی پێداویستیەکانەوە بوو.

بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە نوسەر لە ژێر کاریگەریەکانی ئەرستۆدا نییە کە سیاسەتی لەلوتکەی زانستە جێبەجێکاریەکاندا داناوە، لە خوار ئەویش ئابوری و ڕەفتارە کەسیەکان دێن (دەروونناسی).

ئەرستۆ بایەخی بە لێکۆڵینەوە لەسەر خەسڵەتەکانی حکومەتە باشەکان داوە، ئەوانەی بڕوایان بە ژیانێکی شایەستە هەیە بۆ هاولاتیانیان، لە کاتێکا میکیاڤیللی ئەم تەوەرو دەستەواژەیە ڕەتدەکاتەوەو لێی یاخی دەبێ، بەوە ڕازی نابێ ئەم داخوازیانە لە بەرایییەکانی حکومەت دا بن، بە بۆچوونی ئەو مسۆگەر کردنی حوکمڕانی دەبێ لە بەرایییەکانی حکومەتدا بن، حکومەتێکی بەهێز و کاریگەر بۆ ئیتالیا زەرورە کە بتوانێ ئیتالیایەکی یەکگرتوو دەستەبەربکاو لە دەست پیاوە ئاینییەکانیشی وەدەرنێ.

ئا لێرە جەخت لەسەر میر دەکاتەوە، ڕۆڵی میر بەرز دەنرخێنێ، میر دەبێ ئاشنایییەکی باشی لەگەڵ سوپادا هەبێ و هەماهەنگیی بکا بۆئەوەی ئەم سوپایە بتوانێ کورسیی دەسەلاتی میر بپارێزێ و لە مەترسیەکانی دوربخاتەوە، دوای سوپا دەکرێ سیاسەت وەکو هونەرو فاکتەری دلخۆشکەر بەکاربێنێ.

بەلام مەرج نییە هەموو کاتێک دەسەلات لە ڕێگەی دلخۆشکردنی هاولاتیانەوە پشتیوانی وەدەست بێنێ، چونکە پرسەکە پەیوەندیی بە حەز و هەوەستی خەلک و شێوەی مامەلەکردنی لەگەڵیاندا هەیە، ئەوکات میر پەنا بۆ هێز دەبا، نوسەر ئەوەش ئاشاریتەوە کە ئاستی بەکار هێنانی هێز پەیوەندیی بە کەسایەتی میرەوە هەیە.

Scanned with CamScanner

ئابەم شێوەیەدا میکیاڤیللی لە کتێبەکەیدا بنەمای زانستی سیاسیی نوێ مان پێدەبەخشێ کە بەشێکی باشیشی لە دەروونناسی و پەروەردەی تێکەوتوە.

بەلام ئەو داوا دەکات کە بۆ پشتگیری میر میرێکی ستەمکار بەکار بێنێ، ئەو میرەی هەموو شێوازەکانی ستەمکاری و زوڵم و زۆرداری و توندکاری لەخۆی بەرەوا دەبینێ بەبیانوی یەکگرتنەوەی ئیتالیای پارچەکراو بەسەر شار و دەوڵەتدا، بۆئەم مەبەستە دەبێ ڕووبەڕووی کۆمەڵێک پادشاو حکومەت ببێتەوە، لە سەروی هەموویان حکومەتی فرەنسا.

لێرە میکیاڤیللی پێغەمبەرێکی چەکدار(میر) بۆ ئیتالیا بە پێویست دەزانێ، بۆ ئەوەی بتوانێ ڕووبەڕووی ئەو پادشایانە ببێتەوە کە دەوری ئیتالیایان داوەو چاویان بریوەتە سامان و خاکی ئیتالیا.

ئەم وایدەبینێ کە سروشتی جەماوەر وا خوڵقاوە بۆ پشتگیری کردنێکی کاتی بەئاسانی رازی بکرێ بەلام بەردەوام بوونی ئەم رازیبوونە کارێکی ئاسان نییە،ئەمە سروشتی ئەم جەماوەرەیە، ناسەقامگیرو رارا لە بڕیارەکانی، ئەمە دۆخەکەیە جا ئەو میرەی دەیەوێ چاکسازی بکا دەبێ ئەم ڕاستیانە باش بزانێ و بڕوای پێ هەبێ چونکە ئەم دۆخە هیچ کاتێک بەئامادەکراوی بۆی نایەتە دەست ئەگەر هێز بەکار نەهێنێ، ئەمە تەنها بڕوای میکیاڤیللی نییە، بەلکو هەریەک لە زانایان (موسی، قورش، تیزس، رومالوس) لەسەر هەمان بڕوابوون،

میکیاڤیللی و دەستەواژەی

(مەبەست پاساوی ڕەفتارە)

ئەم دەستەواژەی سەرەوە بە ناشیرینترین سایکۆلۆژیەتی دەسەڵات دادەنرێ، ئەمە ئەو وێنەیە بوو کە میکیاڤیللی لە سەدەی شازدەهەم لە کتێبی(میر) بۆ دەسەڵاتی کێشاوە.

لەو کتێبەیدا میکیاڤیللی چۆنییەتی گەیشتن بە دەسەڵات و خەسڵەت وبنەمای ڕەوشتی و ئایدیۆلۆژیی بەرپرس دیاری دەکا، هەروەها تیادا دیاری کردووە کە ئەم خەسڵەت و ڕەفتارانەی بەرپرسان هەرچەندی لەگەڵ داب و نەریتی ئایینی و کۆمەڵایەتی و مافەکانی مرۆڤیش نەیەنەوە، گرنگ نەبێ.

گرنگترین ئەوەی کە میکیاڤیللی پێی ناسراوە و بەهۆیەوە ناوبانگی دەرکردوە، ئەو دەستەواژە بێ ڕەوشتییە بو کە دەڵێ (مەبەست پاساوی ڕەفتارە)، واتە لە پێناو گەیشتن بە ئامانج و مەبەستەکان هەموو ڕەفتار وشێوازەکانی مامەلە بە ڕەواو دروست دەبینێ، تەنانەت ئەو ڕەفتارانەی بەدەریشن لە داب و نەریتە ئایینی و کۆمەڵایەتی و دادپەروەریەکان، بە دیدی ئەو هیچ پەیوەندیەک لە نێوان ڕەوشت و سیاسەتدا نییە. بە لای میکیاڤیللی لە پێناو گەیشتن بە ئامانج گرنگ نییە درۆ بکەیت، دوزمانی و خۆپەرستی و پەیمان شکاندن هەمویان ڕەوان، ئەگەر لە بەرژەوەندی مانەوەی حاکمدابێ لە سەر لوتکەی دەسەڵات.

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی حوکمڕانەکانی ڕاسپاردوە کە درۆ و فرت و فێڵ و نانەوەی فتنە بەبێ شەرم و ترس بیکەن، چونکە ئەمانە فاکتەری گەیشتنن بە کورسیی دەسەڵات و گرنگترین مەرجی مانەوەن، وادیارە ئەوەی نەزانیوە کە دوای ٤٧ ساڵی تر خوێندکاری ئەو دەردەکەون کە زیاتر سوود بە خەڵک دەگەیەنن و زیاتر بڕوایان بەو هزرانە دەبێ کە لە کتێبەکەی (میر)دا هاتووە.

ئەم بڕوابوونەی میکیاڤیللی بە سیاسەت، خۆی لەو دەستەواژە دەبینێتەوە کە پێشتر وتویەتی(مەبەست پاساوی ڕەفتارە) ئەمە تاچەندی دژی ئایین و ڕەوشت و چاکەبێ گرنگ نییە.

زۆربەی حاکمەکان بینیان کە ئەوان شەرعی نین، هەروەها پابەندی هیچ بنەمایەکی ڕەوشتی وچاکەش نین، بەڵام توانیویانە بگەنە دەسەڵات و سەقامگیریش مسۆگەر بکەن بە مانەوەی خۆیان لە لوتکەی دەسەڵات.

میکیاڤیللی لە کتێبی میر بەڕاشکاوی ڕەوشتی باوەڕپێکراو ڕەتدەکاتەوە کە تایبەتە بە ڕەفتارو هەڵسوکەوتی حاکمەکان، چونکە حاکم ئەگەر پابەندی ڕێنما و بنەما ڕەوشتیەکان بێ ناتوانێ هیچ جولەیەک بکاو ماندوو دەبێ، بە پابەندبوون دەست و پەنجەکانی دەبەسترێن، بۆیە دەبێ وەکو گورگ مەکرباز بێ، ئازاش بێ وەکو شێر، واتە هەرشێوازێک بێ دەکرێ لە پێناو دەست گرتن وکۆنترۆلکردنی دەسەڵات بەکاری بێنێ.

Scanned with CamScanner

لە کتێبەکەیدا لە بەشی هەشتەم دەڵێ:

(دەبێ میر یا حاکم لەو پەیمانانەی کە سوودیان بۆ ئەو هەیە بەوەفابێ، بەڵام ئەوانەی سوودیان بۆ ئەو نییە دەبێ گوێیان پێنەدا وبیانشکێنێ).

هەروەها دەڵێ :

(لەکاتێکا زەرورە کە میر ئەم خەسڵەتانە لە خۆیدا بشارێتەوە، دەبێ بانگخواز و زەلال بێ،بە شێوەیەک مرۆڤ لە بەردەمیا نوێژی بۆ بکەن و سوجدەی بۆ بەرن، تا ئەو ئاستە خەڵک چەواشەبکا کە خەڵکە نەزانەکە ئامادەبن بۆ فریودان، دەبێ وا خۆی نیشان بدا کە کەس لەو زیاتر خەمخۆری ئەوان نییە و پێویست بە کەس نەکا هاوکاریی بکا لە پێداگری و جەختکردنەوە لەسەر وتەکانی، دەبێ شارەزاییەکی باشی لەگەڵ ئەم شێوازانە هەبێ).

میکیاڤیللی گەیشتە ئەو بڕوایە کە پێویست ناکا میر پابەندی ئەو بنەما ڕەوشتیانە بێ کە مرۆڤی ئاسایی پابەندیەتی، بەڵام دەبێ وا لە سیمای دیاربێ کە پابەندە و ئەو لە سەرووی هەموو ئەو ڕەوشتانەوەیە.

فەلسەفەی میکیاڤیللی پشت بەو دیراسەتانە دەبەستێ کە مرۆڤی گەیاندە ئەو سەرکەوتنانە و بەمەبەست گەیشتن. ئەگەر ئەو سەرکەوتنانە سەرکەوتنی کاری توند و تیژیش بوبن، چونکە نموونەی بێبڕوا سەرکەوتووەکان بە ژمارە زیاتر بوون لە نموونەی خواپەرستە سەرکەوتوەکان، ڕەفتار و

شێوازی بیبرواکانیش دژی ڕەوشت وچاکە بوو لە ژێر ڕۆشنای دەستەواژەی (مەبەست پاساوی ڕەفتارە) کە بۆتە پاسا و بۆ کارە نارەواکانیان.

میکیاڤیللی بینیی پاساوی ڕەفتارەکانی دوور لە ڕەوشت لە بازنەی سیاسەت و ڕەوشتی حاکم و دەسەڵاتدارەکاندا دەگەڕێ.

ئەم ئاڕاستە نادروست و نامۆیەی دوور لە ڕەوشت و مرۆڤایەتی ئەگەر، بەگشتی وەری بگرین دەبینین ئەمە ڕەوشت و ڕەفتاری هەموو زاڵم و ستەمکار و تاوانبارە گەندەڵەکانە لەسەر ڕووی زەوی، پێش میکیاڤیللی وپاش ئەو، لە سیاسەت و لە دەرەوەی سیاسەتیش.

فەیلەسوفی خوانەناس (برتناد رسل) بەسەریدا سەپیندرا کە لایەنگری هزری میکیاڤیللی بێ، دەڵێ:

(فەلسەفەی سیاسەت لای ئەو زانستێکی تاقیکراوە، لەسەر بنەمای ئەزموونی تایبەتی خۆی و شارەزایی لە کاروباری گشتی بنیات نراوە، تایبەتە بە پێشخستنی ئامراز یا ڕەفتارەکان پێشی مەبەستە دیارەکان، بێ گوێدانە ئەوەی ئەم مەبەستە چاکەیە یا خراپە، کاتێکیش ڕێگە بە خۆی دەدا ئەم مەبەستانە ئاشکەرا بکا ئەوکات دەبێ هەمومان بەپێی توانا بۆژانەوەی بۆ بکەین.

بە سوک و ئاسانی بڕوای (مەبەست پاساوی ڕەفتارە) دەبێتە هۆکار وڕێگەچارەی توندو تیژی وستەم و زوڵمکاری و

Scanned with CamScanner

زۆرەملێی ڕەوا، چونکە ئەوەی بڕوای بە پیادەکردنی ئەم دەستەواژەیە هەبێ دەیگەیەنێتە چاکەو ئارامی و ئاسایش، بەڵام ئازادی بیرکردنەوە لە مێشک وەلادەنێ، ئەوکات پادشا لە ڕەخنەگرتن بەدەر دەبێ، ئەو (پادشا) هیچ کاتێک هەلە ناکات تەنانەت ئەگەر هەڵەشی کرد نابێ بەڕوویدا بدرێتەوە، چونکە ئەو هەمیشە قوربانی وخەباتگێڕە، تەنانەت ئەگەر تاوانکاریش بوو.

نیکۆلا میکیاڤیللی(١٤٦٩-١٥٢٧) بە پێویستی دەزانێ جیاوازی لە نێوان سیاسەت وڕەوشت دا بکرێ، هەروەکو پێشتریش وتمان، چونکە هەریەکەو گۆرەپانی جیای خۆی هەیە، هەروەها جیاوازیش لە نێوان ڕەوشتە گشتیەکان وڕەوشتی تایبەتیشدا بکرێ، چونکە سیاسەت هەندێک شت بەسەر ڕەوشتی گشتیدا دەسەپێنێ کە جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئەوانەی بەسەر ڕەوشتی تایبەتیدا سەپاندوە، میکاڤیللی وا دەبینێ کە بابەتی جوغزی چالاکیەکانی کۆمەلایەتی بریتییە لە دەستگرتن بەسەر دەسەڵاتدا (دەسەڵاتی دەوڵەت) دواتر پاراستن و ڕاگرتنی، دواتر ڕۆڵی درۆ و فرت و فێل و چەواشەکاری پەیمانشکاندن و هەندێک جاریش بەکار هێنانی هێز دێت کە ڕۆڵی گرنگ لەو قۆناغەدا دەگێڕێ بۆ کاری سیاسەت.

ئەم کارو ڕەفتارانە بۆ میر هیچ شەرمەزاریەک ناهێنێ، چونکە میر ئەو بوارەی نییە خۆی پابەندی بنەما و داب و نەریتە ڕەوشتیەکان بکا تا کاری دەوڵەتی پێ بەڕێوە ببا، ئازایەتی و چاکە و باشی میر لە سەرکەوتنیدایە لە

Scanned with CamScanner

بەڕێوەبردن و دەستگرتنی بە کورسیی دەسەڵات، بەم ڕێگەیەوە سیاسەتەکانی خۆی لە بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەت جێبەجێ بکا.

ئەوەی شیاوی باسە عەرەبەکان سیاسەت بە بەشێک لە ڕەوشت دەزانن (کەس بەدۆی خۆی ناڵێ ترشە. وەرگێڕ) ئەمەش بۆئەوە دەگەڕێتەوە کە هەندێک دەڵێن عەرەبەکان لەمەیاندا لەژێرکاریگەری گریکەکان بوونە، کاتی خۆی فەلسەفەی کۆن و مامناوەندی هەموویان سیاسەتیان بە ڕەوشت تێکەڵاو کردوە، لەم بوارە میکیاڤیللی یەکەم کەس بووە لە هزری فەلسەفی لە کتێبی (میر) لەیەکی جیا کردونەتەوە .

بەشداریەکانی میکیاڤیللی
لە هزری ڕۆژئاوایی

میکاڤیللی بەم شێوەی خوارەوە بە کتێب و بیردۆزەکانی بەشداریی لە هزری رۆژئاوایی کردووە :

١/ شۆڕشی ئەقلی ئەورووپی

لەوکاتەی میکیاڤیللی رەخنەی لە کلیسە و پیاوە ئاینییەکان گرت بەوەی ژیانی رابواردن و خۆشگوزەرانی دەژیننەوە و

Scanned with CamScanner

لەودیو شورەی کلێسەکان لەوپەڕی ژیانی خۆش دەگوزەرێنن و داوا لەو خەڵکەش دەکەن رەزیلی بکەن و دەست بە هەموو شتێکەوە بگرن و بە نەبوونی و قات و قڕی بەڕێوە ببەن، لەوکاتەوە خەڵک بڕوای بە کلێسەکان کەم بۆوەو متمانەیان بە قسەکانیان نەما، میکیافیللی پێی وایە کلێسە سەرچاوەو لوتکەی شەر و نەهامەتیە، بناغەی گەندەڵی و هۆکاری یەکەمی روخانی بڕواکانی ئایینییە، لەم رووەوە دەڵێ (چەندی ئەو خەڵکە لە کلێسەی ڕۆما نزیک دەکەوێتەوە کە لوتکەی ئاینی ئێمەیە، ئەوەندە لە ئایین پەرستی دوور دەکەوێتەوە و بێ ئایین دەبێ).

لە راستیدا رەخنەکانی تەنها کلێسەی نەگرتەوە بەڵکو رەخنەی لە هەموو ئایینی کریستی گرت پێیوابوو کە ئایینی کریستی سوکایەتی بە مرۆڤ دەکا و ئەم دونیایە رادەستی پیاوە ئازاکان وخەڵکانی توندوتیژ و بەغیرەت دەکا، بۆیە ئەو ئایینی وەسەنیی پێ باشتر بوو لە ئایینی کریستی، چونکە ئایینی وەسەنی تەندروستی وهێز بەرز دەنرخێنێ و رێز لە قارەمان و سەرکردەکان دەگرێ، بەڵام کریستی بانگەشە خاکیایەتی و لاوازی دەکا.

بەهەر حال ئەوەی لەسەر میکیافیللی زانراوە ئەوەیە کە چەسپێنەر و داکۆکیکاری رەوشتی هێزە، ئەو رەوشتەی کە سۆفستائیەکان ئەوکاتە بانگەشەیان بۆ دەکرد کاتێک بینیان دادپەروەری مانای پشڕاستکردنی گەورەیی هێزە لەسەر

Scanned with CamScanner

لاوازەکانـە، پاسـاش لـە داهێنـانی لاوازەکانـە، هێـزیش بـەلای ڕاستی دایە.

دواتر ئەم کێشەیە لە پاش میکیاڤیللی لەسەر دەستی زانای ئەلمانی نیچە(١٨٤٤-١٩٠٠) دەتەقێتـەوە ، نیچـە خـەریک بـوو ملیۆنـەها هـەژار وبێدەسـەڵات لـەناو بـەرێ، چونکە بڕوایان بە پاڵـەوان و مرۆڤی بـەرزتر هـەبوو، بە بڕوای ئـەو هێز شـوێن ڕەوشت دەگرێتەوە،ئەمە گوتەیەکی میکیاڤیللیە کە دەڵێ:

(کریسـتیان هۆکـاری چەسپاندنی ڕەوشـتی کۆیلایـەتی بـوو، بیـردۆزی مانـەوە بـۆ بەهێزترینیانـە ی داروینـیش هەنگاوێکـە بەرەو ئەو ئاڕاستەیە).

گرنگترین ئەوەی لەسەر میکیاڤیللی زانراوە ئەو دەستەواژەیە بووە کە دەڵێ:

(مەبەسـت و ئامـانج پاسـاوی ڕەفتـارن)، بۆیـە دەبـێ حـاکم مەکربازبێ وەکو گورگ، توند وهـار بێ وەکو شـێر، زوڵمکـەر بـێ وەکـو ڕێـوی، دەبـێ بزانـێ کـەی لـە خێـر و چاکـە دور دەکەوێتــەوە، نــاوە نــاوەش هــەراو نــاکۆکی بنێتــەوە، لــە خراپەکاری بەردەوام بێ و کار بەو بڕوایە بکا کە دەڵێ :

(لەیــەکیان جیاکــەوە تــا بەســەریاندا زاڵ بــێ) ئەمانــە بــۆ مەبەستی مانەوە لەسەر دەسەڵاتە .

لەهـەمان کاتدا دەبێ خۆی لـەم جۆرە خەسـڵەتە ناشـیرنانە بشـارێتەوە کارێـک نـەکا پێیـەوە دیـار بـێ، هـەردەم خـۆی بە بانگخوازی چاکەو کاری خێر نیشان بدا، لەو کاتانەی ئەو کارە

شەرمەزاریانە دەکا دەبێ وەکو ڕەوشت بەرزێک خۆی نیشان بدا و بێتە بەرچاوی خەڵک.

ئەمە بیروراکانی میکیاڤیللی بوون کە بەهێزیانەوە شانی لە شانی کلێسەی ئیتالیا دەدا، ئەمەش هاوکات بوو لەگەڵ شۆڕشەکەی مارتن لۆسەر (١٤٨٣-١٥٤٦) لە ئەلمانیا لە ساڵی ١٥١٨کە لە پێناو چاکسازی ئایینی و کەمکردنەوەی دەسەڵاتەکانی پاپا لەسەر کلێسەو حکومەت. لە نێو کلێسە هەڵگیرسا ، لە سەرەتا پرۆتستانتی وەکو ڕاپەڕین و جولانەوەیەکی نارەزایی دەربرین بوو بەرانبەر بە فرۆشتنی بەزۆری پلیتی لێبوردن، تا پەرەیسەند بوو بە هەلمەتێکی بەدواداچوون و خوێندنەوەی نوێ بۆ کتێبی پیرۆز، ئەم بزوتنەوەیە هەریەک لە وڵاتانی فەرەنسا و هۆلەندا و ئوسکۆتلەندا و جنێڤی گرتەوە.

مارتن لۆسەر بووە مایەی ئەوەی مرۆڤ ئازاد بێ لە خوێندنەوەی کتێبی پیرۆز لێکدانەوەو شیکردنەوە کاندا ڕاو بۆچوونی خۆی هەبێ، خەڵکی لە پەیوەندیی ڕاستەوخۆ لەگەڵ خواوەند ئازاد کرد، پێشتر دەبوایە لە ڕێگەی پیاوە ئایینییەکانەوە بێ، نهێنییەکانی کلێسەشی بە ئاشکرایی هێشتنەوە کە پێشتر ئەویشیان بە نهێنی بوون، ڕێگەشی بۆ ئەو خەڵکە کردەوە کە دەکرێ لە دەرەوەی کلێسە کتێب بخوێننەوەو خواپەرستی بکەیت کە پێشتر بە کلێسەوە بەند بوو، ئەو خەڵکەشی لە خواپەرستی ئازادکرد، ئەوە بوو تەنها ڕۆژانی یەکشەممە بۆ خواپەرستی تەرخانکراو لەو ڕۆژە خەڵک

دەچوونە کلیسە، باقی ڕۆژانی تر بە کاری تایبەتی خۆیانەوە خەریک دەبوون.

مارتن بەم کارەی ئەو بڕوایەی سەدان ساڵی وەلانا. کە دەبوایە خەڵک لە ڕێگەی پیاوە ئایینییەکانەوە خواپەرستی بکا. ئەمەش ئازادیەکی بەو خەڵکە بەخشی ئەم قۆرخکاریەشی لەدەست پیاوە ئایینییەکان دەرهێنا.

بەم شێوەیە چینی مامناوەندی پێشوازیان لەم بڕوایانەی مارتن لۆسەر کرد کە خۆیان بە ئازادتر دەبینی و کاتی تەواویان دەبوو بۆ پڕژانە سەر کار و کاسبی و پەیداکردنی بژێوی، بەمە ئایین لە سوچێکی تەسک حەشاردرا و خەڵکە تەنها ڕۆژێکیان بۆ خواپەرستی و چوون بۆ کلیسە تەرخان کرد، ڕۆژەکانی تر بەدوای قازانج و بازرگانی دا دەگەڕان.

ئەوەی بانگەشەی مارتن لۆسەر پتەوو خورتتر کرد. بانگەشەکەی ئیرازمۆس بوو (١٤٦٦-١٥٣٦) کە زۆر بە توندی هێرشی بردە سەر کلیسەی کاسۆلیک و گاڵتەی بەو پسولەی لێبوردنە کرد کە بەو خەڵکەیان دەفرۆشت. گوایە لە ڕۆژی قیامەت لە گوناهەکانی دەبورن و پارچەیەک زەویان پێدەدەن، بانگەشە بۆ دونیای ئێستا دەکردو خەڵکی لە دونیای ئاخرە دوردەکردەوەو، پێی رادەگەیاندن کە بایەخ بە دوانیای دوایی نەدەن دونیای ئێستا گرنگە بۆتان. گاڵتەی بە بۆچوونە بێ بنەمایانەی قەشەکان دەکرد کە باسیان لە چۆنایەتی جل و بەرگەکانیان دەکرد و خەڵکیان پابەندی کۆمەڵێک ئەرک دەکرد. لەم ڕووەوە نوکتەی سەیری لەسەر دەهێنان.

لەم قۆناغـەدا کۆبرینکۆس (١٤٧٣-١٥٤٣) لـە بڵاو کردنـەوەی بیردۆزە نوێیەکەیدا رارا بوو، چونکە بەم بیردۆزەی گەردونی ئەرستۆ ودیدی مەدرەسەکەی تێک و پێک دەدا، دواترئەم بیردۆزە کلێسە پیادەی دەکرد، بە تێکچوون و لەناوچوونی ئەم بیردۆزە کلێسە زیانی زۆری پێدەکەوت وسوکایەتیی پێدەکرا، بیری لەوە کردەوە کە یا لە ناوی بەرێ یا بەنهێنی لای دۆست و خزمانی باسبکا وەکو فیساگۆس، بەڵام ڕێگەیەکی تری گرتە بەر، ئەویش کتێبەکەی پێشکەش بە پاپا کرد و ئیتر بە شێوەیەکی تایبەتی لای تاکەکەس باسی لە بیردۆزەکەی دەکرد، بەهۆیەوە لە ژیانیدا تووشی هیچ گرفتێک نەبوو چونکە کلێسە بە دروستی نەیدەزانی چی لە ناو بیردۆزەکەیدایە، یاخود لەبەر ئەوە بووە کە ئەوکات بەر لە ئەنجومەنی برنت کەسێکی لیبرالیست بووە، چونکە دوای ئەم ئەنجومەنە ئیتر (جزویت) دادگاکانی پشکنینی گەڕاندنەوەو خەڵکێکی زۆریشی چەوساندەوە.

بنەمای دروست بوونی ئەو بیردۆزە گۆرینی سەرتاپای گەردونە، لەجیات ئەوەی گۆی زەوی وەکو بێشکەی مەسیح سەیر بکرێ کە سەنتەری ئەم دونیایەیە و کلێسە بڕوای پێهێناوە، ئێستا دەبێ خۆر(ڕۆژ) بە سەنتەری دونیا بزاندرێ گۆی زەوی تەنها هەسارەیەکە لەو هەسارانەی بەدەوری خۆردا دەخولێتەوە، ئەمەش کاسۆلیکەکان ڕەتیان دەکردەوە، چونکە سوکایەتی بوو بۆ مەسیح وکەمکردنەوەبو لە ئاستی، بە گەمژەییەکی کوشندە دادەنرا.

Scanned with CamScanner

کەوابێ کوبرنیقۆس ئاستی مرۆڤی دابەزاند و لەو مەرکەزیەتەی کەم کردەوە کە مەسیح پێی بەخشی بوون. بڵاو بوونەوەی ئەم بیردۆزە لە ١٥٤٢ بە یەکەم گەمارۆدانی دونیا دێتە ئەژمار،بەڵام تا ئەوکاتەی لە سەدەی حەڤدەهەم (کبلر و گالیلۆ) پشتگیریان لێی نەکردو چاکسازیان بەسەردا نەهێنا نەبووە باوو، ئیتر جەنگ و ململانێ لە نێوان زانست وبڕوا سربووەکان دەستی پێکرد، ئەم جەنگە ئەوەبو کە کۆنە پارێزەکان جەنگێکی دۆراویان دژی زانینی نوێ بەڕێوە برد. سەرەڕای ئیمانداری کوبرنیقوس بیردۆزەکەی کاریگەریەکی روحانی لەسەر خواگەری کریستیدا هەبوو، گورزێکی بەهێزیش بوو بەر کڵیسە کەوت، بووە دەستپێک و ڕێخۆشکەر بۆ جیابوونەوەی زانست لە ئایین لە ڕۆژئاوا بەهۆی ڕووبەڕووبوونەوەی بیردۆزە نوێکانی زانستی لەگەڵ دەقەکانی کتێبی پیرۆز.

بۆیە هەریەک لە مارتن لۆسەر(١٤٨٣-١٥٤٦) و کالفن(١٥٠٩-١٥٦٤) ئەم بیردۆزەیان ڕەتکردەوە، بەدیدی لۆسەر کوبرنیقوس سەرچاوەیە، چونکە خۆر و مانگ دەبێ بخولێنەوە عیسا فەرمانی بە خۆر داوە دەبێ وەکو زەوی بمێنێتەوە، کالفنیش ئەمەی ڕەتکردەوە ووتی:

دونیا وەستاوە جولە ناکا، کێ ئەو زاتە دەکا دەسەڵاتی کوبرنیقوس بخاتە سەروی دەسەڵاتەکانی عیسا؟

تا بەم شێوە کڵیسە سام و شکۆداری خۆی لەدەستدا لایەنگرانی کەم بوونەوەو بەرەکەیان لە ژێرپێ دەرهێندرا.

٢/ میکیاڤیللی و گلۆبالیزم

لە ئەوروپا لە ماوەیەکی درێژدا دەستەواژەی ئایین و سیاسەت هاوسەرگیریان کرد، لەماوەی زیاتر لە چوار سەدە ئەوروپا لە ژێر دەسەڵاتی هاوپەیمانێتی (میر و دەرەبەگایەتی و پیاوە ئایینییەکانی کریستیانی) ژیا، هاوپەیمانێتی سیاسەت لەگەڵ پیاوە ئایینییەکان جۆرێک لە حوکمڕانی دەرەبەگایەتیی هێنایە کا، کە لەسەر بنەمای موڵکداریێتیی کشتوکاڵی دەبردرا بەڕێوە، گوندەکانی کە کۆیلەکان لێی دەژیان پەرش و بڵاو بوون، میرەکانیش خۆیان و فەرمانەکانیان پیرۆز وڕێزدار مانەوە، کۆیلەکان لە دورەوە سەیری قەلای میریان دەکردو چاویان لە خواوەند بڕیبوو.

حوکمڕانی میرەکان لە چەرخی ناوەڕاست چەسپا کە دەتوانین بە چەرخی تاریکی ناوی بنێین، چەند دەستەواژەیەک لەو سەردەم بوونە باو، پاشکەوتنی ئادەمیزاد، حەرام، هونەری حەرام، زانستی حەرام، بیرکردنەوە بە کاروباری حوکمڕانی حەرام، بڵاوبوونەوەی دادگای پشکنین، دواتر لەسێدارەدانی زاناکان، و سەرکوتکردنی بزوتنەوە چاکسازیەکان بە بەرپەرچدانەوەی خوێناوی، ئەمانە هەموویا بە بەرچاو و بە ڕەزامەندی ئەو کلیسەیەی کە گوایە لەسەر ڕێبازی خوا دەڕوا بەڕێوە چو.

Scanned with CamScanner

سیاسەت لە جوتیار حەرام کرا، بە بیانوی ئەوە نەگەیشتۆتە ئەو ئاستە کاری سیاسەت بکا، جوتیاریان لە ریز درەخت و ئاژەل ئەژمار دەکرد کە لەناو سامانی میردان، چۆن ئاژەل و دارو درەختەکان دەفرۆشران ئاوەهاش ئەو ئادەمیزادانە کە جوتیار بوون کرین وفرۆشتنیان لەسەر بوو.

ئیرادەی گەل ون ببوو، هەروەها دەستەواژەی گەلیش بەهەمان شێوە، لە شوێن ئەوان ئیرادەی میر و کلێسە شوێنیان گرتبۆوە، کە ژیانێکی گێرەشێوێن و گەندلکاریان هەبوو بە ئامرازی تۆقێنەر وچەوساندنەوەوە.

ئەم رەوشە تا ئەوکات بەردەوام دەبێ کە رژێمی دەرەبەگایەتی هەلدەوەشێتەوەو لە بار یەک دەچێ، لەگەل خۆیشیدا هەلوەشانەوەی هاوپەیمانێتی نێوان سیاسەت و ئایین دێنێ، ئیتر نیشانەکانی چەرخی رێنسانس بەدەردەکەوتن، دیارترین دیاردەکانی بریتی دەبن لە بانگەشە بۆ جیاکردنەوەی ئایین لە دەولەت، بە هۆی ئەوەی کە دەولەت لە دەستکردی گەل و بۆ داخوازیەکانی گەل و هەر لە گەلیشەوەیە، بەلام ئایین بۆ خوایەو لە خواشەوەیە ، ئیتر بیرمەندانی چەرخی رێنسانس رەچەلەکی شارستانییەتی ئەوروپایان بۆژاندەوەو بە شارستانێتی گریکی و رۆمانییەوە بەستەوە، مەسیحیەتیان بە خالی دەستپێکردنی شارستانێتی ئەوروپا دانەنا، بەدروستی دەستەواژەی دیموکراسی لێرەوە دەستی پێکرد کە لە دەستەواژەکانی گریکیی کۆن بوو :

مانای دیموکراسی دەگەڕێتەوە بۆ دوو ڕەگ، دیموس کراتیا، دیموس واتە حوکم کراتیا گەل، واتە حوکمی گەل یا گەل خۆی حوکم لە خۆی بکا،ئەم دەستەواژەیە پەرەی پێدەدرێ و لە سەردەستی زانایان، فرنسیس بیکۆن و هوبز و جون لوک و جان جاک روسو وهیتریش گەشەی پێدەدرێ کە لە کۆتاییەکەی تاک دەبێتە مەبەستی سەرەکی لەم پرۆسە سیاسیە، گرێبەستی کۆمەڵایەتیش بووە بنەمای سیستەمی سیاسی بەگشتی.

لەم بوارەدا یەکەم بیرمەندی چەرخی ڕێنسانس کە ئایینیان لە سیاسەت جیا کردەوەو بە مانا نوێکەی نەخشەی سیاسەتی نوێیان کێشا (میکیاڤیللی) بوو، کە دەوڵەتی لە کاروباری ئایین بێلایەن کرد ووشیاری ڕەوشتیشی خستە سەروی ووشیاری نەدیار (غەیب)ەوە، بەئامانجی ئەوەی میر بە دروستی دەستی لە سوچەکانی میرنشین گیرببێ و بەهێزیەوە درێژە بە حوکمرانی بدا و لە زیان دورکەویتەوەو شەرعیەت بە ستەم وزۆرداریەکانی بدا و لە کار و ڕەفتارەکانی سەرفرازبێ و پابەندی هیچ کۆت ویاسایەک نەبێ، بەم شێوەیە هەرچی دەستەواژەی چاکەو میهرەبانی ودڵسۆزی شەفەق هەیە بخاتە پاڵ میر.

دوای ئەوە توانیی ئایین لە سیاسەت جیا بکاتەوە ئەوروپا توانیی لە هەموو روێکەوەو لە هەموو بوارەکاندا پێشکەوتن بەخزیەوە ببینێ، بەهێزیەوە دەوڵەتی نوێ لەلایەن کۆمەڵگاو لەسەر بنەمای ڕێککەوتن وهاوپەیمانێتی و دارشتنی یاسای

Scanned with CamScanner

٣/ گلۆبالیزمی کۆمەڵ و ڕەوشت

هــزری کۆمەڵایــەتیی بــن ئــایین، هزرێکــی بەرەگــەز کۆنــە، ئەرســتۆ باســی لــە ژیــانی کۆمەڵایــەتیی مــرۆڤ کــردوە، لــەم باسکردنەیدا کە بەم گوتە بەناوبانگەی دەناسرێتەوە دەڵێ:

(مـرۆڤ ئـاژەڵێکی کۆمەڵایەتییـە)، هـەروەها ئـەفلاتونیش لـەم بارەیـەوە دیـدی کۆمەڵایـەتیی خــۆی هــەبووە کــە لــە کتێبــی (کۆماری)یەکەیدا باسـی لێوە کردووە، ئەگەر بە دارشتنێکی خەیالیش بوبێ.

هەرچەندە چەرخی ڕێنسانی ئەورووپی و ژیانەوەی ئەدەب و فەلسـەفەی گریکی، فکری کۆمەڵایـەتیی بـێ ئاینییـان بـۆ دوو ئاڕاستەی جیا دابەش کرد، کە بریتی بوون لە:

ا/ خەیالگەری تۆباویزم یا شارە پڕ چاکەکان.

ب/ واقعبینی، بریتییە لەو ڕێچک خەباتەی بە فەلسـەفەو ئەقل دژایەتی کلێسە و پەروەردەکانی بکا.

پێشرەوایەتی ئەم بوارەش بەر میکیاڤیللی و هۆبز کەوت کە پوختەی بۆچوون و بیرکردنەوەکەیان دەڵێ:

(پێشرەوی ئەم ڕەوتە لە پشکی میکیاڤیللی و هۆبز بوو کە پوختەکەی دەڵێ: کاتێک بڕوای مرۆڤ لە بڕواکانی ڕەوشتی شەرع جیادەبنەوە، ئەوکاتە بۆشایی لە هزرەکاندا دروست

Scanned with CamScanner

دەبن، ئیتر دەبینین بەهۆی نەبوونی پرەنسیپەکانەوە هێزی توندو تیژی دەبێتە سەررەفتاری مرۆڤ. بە گوتەی ئەم دوو زانایە ژیان لە کۆمەڵگا لەسەر بنەمای هێز بنیات دەنرێ. دەروونناسی کۆمەڵگاش هەردووکیان لەم گوتە بەناوبانگە یەکدەخا: (مرۆڤ گورگی مرۆڤە). هەروەها لە وتەیەکی تری میکیاڤیللیش کە دەڵێ:

(مرۆڤ مەیلی خراپەکاریی لە مەیلی چاکە زیاترە). هەر لەم تەوەرە بتول لەسەر گوتەی میکیاڤیللی دێتە قسە و دەڵێ:

(گرنگی ئەو زانا فلزرەنسیە لەوەدایە کە فەلسەفەی مێژوو کۆمەڵناسیی سیاسیی سەربەخۆ کرد).

ئەمەو لە پێشرەوانی هزری نوێ، فەیلەسوفێکی تر دێت ئەویش فەیلەسوفی بەرەگەز جو (سبینوزا) یە کە بە دژایەتی کردنی ئایین و رەوشتەکان بەناوبانگ بوو. ئەمیش لەگەڵ هوبزا هاو تەمەن بوو لەیەک چەرخدا ژیاون، لە بۆچوونەکانی دەڵێ :

(لە ڕاستیدا مرۆڤ لەژێر کاریگەری ئارەزوە سکسیەکانیدایە، مافەکانی مرۆڤیش لە ململانێی بەردەوامدایە لەگەڵ هێزی خۆی کە یەکسانە بە مافەکان)، سبینوزا هەردەم هێرش دەکاتە سەر ئەو زانستەی رەوشت کە لە چەرخی ناوەڕاست باو بوو، کە کە بریتی بوو لەوەی سۆفیگەریتی وپەشیمانی لەم دونیایە بەرز ڕاگرێ گوتەیەکی تری هەیە دەڵێ:

گونجاو بۆ بەڕێوەبردن دەبردرا بەڕێوە، لەوڕۆژەوە پەرلەمان بووە تاقە شوێن کە حکومەتەکان دەستاودەستیان پێدەکراو حکومـــەت شـــەرعیەتی پێـــدەدراو هـــەر لەوێشـــەوە هەلدەوەشێندرایەوە، هـەر ئـەو شـوێنەش بـوو کـە شـوێنی کۆبوونەوەی گەل و دارشتنی یاساکان یا هەلوەشاندنەوەیان بوو، کەوایە دەوڵەت کاروباری کۆمـەڵگا ڕێکدەخا بە کاروبارە ئاینییـەکانیشـەوە، چونکـە دام و دەزگـا ئاینییـەکـان بەشـێک بوون لە دام و دەزگاکانی کۆمەڵگا، مەترسیان لەسەر کۆمـەڵگا نەبوو. لەوکاتەی ئەوروپا لەوە سەرکەوتنی بەدەست هێنا کە ئـایین لـە سیاســـەت جیابکاتـــەوە، تـــوانیی ئازادیـــەکانی بیرکردنـەوەو بڕواداری بپارێزێ، دواتـر ئـەم ئازادیانـە بوونـە ئازادیی پیرۆز کەس بۆی نەبوو ڕێگریان لێ بکا.

ئەمـە لـە ئـەوروپای کریسـتی، بـەڵام لـە وڵاتـی ئیسـلام هـیچ ناکۆکیـەک لـە نێـوان ئـایین و زانسـت و بەرژەوەندیـەکانی کۆمــەڵگا ڕوویــان نــەدا، ئەمـــەش بــەهۆی سروشــتی ئــایینی ئیسلامەوە بوو کە بەرژەوەندییەکانی هەردوو تـەوەری دونیا و ئـایینی لـەخۆ دەگـرت، سـەرەرای ئەمـە هەنـدێکمان ئـەم ململانێیەی ڕۆژئاوایان گواستەوە نێو خزمان کە لە نێوان ئایین لەلایەک،زانسـت ودەوڵـەت لەلایـەکی تر،بەمـەش چارەسـەری ڕۆژئاوایان بۆ هاوردە کردین کە پێی دەوترێ گلۆبالیزم،واتە ئەوان کێشەیان بۆ هاوردە کردین نەک چارەسەر.

Scanned with CamScanner

(چێژ و خۆشی خێره بەڵام لەهەمان کاتدا خراپ وناشیرنە.. حیکمەتیش لە ئومێد و ژیان دایە نەک لە مردن).

نوسەرێکیتر کە زۆر سەیر پشرەوی لە دوژمنایەتی کلێسەو رەوشتەکانی دەکرد ئەویش (ماندیفیل) بوو. لە کتێبێکی کورتە چیرۆکی بەناوی (مێشهەنگوین) ریسواکارییەکی ورووژاندوە دەنگۆیەکی زۆری بەدوای خۆیدا هێناوە. لەوێ باس لەوە دەکا کە دەڵێ سوکایەتی و بەدکارییەکان ئەوانەن کە رەوشتگەراییەکان دەیکەن وەکو بەدرەوشتی و سوکایەتی.. هەر خۆی بوو بووە مایەی بڵاو بوونەوەی شارستانیتی و هونەر و تەکتیک، ئەم ئاراستانەن کە بە پاشملە ناسراون بە لام لە راستی دا ئەمان فاکتەری درێژە پێدەری ژیانی مرۆڤایەتین ئەگەر ئەمان بوونیان نەبوایە مرۆڤیش وەکو جۆرێک لە ئاژەڵەکان تیادەچوو و نەدەما.

ئەم سەرەتایی و هزرانە بە پەرش و بڵاوی مانەوە، لە یەک قەوارە کۆنەکرانەوە تا ئەوکاتەی کۆمەڵناسی لە دایک دەبێ، چونکە کۆمەڵناسیش زانستێکی تایبەتە بە توێژینەوەو دیراسەکردنی پەیوەندی ودیاردەکانی کۆمەڵگا و رێکخستنی بەپێی رێنما وبنەمای تایبەتی.

Scanned with CamScanner

٤/ ميكيافيللى و كۆمەڵگای سڤیلی(مەدەنی)

دەستەواژەی کۆمەڵگای مەدەنی یەکێکە لە دەرهاویشتەکانی هزری رۆژئاوایی، ئەم هزرە لە نێو کۆمەڵگای ئەوروپی سەری هەڵداو هەر لەوێش پەرەی سەند، ئەمەش لە ئەنجامی بەشداریەکانی چەرخی رینسانس و رووناکگەری و شۆرشی پیشەسازیەوە هات، ئەمەو جیاکردنەوەی کلیسە لە دەوڵەت لە چەرخی ناوەراست رۆڵی کلیسەی نەیهێشت، بە رادەیەک ئەمرۆ دەبوایە بەدوای شێوازێکی تری ڕێکخستنەوەی ژیانی کۆمەلایەتی وسیاسیدا بگەرێین.

دواتر ئەو دەرفەتە هاتە پێش تا رۆمای پاپایی هەلبووەشێتەوە، ئەوەبو کە مارتن لۆسەر (١٤٨٣-١٥٤٦) دەردەکەوێ تا رۆڵی کلیسە دیاری بکا، بەهۆیەوە کەس لە نێوان خواپەرستان وپەروەردگار نەما، پێویست بە کەس نەبوو ئەم رۆڵە بگێرێ بەڵکو خواپەرستەکان راستەوخۆ بەم ئەرکەیان هەلدەستان،چونکە پەیوەندیەکانی تاک بە مەسیح وکتێبی پیرۆز بوونە پەیوەندیی راستەوخۆو تایبەت بە خود، ئاسایی دەبێ هەر کەسێک بیەوێ لە کتێبی پیرۆز بگاو شی بکاتەوە، بەم شێوەیە هەندێک لە دەستەواژەو رەوشت و نەریت لە جێی خۆیان لەق دەبن، دەسەلاتی کلیسە بە هەمان شێوە، ئەو سەردەمە کۆتایی هات کە ئەولەویاتی دەسەلات هی کلیسە بێ و پاپا بە هەوەستی خۆی لێکدانەوە لەسەر کتێبی پیرۆز بدا، ئیتر ئەم کۆمەڵگایانە ئەوحاڵەتە پێشینیەیان

Scanned with CamScanner

جێهێشت ودەستبەرداری دیاردە ونەریتە کۆنەکان بوون، لە کۆمەڵگایەکی سروشتیەوە بوون بە کۆمەڵگایەکی شارستان، دیارە ئەمەش وەڵامدانەوەی ئەو گۆڕانکاریە ئابوری وفکری و کۆمەڵایەتی و سیاسیانەیەبوون.

ئەم دەستەواژە لە ئەنجامی گۆڕانکارییە مێژوییەکان گەڵاڵەبوون کە لە میکیاڤیللیەوە دەستی پێکرد و لە ژێر کاریگەری نەریتەکانی کۆماری ڕۆمانی بوو، میکیاڤیللی بوو مەرجەکانی کۆمەڵگای مەدەنیی بە پێی پێوەرەکانی ڕۆژ دانا، بەتێروانینی ئەو مەبەستی گەل پیرۆزترە لەمەبستی ئابرومەندەکان، ئەوان مەبەستیان ستەمکاری وزۆرداریە، بەڵام گەل مەبەستی خۆپاراستنە، بەم شێوەیە میر ناتوانێ هەموو کاتێک خۆی لە تورەیی گەل بپارێزێ چونکە ئەم تورەییە لای سەرجەم گەل هەیە، میر تەنها دەتوانێ خۆی لە ئابرومەندەکان(ئەشراف) بپارێزێ ئەویش بە کوشتنیان ونەجات بوونی لەدەستیان.

میکیاڤیللی تێدەگا کە لە هەر کۆمارێکدا دوو ئارەزوو هەن : ئارەزووی گشتی، ئارەزووی چینە بەرزەکان، ئازادیش نایەتە دی تا ململانێی نێوانیان دەست پێنەکا، ئەم ململانێیەش کۆتایی نایە بەڵام دەکرێ لە ڕێگەی دام ودەزگاکانەوە بکرێتە ململانێیەکی مەدەنی.

دواتر تۆماس(١٥٨٢-١٦٧٩) دێت کە کۆمەڵگای بە وە ناساندوە (کۆمەڵگایەکی بنیاتنراو لەسەر بنەمای گرێبەست و دەسەڵاتی دەوڵەت) بەتەواوەتیش وەکو هۆبز دەڵێ:

Scanned with CamScanner

(دەسەڵاتی خاوەن سەروەری) مەبەستی لەمەدا ئەوەیە کە ژیان لە نێو کۆمەڵگای مەدەنی نابێ، تەنها بە بوونی دەوڵەت نەبێ، شارل مۆنتسکیۆ(١٦٨٩-١٧٥٥) گرنگترین ئەوەی لە کتێبەکەی بەناوی (رۆحی یاساکان) پێی لەسەر داگرتوە، پرۆسەی جیاکردنەوەی سێ دەسەڵاتەکەیە (یاسایی، دادگایی، جێبەجێکردن) وا دەبینێ کە تاقە رێگە چارە(کۆمەڵگەی کۆمەڵگاکانە) ئەو رەخنانەی لێی گیراون بەهۆی ئەوەوە بوون کە تاوانبارکراوە گوایە بەرژەوەندیەکانی گشتی لە خزمەت بەرژەوەندیەکانی دەستەیەک یا کەمینەکدا داناوە، ئەویش چینی ئوروستوکراتیە.

بەلام جۆن لۆک(لە ١٦٩١) کە بە ناودارترین زانای مەدرەسەی یاسای سروشتی دادەنرێ، یەکێکیشە لە گەورە زانایانی فەلسەفەی دروست کردنی کۆمەڵگای مەدەنی، پێناسەی کۆمەڵگا لای ئەو بریتیە لەو کۆمەڵگایەی کە مرۆڤ بە هەوەستی خۆی دەچێتە نێوی، بۆئەوەی مافەکانی خۆی لە یەکسانی ودادپەروەری مسۆگەر بکا کە ژێر سایەی یاسای سروشتی دەستەبەر دەبن. بەلام نەبوونی دەسەلاتێکی کاراو بە توانا بۆ راگرتنی کۆمەڵگای سروشتی، دەبێتە هەرەشە بۆ پێشێلکردنی ئەم مافانە. بۆیە ئەو خەڵکە لەسەر ئەوە رێککەوتن کۆمەڵگایەکی مەدەنی بنیات بنێن تا مافەکانیان مسۆگەر بکاو حوکمی پادشایەتیی رەهاش رەتکاتەوە.

داوای دەکرد پارێزبەندی وپیرۆزمەندی لە پادشا بسەندرێتەوە، بە پێچەوانەی هۆبز بیری دەکردەوە کە

Scanned with CamScanner

پادشـایەکی بـەهێز لـە سـەر لوتکـەی دەسـەڵاتی حکومـەتێکی بەهێزدا بێ.

لـۆک وای دەبینـی کـە کـۆد و بەنـد بخرێتـە سـەر دەوڵـەت، چونکە بەدیدی ئەوتا دەوڵەت بەهێزبێ کۆمەڵگای مەدەنی لاواز دەبێ، بیردۆزەکەیشی لەسـەر بنەمای مولکداریی تاک داناوە، بە دیدی ئەو مولکداری تاک بناغەی کۆمەڵگای مـەدەنییە بۆیە بوونی مولکیەتی تاکی کردە مەرجی کۆمەڵگای مەدەنی.

بیرکردنـەوەی جـان جـاک روسـوش (١٧١٢-١٧٧٨) ش لـەم بـوارە لــە (گرێبەسـتی کۆمەڵایـەتی) کورتکراوەتـەوە، بیردۆزەکەی دەڵێ:

ادەبێ مرۆڤ لە حاڵەتی سروشتی بشۆردرێ و بگەیەندرێتە حاڵـەتی مرۆڤێکـی تـەواو)، بیردۆزیشـی لەسـەر کۆمـەڵگای مـەدەنی بریتییە لە(هێرش کردنەسەر بەرژەوەندیی خود و پیادەکردنی سیستەمێک بە ئامارێکی ئەقلانیی سوودبەخش.

ئەمەو هەوڵەکانی ڕۆژئاوا بۆ بەرجەستە کردنی دەستەواژەی کۆمەڵگای مەدەنی بەردەوامن.

میکیاڤیللی وەکو چاودێری ڕێنسانسی هونەری جەنگ

زۆرکەس هەن ئەمڕۆ بڕوایان وایە کە هیچ شت نییە لـەم دوو کارانــەی بەیەکــەوە بەنــدن و زۆرتــرین نــاکۆکی ولەیــەک نـەچوونیـان هەیـە، بەقـەدەر ژیـانی سـڤیلی(مەدەنی) و ژیـانی

سەربازی، بەڵام کاتێک سەیری سروشتی کاری حکومی دەکەیت شتێکی تر بەدی دەکەین، ئەویش ئەو هاوکاری و پەیوەندیە توند و تۆڵەیە لە نێوانیان، یەکیان تەواکەری ئەویتریانە لە کاری حکومیدا بەڵکو زەروریشە هاوکاریەکانیان لەو پەری توندی دابن.

ئەم ڕستانە ئەوەن کە لە دەسپێکی کتێبەکەی میکیاڤیللی هاتوون بە ناوی (هونەری جەنگ) ئەم رستانە ئەم مەبەستانەمان بۆ دیاری دەکا و ڕۆشناییەکمان بۆ دەخاتە سەر ئەو بایەخانەی میکیاڤیللی بە بواری سەربازییەوە داوە، دیارە ئەم نووسەرە بە دیدی پیاوێکی سەربازی سەیری پرسەکەی نەکردووە، بەڵکو سەیری ئەو ڕۆڵەی کردوە کە هێزی سەربازی دەیگێڕێ لە سەرکەوتنەکاندا، لە سیاسەتی دەوڵەت کەوتۆتە ئەو بڕوایە کە ڕۆڵی دەوڵەت لە ڕۆڵی دەزگای سەربازی و پێگەی لە سیاسەتی دەوڵەتەوەیە، ئەمە میکیاڤیللی لە کتێبی میر باسی کردووە و دووبارە گەڕاوەتەوە لە کتێبی (گوتارەکان) دووبارەی کردۆتەوە ئەمجارەیان دەڵێ:

(نابێ هیچ یاسایەک ڕاستبن تا ئەوکاتەی چەکی بەهێز نەبێ، هەرکاتەی چەکی بەهێز بوونی هەبوو ئەوسا یاسای ڕاست و دروستیش بوونیان دەبێ).

بۆیە هەردەم هانی حاکمەکانی داوە، ئەگەر بیانەوێ لەسەر لوتکەی دەسەلات بمێننەوە دەبێ هێزێکی سەربازی چاکیان هەبێ، دیسان دەڵێ:

Scanned with CamScanner

(نابێ میر هیچ ئامانجێکی تری هەبێ جگە لەم ئامانج و راو بۆچوونەی تر، نابێ بایەخیش بە هیچ دیراسەیەکی تر بدا جگە لە دیراسەی کاروباری جەنگ و رێکخستنی سەربازی).

میکیاڤیللی لە کتێبەکەی (گوتارەکان) یش بایەخی بەم رەهەندە داوە تا لە کۆتایی دیراسەکەیدا لە مێژووی رۆمانی دەگاتە ئەو بڕوایە، بناغەی دەوڵەت لە رێکخستنی سەربازیەکی دروستەوە هاتووە.

بەم جۆرە کتێبی هونەری جەنگ ئەو کتێبە دەبێ کە میکیاڤیللی وەکو هزروانێکی سەربازی ناوبانگی پێیەوە وەرگرت، سەرەرای ئەوەی لەو کتێبەیدا بەوردی باسی لە رێکخستنی سەربازی و هونەریی جەنگ و تەکتیکەکانی دەکا، بەڵام لەمەش قوڵتر دەروا گفتوگۆی لەسەر پابەندیەکانی سەربازی و رێکخستنی سەربازیی راست ودروست و دسپلینەکانی دەکا، ئەنجامدانی رۆڵی هێزی سەربازی لە ژیانی سیاسیدا وەکو رۆڵی موگناتیزە کە هەموو هزرەکانی سەربازیی میکیاڤیللی لە دەوری خۆیدا کۆدەکاتەوە.

پەیوەندیی نێوان رێکخستنی سیاسی و رێکخستنی سەربازی

بەڵام میکیاڤیللی چۆن سەرنجی بۆلای پەیوەندیی نێوان رێکخستنی سیاسی ورێکخستنی سەربازی چوو؟

ئەزموونی ئەو چەرخەی میکیاڤیللی تیایدا ژیا، دەرسێکی باشی لەسەر کاریگەری کرداری سەربازی لەسەر ژیانی سیاسی پێدا. بینیی کە چۆن وڵاتەکەی بەهۆی شکست هێنانی ئامێری سەربازیەوە ئازادیەکانی لەدەستداوە. هەروەها ئیتالیاشی بینی کە چۆن سوپای وڵاتان دەستیان بەسەرداگرتوەو سەربەخۆی لەدەست داوە، ئەمیش هەر بەهۆی شکستی سەربازیەوە بوو.

کەوابێ بایەخی میکیاڤیللی بەم ئەرکە بەرهەمی ئەو زانیاری و ئەزموونە سیاسیانەی بوون کە هەیبوو، ئەمەش نیشانەیەکی تری ئەوەیە چۆن تێگەیشتنی وردی لەسەرهێزە ڕاستەقینەکانی سەربازی و سیاسی هەیە لەم سەردەمەدا کە بووە بناغەی ئەو تێکهەڵچوونانەی سەدەکانی چواردە و پانزەهەم، ئەوەی ئەو پەیوەندیانەی نێوان گۆڕانکارییەکانی ڕێکخستنی سەربازی و شۆڕشگێرەکان کە لە بواری کۆمەڵایەتی و سیاسی ڕویاندا هەستی پێکرد، تەنها ئەو ئەقلە ئامادە و پێگەیشتوە بوو. لەم ڕووەوە و سەبارەت بەم گۆڕانکاریانە دەبێ ڕێز لەو توانا داهێنانە بگرین کە باروتیان دۆزییەوە، ئەوانیش :

یەکەم: هاتنەکایەی

ئابوریەکانی پارە(پوڵ)

دووەم: هەوڵەکانی دەرەبەگی بەڕێز بوو بۆ ڕزگاربوونیان لەدەست چەوسێنەرانی زەویەکانیان، و چیتر پشتیان

Scanned with CamScanner

پێنەبەستن و سیستەمێکی نوێ بدۆزنەوە بۆ هێزێکی شەرکەر بۆ پشت پێبەستن.

ئەم گۆڕانکارییە لە دامەزراندنی سوپا و گەشەکردنی هونەری سەربازی، بوونە هۆکاری گۆڕانکاری لە گیانی سوپا و ڕێکخستنەکانی، یاسای مەعنەویی لاسایکەرەوە لە سوپا ڕۆڵی نەما، ئەو یاسا کۆنانەی پێشتر کە سوپایان لێ پێکدەهێناو بەڕێوەیان دەبر وەلانران، کرێگرتە و جاشەکان ئەوانەی تەنها بۆ مەبەستی پارە پەیداکردن دەبوونە سەرباز و هەموو کارە پێشڕەوی و توندو تیژیەکانیان بێ سلەمین ئەنجام دەدان، هەلگیرسانی جەنگ بۆ ئەوان هیچیان لەدەست نەدەدا، تەنها پەیداکردنی سامان لای ئەوان گرنگ بوو بۆیە بێ درێغی و بیرکردنەوە لە دوارۆژ دەجەنگین.

بەم پێوەرە خزمەتکردنی سەربازی بووە دەرفەتێک بۆ پەیداکردنی سامان و پارە، لەم ڕوانگەوە کێشەیەکی ڕەوشتی سەری هەڵدا، ئاخۆ ئەم پیشەیە پێویست بەوە دەکا خەڵک بکوژێ ؟ ئایا ئەمە گوناه نییە؟

لە زۆربەی ناوچە شارستانییەکانی ئەوروپا وەکو ئیتالیا ئامادە نەبوون هیچ پەیوەندیەکیان لەگەڵ سەربازی پیشەدار هەبێ، تەنانەت لە نێو توێژی سیاسیەکانیشدا هیچ ڕێزێک بۆ سەربازەکان نەدەبیندرا.

سەفیری میەنشینی فیرارا لە فلۆرەنسا لە ساڵی ١٤٧٥ ڕاپۆرتێک دەنێرێ و دەڵێ:

(بە ڕێژەیەکی زۆر ئارامی بەرقەرار بووە، ئەگەر لە داهاتوو شتێکی کتوپڕ ڕوو نەدا ئەوا ماوەیەکی تر هەوالی شەر دەبیستی کەلەگەڵ باڵندەکان و سەگەکاندا دەکرێ نەک لەگەڵ سوپا)، ئەوانە حوکمڕانی ئیتالیا دەکەن لە سەردەمی ئارامیدا دەنگزیەکی باشتر پەیدا دەکەن لەوانەی لە سەردەمی جەنگا حوکمڕانی ئیتالیا دەکەن.چونکە کۆتایی ڕاستەقینە جەنگ ئاشتییە.

ئاقلمەند و زاناکان کەوتنە گفتوگۆی ئەوەی بتوانرێ کۆتایی بە پەتای جەنگ و سەربازی بهێندرێ، چونکە پرسی ڕێکخستنی سەربازی وپێگەی لە ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵێک کێشەی دروست کردوە کە پێویست بە پێداچوونەوە و لێکۆڵینەوە هەیە، سەردەمێکی نوێ خولقا و یاساو ڕێنما کۆنەکان شوێنیان نابێتەوە، پێویست بە پێداچوونەوەیان هەیە.

کارەکە لەوە مەزنتر بوو پێویستیی بە تواناو ئەقلێکی کاریگەر هەبوو، کە زیاد لە حەزو ئارەزوێک مشور لەوە بخوا لەوانەی تێگەیشتنیان بۆ سیاسەت هەیە بۆئەوەی بتواندرێ بڕوا بەو خەڵکە بکرێ کە پێویست بەم گۆڕانکاریە نوێیە سیاسیانە هەیە.

Scanned with CamScanner

داگیرکردنی ئیتالیا لەلایەن
فرەنساو سەرهەڵدانی جەنگی کتوپڕ

لە ڕاستیدا لە ئەنجامی ڕووداوێکی سیاسیی کاولکار بوو ئەم بنیاتنراوە کۆنە دارما، ئەمەی سەلماند کە سیستەمی سیاسیی حالی حازر کاتی بەسەرچوە، بەمەش ڕێگە خۆشکرا کە هەلویستێکی نویی سیاسی پێشکەش بکرێ، ئەم هەلویستەش ئەوکاتەبوو کە لە ١٤٩٤ سوپای فرەنسا بە فەرماندەی شارلی هەشتەم و بەهێزێکی زۆر و پرچەکەوە بە هاون وبە سەربازی پیادەی سویسری، ئیتالیا داگیر بکا و ڕژێمە کۆنەکەی سەرنگون بکا، جیشاردینیی دۆستی میکیاڤیللی و مێژونوسی مەزنی ئەو چەرخ سەبارەت بەو جەنگە لە ١٤٩٤ ووتی:

ساڵێکی بەخت ڕەش بوو بۆ ئیتالیا، ئەم ساڵەش پێشەکیی بوو بۆ ئەو ساڵانە نەهامەتی و مەینەتیان بەدوای خۆیاندا هێنا.

جتشاردینی شیکردنەوەیەکی باشی ئەنجامەکانی ئەم شۆرشە درێژخایەنە کردبوو کە لە ئەنجامی داگیرکارییەکەی فەرەنسا رویدا ،کاریگەری و ئاوارەی ئەم داگیرکاریە وەکو ئاگری بەر پوش و پەلاش گری گرت، تەنها دەسەلاتی حوکمڕانیی نەهێنایە خوارەوە، بەلکو سەرتاپای دەسەلاتدارانی حوکمڕان و ڕژێمە سیاسی و شێوازی جەنگیشی گۆری.

ئیتالیـا بــەر لــەو ڕووداوە لــە پێـنج ویلایــەتی ســەردکی پێکهـاتبوو (دەوڵـەتی کلیسـەو نـاپۆلی و ڤینیسـیا و مـیلان و فلۆرەنسا) ئەوەی لای ئەو پێنج دەوڵەتە گرنگ بوو، مانەوەی ڕەوشــەکە بــوو وەکــو خــۆی، هــەر ویلایــەت و لــە هــەوڵی پاراســتنی ســنوری خۆیــدابوو کــە ڕێگــە لــە دەســتدرێژی ویلایەتــەکانی تــر بگــرێ، چــاودێری ئــەم پێـنج ویلایەتــەو سنورەکانی زۆر بە وردیی کرا، لە کاتی گۆڕینی بچوک ترین قـەلۆتکی سنور، مـەزنترین هـەرا دەنرایـەوە. کاتێـک جـەنگ لە نێوانیــان ڕووی دەدا هێــزە ســەربازیەکان یەکســان بــوون و ڕێکخستنە سەربازییەکانیش زۆر بە هێواشی هەنگاویان دەنا. هەرکاتەی جەنگ ڕویدەدا یا بێ زیان یا بە زیانێکی زۆرکەم کۆتاییان دەهات، بەڵام کاتێک فرەنسای داگیرکـەر هات ئەمە سەرتاپای گۆڕا، وەکو ئـەوەی وڵات تووشی گـەردەلول هـاتبێ هــەموو کــۆت و نەریتــەکان نــەمان، هــەموو پەیوەســت وپابەندیـەکان لەیـەک تـرازان، ئەوانـەی لـە نێـوان حاکمـەکانی ئیتالیادا هـەبوون، لـە ئەنجامدا هەریەکەو لە خـەمی پاراستنی ڕەوشـی نـاوخۆی دا بـوو، لای ئـەو گرنـگ نـەبوو ئەگـەر لافاو دراوسێیەکەی ببا بەمـەرجێ خـۆی بـە ئـارامی و بێزیـان لێـی دەرچێ.

ڕوودانــی جەنگـەکان زۆر بـە خێرایـی ڕویـان دەدا. شکسـت وســەرکەوتنەکانیش بــەخێرایی دەهــاتن و دەرۆیشــتن، ئەگــەر لەگـەڵ سـەردەمانی پـێش داگیرکاریەکـە بـەراورد بکـەیت ئـەو ماوەی پێشتر بۆ داگیر کردنی گوندێکی دەخایاند زۆر کـەمتری

Scanned with CamScanner

پێویست بۆ داگیرکردنی وڵاتێکی ئێستا. شەڕەکان بە زیانی زۆرەوە تەواودەبوون، سیاسەتمەداران هیچ ڕۆڵێکیان نەمابوو لە دان وستانەکانی کۆتایی هێنان بە جەنگ، هەڵمەتی سەربازی و هێرشە توندەکان بڕیاریان لەسەر چارەنوسی جەنگ دەدا.

لە وتەکانی جتشاردینی دەردەکەوێ ئیتالیەکان تا چەند هەستیان بەو جیاوازیەی دۆخی نێوان سەدەی پانزە وشانزە دەکەن، لە سەدەی پانزەهەم ئەو پەری گەنجینەی ئیتالیابوو خەلک هەستی بە دەوڵەمەندی وخۆشگوزەرانی و پێشکەوتنی هونەری وزانستی دەکرد، لە گەرمەی ئەو خۆشیانەدا وێڕای نزمی سیستەمی کۆمەڵایەتی و ئاستی ڕۆشنبیریان، ئیتالیا خۆی لە سەرووی وڵاتانی ئەوروپا دەبینییەوە، ئەمە وێڕای ئەوەی ئاراستەیەکی خراپیش دەکران، بەڵام لە سەدەی شانزەهەم چارەنوسی سەرتاپای ئیتالیا کەوتە دەست وڵاتەکان خۆیان کە بۆیان دەرکەوت ئەوەی ئەوان بیریان لێی دەکردەوە ڕاست نەبوو، دەبێ ئیتالیا بەڕاستی لە ئاستی دیدی ئەوان نەختێک دابەزێ.

ئەمەو جتشاردینی لە ووتەکەی خۆیدا باس لەو ڕوونکردنەوەیە دەکا کە ئیتالیەکان بۆ شکستی خۆیان هەیانە و بە چ شێوازێک باسی شکستەکەی ئیتالیا دەکەن.ئەوان بەهۆی پێشکەوتنیان لە روی ئابوری شارستانییەوە گلەییان لە خۆیان دەکرد کە هونەری نوێی جەنگیان فەرامۆش کردوە، ئەو قەلا پۆلایین و بەربەستە جەنگیانەی لە دەوری شارەکاندا

کێشابوو بە چاڵ و شوورەکانەوە هەر خێرا کەوتنە دەست هێرشبەرانەوە، بەرانبەر بە هاونەکانی شارلی هەشتەم خۆیان نەگرت، دیسان سەربازە سوارەکانی ئیتالیاش هیچ بەرگریەکیان نەبوو لە بەرانبەر سوپای پیادەو هاون هاوێژی شارلدا.

هونەری نوێی جەنگ بەسەر شێوازە کۆنەکەدا سەرکەوت، هەروەکو میکیاڤیللی دەڵێ:

(جەنگێکی هێرشبەر وکورت و خێرا بوو، یا وەکو ئەمڕۆ پێی دەڵێن شەڕێکی کت و پڕانە بوو دەستوەشاندنێکی خێرا بوو).

دیسان میکیاڤیللی دەڵێ:

(جەنگەکە بەرپابوو لەناو گەرمەی شەڕەکەدا سەربازە فەرەنسییەکان هەرماڵێکی مەبەستیان بوایە لێی دەچوونە ژوور ولێی دەحەوانەوە بێ ئەوەی هیچ ترسێکیان لە هێزە لاوازەکەی ئیتالیا بوبێ).ئەم سەرکەوتنانە بۆ فرەنسیەکان کاری کردە سەر ئیسپانییەکان وئەلمانییەکان کە دەستی هاوکاری ودۆستایەتی بۆ فرەنسیەکان درێژ کەن وبۆی بوون بە دەستکەوتی چاک، بە پێچەوانەی ئیرادەو ویستی ئیتالیەکان، ئەوان بوون بە بینەری ڕووداوەکانی ئەورووپاو ئەوەی لە وڵاتەکەیان ڕوو دەدا، بێ ئەوەی بتوانن هیچ بەرگری و کارێک بکەن کە دەبینن وڵاتەکەیان بۆتە شانۆی جەنگ لە ئەورووپا و سەنتەری کێشانی هەموو بێگانەکان بۆ ئەم شانۆیە، ئەوکەسانەی مەبەستیان بوو ناوبانگی سەربازی بۆ خۆیان وەدەست بێنن.

لێکۆڵەرەوەکان گەیشتنە ئەو بڕوایەی کە ئیتالیا، ئەگەر ویستیان جارێکی تر سەروەری بۆ وڵاتەکەیان بگەڕێننەوەو لەگەڵ میلەتانی تر یەکسان بن، دەبێ چاکسازی ونوێکاری لە فێرگە سەربازگەییە کانیدا بکا.

میکیاڤیللی وچاکسازی ڕێنما سەربازییەکانی ئیتالی

بەهۆی ئەو کارەساتەی لە ماوەی شۆڕشدا بەسەر ئیتالیادا هات، حەز وئارەزوێک لای میکیاڤیللی دروست بوو، تا بە وردی تێگەیشتنێک بۆ پرسە سەربازیەکان بکا، ئەمە لای میکیاڤیللی بووە هۆکارێک بۆ ئەوەی قوڵتر کار لەسەر دیراسەکەی بکا. بە پشت بەستن بەو ئەزموونە پراکتیکیەی لە سیاسەتی فلۆرەنسا هەیبوو کە وانەیەکی تایبەتیی لە بواری ڕێکخستنی سەربازی وکردنەوەی گرێ کوێرە سیاسیەکان وەرگرتبوو.

ئەوکاتەی بیرو سوودرینی گەورە فەرمانبەری دەوڵەتی فلۆرەنسا ئاڕاستەی سیاسەتەکانی فلۆرەنسای دەکرد، مکیافیلی لەو سەردەم لە نێوان ساڵەکانی١٤٩٨ تا ١٥١٢ وەکو سیاسەتمەدارێک مەزنترین ڕۆڵی بینی و ئەو ماوەی بە تراجیدیا ناساند، بۆ میکیاڤیللی ئەو سەردەم بە گرنگترین قۆناغەکانی ژیانی دادەنرێ، پەیوەندیەکانی میکیاڤیللی ش بە سۆدرینییەوە کارێکی هەلکەوت، ئەمە ئەوکاتە هات پاش ماوەیەکی کورت

Scanned with CamScanner

لە ئاژاوەو گێرەشێوێنی خانەوادەی مدیتشینی دێننەخوار لە دەسەڵات، دیموکراتخوازەکان و ئوروستوکراتەکان کە دوو حزبی ڕکابەر بوون لەسەر سۆردینی ڕێکدەکەون کە دەسەڵات بگرێتەدەست هەرچەندە ئەو نە لە دیموکراتخوازەکان نە لە ئوروستوکراتەکان دڵنیا نەبووە، بۆیە پشت بە کۆمەڵێک لە فەرمانبەری هەمیشەیی حکومەت دەبەستێ ئەوانەی لە بواری سیاسەتی دەوڵەت کاردەکەن، دیارە میکیاڤیللیش ئەو دەرفەتەی نەبووە کە ببێتە کەسێکی دیاری یەکێک لەم دوو حزبە بەڵام وەکو سکرتێرێک لە سەرۆکایەتی لەگەڵ کۆمەڵێک لەو فەرمانبەرانەی کە سۆردینی متمانەی پێدەبن ئەو دەبێتە یەکێک لەو گروپە.

سۆدرینی هەر زوو لە توانا و بەهرەکانی ئەم پیاوە بچووکەی کۆڵیەوە، دوای دڵنیا بوون لێی بۆ بازنەی خۆی گواستەوەو لە کاری ئیداری و سیاسیی دانا و سوودی لیوەرگرت، بەم شێوەیە میکیاڤیللی دەستی گەیشتە کارە سیاسی و سەرابزیە ئالۆزەکانی کە ڕووبەڕووی سۆدرینی دەبوونەوە لەوانە دوبارە هێرش بردنە سەر بیزا....

بیزا بەندەرێکی گرنگ بوو لە سەر روباری ئارنو، خەڵکی بیزا ئەو دەرفەتەیان قۆزتەوە کە فەرەنسا ئیتالیای داگیرکردو وڵات ڕووبەڕووی نائارامی وئاژاوە بۆوە، لەو کاتەدا خەڵکی بیزا وڵاتەکەی خۆیان ڕزگار دەکەن وسەربەخۆیی ڕادەگەیەنن، بۆیە لە سەقامگیری حوکمڕانی سۆدرینی بیر لە گەڕاندنەوەی

بیزا کرایەوە بۆ سەرخاکی ئیتالیا بۆئەوەی ئاستی هێزی خۆی تاقی بکاتەوە، ئەم بیرۆکەی خستە بواری کارکردن.

سـاڵ دوای سـاڵ فلۆرەنسـا باشـترین فەرماندەی سـەربازی ئیتالیای بەکرێگرت، هەوڵی دیراسە کردنی باشترین پرۆژەی دا. ئەمەش بۆئەوە بوو کە ئاراستەی ڕووباری ئارنو بگۆڕێ و بیزا لە سوودی بەرهەمەکانی بێبەش بکا. بەڵام هەر ساڵەی کە لـە زسـتان نزیـک دەبوونـەوە پرسـی داگیرکردنـەوەی بیـزا دوردەکەوتـەوەو بیـزا لـەم جەنگـە ڕزگـاری دەبـوو. ئـەم کورتهێنانە بووە مایەی نارەزایی گەل لە حوکمی سۆدرینی لە ئەنجامی ئەمەشدا لایەنگرێکی زۆری لە فلۆرەنسا لەدەست دا، وێـرای ئەمـەش بودجـەی کرێگرتـە ئیتالیـەکان بـۆ دەوڵـەت بـارێکی گران بـوو بـۆ خەزینـەی وڵات و ئەوانـەی باجیـان بـە دەوڵەت دەدا کە بەهۆیەوە دەبوایە باجی زیاتر بدەن ئـەمـەش دیـارە نارەزاییـەکی تـر زیـاد دەکـا، بۆیـە سـۆدرینی لەگـەڵ هاوڕێیان بیریـان لـە ڕێگەچارەیەکی تر کردەوە کە گـەمارۆی بیزا بدەن وناچاری کـەن خـۆی بدا بەدەستەوە و ئـەم بـارە قورسەی سـەر خەزێنـەی دەوڵـەتیش سوکتر کـەن. یـەکێک لـەو رایانە ئەوەبو کـە خـەڵکی توسکان هێزی میلیشیا دابمـەزرێنن. نازانین ئەگەر ئەمە رای میکیاڤیللی بوبێ یان نا. بەڵام لە ساڵی ١٥٠٦ میکیـاڤیللی یاداشـتێک دەنوسـێ کـە خزمـەتی سـەربازی بەسـەر هـەموو کەسـێک کـە تەمـەنیان لـە ١٨ سـاڵیەوە تـا ٣٠ سـاڵی دەبـێ دەکاتـە بـە زۆر واتـە زۆرەملـێ کردنـی خزمـەتی سەربازیی دەوڵەت.

کارەکانی نووسینگەی میکیاڤیللی، خۆی بە نێو گوندەکاندا دەگەرا تا کەسی گونجاوو شایستە بدۆزێتەوە بۆ خزمەتی سەربازی، هەر خۆشی لە دەستنیشان کردنی ئەفسەران بەرپرس بوو، ئەو کاتەی میلیشیاکان لە دەوری بیزا دایان کوتابوو میکیاڤیللی بە ئەرکی لۆجستیک هەڵدەستا.

هەرچەندە پیاوە میلیشیاکان وەکو هێزێکی یەدەکی سەربازە کرێگرتەکان بوون، بەڵام ڕۆڵی ئەوان لە گەمارۆکە ڕۆڵێکی گرنگ بوو هەر ئەمەش بووە هۆکارێکی سەرەکی کە دواجار توانیان بیزا بۆ فلۆرەنسا بگەڕێننەوە، چونکە میلیشیاکان بوون بە درێژایی زستان گەمارۆکەیان بەرنەدا و شوێنی خۆیان چۆل نەکرد، ڕێگەیان لە خەلکی بیزا گرتبوو کەل و پەل و هاوکاری هاوردە بکەن، بۆیە ئەوان تووشی برسێتی وقات و قری بوون، لە ئەنجامدا لە زستانی ١٥٠٩ خۆیان دابەدەستەوە، بەمەش ڕۆڵی میلیشیاکان زیاتر دەبێ کە توانیان بەهۆی زانیاریە سەربازیکانیان بیزا بگرن، بەڵام پشتیان بە سەربازە بەزۆر (ئیجبار)یەکە بەستبوو، دوای دوو ساڵ کاتێک سوپای ئیمپراتۆر لە فلۆرەنسا نزیک دەبێتەوە تا حوکمی مدیتشی بگەڕێنێتەوە، سەربازە میلیشیاکە لە بەرانبەریاندا شکست دێنن، چونکە ئەوانی تر سەربازی مەشق پێکراو بوون.

میلیشیاکان بەمەبەستی پاسەوانی کردنی ئەو ڕێگایە دەچنە فلۆرەنسا لە شاری براتو کزم ببوون، بەڵام هەر لەیەکەم هێرشی سەربازەکانی ئیمپراتۆردا هەرا کەوتە نێو میلیشیاکان و کەسیان سزراخی ئەویتریانی نەدەزانی، هەر زوو

شارەکەیان لەدەست دەرهێندراو تێکشکان بێ ئەوەی هیچ بەرگریەک بکەن. لەم هەراو ئاژاوەیە نزیکەی چوار هەزار سەرباز تیاچوون کە زۆربەی هەرە زۆریان لە میلیشیاکان بوون، هەرچەندە ئەو سەردەم بە سەردەمی خوێنڕشتن دەناسرا. بەڵام کوشتارگەریەکی بەناوبانگ لەو جەنگە رودرا. بەمەش رێگاکە خۆشکراو مدیتشی بە سەرکەوتویی دەگەرێتەوە سەر حوکم.

گەڕانەوەی مدیتشی بە کۆتایی هاتنی ژیانی سیاسی میکیاڤیللی ناونرا، هەموو هەوڵ وتەقەلاکان بە فیرۆچوون کە بۆ گەڕانەوەی میکیاڤیللی بۆسەر کارەکەی دران، بۆیە بە زوو وەختانێک خانەنیش دەکرێ، ژیانی لە کارکردنەوە بۆ بیرکردنەوە دەگۆڕدرێ، لە ئەزموونی سیاسیشەوە بۆ بیرکردنەوەی سیاسی، کاتێک ئەو بیرەوەری وئەزموونە سیاسی و سەربازیانەی پڕ لە کێشە بەسەرچوانەی رابردوو دەگێڕێتەوەو کە دەبنە بنەمای بیرکردنەوەی، تامێکی تاڵ و ناخۆش دەبەخشن.

دەبێ ئەو میلیشیایە تارادەیەک دەتوانین بڵێین بەرهەمی بیرکردنەوەو دارشتنی ئەو بوون نەبوونە هۆکاری روخانی حوکمی کۆماری؟ دەبێ داهێتان هۆکاری ئەو کودەتا سەخت و ناخۆشە نەبن کە بەسەر ژیانیداهات؟

لەگڵ ئەمەشدا کە پەیوەندیەکی راستەوخۆی میکیاڤیللی لەگەڵ ئەورووداوانەدا هەبوو بەڵام نەبوونە مایەی سەرچاوەی گلەیی و گازاندەی هەڤالانی لە کارەکەی یا تاوانبار کرابێ بەهۆی ئەم

ئەم یاسایە سیستەمی سەربازی یەک ناخا، بەڵام هەنگاویکی بەرایی بوو بۆ ئەم ئاراستەیە، ئەم یاسایەش بەسەر خەڵکی فلۆرەنسا جیبەجێ نەکرا تەنها خەڵکی جوتیاری توسکانیی گرتەوە کە ئەوکات لە ژێر حوکمی فلۆرەنسادا بو، لەمانیش لە جوتیارەکان ژمارەیەکی کەمی لێ دەستبژێرکردن بۆئەوەی کار نەکاتە سەر چالاکیەکانی ژیان.

مەشق و راهینانە سەربازیەکان بە شێوازێک ئەنجام دران کە کارنەکاتە سەر گوندنشینەکان وبەسەریانەوە نەبیتە ئەرکێکی قورس، ئەوەبوو رۆژانی یەکشەممە وپشوە فەرمیەکانیان بۆ ئەم ئەرکە تەرخان کردبوو بە بەکار هێنانی ئەو چەکانەی کە شارەزاییان لیی هەیە، ساڵی دوو جاریش گوندنشینەکان بۆ ماوەی دوو رۆژ دەچوونە شارە نزیکەکانیان بۆ مەشقکردن وراهێنان، سیاسیە شارەزاکان زاتی ئەوەیان نەبوو لەمە زیاتریان لەسەر بکەنە ئەرک، چونکە لەوە دەترسان ئەگەر ئەرکیان قورستر بکەن جوتیارەکان بەدوری نازانن شۆرشیان لە دژ بەرپا بکەن، بەمە سۆدرینی لە هەوڵی ئەوەدابوو خۆی بکا بە حاکمێکی رەهای دەستڕۆشتوو بە هاوکاریی ڕێکخستنی بەهێزی سەربازی.

تەنها بە هەوڵەکانی میکیاڤیللی بەم ئامانجە گەیشتن، کە بێ پشتگیریەکی هەمەلایەنە توانیی پیاوە فلۆرەنسیەکان کۆکاتەوە و بگاتە ئەنجامێکی پراکتیکی کە دواتر لە ١٥٠٧ دوو هەزار لەو پیاوانە بە میلیشیا کۆکرانەوە کە رۆڵێکی باشیان هەبێ لە گەمارۆدانی بیزا ، کاری خزمەتی سەربازی بوو بە بەشێک لە

Scanned with CamScanner

بیرۆکە و نەخشانەی لەماوەی کارەکەیدا دەیکێشاو جێبەجێ دەکران و ئەمانی گەیاندە ئەم قەیرانە. یەکێک لە دیاردە مەزنەکانی ئەقلیەتی میکیاڤیللی ئەوە بوو کە زۆر بەوردی وبایەخەوە دەیروانییە ڕووداوە مێژووییەکان کە دور لە سیاسەت ئەنجام دراون،بڕواشی بە هیچ نەدەکرد تا ئەوکاتەی ڕاستیەکانی بۆ دەرکەوتن.

بەرگری کردنی میکیاڤیللی لە کارەکانی ڕابردویدا ئەوی گەیاندە ئەو دیراسە بەسوودەی کە هەیبوو، بەهۆی ئەم دیراساتەنەوە بووگەیشتە ئەو ڕاستیەی کاریگەری سەربازی ئیتالیای بەم ڕۆژگارە رەشە گەیاند، لەم روەوە لە ڕاستی وهۆکاری گەلێک لە وگۆڕانکاریانە گەیشت کە لەو سەردەم رویاندا، لەوانە لە ڕێگەی ئەزموون و دیراسەکردنی کێشە سەربازیەکانییەوە گەیشتە ئەو ئەنجامە بەمەش دەبێتە یەکەم هزرمەندی سەربازی لە ئەورووپای نوێ.

بوونی هەمیشەیی هونەری جەنگ لەناو نووسینەکانی میکیاڤیللیدا!

بەهۆی هەستکردنی لە ڕێگەی ئەزموونەکانییەوە لە کاریگەری هێزەکان لەسەر ڕووداوە سیاسیەکاندا، میکیاڤیللی وەکو بینیمان بایەخێکی زۆر بە پرسە سەرابزیەکان دەدا. بۆیە توێژینەوە سەربازیەکانی میکیاڤیللی لە سنوری خوێندنەوەی

Scanned with CamScanner

کتێبێکی سەربازی و هونەری جەنگ ناوەستێ کە تایبەت بوون بە پرسە سەربازیەکان، بە نموونە لە کتێبەکانی مێژویی و سیاسییدا جەنگ وڕێکخستنی سەربازی ڕۆڵێکی گرنگ دەگێرن، ئەم بۆچوونەمان لە کتێبی (میر) و (گوتارەکان) و (مێژوی فلۆرەنسا) بەدی دەکرێ کە هەموو ڕایە جیاوازەکانی سەربازی لە کتێبی هونەری جەنگدا دیارە، لە کتێبەکانی تری مێژویی وسیاسی دەکرێ دەرهاوێشتەی ئەو جیاوازیانە بوبن کە لە ئامانجی کارەکاندا هەبوونە.

کتێبی هونەری جەنگ بەڕوونی و بە درێژی باس لە بۆچوونە هونەری وڕێکخستنەوەی سەربازیی میکیاڤیللی دەکا، بەڵام ئەم بۆچوونانەی لە کتێبی (میر و گوتارەکان)دا وەکو پێشنیار پێشکەشی کردون بە ڕوخسارێکی چاکسازیانە ناساندنی .

هەروەها کتێبی هونەری جەنگ باسی لە نەخشەسازیی بەرنامەی چاکسازی سەربازی کردوە، بەڵام ئەو تێبینیانەی لە دوو کتێبەکەی تری کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێیان داوە بە شێوەیەکی نەرێتی باس لە پرسی سەربازی و پەروەردە و ڕێتماکانی دەکا کە لەو سەردەم بوونیان هەبووە، ڕەخنەکانی میکیاڤیللی کە ئاراستەی ڕژێمی سەربازی لە ئیتالیا کردووە لە سەدەی پانزەهەم بووە، واتە بەر لە داگیرکاریەکەی فرەنسا، ئەوکات فەرماندەکانی سەربازی لە کرێگرتەکان بوون سەربازەکانیش لە سریە پیادەکان بوون کە ببوونە ئامانجی ڕەخنە و بێ ڕێزی ئەو خەڵکە.

دەڵێ :

(لەیەک هەڵوەشاوە بوون هیچ یەکیەتیەک لە نێوانیاندا نەبوو، چاوبرسی وناد‌ڵسۆز و دور لە پرنسیپەکانی سەربازی بوون، لە نێو برادەرەکانیان ئازا و لە ڕووبەڕوو بوونەوەشدا لەگەڵ دوژم ترسنۆک، هیچ ترسیان لەو خوایە نەبوو بڕوایان بە هیچ پیاوێکیش نەبوو).

لە کتێبی (مێژوی فلۆرەنسا) بێ شاردنەوە ڕەخنەیان ئاراستە دەکا، ئەوکاتەی باس لە شەڕەکانی سەربازە پیشەییەکان دەکا لە سەدەی پانزەهەم و لە شەڕی(ازاجوانرا) ئەو شەرە لە ئیتالیا بەناوبانگە لەو شەڕەدا یەک کەس نە کوژرا جگە لە (لودوفیکۆ ئوبتزی) نەبێ، ئەو خۆی و دوو لە سەربازانی لەسەر هەسپەکانیان دەکوژرێن و لەناو ئەو زەلکاوانەدا وون دەبن، لە شەڕی(ئینجباری) کە لە کاتژمێری بیستەوە تا نیوەشەوان بەردەوام دەبێ، تەنها یەک سەرباز دەمرێ کە ئەویش هیچ شتێک نەیپێکابوو بەڵکو لەسەر هەسپەکەی دەکەوێتە خوار، دواتر هەسپەکەی دەیشێلێ، بەهۆیەوە گیان لەدەست دەدا.

لە شەڕی (مولینیلا) یش کە نیو ڕۆژ بەردەوامی هەبوو، هیچ کەسێک نەکوژرا تەنها هەندێک هەسپ بریندار دەبن و هەرلایە و هەندێک لە سەربازەکانی لایەکەی تر بەدیل دەگرن.

میکیاڤیللی دەڵێ فەرماندە پیشەوەرەکان و سەربازانیان(پیشەوەر بەو سەرباز وفەرماندانە دەوترا کە سەربازیان وەکو پیشە وەرگرتبو و بۆ ئەم کارەیان بەکرێ دەگیران، بۆیە لە

کتێبێکی سـەربازی و هونـەری جـەنگ ناوەسـتێ کـە تایبـەت بوون بە پرسە سەربازیەکان، بە نموونە لە کتێبەکانی مێژویی و سیاسـییدا جـەنگ وڕێکخسـتنی سـەربازی ڕۆڵێکـی گرنـگ دەگێڕن، ئەم بۆچوونەمان لـە کتێبی (میر) و (گوتارەکان) و (مێژوی فلۆرەنسا) بەدی دەکرێ کە هـەموو ڕایە جیاوازەکانی سەربازی لە کتێبی هونەری جەنگدا دیارە، لـە کتێبەکانی تری مێژویی وسیاسی دەکرێ دەرهاوێشتەی ئەو جیاوازیانە بوبن کە لە ئامانجی کارەکاندا هەبوونە.

کتێبـی هونـەری جـەنگ بـەڕوونـی و بـە درێـژی بـاس لـە بۆچوونە هونەری وڕێکخستنەوەی سەربازیی میکیاڤیللی دەکا، بەڵام ئەم بۆچوونانـەی لـە کتێبی (میر و گوتارەکان)دا وەکو پێشـنیار پێشکەشـی کـردون بـە ڕوخسـارێکی چاکسـازیانە ناساندنی .

هـەروەها کتێبـی هونـەری جـەنگ باسـی لـە نەخشەسـازیی بەرنامەی چاکسازی سەربازی کردوە، بەڵام ئەو تێبینیانەی لە دوو کتێبەکـەی تری کـە لەسـەرەوە ئاماژەمـان پێیـان داوە بـە شـێوەیەکی نـەرێنی باس لـە پرسـی سـەربازی و پـەروەردە و ڕێنماکانی دەکا کە لەو سەردەم بوونیان هـەبووە، ڕەخنـەکانی میکیاڤیللی کە ئاراستەی ڕژێمی سەربازی لە ئیتالیا کـردووە لـە سەدەی پانزەهەم بووە، واتە بەر لـە داگیرکاریەکـەی فرەنسـا، ئـەوکات فەرمانـدەکانی سـەربازی لـە کرێگرتـەکان بـوون سـەربازەکانیش لـە سریە پیادەکان بوون کـە ببوونـە ئامـانجی ڕەخنە و بێ ڕێزی ئەو خەڵکە.

Scanned with CamScanner

دەڵێ :

(لەیەک هەڵوەشاوە بوون هیچ یەکیەتیەک لە نێوانیاندا نەبوو، چاوبرسی ونادڵسۆز و دور لە پرنسیپەکانی سەربازی بوون، لە نێو برادەرەکانیان ئازا و لە ڕووبەڕوو بوونەوەشدا لەگەڵ دوژم ترسنۆک، هیچ ترسیان لەو خوایە نەبوو بڕوایان بە هیچ پیاوێکیش نەبوو).

لە کتێبی (مێژوی فلۆرەنسا) بێ شاردنەوە ڕەخنەیان ئاراستە دەکا، ئەوکاتەی باس لە شەرەکانی سەربازە پیشەییەکان دەکا لە سەدەی پانزەهەم و لە شەری(زاجوانرا) ئەو شەرە لە ئیتالیا بەناوبانگە لەو شەرەدا یەک کەس نە کوژرا جگە لە (لودوفیکۆ ئوبتزی) نەبێ، ئەو خۆی و دوو لە سەربازانی لەسەر هەسپەکانیان دەکوژرێن و لەناو ئەو زەلکاوانەدا وون دەبن، لە شەری(ئینجباری) کە لە کاتژمێری بیستەوە تا نیوەشەوان بەردەوام دەبێ، تەنها یەک سەرباز دەمرێ کە ئەویش هیچ شتێک نەیپێکابوو بەڵکو لەسەر هەسپەکەی دەکەوێتە خوار، دواتر هەسپەکەی دەیشێلێ، بەهۆیەوە گیان لەدەست دەدا.

لە شەری (مولینیلا) یش کە نیو ڕۆژ بەردەوامی هەبوو، هیچ کەسێک نەکوژرا تەنها هەندێک هەسپ بریندار دەبن و هەرلایە و هەندێک لە سەربازەکانی لایەکەی تر بەدیل دەگرن.

میکیاڤیللی دەڵێ فەرماندە پیشەوەرەکان و سەربازانیان(پیشەوەر بەو سەرباز وفەرماندانە دەوترا کە سەربازیان وەکو پیشە وەرگرتبو و بۆ ئەم کارەیان بەکرێ دەگیران، بۆیە لە

Scanned with CamScanner

گیانی دڵسۆزی بێبەش بوون..و) خراپترین شەڕیان کرد، چونکە ئەوان هیچ بەرژەوەندیەک بەم شەڕەیان نابەستێتەوە تەنها ئە وکرێیە نەبێ کە پێیان دەدرێ لە کاتێکا شایەنی ئەوەنییە بەم کرێ کەمە ڕووبەڕووی مردن بێتەوە، ئەوان هیچ دڵسۆزیەکیان بۆ نیشتمان نەبوو هیچکاتێک هەستیان بەوە نەکردوە کە نیشتمانێکیان هەیە ودەبێ بەرگریی لێبکەن و دڵسۆزیان بۆی هەبێ.

بەپێی بۆچوونەکانی میکیاڤیللی هۆکاری دارایی تاقە هۆکارێکی بزوێنەرو کاریگەرە لەسەر ڕێکخستنی سەربازی، هەر ئەم ئاراستەیەش بوو لە سەدەی پانزەهەم ئیتالیا وجەنگەکانی دەبرد بەرێوە یا فاکتەری بەرێوە بردن بووە، چونکە ئەوکاتەی سەرباز دەبێتە سەرمایەی فەرماندەیەکی کرێگیراو، هیچ کاتێک فەرماندە ئامادەی ئەوە نییە ئەو سەرمایە لەدەست خۆی بدا، چونکە لەدەست دانی سەربازی بەکرێگیراو مانای لەدەست دانی چەند درهەمێکە هەرچەندە ئەوان حەزیان لە دۆراندنی شەرەکە نەبووە، بەڵام بە بەراورد لەگەڵ لەدەستدانی سەربازی کرێگرتە یەکەمیان پێ باشتر بووە، بۆیە هەردەم خۆیان لە جەنگی مەزن و ڕووبەڕووبوونەوەی لەیەک نزیک و زیانەکانی دورخستۆتەوە، شەری دور بەدوریان پێ باشتر بووە کە بەهۆیەوە لە بەدیل گرتن و کوشتار دوردەکەونەوە، بۆیە ئەو سەردەم سەردەمی شەری بێ خوێن رشتن بووە، لە هەمانکاتدا شەرە کورتخایەنەکانیش لە بەرژەوەندی فەرماندە بەکرێگیراوەکاندا نەبوو،

سەدەی پانزەهەم بایەخیان بە پرسە نوێکانی سەربازی دەدا و سەربازە پیادەکان و هاون هاوێژیان بەکار دەهێنا، واتە گۆڕانکاریەک لە شێوازی فەرماندە کرێگیراوەکان رویاندا.

دواتر کێبڕکێ و ململانێ لە نێوان فەرماندە بەکرێگیراوەکان و فەرماندە خۆجێیەکاندا هەبوو، لە پێناو وەدەستهێنانی سەرکەوتن وناوبانگی باش بۆ خۆیان و مانەوەیان لەسەر پۆستەکانیان. بۆیە رویان لە شەڕی مانۆرەو خۆدزینەوە لە گورزەکانی دوژمن دەکرد، بۆئەوەی بتوانن گورزی چاک لە دوژمن بوەشێنن، بەڵام ئەمە نە لە ویژدانەوە بوو نەلە نیاز خراپیشیانەوە بوو ، هەلوێستی سیاسیی ئیتالیای ئەوکات ئاراستەو پێگەکانی دەستنیشان دەکردن، دواتر ئامراز و توانای ویلایەتەکان هەمویان لەیەک نزیکبوون لەروی توانای سەربازی وچەک وتەقەمەنی و بڕواو زیرەکیانەوە، کە رێگریان لە هەر هێرشێکی لایەنی بەرانبەر دەگرت، دەکرا چاکسازیە سەربازیەکان لەم وەختدا ئەنجام بدرێن.

میکیاڤیللی لەو پەیوەندیەی نێوان ڕژێمی سیاسیی ئیتالیا و چەکە کۆنەکەی بەردەستیان، بێئاگا نەبوو لەوەی لەگەڵ ئەوسەردەم نەدەهاتەوە، مکیافیلی هەستی بەوە دەکرد کە ئیتالیا پێویستیی بە ئیمکاناتی هونەری زیاتر هەیە بۆ رووبەڕوو بوونەوەی مەترسیەکان، لە پێش هەمویان هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی سەربازی کرێگرەتە و بەکارهێنانی سەربازی پیادە بوو بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ وڵاتانی ئەوروپی.

مکیاڤیللی دەڵێ :

(ئـەو ڕۆحیەتـەی ئیتالیـەکان پێـی ڕووبـەڕووی جەنگـەکان بوونەوە، لە بنەڕەتدا سیستەمێکی هەڵەبوو دەڵێ: کاتێک کەس نەکوژرێ هیچ شار وگوند کاول نەکرێ، ناتوانین ناو لەو ئۆپەراسیۆنە بنێین جەنگ، چونکە ئامانجی جەنگ وشەڕەکان خەرپ کردن وکاولکردنی شار و گوندەکانی دوژمن و لەنا وبردنی سەربازەکانیانە، کاتێک دەڵێن کوشتن بەدەست ئەو لایەنەوەیە کە دەمێنێتەوە مەبەست لەناوبردنی بەرانبەرە، دواتر تەنها ئاسایش و ئارامی وڵات دەبێتە مەبەست ولە جەنگیشا هیچ یاسایەکی ویژدانی و ئایینی نامێنێ، هەمویان لە خزمەت ئاسایش و سەرکەوتنی وڵاتدا دەبن، نە شەرم نە یاسا نە نەریت نابێ ببنە بەربەست لە سنوری شەڕا، چونکە تەنها سەرکەوتن پێوەری شەڕە).

میکیاڤیللی بە سەرسورمانەوە باس لە (کاستروٚتیشیو کاستراکانی) دەکا دەڵێ:

(ئەگەر سەرکەوتن بە درۆ و چەواشەکاری وەدەست بهاتبایە، هیچ کاتێک پێویست بە بەکارهێنانی هێز نەدەکرا، چونکە سەرکەوتن ئامراز نییە بەڵکو ئامانجە کە شانازیی پێوە دەکەیت)، بە دیدی میکیاڤیللی نابێ تەنها بە ئامرازە سەربازیەکان فەرماندە دەوڵەمەند بکەیت و بیپارێزی، بەڵکو ئامرازی تریش هەن لەوانە هۆکارەکانی حیلەو فرت وفێل لە دوژمن، ئەگەر ڕاستەوخۆ بەکاریان بێنی یا ناڕاستەوخۆ، لە ڕێگەی پرزپاگەندە و..

گرنگی جەنگی
دەروونی لای میکیاڤیللی

بەلکو زیادە گوتنبێ، ئەگەر بلێین میکیاڤیللی یەکەم کەس بووە باسی لە دەروونناسی کردبێ یا درکی بە بوونی دەروونناسی کردبێ، چونکە گەلێک بەلگەمان لەبەردەستدایە کە ئەم ئاراستە لای میکیاڤیللی بوونی هەبووە، لە سەردەمی میکیاڤیللی و بەتەواوەتیش لە جەنگی رافینا کاتێک بەر لە دەستپێکردنی جەنگ شەرکەرەکان نمایشی خزیان ئەنجام دەدا بە ئەسپسواری ونیشاندانی توانا سەربازیەکانیان بە شێوازێکی رەوشتبەرزانە، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە رێنمای هەمیشەیی هەبوونە بز جەنگ وبەگژیەکدا چوون، تائێستاش بەلگەی وامان لەبەردەستە کە هەردوو لایەنی شەرکەر، شەرێکی یەکسان وسنورداریان کردوە، ئەمە ئەو ئاراستەیە بوو کە میکیاڤیللی کاری لەسەر دەکرد، پێی رەوا بوو لە شەرا هەموو تواناو شێوازەکان لە پێناو سەرکەوتندا بەکاربهێندرێ، بە دیدی ئەو دەوڵەت بە گشت ئۆرگانەکانییەوە وەکو ئادەمیزاد هەموو تواناکان لە هێز و ئازایەتی دەبێ لە کاتی شەردا بخاتە گەر و لە خزمەت جەنگەکە دابێ.

بەهزی هەلەی بزچوونەکانی لە سەر گرنگی داهێنانی هاون و بایەخی سامان و سەروەت لە جەنگا، رەخنە لە میکیاڤیللی

Scanned with CamScanner

چونکە ئەوان نەیاندەویست بە شەڕێکی کورت، پیشەکەیان لەدەست بدەن وکۆتایی بە دۆخەکان بێن، بۆیە درێژەیان بە شەڕەکان دەدا بێ ئەوەی زیانێکی ئەوتۆیان لێبکەوێ.

میکیاڤیللی ئاماژەی بەوە داوە کە پشتگوێخستنی سەربازە پیادەکانی ئیتالیا لەلایەن فەرماندە کرێگیراوەکانەوە هۆکارەکەی بۆ بەرژەوەندی دارایی ئەوان دەگەڕێتەوە، چونکە ئامادە کردنی سەربازە پیادەکان کەمتری تێدەچێ لە ئامادە کردنی سەربازە سوارەکان، کە بۆ فەرماندە کرێگیراوەکان ببوونە سەرچاوەی گەندەڵی وپارە پەیدا کردن، چونکە بەبێ سەربازی سوار دەکرا سەرجەم دەوڵەت بە سەرباز بکرێ بە گۆزمەیەکی کەم.هاوتا لەگەڵ وڵاتە دراوسێکانی.

میکیاڤیللی دەڵێ:

(بەشێوەیەکی گشتی گۆڕانکاری وباشبوونێکی کەم بەم سوپایەوە دیارە)، لە کاتێکا سەرجەم فەرماندە کرێگیراوەکان بە هەمان نەفەس و ئەداکارییان دەکرد، جەنگاین بە هۆکارێکی سەرەکی بەڵکو تاقە هۆکاری بوژانەوە و ژیانی خۆیان دەزانی، لە بەرژەوەندی ئەواندا بوو کە هەموو ڕێنماکان قەبول کەن و هەمان ئەو ڕۆڵە بگێڕن کە هەیانبوو.

لەسەدەی پانزەهەم، میکیاڤیللی ئەو ناساندنەی بۆ شێوازەکانی هونەری جەنگ دەکرد لە ئیتالیا، نابێ بە ڕاستیەکی مێژوویی بزاندرێ، چونکە بنەمای پێناسەی پرسە سەربازیە کان لە سەرچاوەیان لە چەند دیاردەیەکی دیاری ئەوکات وەرگرتوە، فەرماندە کرێگیراوەکان لە نیوەی دووەمی

Scanned with CamScanner

گیرا، بەڵام واپێدەچێ کە بۆچوونەکانی لەو زەرفدا واقعیینانە بوبن.

لە بەشە گرنگەکانی کتێبی (گوتارەکاندا) ئەو بەشە بووە کە باس لە ئەهمیەتی هاون دەکا بۆ سوپایەکی نوێ، بەڵام ئایا رای گشتی لەسەر ئەم پرسە بروایان پێی هەبوو بەقەدەر ئەوەندەی باسی لە ئەهمیەتی داهێنانی هاون کردبو بۆ پەرەسەندنی جەنگ ؟، ئەوەندە لای گرنگ نەبوو بەقەدەر گرنگی دان بە لایەنی ئازایەتی وهێزی داهێنان ودەستپێشخەری بۆ ئەم چەکە نوێیە لە جەنگا بنێ.

میکیاڤیللی گوێی لەو خەڵکە بوو کە دەڵێن : ئەو جەنگانەی لەمەودوا دێتە رێمان هەموویان جەنگی شەڕە هاون دەبن، هەموو هەوڵەکانی لەم بابەتە بۆ ئەوە بوون ناراستی ئەم بۆچوونە بسەلمێنێ، لەگەڵ ئەو بۆچوونەدا بوو کە هاون هەنگاوێکی باشی بەرەو پێش هاویشتوە و لە جەنگدا رۆڵی باشی دەبێ، بەڵام دژی ئەو بۆچوونە بوو کە جەنگەی داهاتوو تەنها جەنگی هاون دەبێ دەبێتە جەنگێکی یەکلاکەرە، داهێنانی دروستکردنی هاون ئەوە ناگەیەنێ، جەنگ هونەرێکی سەربازی بکاتە قوربانی هەندێک لە بسپۆرو ئەندازیاران، چونکە هێشتا پێویستی زۆر بە کۆکردنەوەی سەرجەم هێزە سەربازی و مەعنەوییەکانی دەوڵەت هەیە، تائێستاش یەکلاکردنەوەی جەنگ بەندە بە توانا و ئازایەتی فەرماندە و ئازایەتی سەربازەکان.

Scanned with CamScanner

میکیـاڤیللی شـتێکی لـەو بابەتـەی پێشـکەش کردبـوو بـۆ گفتوگۆو کردن لەسەر گرنگی سامان لە جەنگدا، لە برگەیەکدا نوسیویەتی، وێرای ئەوەی ئەم خەڵکە وای دەبینن کە سامان تاقە فاکتەری سەرکەوتنی جەنگە، بەلام من ئەمەیان بە مەرج نابینم، میکیاڤیللی توێژینەوەکەی بەمە کۆتایی دێنێ:

(نەک سامان بەڵکوو سەربازە ئازاکان مەرجی سەرکەوتنی سوپان لە جەنگا، چونکە بە سامان ناتوانین سەربازی چاک پەیدا بکەین).

هاوسـەردەمانی میکـاڤیللی لەوانـە کجتشـاردینی بـۆ ئـەم بۆچوونەی دەڵێن: (میکیاڤیللی کەسێکی نەزەری بو، شارەزای لە پراکتیکدا نەبوو)، بەلام ئەوەی ڕاستییێ لە هەندێک بەشی نووسینەکانی میکیاڤیللی دا هاتوە کە ئاماژە بە ڕۆڵی سامان و سەروەت دەکا لە کاری سەربازی، بە ڕێزەوە با س لەم بابەتە دەکا.

میکیاڤیللی حـەزی لـەوە نـەبووە کـە داهاتـە سامانییەکان لە بـەڕێوە بردنـی جەنگدا، بێ بایـەخ بن، بـەلام کاتێک سـەیری شـارە مەزنـەکانی ئیتالیـای دەکرد وەکـو فلۆرەنسـا ومـیلان، خاوەنی سامان وسـەروەتێکی دەوڵەمەند بوون کـەچی کەوتە دەست دوژمـن و نـەتوانرا بـە هـێزی سامانەکانیانەوە بـەرگری بکـەن، ئـەو بڕوایـەی ئـەو پێداگریی لەسـەر دەکرد بریتی بوو لـەوەی کـە هێزی سـەربازی بنـەما و سـتونی هێزی سیاسیە، سـامانیش ئـەم هێزەی سیاسـی تـەواو دەکا ئـەمیش تـەنها ئـەو کاتەی هێزی سیاسی دەبێتە هێزی سەربازی.

Scanned with CamScanner

گیانی سەربازی

بنچینەی هێزە

لە تێبینییەكانی میكیاڤیللیدا زیتر لە مانایەك بە پەیوەندیەكانی نێوان هێزی دارایی و هێزی سەربازیمان پێدەبەخشێ، هەستی بەو چاكانە دەكرد كە كاری سەربازی پێسیتی پێیەتی و لە هەمان كاتیشدا لەگەڵ ئاراستەكانی بازرگانیدا نایەوە، پێیوابوو كە ئاراستە و گیانی ئاشتیخوازانەی ئیتالیەكان لە سەدەی پانزەهەم، بوونە هۆكاری گەشەنەكردنی گیانی سەربازیی ڕاستەقینە. ئەمەشی بۆ ڕوون بووەوە كە ئەو گیانی ئاشتیەی ئیتالیەكان پەیوەندیی بە بەرژەوەندییە بازرگانییەوە هەیە. لە یەكێك لە نامەكانیدا كە بۆ هاوڕێیەكەی بەناوی فیتوری دەنوسێ، تیایدا ڕاستی ناخی خۆی بۆ دەردەخا و دەڵێ:

(بەڕاست ئەوەیانم لەسەرخۆم بۆ دەركەوت، كە من ناتوانم گفتوگۆ لەسەر خوری وهەریرو قوماش بكەم، بۆیە بۆمن زەرورە لەسەر سیاسەت بدوێم، واتە یا دەبوایە من بێدەنگ بم یا دەبێ لەسەر ئەو بابەتە بدوێم).

بەرای ئەو، كاریگەری ڕۆڵی دارایی لەسەر ئەقلیەتی فلۆرەنسیەكان بووە مایەی داڕمانی سیاسی لەو وڵاتە.

لەو دەوڵەتەی كە بتەوێ بگەیتە پۆستە سیاسیەكان و چاوت بڕیبێتە گەیشتن بە ئاستی سیاسیەكی باڵا، دەبێ بەرژەوەندیە

Scanned with CamScanner

سیاسیەکان سیمای هەمو شتێکیانت داپۆشیبێ وبالّی بەسەر هەموو چالاکیەکانت داکێشابێ.

بەهۆی کەمی زانیاری لەسەر فەرماندەو سەربازە کرێگیراوەکان ڕەخنەی لە شێوازی هونەری جەنگی ئیتالیەکان گرت و داوای گیانی قوربانیدانێکی زیاتری لێکردن.

توانەوە و نەبوونی گیانی فیداکاری ، وەکو لێی تێگەیشتبم لەئەنجامی چاوبریەنە دەستکەوتە تایبەتیەکانی ئەو خەلّکەوە بوون، بەرژەوەندییە تایبەتی وداراییەکان بەسەر ئەوانیتردا زالّ ببوون. هیچ کاتێک ناتوانی سوپایەکی ئازا و هەمیشە سەرکەوتوت هەبێ، ئەگەر ئەو سوپایە بەرژەوەندیەکانی گەلی نەپاراستبێ و نەیخستبێتە سوروی بەرژەوەندیەکانی خۆی و دلّسۆزیی بۆ نیشتمان نەبێ. ئەو سوپایەی هەردەم سەرکەوتوە دەبێ هی گەلێک بێ کە هەمیشە ئامادەی قوربانیدان وگیان بەخشینی هەبێ لە پێناو ئازادی وبڕوا سیاسیەکان.

دەتوانین بە ئاسانی لە بنەرەتی مەبەست و راکانی میکیاڤیللی بۆ چاکسازی سەربازی بگەین. لە ڕێگەی گفتوگۆ ڕەخنەییەکانی پێشویدا، ئەو لەگەلّ دروست کردنی سوپای پیادە بوو، لەسەر بنەمای خزمەتی سەربازیی بە زۆر(زۆرەملێ)، ئەم جۆرە ڕێکخستنە سەربازیەش پێویستی بە چاکسازییەکی سیاسی هەیە ، ئەگەر بە گیانێکی نوێ جۆش نەدرێ مومکن نییە سەرکەوتو بێ، دواتر ئەوانە حوکمی خۆیان دەکەن باشتر دەتوانن شەر بکەن چونکە بەرگری لە

Scanned with CamScanner

خزیان و بوونی خزیان دەکەن، بەم جۆرە مەبەستی میکیاڤیللی ئەوە بوو کە دەبێ پەیوەندیەکی توند و تۆل لە نێوان دیموکراسی وسوپایەکی پیادەی سەربازە بانگکراوەکان هەبێ.

لەگەڵ ئەوەشدا خوێندنەوەی کتێبی هونەری جەنگ، واتە کتێبە سەرەکیەکەی میکیاڤیللی لەسەر پرسە سەربازیەکان، دەبێ تووشی شۆکت بکا ، چونکە لەم کتێبەدا ئێمە ئەو هەنگاوو ڕێنمایانە نابینین کە لەو سەردەمە ناسکە پر لە ڕووداوەی سەدەی شانزەم بۆ جێبەجێ کردن وپیادە کردنی راو بۆچوونەکانی کە باسێکی ڕاستەقینەی چۆنێتی جەنگ دەکا

میکیاڤیللی بەرهەم و لەدایکبووی چەرخی ڕێنسانس بوو، بۆ سەلماندنی ڕاستی راو بۆچوونەکانی، ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە راکانی گونجاون بۆ دونیای کۆن. بەهێزترین خالی سەلماندنی بیردۆزەکانی ئەوە بوو کە سوپای ڕۆمانی سوپایەکی پیادەی سەربازە بانگکراوەکان بوو. بۆیە تا رادەیەکی دوور وەکو ڕوونکردنەوەی مەشق و فێرکاریەکانی سوپای ڕۆمانی بوو. زۆربەی نموونە بەکارهێنراوەکانیش لە مێژوو نوسە کۆنەکانی وەرگرتبوو وەکو، لیڤی، بولیبیوس، و لاسایی هونەری سەربازیی کلاسیکی کردبووەوە، کتێبەکەی زۆر بەسادەیی و ئاسانی نوسرابۆوە، وەکو ئەوەی بۆ ئەو سەردەم نوسرابێتەوە تا لێی تێبگەن.

سەرچاوە سەرەکیەکەی نووسینی ئەو کتێبەی، ڤیجتییوس بوو، ئەو سەرچاوەشی بایەخی بەم بابەتانە دەدا : بژاردنی

Scanned with CamScanner

پیاوەکــان، مەشــق وئامــادەکردنی ســەربازەکان، وێنــەکانی جــەنگ، دواتــر هەنــدێک لــەو ڕووداوە جــۆراو جۆرانــەی کــە شیاوی نمایشکردن بن بۆ ڕاهێنانە سـەربازیەکان و سوودیان لێ وەرگرن لە کاتی ئۆپەراسیۆنە سـەربازیەکاندا، تەنانەت لە شـێوازی ڕێکخســتن و دارشــتنی کتێبەکەشــی دا میکیــاڤیللی هەمان ڕێچکەی ڤیجتیوسی گرتبووە بەر، بۆیە مرۆڤ دەتوانێ بڵــێ یــەکێک لــە هۆکارەکــانی پشــتگوێ خســتنی کتێبەکــەی میکیاڤیللی ئەوە بوو کە بە کۆپیکراوی دەقە ئیتالیەکە دەزانرێ یا وەکو نوێکراوەی هەمان دەق دەبیندرا.

میکیــاڤیللی هەنــدێک جــار لەســەر شــێوازی نموونــە کلاســیکیە لاساییکەرەوەکە نەدەما، وەکو نوێکردنەوەی هونەرە ســەربازیە کۆنەکەی لێدەهات، پێدەچو کە ئەمەی بە ئەرکی خۆی زانیبێ ، ئــەم سیمایەی بۆ خۆی بە زەرور دەزانــی بۆیــە بــەم شــێوەیە دەبوو. لەم ڕووەوە دیارترین خالی گۆڕان و لەیەک چوونی ئەو شــێوازەی کــە لاســایی ڤیجتیــوس بکاتــەوە ئــەو چارەســەریە وشیاریانە بوو کە گرنگی بە جەنگ بدا.

بەڵام بە پێچەوانەی ڤیجتیوس کە بە کورتی باســی لــەم بابەتە کــردوە، باســکردن لــە جــەنگ زۆربــەی ڕووبــەرەکانی کتێبــی هونــەری جــەنگ ـی میکیــاڤیللی گرتبــوو، لــە کتێبــی ســێیەم دەبینین کە بە شێوەیەکی خەیاڵئامێز هەڵوەستە لەســەر خالی ستونی ئەو کتێبە دەکا. هــەردووکتێبی یەکــەم هــەمووی لەســەر چۆنیــەتی دەســت نیشــان وبژاردەکردنــی ســەربازو مەشــق و ڕاهێنانەکانی دەکا. باس لەوە دەکا ئاخۆ چۆن سوپایەکی باش

Scanned with CamScanner

وئامادە کراو دروست دەکەیت و بۆ کاری سەربازی بەکەلک بێت؟ لە مەیدانی شەرا سەرکەوتن بەدەست بێنێ. یا بە مانایەکی تر بلێین ناوەرۆکی هەردوو کتێبەکەی تر هەمویان لەسەر جەنگ و بابەتەکانی پەیوەست بەم تەوەرەوە بوون.

ئەوکاتەی باسەکان لەسەر جەنگ کۆتاییان دێ ماندو بوونەکان دەهەسێتەوە، مەبەستی لەم کتێبانە(سیستەمی هاتوچۆ و پازگادانان و خۆ توند کردن) بوو ئەم پرسانەی لەو کتێبانە زۆر بە ڕوونی لە دیراسەیەکدا چارەسەر کردون کە پەیوەندیەکی لاوازیان لە نێواندا هەبوو، بەم شێوەیە ناڕاستەوخۆ جەنگ بەشێکی زۆری ئەو کتێبانەی گرتبووەوە، وێڕای ئەمەش گرنگی وبایەخی شەر لەو کتێبانە برگەی تایبەتی بوون، لێرەو لەوێ خوێنەر بەدیی دەکردن، تێیاندا هاتبو، لەوکاتەی فەرماندە شەرەکە دەباتەوە هەموو هەڵەکانی دەسڕێتەوە وتەنها سەرکەوتنەکەی بۆ دێتە ئەژمار، ئەم سەرکەوتنە دەبێتە ئەو نەخشەیەی کە سوپاکەی بۆ ئامادە کردبوو بەم ئەنجامەی گەیاند، بۆیە ئامادەکردنی سەرباز وپێکهێنانی سوپا بە شێوەیەکی پەروەردە و مەشقپێکراو بە پرەنسیپە سەربازیەکان، بۆ ئەوەیە سوپایەکی چاک و بە توانای هەبێ لە ڕووبەڕوو بوونەوەی لەگەڵ دوژمندا لە پێناو بەدەست هێنانی ئەنجامێکی باش .

جگە لەمە، ناتوانی خۆت لە ئەنجامی شەر دور خەیتەوە، شەرێک کە دوژمن بڕیاری لەسەر دەدا فەرماندە ناتوانی خۆی لێ دوورخاتەوە، هەروەها ئەو شوێنەی دوژمن بڕیاری

Scanned with CamScanner

ئەنجامدانی شەڕەکەی لەسەر دەدا ئەمەشیان فەرماندە ناتوانێ خۆی لێ دوورخاتەوە، بۆیە دەبێ هەردەم ئامادەباشیی بۆ هەر ئەگەرێک هەبێ تەنانەت ئەگەر لەو ئەگەر وبڕیارانەی دوژمن بڕیاری لەسەر دەدا تووشی هەڵەش ببێت دەبێ ڕووبەڕووی بیتەوە ، ئەمەشت لە بیر نەچێ لەو کاتەی هاون داهێنراوەو لەم شەڕانە بەکاری دەهێنن، شورەو قەلاکانیش سوودیان نەماوە بۆ ڕاگرتنی هێرشەکانی دوژمن.

شەر تەرازوو پێوەری جەنگە، دەتوانین گەلێک سوود لەو بۆچوونانەی میکیاڤێللی وەرگرین کە لەم کتێبانەیدا لەسەر جەنگ هاتون، بە دڵنیاییشەوە ئەو شێوازەی بەهۆیەوە چارەسەری شەری کردوە لە بەشی سێیەمی کتێبەکەدا (هونەری جەنگ) نیشانەی ئەوەیە، میکیاڤێللی بایەخی بەم بەشەی کتێبەکە داوە، لەم بەشەدا بە ڕوونی باس لە ڕێگە چارەکانی شەر دەکا.

میکیاڤێللی زۆر بەڕوونی باس لەو دەستەواژەیە دەکا کە ئیمرۆ بە جۆرێک لە مێژووی کۆن دەناسرێ، باس لە چۆنییەتی ڕێکخستنی سوپا و سەرباز وهێزی پیادە کە هێزە بنەڕەتیەکەیە دەکا، باس لە چۆنییەتی دابەش کردنی سوارەکان دەکا، دابەش کردنیان لەم بەرو ئەوبەری ڕێگا، چۆن کاتێک دەست دەکرێ بە تەقە کردن دواتر هاون هاوێژەکان بۆردومانی مەیدانەکە دەکەن لەوکاتەی هێزی خۆیانی تیا نەماوە و ڕووبەڕوو بوونەوەکە دەبێتە دورهاوێژی ئەوکاتیش شەرە ڕاستەقینەکە دەستی پێکردوە.

Scanned with CamScanner

ئەوسەربازانەی هەلگری رمە درێژەکانن لە ریزی پێشەوە فشار دەخەنە سەر دوژمن ودەیانشکێنن، ئەوکاتەی مەوداکانی نێوانیان کورت دەبێت و سوپاکە شوێنی خۆی دەگرێ و شیر وەشێنەکان یاخەی یەکتر دەگرن، ئەوکاتانە کاتی ناسک ویەکلاکەرەوەن، چونکە زیانی مەزن لە یەکتر دەدەن و سەرەکەوتن و ژێر کەوتن لەسەر دەستی ئەوان دەبێ و تواناو زیرەکی و ئازایەتی رۆلی خۆی دەبینێ، کاتێک زیانەکانی کوشتن وبریندار کردن کەلەکە دەکەن، سەیر دەکەی دوژمن لە لای راست و چەپت رادەکا ومەیدانی شەر بۆتۆ جێدەهێلێ، ئەوساتانە ساتی سەرکەوتنن بەمەش شەرەکە دەبەیتەوە.

ئا بەم ووشانە میکیافیللی کۆتایی بە باسکردن لەسەر شەر دەکا، لەراستیشدا ئەمە باسی راستی رووداوێک نییە بەلام وەکو گێرانەوەی بەسەرهات وچیرۆکێکی شەر وایە کە بینەرێک باس لە رووداوێک بکا و هەلسەنگاندنی خۆی بۆی هەبێ، بەهۆی ئەوەی شەر بینراوە بۆکەسێک لە ناوی نەبێ ولە دورەوە سەیری بکا وەکو ئەوە وایە کە پێشتر ئەم شانۆگەریە وێنەی بۆ کێشرابێ، قۆناغەکان یەک لە دوای یەک دێن تەنها دەمێنێتەوە ئەنجامەکەی ئەگەر وەکو دارشتنەکە نەبێ، چونکە ئەمە گرەنتیی نییە هەرلایەک سەرکەوتن بۆ خۆی دادەنێ، بەل کو هەموو تەقدیراتەکان وەکو خۆیان نەیەن ؟ هۆکاری ئەم نەزانینی ئەنجامانە میکیافیللی بۆئەوە دەگێرێتەوە کە شیکردنەوەی پرۆسەی سەربازی لە قۆناغی سەرەتایی دابێ، دەلێ :

Scanned with CamScanner

(شیکردنەوەکان لە قۆناغی سەرەتایی دابوون بۆیە نوسەران بەر لە ڕوودانی شەڕەکان ناتوانن ئەنجامەکەی بزانن).

میکیاڤیللی شەڕی بەو کارە شوبهاندوە کە ئامێرەکان بە ڕۆنی زەیت چەورکرابن بۆ ئەوەی بە چاکی کار بکا، ئەم هەلسەنگاندە زۆر لە ڕاستی بەرێوە چوونی شەڕەوە نزیکە، چەنکە لەو سەردەم شوێنێک نەبوو بۆ داهێنانی هێز ، هەرکاتەی شەر دەستی پێکرد و سەربازەکان دابەزینە مەیدانی شەرو دەستەو یەخە کەوتنە نێو شەر، ئەوکات ناکرێ هیچ مانۆرێکی سەربازی ئەنجام بدەیت، چونکە ئەوکاتەت بەدەستەوە نییە بۆ ئەنجام دانی ئەم جۆرە ئۆپەراسیۆنانە، ئەوەی لەوکات دەتواندرێ بکرێ ناردنی هێزێکی پشتیوانە بۆ هێلی دواوەی سوپا بۆئەوەی ببێتە هێزێکی پالەپەستۆ بۆ هێزەکەی پێشەوە تا بەردەوامی بە هێرشەکان بداو سەرکەوتن مسۆگەر بکا ، بۆیە مەشقی سەربازی لەم کاتانە ڕۆلی خۆیان دەبینن دەتوانن جولە لە هێزەکانی دوژمن ببڕن دسپلینی سەربازی و ڕێنماکانی بە وردی جێبەجێ بکەن، لەم بوارە بە نموونە (فرووند-سبرج) لە مەشقپێکەرە بەناوبانگەکان بوو، ئەم ناوبانگیەشی لە جێبەجێ کردنی ووردەکاریەکانی مەشق و ڕاهێنان ی سەربازی وەرگرتبوو کە فێری سەربازەکانی دەکرد.

گرنگی ڕێکخستنی سوپا

لە شەڕدا، لای میکیاڤیللی

یەکێک لەو بابەتانەی میکیاڤیللی گرنگیی پێدەدا، پرسی توندو تۆڵ کردنی سوپا بوو لە کاتی شەڕدا، بە دیدی ئەو توند و تۆلکردنی سوپا لە هەموو رویکەوە گرنگترین پرسی جەنگە ، بۆیە هیچ کاتێک لە بیری نەدەکرد لە کەمرتین دەرفەتا باسی لەم بابەتە بکردبایە، ئەوکاتانەی ئاماژەی بە سوپا باشەکان دەدا دەیوت لە بیرتان نەچێ ئەم سوپایە بۆیە ئەم خەسڵەتە باشانەیان هەیە چونکە توند وتۆل و دسپلینی سەربازیان تەواوە بۆیە سەربازەکان بەم شێوە ئازان و شەڕەکانیش دەبەنەوە، دەیوت کەم مرۆڤ ئازان، بەلام ڕێکخستنی سوپاو دسپلینەکانی وادەکەن سەربازێکی زۆر ئازابن، کەوەیە پشت بەستن بە دسپلین وتوندو تۆلکردنی سوپا باشترە لە پشت بەستن بە پیاوی ئازا.

کێشەی ڕێکخستن توندو تۆلکردنی سوپا بۆ میکیاڤیللی دوو دیاردەی جیا بوون:

یەکەمیان / بە زەروری دەزانی کە سەرباز دەبێ مەشقی لەسەر چۆنیەتی چەک و بەکارهێنانی بکرێ و دواتر بگەڕێتەوە سەر کارەکەی لە ناو یەکە سەربازیەکەی، چونکە ئەوان دەبێ شارەزاییان هەبێ لەسەر چەکەکانیان وپاراستنی ڕیزی سوپاکە و گوێڕایەلیان بۆ فەرماندە و بەرپرسەکانیان و

Scanned with CamScanner

جێبەجێ کردنی فەرمانەکانیان، چ لەکاتی پشوودان یا لەکاتی ڕووبەڕووبوونەوەو جەنگین لە مەیدانی شەڕ.

دووەمیان / کە گرنگترە، ئەویش توندو تۆڵی سوپایە. ئەم پرسە ماوەی دوو سەدە جێی مشت ومڕ بووە، ئەمەش خۆی لە م هەنگاوانە دەبینێتەوە، دابەش کردنی سوپا بۆ سەر چەند یەکەیەکی تەکتیکیی بچوک بۆئەوەی هێزە مەزنەکەی سوپا بتوانێ بە ئاسانی و بێ گرفت جوڵە بکا.

لە نەخشەسازی جەنگیشدا میکیاڤیللی بە دروستی دەزانێ کە لە مەیدانی شەڕ سەربازەکان بەسەر سێ ریزدا دابەش بکرێن بۆئەوەی ئەگەر ریزی یەکەم سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا ریزەکەی تر بچێتە هانایەوە، بۆ ئەم بابەتە سیستەمی (لجین) ی ڕۆمانیی پێ باش بوو، ئامۆژگاریان دەکا تا لەسەر ئەو سیستەمە بڕۆن، ئەمیش بریتی بوو لە دروست کردنی مەزنترین هێز لە بەتالیۆنی هاون هاوێژ و لە نزیکەی شەش تا هەشت هەزار سەربازی پیادە، ئەم بەتالیۆنەش دابەشی سەر دە بەش بکرێ هەر بەشێکیان بە فەرماندەی ئەفسەرێک بێ، لەم ڕوانگەیەوە ڕادەسپێرێ کە ژمارەی سوپا لە پەنجا هەزار زیاد نەکا، چونکە زۆربوونی سەرباز لەم ژمارەیە زیاتر تووشی نارێکی و شلەژان دەبێ و کۆنترۆلکردنی بە ئاسانی ناکرێ،تەنانەت لە نێو سەربازە توند وتۆڵەکانیشدا هەراو گێرەشێوێنی دروست دەبێ.

ئەمە وەکو نموونە بۆمان دێنێتەوە، لە مێشکی میکیاڤیللیدا وێنەیەکی تەواو ودروست بۆ ژمارەو چۆنیەتی سوپای

بۆیە دەتوانین بەکورتی بلێین ئەو ڕاوبۆچوونانەی لە کتێبی هونەری جەنگدا هاتوون، ڕوخسارێکی نادیاریان هەیە وئاڕاستەی ئامانجی کتێبەکەش دیار نییە.

میکیاڤیللی لە کتێبی (هونەری جەنگ) دەبێتە مەرجەعێکی بنەڕەتی

کتێبی هونەری جەنگ خەریکە دەبێتە مەرجەعی سەربازی، لە سەدەی شازدەهەم زیاتر لە حەوت هەزار دانەی لێ چاپکراوە و وەرگێڕدراوەتە سەر زۆربەی زمانە ئەورووپییەکان، (مونتانی) پێی وایە لە دوای قەیسەر و بولبیوس و کومنییس،میکیاڤیللی لە سەرچاوە باوەرپێکراوەکانە بۆ کاروباری سەربازی، لەگەڵ ئەوەی ئەو گۆڕانکارییەی لە شێوازی سەربازی لە سەدەی حەڤدەهەم رویدا، بووە مایەی ئەوەی ئەو کتێبە بێتە پێشەوەو بەرچاو بێ، ئەوکات میکیاڤیللی دەبێتە سەرچاوەی زانیاری و هونەری سەربازی و ڕێکخستنەکانی بۆ ئەم مەبەستە، ئەم دەست وئەو دەست دەکرێ، لە سەدەی هەژدەهەم مارشال (دی ساکس) پشت بەم کتێبە دەبەستێ لە نووسینی کتێبێکی لە ١٧٥٧، هەروەها (جاروتی) وای دەبینێ هیچ پێویست بە بەلگە ناکا کە میکیاڤیللی (فریدریک ی مەزنی) فێری ئەو شەڕانە کردوە کە هەموو ئەورووپای سەرسام کرد، دیسان (جیفرسون) ئەم

کتێبە لە کتێبخانەی خۆی دادەنێ، ئەوکاتەی لە ١٨١٢ شەڕی ئەمریکا رودەدا بەهۆیەوە زیاتر بایەخ بەو کتێبە دەرێ ولە ئەمریکا چاپێکی تایبەتیی بۆ دەکرێ.

بەڵام لە سەدەی نۆزدەهەم ئەوکاتەی میکیاڤیللی وەکو هزر مەندێک ناو دەردەکا کتێبی هونەری جەنگ و هزرمەندی سەربازیەکەی بەرەو کاڵ بوونەوە دەچێ، تا ئێستاش هەندێک کەس وای دەبینن کە ئەو بوو درکی بە جەنگی نوێ کرد، ئەو جەنگەی شۆڕشی فەرەنسی بەدوای خۆیدا هێناو بەهۆیەوە خزمەتی سەربازیی بەزۆر بە یاسا کرا، بەڵام زۆرکەسیش شکستی مکیافیلیان دەوروژاند لەوەی لەکاتێکا با س لە مەشق و راهێنانەکانی رومانی دەکا کەچی نەیتوانیوە بایەخی هاون لەم بوارە بە دروستی ببێکێ، دەڵێن ئەمە نیشانەی ئەوەیە شارەزایی کەمی لە روالەتی کاروباری سەربازی هەیە.

بەلکو لەم هەموو ململانێیانە، بکرێ بڵێین لایەنێک هەموی راستە یا لایەنێک هەمووی هەڵەیە، بۆ نموونە میکیاڤیللی بانگەشەی بۆ خزمەتی سەربازیی زۆرەملێ دەکرد، هەرچۆنێکی بێ ئەم بۆچوونە بە دید وپێوەری گۆڕانکارییە نوێکان، بۆچوونێکی سەرسورهێنەرە، زیاتر لەوەی رەتی بکاتەوە، پێداگری دەکا کە میکیاڤیللی کەم و کوریی هەیە لە شارەزایی ئەو سەردەم، چونکە کاتێک ئێمە شیکردنەوە بۆ هێزە سیاسیەکانی ئەوکات دەکەین رووبەرووی سەرهەڵدان وبوژانەوەی هێزی دارایی ودەسەلاتی میرەکان دەبینەوە، ئەمانەش هەمووی ئاماژەن بەوەی پاشەڕۆژ هی سوپای

خۆییەکانەوە ببینین، هەڵسەنگاندن وپێوەری ڕاست بۆ ئەم هەڵسەنگاندنانە ئەوەیە :

ئایا نموونەی هێزێکی نوێیە کە لە ڕێگەیەوە بتوانین باشتر لە دۆخی سەربازیی حالی حازر بگەین یان نا ؟ واتە ریزلێنانەکە لەسەر بنەمای وەدەست هێنانی بەرهەم و تێگەیشتنە لە دیاردە گشتیەکان؟. هەلوەستە تەنها لەسەر سوود وەرگرتن لە بابەتی تایبەتی، بەم شێوەیە دەکرێ ئاستی میکیاڤیللی لە بواری مێژووی هێزی سەربازی هەڵسەنگێنین و گرنگیی بزانین.

لەسەر میکیاڤیللی ئەوە یەکلا بۆتەوە کە یەکەم هزرمەندی سەربازیی نوێیە، بەڵام یەکەم کەس نەبووە کە بایەخی بە کاروباری سەربازی داوە چونکە بەر لەویش هزرمەندی تر هەبوون بەڵام نەگەیشتونەتە ئاست ئەو، چونکە میکیاڤیللی گفتوگۆکانی سەربازیی بۆ ئاستێکی نوێ گواستنەوەو بنەماو لەیەک تێگەیشتنی نوێی داهێنا کە لەسەر ئەو بنەمایەوە ئەقلیەتی سەربازی و بیردۆزە جەنگیەکان دروست ببن، تەنها لە ڕێگەی ئەو دوو کتێبەی دەتوانین را و بۆچوونەکانی هەڵسەنگێنین و بەراوردیان بکەین لەگەڵ ئەوانەی بەر لەو، ئەوسا بۆمان دەردەکەوێ چۆن ڕێگە چارەی بۆ کێشەو گرفتەکان دۆزیوەتەوەو دیراسەو توێژینەوەکانی ئەنجام داوە.

پرسە سەربازیەکان بەشێکن لە چالاکیە کۆمەڵایەتیەکانی رەگەزی ئادەمیزاد، ئەمە هیچ گومان هەڵناگرێ، بۆیە دیراسەکانی ئەم پرسانە بۆ راگەیاندنی دیراسە ئایینیەکانی

سەدەی ناوەڕاست لە گەل فەلسەفە کۆمەلایەتیەکان ئەژمار کران، بەتایبەت ئەو کەسانەی لەسەر ئاماژەکانی مەسیح بایەخیان بەم بوارە داوە، وەکو لاسایی کردنەوەیەک کێشە سەربازیەکان بەشێک بوون لە بیردۆزە سیاسیەکان، دواتر ئەوانەی کە هاتن بایەخیان بە دیراسە سروشتیەکاندا پێداگریان لەم بۆچوونە کردەوە کە بابەتە سەربازیەکان بەشێکن لە ژیانی سیاسی.

چونکە ئەوەندە پابەند و سۆزداری مێژوی ڕۆمانی بوون، بینیان کارە سەبازیەکان و مێژوی سەربازی گرنگترین پێداویستی مەزنی مێژویی ومەزنی سیاسیی دەوڵەت بوون، هەر بەهۆیەوە ڕێنسانسی زانستی سروشتی و هونەری بوونە مایەی لە دایک بوونی ئەدەبێکی نوێ خاوەن ڕوخسارێکی دیراسیی هونەری، بەم شێوە لایەنە هونەریەکان لە زانستی سەربازی خوێندران وەکو ئەندازیاری بیناسازی و فێربوونی بەکارهێنانی چەک، ئەمانە بوونە بابەتی گفتوگۆ تویژینەوە لە زۆربەی لێکۆلینەوەکاندا.

گومانی تیا نییە ئەم سێ ئاراستەیە کاریان لە دروست کردنی بۆچوونە سەربازیەکانی میکیاڤیللیدا کرد. بەو ڕێزگرتنەش لە کتێبی (ڤیجیتوس) کەوەکو سەرچاوە ناسراوە و پێگەی ئەو کەسەش لە سەدەی ناوەڕاست کە وەکو کەسێکی بە متمانە ناسرابوو، کاریگەری خۆیان هەبوو، دواتر باشترین دوو کتێب لەسەر هونەری سەربازی لە سەدەکانی ناوەڕاست ئەو دوو کتێبە بوون کە (ئەجیدیوکولونا. کریستین

Scanned with CamScanner

هەردەوڵەتێک بە جیا هەبوو، لە ڕاستیدا ئەمە بیرکردنەوەی میکیاڤیللی بوو لەسەر ڕێکخستنی سەربازی، ئەگەر هەندێک جار زیاد لە پێویست باس لە بابەتێک دەکا زۆری لەسەر دەنوسێ ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە بە زەروری دەزانێ بنەماو ڕێنمای باش بدۆزێتەوە بۆ چارەسەریەکی تەندروست.

بەڵکو هەندێک جار گومان دەکەونە سەر ئالیەتی جێبەجێکردنی بیرو راکانی و لە پراکتیزەکردنی بیردۆزەکانی بەگومان دەبن، بەڵام ئەمەی بەوە چارەسەر کردوە کە وێنەیەکی روونی بە خشیوەو لە کتێبەکەیدا وەکو دیالۆگ چارەسەری ئەم پرسە دەکا، ئەم گفتوگۆیە لە باخچەی خانەوادەی (رۆچلای) ئەنجام دراوە، ئەم شوێنە بە کۆبوونەوە بەناوبانگەکان و گفتوگۆکانی زاناو سیاسەتمەداران بەناوبانگ بووە کە هەردەم لەم شوێنە بۆ ئەم مەبەستانە لەوێ دانیشتنیان ئەنجام داوە.

لە ڕاستیدا ئەم دیدە دیدێکی ئەفلاتونیانەیە، چونکە رێزی بۆ رۆمانییەکان هەبووە، ئەم ریزلێنانە لە هەموو لاپەرەکانی ئەو کتێبە بەدی دەکرێ، بەڵام ئەم ڕاستی گوتنە دڵەراوکێ و کێشمەکێشمی بۆ خوێنەر دروست کردوە، چونکە لێیان گوم دەبێ نازانن ئەم پیاوانەی گفتوگۆدەکەن لەسەردەمی ڕێنسانس دەژین و باس لەوکات دەکەن یا باس لە سەردەمی کۆن دەکەن؟ ئەم رایانە دەربری ئێستان..یا لە رابردوو وەرگیراون؟

Scanned with CamScanner

پیشەوەرە، لەم روانگەیەوە ئەو بۆچوونەی لەگەڵ ئەوەدابوو سوپایەک لە خەڵک دروست بکرێ وەکو سوپاکەی ڕۆمانی، دەتوانین بڵێین تەنها خەونێکی جوان بوو زیاتر نا.

لە لایەکی تریش دەتوانین بڵێین بایەخ نەدانی میکیاڤیللی بە هاون، سەرچاوەی لە زانیاریی ڕاست و دروست وەرگرتووە، چونکە وێڕای ئەو ڕاهێنانە هونەریە سەربازیە نوێیانە هێشتا ڕەگەزە بنەرەتیەکانی جەنگ ڕۆڵی خۆیان لەدەست نادەن، دواتر ڕاسپاردەی میکیاڤیللی بە لاسایی کردنەوەی شێوازی ڕۆمانی تەنها ئۆپەراسیۆنێک بوو بۆ ئێمە، لە ڕاستیدا لیجیونی ڕۆمانی بوو لە سەدەی شازدەهەم چاکسازی سەربازیی لەسەر کرا، لەو وچاکسازیانەش بە نموونە ئەوەی فرەنسوای یەکەم پادشای فرەنسا دوای ئەویش ئەو چاکسازیانە بوون کە موریس ئەمیر ناسو ئەنجامی دابوون، مۆریس بوو سیستەمێکی یەکگرتوی سەربازیی بۆ هونەری سەربازی ڕۆمانی دانا و بوو بە سیستەمێکی تەکتیکیی یەکگتوی پیادە، لەم سیستەمەیداو لە مەشق و ڕاهێنانەکانی لاسایی ئەوروپای نەدەکردەوە، بۆیە شێوازەکانی ڕۆمانی هەرگیز کاریگەری خۆیان هەبوو لە هەر گۆڕانکاریەکی نوێدا. بەم شێوەیە دەتوانین گفتوگۆ لەسەر بۆچوونەکانی میکیاڤیللی بکەین کە هیچ کاتێک کۆتاییان نایە.

لە ڕاستیشدا هەڵەیە ئەگەر هەڵسەنگاندنی بیردۆزە سەربازیەکانی میکیاڤیللی لە ڕوی سوودی ڕاستەو

Scanned with CamScanner

دی بییزان) نوسیبویان، هەرچەندە لە ناوەرۆکدا هەردوکیان دوپات و جەختی کتێبەکەی (فیجتیوس) بوون بە کەمێک جیاوازی بەمەبەستی گونجاندنی لەگەڵ ڕەوشی دەرەبەگایەتی ئەوسا، بۆ ئەمەو بۆئەوەی میکیاڤیللی لەگەڵ نووسینەکانی کتێبی فیجتیوسدا بێتەوە لەو سەردەم کە تیایدا دەژیا، دەبوایە ئەویش لەگەڵ هەنگاو و بۆچوونەکانی کولانا و کریستین دا یەک بێ، ئەمەش بە ڕوونی دیارە کە چۆن بە ووردی باس لە بەکارهێنانی چەک دەکا و دواتر دێتە سەر بابەتی خۆقایم کردن لە هونەری شەڕو قەلا دروستکردن کە ئاماژەن بۆ شارەزایی میکیاڤیللی لە کێشەکانی ئەندازیاری سەربازی.

ئەوانەی بایەخیان بە دیراسەکانی سروشتی ئادەمیزادی دا کاریگەری باشیان بەسەر میکیاڤیللیەوە دیارە، بلاتینا لە ساڵی ١٤٦٨ دەنوسێ دەڵێ:

(هیچ شتێک هێزی ئیتالیای لاواز نەکرد بەقەدەر ئەوەی کە پێویست کرا مرۆڤە ئیتالیەکان هەمویان چەک بەکار بێنن)، بەر لە میکیاڤیللی سیاسەتمەدارە فلۆرەنسیەکان وەکو (ماتیو بالمیری ١٤٠٦-١٤٧٥) ڕەخنەیان لە سەربازە کرێگرتەکان گرتوە و بەرگریان لە بیردۆزی (پرچەکک کردنی هاوڵاتیان) کردوە، هەروەها ئەوانەی بایەخیان بە دیارسەکردنی سروشتی ئادەمیزاد دا وەکو (باتریکیوس١٤١٥-١٤٩٤) رایان سپارد کە گرنگی بە مەشقی سەربازیی بەزۆر بدەن بۆ هەموو پیاوە تەمەن بچوکەکان، هێرشیشیان کردە سەر نیانی و

Scanned with CamScanner

تواندنەوەی گەنجان لە نێو کۆمەڵگا کە لەو سەردەم ببووە باو، داخیشیان بۆ کەمبوونی پاڵەوانان خواست لە نێو ریزی سەربازیدا، ئەمەشیان گەڕاندەوە بۆ بڵاو بوونەوەی گیانی بازرگانی کە لەو سەردەم باو، بوو ببووە مایەی ئاژاوەو نارەحەتی سیاسی لە وڵات.

لە کۆتاییەکانی سەدەی چواردەهەم، ساڵوتاتی(١٣٠-١٤٠٦) دەڵێ:

(سیاسەتی فلۆرەنسا ئەو جوامێرانە ئاراستەی ناکەن کە چاوی گەشەو بەرەو پێش چوونیان هەبوو، بەڵکو لە ژێر ئاراستەی بازرگانی دایە، کاتێک بازرگان وپیشەسازکار رقی دونیایان لە جەنگ دەبێتەوە و بە دوژمنی سەرسەختی خۆیان دەزانن، ئەوان ئاشتی وئارامیان دەوێ تا قازانج بکەن، لە شەرو ئاژاوە تەنها زیانیان پێ دەکەوێ بۆیە رقیان لە جەنگە.

بە پشت بەستن بەو پەیوەندیە روونانەی نێوان بۆچوونەکانی میکیاڤیللی و ئەوانەی بەر لەو لەسەر پرسە سەربازیەکان نوسیویانە، دەتوانین ئەوە بلێین کە میکیاڤیللی لە نووسینەکانیدا پشتی بە بۆچوون و زانیاریی نوسەرەکانی بەر لە خۆی نەبەستوە، چونکە ئەوەی لە کتێبەکانی میکیاڤیللی دایە لەوانیتر بەدی ناکرێ، راسپاردەو ناوەرۆکەکان لەیەک ناچن، ئەو بایەخەی میکیاڤیللی بە هونەری سەربازیەوە داوە، لە هەموو ئەو خاڵانەی تایبەتن بە هونەری سەربازی لە هێزی پیادە، جێی رەخنە بوونە لای میکیاڤیللی، بە نموونە کۆناتسانو لە کتێبەکەیدا کە لە ساڵی ١٥٠٧ چاپی کردوە دەڵێ:

(خەڵکانی چەرخی نوێ سەربازی پیادەیان خۆش دەوێ، چونکە لە کاتی شەڕدا بژیان دەستخۆشن، ئامۆژگاری فەرماندەکانی کردووە ئەم جۆرە شەڕانە نەکەن چونکە هەموو کاتێک ئەنجامەکان مسۆگەر نین، هەروەها بتریسیون دەنوسێ دەڵێ:

(سەرەرای ئەوەی ئازایەتی وشارەزایی لە پرسە سەربازیەکان هاوکاری فەرماندە دەکەن، بەڵام هەموو کاتێک بەخت و نسیب هۆکاری یەکلا کەرەوەن، دواتر وەکو ئامرازێکی فرە ئامانج سەیری شەڕیان کردوە).

لەگەڵ ئەمەشدا مەزنترین راستی ئەوەیە کە میکیاڤیللی ئەم خالە کۆنە لاسایی کەرەوانەی وەلانان وبە شتی تری گۆرینەوە، لەم روەوە راو بۆچوونی تازەی پێشکەش کردن، ئەو راو بۆچوونانە، بەشە زەرورەکانی بەش بە بەشی لەیەکی دان، لە ئەنجامدا شێوازێکی نوێی لە بیرکردنەوە دروست کرد کە تەواوکەری یەکتر بن، ئەمانەش هەمویان پشتیان بە بۆچوونەکانی میکیاڤیللی دەبەستن وبوونە هێزی نوێی ئەو، بە دیدی ئەو ژیانی سیاسی ململانێ بوو لە نێوان شانە نوێکان کە تازە دروست دەبن، جەنگیش زەرورەتێکی سروشتییە بۆ ئەوەیە تا بزاندرێ ئاخۆ دەوڵەت چۆن دەبێ بژێی؟ بەڵکو هەندێک جار لە نێوان گەشە بوون ونەمانا یەکلایی دەبێتەوە ، بۆیە ڕوودانی جەنگ شتێکی حەتمی بوو بۆئەوەی دوا بڕیار بدرێ، شەڕیش باشترین شێوازی گەیشتن

Scanned with CamScanner

بە بڕیاری خێرایە چونکە ئەم بڕیارەیە وڵاتی شکستخواردو دەخاتە ژێر دلۆڤانی وڵاتە براوەکە.

بەهێزی ئەو گرنگیە مەرکەزیەی جەنگەوە، نابێ ئاراستەکانی بخەینە ژێر ڕەحمەتی سوودفە، بەڵکو دەبێ خۆمانی بۆ ئامادە کەین بە جۆرێک بیر لە هەموو پێداویستیەکان بکرێتەوە تا سەرکەوتن مسۆگەر کەین.

بۆیە ئامادەکاریی ورد بۆ جەنگ، تاقە ڕێگەی دروست کردنی سوپاو سەرکەوتنەکانە، ئەمە وا پێویست دەکا دوبارە ئامرازە کۆنـــەکانی ڕێکخســـتنی ســـەربازی بەســـەر کەینـــەوەو پێداچوونـــەوەیان بۆ بکـەین، دەبوایـە زانسـتەکانی سـەربازی و پێویستیەکان ببنە بەشێک لە گیانی سەربازی.

ئەوکاتـەی ئەوانـەی بایـەخیان بـە دیراسـەکانی سروشـتی ئادەمیزاد دەدا ورەخنـەیان لـە بیرمەنـدە هـاو سـەردەمەکانیان دەگـرت، بـەوە تاوانباریـان دەکـردن کـە لـە روی پالـەوانی سـەربازیەوە کـەم و کوڕیـان هەیــە و پالــەوانیان بەرهــەم نەهێناوە، ئەمـە لـە ئەنجامی ئەو ڕووداوانـەوە بـوو کـە دواتر ڕوویاندان، لە ڕاستیشدا ئەمانە ئاراستەی نا تەندروست بوون کـە دژی بابەتـە ڕەسـەنەکە بـوون، بـەڵام ئەگـەر سـەیرێکی بیردۆزەکـانی میکیـاڤێللی و ڕاوبۆچوونـەکانی بکـەین دەبینین هەندێکیان هەندێک بەهێز دەکەن وتەواوکەری یەکترو لەیەک بەسـتراوەن، لـە ناوەڕۆکیشـدا بنـەمای فەلسـەفەی گشـتی سیاسەت وجەنگ پێک دەهێنن.

Scanned with CamScanner

بۆیە هێزو ڕەسەنایەتی دیراسەکانی میکیاڤیللی، لە فراوانی بنەماو ڕەسەنایەتیی دایە، سەرجەم کێشە سەربازیەکانی لە یەک بازنەدا کۆکردۆتەوە، لە ڕاستی پەیوەندیە ناوەخۆییەکانی هونەری سەربازیی جەنگ وپەروەردەی سەربازی و ڕێکخستنی سیاسی دەکۆڵێتەوە ، بۆ هەڵسەنگاندنی ئەو سەردەم دەڵێ ئەو دۆخە مێژووییەی لێی لەدایک بووە دەستکەوتی باشی وەدەست هێناوە، ئەگەر ئەو بۆچوونە نوێیانەی ڕووداوی سیاسی نەبوونایە کە ئەنجامەکەی پرۆسەی ڕێنسانس سەرهەڵدەدا، ئەوا ئەم دیدە وردەمان لەسەر ڕەوشەکە نەدەبوو، بەڵام گومان لەوە دا نییە کە هێزی سەربازی لەسەر دیاردە نوێکانی سەربازیی ئەو سەردەم بریتی بوون لە چەکی نوێ و دروست بوونی یەکەی پیادە. زەرور بوو لە ڕوانگەی ئەو دۆخە نوێیە هەموو ئەگەرەکان بخرێتە سەر مێز، بەڵام گومان لەوەدا نییە لە سەردەمێک کە یەکسانی کۆمەڵایەتی بەرقەراربێ دەبێ هێزی سەربازی لە چوارچێوەی دامەزراندنی پێشنیاری هونەری بێ لە چوارچێوەیەکی گشتیدا و تەنها باس لە وردەکاریەکانی بکرێ.

قەیرانی فێربوون و ڕەهەندە سیاسیەکانە بوونەتە نیشانەی کۆتایی سەدەکانی ناوەڕاست. بەڵام لەبەر ئەوەی جیهانی سیاسەت لە جۆشدان دایە، دەکرێ ئۆرگانی نوێ لەسەر تێگەیشتنو بنەمای نوێ دابمەزرێن، ئەمەش نیشانەی ئەوە نییە کە ئەم جۆرە چارەسەریە وردانە لای هەموو هزروانێکی ئەو سەردەم بوونیان هەبووە، بەڵکو ئەمە پێویستیەکی زەرور

Scanned with CamScanner

بوو بە هزرەکانی میکیاڤیللی لەو کات بۆئەوەی سوود بە هەموو هێز و توانایەک بەیەنێ لەو سەردەمدا، لە هەمان کات ئەو قەیرانەی لەو سەردەم بەسەر ڕەوسەکەدا هات بریتی بوو لە قەیرانی هەستی شۆرشگێڕانە بۆ کێشە سیاسیەکان.

گیانی ڕێنسانس بە دروستی لەگەڵ ئەو سەردەم دەهاتەوەوەکو ئەو تاقیکردنەوەی دیاردە سیاسیەکە، ئەو بڕوایانەی هەمو وهزروانێکی ئەو سەردەم لەگەڵی کۆک بوون و پێیان وابوو بەهۆی ئەو بڕوایانە بوو بەو قۆناغەی ڕێنسانس گەیشتن، ئەویش ئەو بڕوایە بوو کە یاسایەک هەبێ حوکم لەسەر هەموو دیاردە و چالاکیەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و چالاکیەکانی مرۆڤ بکا. ئەوکات یاسای وا هەبوون کە لە ئەنجامی لێکۆلینەوەو دیراسە لێی گەیشتبوونە بڕوا، بەهۆی ئەو یاسایانە دەتوانرا کۆنترۆڵی ڕووداوەکان بکرێ، لەم روانگەیەوە میکیاڤیللی گەیشتە ئەو بڕوایەی کە یاسا دەتوانێ کۆنترۆڵی سەرجەم ڕووداوە سەربازیەکانیش بکا بۆیە دەکرێ بەهۆیەوە دیراسەی سەرجەم پرسە سەربازیەکان بکرێ.ئەوە بوو هەموو بایەخ وهەوڵێکی خۆی لەم بوارە تەرخان کرد بۆ دۆزینەوەی یاساکان، دواتر هەندێک لەو کەسانە لەگەڵیدا یەکیان گرتەوە، ئەوانەی دەیان ووت مرۆڤ دەتوانێ بە چەکی ئەقل دونیا ئاوەدان بکا و کارلیشی بکا، هەر بەو هۆیەشەوە دەتوانێ بۆچوون و دەستەواژەی (بڕوابوون بە چاکە و بەخت و نسیب) لەناو بەرێ.

گرنگی ئەقل وزانست لە جەنگدا، لای میکیاڤیللی

ئـەم بڕوایـە شـتێکی ڕووکەشـی نـەبوو، چونکـە پیـاوانی سەردەمی ڕێنسانسـی ئەوروپی بە سـەرپێی سـەیری بـەخت و نسیبیان نـەدەکرد و لـە بایـەخیان کـەم نـەدەکردەوە. پێیـان وا بوو کە ژیان ململانێیـەکی تونـدە لـە نێوان ڕوالـەتی مرۆڤ و ئەقل و خواوەنـدی بـەخت و نسیب، لـە هـەمان کاتـا گومانیان لەوە نەبوو کە دواجار ئەقلی مرۆڤ دەبێ سەرکەوێ.

کاتێکیش میکیاڤیللی جەنگی کردە سەنتەری بیرکردنەوەکانی، توانیی بەهۆی ئەنجامـە دروستەکانییەوە سـەرکەوتن بەدەسـت بێنێ، ئەو کردارەی کە پێش ئەو کتێبە مەترسیان لێی دەکرد، لـەم کتێبـە هـیچ مەترسـیەک نـەما دواتـر بـەهۆی ڕێکخسـتن و دامەزراندنی سەربازی لە ڕێگەی یاسـاوە کە ئەمەش بە ئـەقل دەکـرێ، بەمـەش دەرفـەتی کـەم بـۆ سـوودفە مانـەوەو سەرکەوتنەکان کەوتنە دەست مرۆڤ و ئەقل وبیرکردنەوە.

ئـەم سـەرکەوتنەی ئـەقل بـووە مایـەی زیـاتر رازی بـوونی میکیاڤیللی لە مەشق و ڕاهێنانە سەربازیەکانی ڕومانی، بەرز و پیرۆز ڕاگرتنی کۆن وئاراستـەی تاک پەرستی بوونە فاکتـەری ئـەم ڕاهێنانـە. فراوانـی دەسـەڵاتەکانی ڕومـانی وبەرگریـەکانی سوپای ڕومـانی نیشـانەی دروسـت ڕێکخسـتنە کانی سـوپای

Scanned with CamScanner

رومانی بوون، مەشق و ڕاهێنانەکانی سوپای رومانیش بوونە مایەی گونجان و بەردەوامی سوپایەکی باش.

دیارە تێکشکاندنی هێزەکانی دوژمن و وەدەست هێنانی سەرکەوتنەکان لە ئامانجە بنەرەتیەکانی جەنگ بوونە، بەم شێوە هزری سەربازی بووە بوارێکی سەربەخۆ بووە خاوەنی دام ودەزگاو ئامانج وشێوازی تایبەتی خۆی، کەواتە دەتوانرێ لەسەر بنەمایەکی هونەری گفتوگۆ لەسەر کێشەکانی سەربازی بکەین، لەوەش باشتر ئەو کاتە بوو ئەگەر ئامانجی هەموو دەزگا سەربازیەکان یەک ئامانج بوایە، بە رای میکیاڤێللی ئەمە چارەسەریەکی باش دەبوو بۆ پرسە سەربازیەکان و دەبوونە مەرجی سەرکەوتن لە شەڕەکاندا، هەرچەندە دەستەواژەی ستراتیژی ئەوکات ناسراو نەبوو، بەڵام لە ڕاستیدا ئەمە خۆی سەرەتایەکی بیرکردنەوە ستراتیژیەکان بوو.

لەوکاتەوە هزرە سەربازیەکان کە پێشکەش دەکران، سەرچاوەیان لە هزرەکانی میکیاڤێللیەوە گرتبوو، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە سەرجەم هزرەکانی سەربازیی میکیاڤێللی قەبول کرابن و ڕەزامەندیان لەسەردرابێ و پشتی پێببەستن، هەرچەندە ئەو وتوویژو گفتوگۆیانەی لەم بارەیەوە کراون ئاماژە نەبوون بۆ رەت کردنەوەی ئەم هزرانەی میکیاڤێللی، بەڵام وەکو درێژە دەرو بەرفراوان کردنی هزرەکانی ئەو بوون.

بۆ نموونە هەرچەندی رای میکیاڤێللی گرنگیی لەسەر ئەوە هەبوو جەنگ بڕیارێکی یەکلاکەرەوەیە، پێویستی بەوە دەکرد

Scanned with CamScanner

ڕوونتر و باشتر لەم مانایە بکۆڵدرێتەوە و لە لایەنە باش و خراپەکانی بگەن، بیردۆزە سەربازیەکان لە ئاستی دروستکوردنی یاساو بنەمای دامەزراندن و ڕێکخستنی سەربازی نەدەوەستان تا سیستەمێکی دروست بۆ ئەنجامدانی شەڕ دابنێن، بەڵام دەبوایە بە ووردی چاودێری بەڕێوە چوونی شەڕ بکا هەنگاو بە هەنگاو لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکا، لە لایەکی تر ئەگەر شەڕ پێوەری جەنگ بێ کەوایە دەبێ سەرجەم قۆناغەکانی ئۆپەراسیۆنە سەربازیەکان و هەلمەتە سەربازیەکان بخرێتە ژێر نەخشەی جێبەجێکردن و شیکردنەوە.

ئەگەر بەم شێوەیە بێ ڕۆڵی ڕێکخستنەکانی سەربازی وئامادەکاریەکان و ئاراستە نەخشە سازیەکانی کاری سەربازی لە جەنگە نوێکاندا گەلێک لەوە گرنگترە لەوەی میکیاڤیللی مەزندەی دەکا، چونکە ئەو ئەم ڕۆڵە گرنگەی بە فەرماندە دابوو، بەڵام لە ڕاستیدا ئەمە لە دیراسەیەکدا هاتبوو کە پەیوەندیی بەم بابەتەوە نەبوو، چونکە هەرنەوەندە ئاماژە بە فەرماندە درابوو کە دەبێ فەرماندە شارەزایی تەواوی لەسەر مێژوو جوگرافیا هەبێ، بۆئەوەی فەرماندەیەکی سەرکەوتوبێ، بەڵام لە سیستەمی سەربازیی نوێی داهاتوو ڕۆڵی فەرماندە لە نەخشەسازی جەنگ دەگۆزردرێ یا بە مانایەکی تر بڵێین ڕۆڵی فەرماندە لە دانانی پلان ونەخشەی شەڕەکان بە شێوەیەکی تر دەبێ کە ئەوەندە ڕۆڵی تیا نابینن، بە هەمان شێوە سەبارەت بە ڕۆڵی فەرماندە لە مەشق و

Scanned with CamScanner

راهێنانــە ســەربازیەکان، چونکــە ئــەم دوو پرســە دەبنــە کێشــەیەکی مەرکــەزیی پرۆســەکە. لەگــەڵ بــەخۆوەبینینی ئــەو پێشــکەوتنانە لــە بــواری ســەربازی، هــزرە ســەربازیەکان زۆر زیـاتر گەشـەیان کـرد لـەوەی لـە سـەردەمی میکـاڤیللی دابـوو، بــەڵام لەگــەڵ ئەوەشــدا ئەنجامــەکانی هــەر ئــەنجامی ئــەو لێکۆڵینەوانە بوون کە ئەو دەستی پێکردبوو.

تەنها لە یەک روەوە دەتوانین بڵێین هزرە سەربازیە نوێکان لەگـەڵ هـزری میکیـاڤیللی نـەک یـەک ناگرنـەوە بـەڵکوو دژ بـە یەکن، میکیاڤیللی گرنگیی بە هزرە گشتیەکانی سەربازی دەدا کـە دەگونجـان لەگـەڵ ڕێکخسـتنی سـەربازی نـوێ، سـەرەرای ئەوەی ئۆپەراسیۆنە سەربازیەکان لە هەندێک دۆخی مێژوییی جیا رودەدەن بەڵکوو ڕێنما سەربازیەکان بۆ هەموو ئەو کاتانە نەگونجێن، بەڵام ئەوەی بە شێوەیەکی گشتی میکیاڤیللی بیری لێدەکردەوە بۆ کاتە ئاساییەکان دەبوون.

لەگەڵ ئەوەی کە میکیاڤیللی لـە سـەدەی پانزەهـەم سـەرەتای کارەکەی بە ڕەخنەگری جەنگ دەستی پێکرد کە وەکو بینـەو بردەکـانی شـترنج وابـوو، فەرمانـدەی شـەڕەکانی سـەدەی هەژدەهەم تا رادەیەک وەکو ئەو دارەی شەترنج بە بینە وبردە ومانۆرە شەڕیان دەکرد، ئەمەش دژی هزرەکانی گشتی نییە لـە دونیـای سـەربازی، ئەمـە ئـەو ئاراسـتەیە کـە میکیـاڤیللی دەستی پێکردبوو بە یاسای ئەقل ئیدارەی شـەڕەکانی دەکردو هیچ بـوارێکی بۆ سـوودفە جێنەهێشـتبوو، دەبـێ هـەرگیز ئـەو

Scanned with CamScanner

خۆوەدەست دانە بۆ دوژمن بهێلیەوە کە کاتی دۆراندن لە شەڕەکە خۆی رادەستی هێزەکانی تۆ بکا.

ئەنجامی ئەو بڕوایەی کە جەنگ زانستیکە، یا لانی کەم ریز بۆ لایەنی مەنتیق ی پرسە سەربازیەکان دابنێین بەلکوو بە ئاسانی بمان گەیەنێتە ئەو بڕوایەی کە دەڵێ : دەکرێ لەسەر کاغەز بڕیار لەسەر ئەنجامەکانی جەنگ بدەین،هەروەک دواتر ئەم بڕیارە لە گۆرەپانی شەڕ جێبەجێی بکەین.

لەوکاتەوە تواندرا ئەوە بسەلمێندرێ کە جەنگ تەنها زانست نییە بەلکو هونەریشە.

لەگەڵ کۆتاییەکانی سەدەی هەژدەهەم، هەست بە هەندیک پرسی تریش کران کە کاریگەریان لەسەر بابەتەکان هەبوون، بریتیبوون لە بە گرنگ زانینی هۆکارە تایبەتیەکان زیاتر لە هۆکارە گشتیەکان، ئیتر لەوکاتەوە دەستکرا بە بایەخدان بەو هۆکارانەی کە پێشتر هیچ بایەخێکیان پێی نەدابوو.

بەهەند وەرگرتنی ئەو تێگەیشتنە نوێیە لە بایەخدان بە تواناو بەهرە تاکە کەسیەکان لە تەک هۆکارە هونەریەکان لە بیردۆزە سەربازیەکاندا، بە ناوی (کلاوزفیتەز)ەوە ناسراو بڵاو بۆوە ئەو نوسەرە بەوەش ناسرابوو کە لە ڕەخنەگرتن لەوانەی لەگەڵ بۆچوونەکانیدا نەبوون،زۆر توند وتووش بوو، بایەخێکی ئەو تۆی بە هزرو نووسینەکانی میکیاڤیللی نەدەدا، هەرچەندە پێی وابوو میکیاڤیللی لە هەلسەنگاندنە

Scanned with CamScanner

سەربازیەکاندا ڕاستگۆ بووە و حوکمەکانیشی لە پرسە سەربازیەکاندا دروست بوونە.

ئەمەش نیشانەی ئەوەیە، وێڕای ئەوەی کلاوزفیتەر داهێنان و هزرێکی نوێ دێنێتە ناو بیردۆزە سەربازیەکانەوە لە دەرەوەی هزرەکانی میکیاڤیللی، بەڵام لە خاڵێکی بنەڕەتی لەگەڵیدا کۆک بووە بۆیە دەڵێ:

وردیی لە شیکارە کانی تایبەت بە کێشە سەربازیەکان، نیشانەی دید و بۆچوونی ڕاستی ئەون لەسەر سروشتی جەنگ.

ئا بەم شێوەیە کلاوزفیتەز ئەو هزرمەندە شۆڕشگێڕە مەزنە کە لە نێو هزرمەندەکانی سەدەی نۆزدەهەم دەردەکەوێ، بیردۆزەکانی میکیاڤیللی وەلا نانێ و پشتگوێیان ناخا، لە نرخیشیان کەم ناکاتەوە بەڵکوو لە هەندێک لە بەهێزترین بیردۆزەکانیدا سوودی لێی وەرگرتووەو ئاماژەی بە راو بۆچوونەکانی داوە.

میکیاڤیللیزم لە

تەرازووی شەرعدا

ئەی هەڵوێستی شارستانێتی ئیسلامیی عەرەبی لە هزرەکانی میکیاڤیللی چییە؟ سەنگی ئەو هزرانە لە تەرازووی شەرع و ئیسلامی ئابرومەند چییە؟

Scanned with CamScanner

ئیسلام لە لوتکەی پاریزی دادپەروەری و ڕاستی وخێر و چاکە و جوانی دایە. ئەویش فەرمانیکە بەموسلمانەکان دەدا کە ئەوەی خوا فەرمویەتی جێبەجێی بکەن، داواشیان لێ دەکا ئەو دەستەواژانە بپاریزن، لە مامەلە کردنتان لەگەل هەموو کەسێک و لە نێو هەموو گەل ونەتەوەیەکدا بێ جیاوازی بن، جا ئەوانە موسلمان بن یا نا موسلمان.

هەلویستی ئیسلام لە ئامراز ومەبەستەکان، جوانترین بڕواکان بڕیاری لەسەر داوەو دیاری کردون کە پابەندی یاساکانی دادپەروەری وچاکەو خێر و ڕاستی بن، لە فەرمانەکانی خوا دەرنەچن کە خۆیان لە چاکەکردن و دور کەوتنەوە لە خراپە دەبینیتەوە.

سەبارەت بە هەلەی بچوک دەبێ، دلمان کراوە بێ شوێنی هەندێک زیان و وردە گلەیی ببیتەوە بۆئەوەی لە شەرو خراپەکاری دورکەوینەوە، ئەوکاتانەش کە هیچ ڕێگەیەک نابن ڕێگری لە شەرو خراپە بگرین، دەبێ ئەو ووردە خراپانە لە پێناو بەرژەوەندی گشتی بشارینەوە.

Scanned with CamScanner

بنەماکانی ئیسلامی

لەم ڕووەوە بریتین :

بڕگەی یەکەم/

دەبێ مرۆڤ لە ژیانیدا مەبەستەکانی بەو ڕێگە پێدراوانەوە بەند بێ کە خوای پەروەردگار ڕێگەی پێداوین ولە شەرع دیاری کردووە.

چونکە هەموو حەز و ئارەزوێک بۆ مرۆڤ ڕێگەپێدراو نییە، تەنها ئەو حەزانە نەبێ کە لە شەرعدا هاتوون.

بڕگەی دووەم/

دواتر دەبێ مرۆڤ بەدوای ئەو حەزانەی خۆیدا بگەڕێ و هەوڵ بدا کە ویڕای ڕێگە پێدانی شەرع، دەبێ لەسەر حسابی ماڵ و سامانی خەڵک نەبێ و نابێ سامانی گشتیش بێ دادپەروەری بەکار بێنێ، نابێ قەدەغەکراوێکی خەڵک بەکاربێنێ بۆ حەز و ئارەزوەکان تایبەتیەکانی خۆت، نابێ زیادە خەرجی لە سامانی خەڵک و گشتی بەکار بێنێ.

بڕگەی سێیەم/

ئەگەر لە ژیانی مرۆڤدا دوو مافی ڕاست ودادپەروەر بوونە ئەرکی تۆ و نەتوانرا هەردوکیان لە یەککاتدا جێبەجێ بکەیت،

Scanned with CamScanner

یا بەیەکەوە حەرامیان کەیت، نەشتوانرا هەردوکیان بە یەکەوە وەلانیی و هیچ رێگە چارەیەک بۆ ئەمە بەیەکەوە نەدۆزرایەوە، بڕیاری ئیسلام بۆ ئەم جۆرە حاڵەتانە کە هەردوکیان ئەرکن نەتوانرا هەردوکیان بەیەکەوە جێبەجێ یا وەلا بنرێ یا پشتگوێ بخرێ، حوکمی ئیسلام دەڵێ:

١- دەستبەرداری بچوکترینیان ببەو ئەویتریان جێبەجێ بکە، چونکە ئەرکە مەزنە کە بۆ موسلمان پێویستترە وخێر وچاکەی زیاترە.

بەنموونە، ئەگەر یەکێک لە نوێژدا بوو لەو حاڵەتەشدا دوژمن گەمارۆی وڵاتەکەیدا، ئەگەر خۆی دوابخا تا ئەوکاتەی نوێژ تەواو دەکا ئینجا بەهانای شەڕبچێ، دیارە ئەوکات دەرفەت بۆ،دوژمن دەرەخسێ و وڵاتەکەت داگیردەکا. بەڵام ئەگەر نوێژەکە دوا بخەیت وبەرۆکی دوژمن بگریت و بەرگری لە وڵات بکەیت. بەلوک دواتر ئەو نوێژە بگێڕیتەوە، چونکە ئەرکی جیهاد لەوکاتە لە ئەرکی نوێژ مەزنترە، ئەمەش بە پێی ئەو دەرەنجامانەی لەو حاڵەتە دەکەونەوە.

٢- دیسان ئەگەر لە ژیانی میلەتێک ئەرکی بوژاندنەوەی ئابوری کەوتە سەرشانیان لەولاشەوە ئەرکی پاراستنی ئایین و خواوەند و چاکە و زانستە پێویستەکانی ئەم بوارە لە ئەستۆی ئەواندا بوو، ئەگەر ئابوری ببوژێنیتەوە دەبێ دەستبەرداری ئەرکەکانی تر بیت یا ئەوانی تر بەجێ بگەیەنیت پرسی ئابوریت پێ جێبەجێ ناکرێ، حوکمی ئیسلام ئەوەیە کە دەستبەرداری چاکە و خواپەرستی و ئایین نەبین، بەڵکو لە

پاراستنی ئەو ئەرکە پیرۆزانە خوا پاداشتی چاک بوونی باری ئابوری دەداتەوە و لەم حاڵەتە هیچ کام لە ئەرکەکانت لەدەست ناچن.

٣- دیسام لەو حاڵەتەی کە پێویست دەکرێ کار بۆ بەرز راگرتنی ناوی خوای مەزن بکەیت، یا خۆت رووبەرووی کوشتن بکەیتەوەو خەڵکیش بەهۆیەوە تووشی هەلاکەت وکوشتن ببێ، حوکمی ئیسلام دەڵی نابێ لە پێناو پاراستنی گیانتدا خۆت تووشی کوفر و هەلاکەت بەکیت وسوکایەتی بە ناوی پیرۆزی خوا بکەیت و دونیا و قیامەتیش لەدەست خۆت بدەیت. لە پێنا وبەرز راگرتنی ناوی خوا گیان بەخشین شەهادەتەو شەهیدیش شوێنی بەهەشتە ، چونکە ئەگەر تووشی کوفر هاتی خوای مەزن بەدور نازاندرێ ئەو میللەتە تووشی نەخۆشیەکی کوشندە بکا کە بەهۆیەوە سەرجەمیان بەکافری لەنا وبچن.

برگەی چوارەم/

کەمترین یا بچوکترین حەرام بکە بۆ ئەوەی لە مەزنترینیان دور کەویتەوە. ئەگەر هیچ چارەیەکت نەبوو خۆت لە کاری خراپ وحەرام دورکەیتەوە، ئەوا بچوکترین حەرام ئەنجام بدە لە پێناو دورکەوتنەوە لە مەزنترینیان، لە کاتێکا ئەگەر نەتتوانی لە هەردوکیان دورکەویتەوە.

Scanned with CamScanner

بەنموونە ئەگەر یەکێک هەرەشەی لێکرا یا دەبێ یەکێک بوکژێ،یا دزیەک بکا ، لەم حاڵەتە دەبێ گوناهە بچوکەکە ئەنجام بدا کە دزیەکەیە بۆئەوەی خۆی لە کوشتن دەرباز بکا، چونکە تاوانی کوشتن مەزنترو کارەساتی مەزنیش بەدوای خۆیدا دێنێ، ئەمە لە حاڵەتێکدا ئەگەر مەحال بوو لە هەردوکیان دورکەویتەوە.

هەروەها ئەگەر ژیانی بێگوناهێک کەوتە مەترسیی کوشتن لەدەست ستەمکارێک،ئەمەش تەنها بە ڕێگەی درۆکردن دەتوانرێ ڕزگاری بکەیت لەم حاڵەتەدا ئەرکە شەرعەکە ئەوەیە درۆ بکەیت تا ئەم بێگوناهە لە مردن ڕزگار کەیت.

بڕگەی پێنجەم/

دەبێ بچیتە ژێر باری کەمترین زیان بۆ ئەوەی لە زیانێکی مەزنتر بپارێزرێیت،هەروەکو ئەوەی ئەندامێکی لەشت کەوتە ژێر کاریگەری نەخۆشیەک و ئازارەوە ئەگەر ئەم بەشەی ئەندامی لەش بە لێکردنەوە یا برین چارە نەکەیت ئەوا بەشەکانی تریش دەگرێتەوە، لەم حاڵەتە هیچ گوناهێکت نایەتە سەر کە ئەندامێکی لەشت بەم هۆیەوە لێکەیتەوە، بۆئەوەی بەشەکانی تری ئەندامانی لەشت لە تووشبوون بپارێزیت، ئەمەش ئاشکەرایە لەدەست دانی ئەندامێکی لەش باشترە لە لەدەست دانی دوان یا زیاتر.

Scanned with CamScanner

هەروەها ئەگەر پاراستنی سەلامەتی میلەتەکەت بەند بوو بە
برینی دەست یا بەشێکی تری ئەندامی لەشی گوناهبار یا
تاوانبارەکان، ئەوا پاراستنی ئارامی میلەت باشترە لە برینی
بەشێک لە جەستەی تاوانبار کە وەکو سزا ئەنجام دەدرێ و
بە بڕیاری دادگای شەرع بڕیاری لەسەر دەدرێ.

بڕگەی شەشەم /

ئەگەر دوو ئەرک یا دوو حەرامکراوی یەکسان کەوتنە
پێشت و بوونە فەرز بەسەرتەوە بۆ ئەنجام دانیان،
خۆپاراستن لێیان بەهیچ ڕێگایەک نەدەکرا، دەبوایە یەکێکیان
ئەنجام بدەیت، ئەوا موسلمانەکە دەتوانێ بە هەوەستی خۆی
یەکێکیان دەستبژێر کا ئەگەر ئەو بژاردەیە لای خۆی
خۆشتریش بێ گوناهی ناکوێتە سەر، بەڵام لەمەیان زاناکان
هەندێک جار کۆک نین لەسەر یەک را بەنموونە لەسەر پرسی
زینا کردن، هەروەها لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر
دەگۆزردرێت، لەوانە ڕاگەیاندنی کوفر. بەنموونە ئەگەر کەسەکە
خۆی یەکێک بوو لەوانەی کفر دەکەن دەتوانێ لە پێناو ڕزگار
کردنی خۆی ئەو کوفرە بکا بەمەرجێک لە دڵەوە نەبێو دڵی بە
ئیمانداری بمێنێتەوە، دەشتوانێ دان بە خۆیدا بگرێ و بە
شەهیدی سەربنێتەوە چونکە مانەوەی لەسەر ڕاستی سوود
بە بانگەشە ئیسلام دەگەیەنێ، بەهۆی ئەوەوە خەڵکانێک لە
ڕیزی کوفر دەردێن و لە ڕیزی موسلمانەکانیش زیاتر ئیمانیان
بە خوا و ئیسلام پتەو دەبێ.

Scanned with CamScanner

هەروەها سەرکردەکانی بانگخوازانی ئیسلام وخواپەرستی، ئەوان دەبێ لە خەڵکانی تر پابەندی بەرز راگرتنی ناوی پیرۆزی خواو راگەیاندنە راستیەکان بن، تەنانەت ئەگەر لەم پێناوە سەریش بنێنەوە و شەهدی بن، بۆ ئەوان ئەم رێگایە باشترە.

بۆ نێردەو پێغەمبەرەکان جائیز و رێگەپێدراو نییە بەهیچ شێوەیەک کوفر بەسەر زمانیاندا بێت..

ئەگەر لە دۆخێکدا یەکێک تەنها خۆی ببینییەوە لەو ناوە تاقە موسلمان بوو، مانەوەشی بۆ ئیسلام سوودی لە کەسانی تر زیاتر بوو و کاریگەری ئەو زیاتربوو لەسەر دوژمانی خوا، لە بواری رکابەری ودوژمنایەتی کردنی لەگەڵ یاندا، لەم حاڵەتە بۆ ئەوکەسە بەسەرزماندا هاتنی ووشەی کوفر ئەگەر لە دڵەوە نەبێ ودڵی بە بڕواداری خوا جۆشدرابێ ئەوا گوناهەکەی بۆ ناگەرێتەوە و جائیزە.

تەرازووی دیاری کردنی ئاستی قەدەغەکراوەکان یا دژەکان:

تەرازوزی ئیسلام بۆ دیاری کردنی ئاستی ئەرک وقەدەغەکان و جۆرەکانی زیان تەرازوویکی وورده پشت بە دوو بنەما دەبەستێ :

بنەمای یەکەم/

پۆلینکردنیکی گشتیی هەیە بۆ حەزو ئارەزوو خۆشیەکان و بەرژەوەندیەکانی تاک و کۆمەڵ و مرۆڤایەتی وئایینی ودونیایی

مادی و مەعنەوی، لەکاتێکا ئەمانە کاریگەریان لەسەر لایەنی ئایینیی مەزن هەیە وەکو بڕواداری بەخوا وکتێب وپەیامە پیرۆزەکە و ڕۆژی قیامەت، ئەمانە لە بەری پێشەوەن چونکە یەکەم مافەکانی خوا لەسەر مرۆڤ ئەم پرسانەن.

بنەمای دووەم/

پۆلینکردنەکانی گشتیی زیان ونابەجێ وژان و گەندەڵیە کانی تاک و کۆمەڵ و مرۆڤایەتی و ئایینی ودونیایی و مادی و مەعنەوی دەگرێتەوە، لە کاتێکا ئەمان کاریگەریان لەسەر پرسە مەزنەکانی ئایین هەیە وەکو : شەریک بینینەوە بۆ خوا، یا نکۆڵی کردن لە بوونی خوا، ئەمان لە خانەی پێشەوەی گوناهەکانن، چونکە بە دوژمنی سەرسەختی خوا دەناسرێن و زیادەڕۆییان لەسەر مافەکانی خوا کردوە.

لە نێوان دەقێکەوە بۆ دەقێکی تر، ناکۆکی هەیە ئەگەر جادە پشتی لەم جۆرە حوکمانە کرد کە زیانیان بۆ ئایین هەیە ئەوا ڕەوشەکە بە ئاسایی دەڕوا، ئەگەر ئەمەی نەکرد جادە ئەوا پیاوە ئایینییەکان کە ئەرکی ئەوانە لەم پرسە بدوێن دەبێ حوکمی خۆیان بدەن کە حوکمی قورئان وشەرعە.جا لەم حوکمانەش هەندێک جار یەکنەگرتنەوە هەیە یا هەوەست وراو بۆچونی جیا دروست دەبن یا میزجی کەسی دەور دەبینن.

ئا بەم شێوەیە ئیسلام لە لوتکەی چاودێری و ڕەچاوکردنی ڕاستی ودادپەروەری و چاکە وخێر وئەرکەکاندایە، بەڵام

Scanned with CamScanner

دەبینین کە میکیاڤیللی چۆن لە دەریای خەیال و گۆرەپانێک دا دەخولێتەوە بەدوای شێوازی سیاسەت وعەسکەرتاری، لەم روانگەیەوە مرۆڤ دەتوانێ بۆ هەلسەنگاندنی بۆچوونەکانی میکیاڤیللی پەند لەم سورەتەی (التین) وەرگرێ کە دەفەرموێ (ثم رددناه اسفل سافلی).

هەلویستی ئیسلامیش لەسەر جیا کردنەوەی سیاسەت لە دەولەت بریتیە لە ، خۆی ئیسلام لەسەر بنەمایەک و لە هەل ومەرجێکدا دامەزراو بانگەشەی بۆ بلاو بوونەوەی کرد، کە بە تەنگترین و ناخۆشترین وهەستیار ترین دۆخ دەزاندری، مەبەستی سیاسەت ئەوەیە ئابین و ئارامی بۆ کۆمەلگاکەی دابین بکاو و سنورەکانی بپارێزێ و بەرگریان لێ باک و دادپەروەری بەرقەرار بکا، لەسەر ئاستی گەلانیش، تەبایی ویەکسانی وبرایەتی دابین بکا وبەرپەرچی هێزی ئارەوا بداتەوە، لە سەرئاستی نێو دەولەتیش سیاسەتی ئیسلام خۆی لە بلاوکردنەوەی ئابینی ئیسلام و بانگەشە و هاوکاری موسلامان ومرۆڤەکان بکا لەسەر بنەمای چاکەو بەرژەوەندی هاوبەش و نەهێشتنی جیاوازیەکانی نێوان گەلان وبەرقەرار کوردنی ئاشتی وئارامی ودۆستایەتی.

ئەومۆسلمانە سیاسەتمەدارەی ئەم بەهرەیەی هەیە، دەبێ لە رەفتارەکانی ئەوە رەنگبداتەوە کە هەلگری ئەو سیاسەتەیە کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێداوە، لە پێش هەمویان خاوەنی توانا و زیرەکیەک بێ بتوانێ کاروبارەکانی پێ بەرێوە ببا و هەلگری زانستێک بێ سوود و بەهرەکانی بۆ ئەم کارەی

Scanned with CamScanner

بگەڕێتەوە، هەڵگری خەسڵەتەكانی چاكەو خێرو ئازایەتی بێ، كەسێكی خاكی بێت، خاوەن سەبر و چاكە بێت، هەڵگری دیاردە جوانەكان بێ وەكو وەفاداری و گیانی لێبوردەیی چاوپۆشین لە هەڵەی خەڵك و لە دڵەوە نیاز پاك و خاوەن دەروون و هەستێكی بێگەرد بێ.

بە كورتی سیاسەتی ئیسلامی سیاسەتی بڕوادارانە، لەسەر بنەمای مرۆیی وچاكە، دەبێ نە لە ئایین نە لە ڕەوشت جیا نەبێتەوە، لەو كەسانە بێ كە بڕوایان بە دروشمی (مەبەست پاساو نییە بۆ ڕەفتار) هەیە.

لەنێوان میكیاڤیللی و
كلیلە و دمنەدا

لێكۆڵەرەوەیەكی لوبنانیی بەناوبانگ، لە كتێبێكی نوێیدا كە لە بەیروت دەریكردوە، جیاوازیە فكریەكانی نێوان هزری سیاسیی كلیلە و دمنە لەگەڵ زانیاریەكانی هزری سیاسیی بیرمەندی بەنابانگی ئیتالی میكیاڤیللیی خاوەنی كتێبی(میر) دەست نیشان دەكا.

لێرەش پرسیار ئەوەیە : ئایا میكیاڤیللی كاتابی كلیلەو دمنەی خوێندۆتەوە كە وەرگێردراوەتە سەر چەندین زمانی ئەوروپی لە سەدەكانی ناوەڕاست؟ یا ئەو نامە گۆڕینەوەی نێوان عبداللە

ی کوری مقفع و میکیاڤیللی ئەنجام دراوە بە هەلکەوت هاتۆتە پێشی و بینیویەتی؟ .

موستەفا سبیتیی توێژەر لە کتێبەکەیدا (ریشەکانی میکیاڤیللی لە کلیلەو دمنە) کە لە (دار الفارابی) دەرکراوە، دەڵێ:

میکیاڤیللی لاتینی وگریکی و فەرەنسی وئەلمانی وئیتالیی دەزانی، ئەمەش بۆتە مایەی ئەوەی ببێتە دبلۆماتکارێکی رۆشنبیر و پیاوی دەوڵەت کە شارەزایی لە بوارەکانی وەرگێڕانی ئەو زمانانەدا هەبێ کە بۆ ئیتالیا وەرگێردراون، کتێبی کلیلەو دمنەش لە سەروی ئەو کتێبە وەرگێردراوانەیە.

نوسەر لە درێژەی نووسینەکانیدا ئاماژە بە گەلێک نموونەو ئامۆژگاریەکانی میکیاڤیللی دەدا کە بە میری داوە، تا ببێتە هەڵگری ناسنامەی شێروئەقلی گورگ، وا پێدەچێ لە روانگەی شێرو کەلەگا وەرگیراون، ئەم دەرگایەش مەزنترین دەرگاکانی کلیلەو دمنەن، لەو کتێبە سیاسەت لە نێوان شێر وریوی دەخولێتەوە، هەروەها ناونیشان یا دەستەواژەی (مەبەست پاساوی رەفتارە) کە میکیاڤیللی ناوبانگی پێ دەرکرد، بە شێوەی جیا گەلێک جار لە کتێبی کلیلەو دمنە هاتوە، هەروەها ئەو بنەمایەی کە میکیاڤیللی پشتی پێ بەستوەو بۆتە نەهجی دەربرینەکانی ئەمەشیان لەو کتێبە بەدی دەکرێ، دواتر هێنانی نموونە لە گفتوگۆ ودیالۆگەکان دیسان شێوازێکی لەیەک چوە لەگەڵ کلیلەو دمنە، وێرای هەندێک شێوازی نووسین، ئەمانە هەمووی ئەو شێوازە لەیەکچوانەن کە کلیلە و دمنە لەگەڵ بۆچوون و نووسینەکانی میکیاڤیللی یەکدەگرنەوە.

Scanned with CamScanner

دواتر گەلێک برگەو دەقی لەیەکچو هەن و بەدی دەکرێن، هەموویان ئەوە دەسەلمێنن کە میکیاڤیللی کتێبی کلیلەو دمنەی خوێندۆتەوە، دیسان هەندێک گوتەو قسەی نەستەقی تریش لە کتێبی کلیلەو دمنەدان بوونەتە سەر ناونیشانی نووسینەکانی میکیاڤیللی، ئەم لەیەکچوونانە هەندێک جار دەگەنە ئاستی وەرگێڕانی پیشەیی، کە گومان دەکرێ دەقەکە وەرگێڕدرابێت، ئەمانە هەستێک لای خوێنەر دروست دەکەن کە بەدوای ریشەو رەچەلەکی بیردۆزەکانی میکیاڤیللیدا بچێ، نموونەی زیاتریش هەن.

میکیاڤیللی دەڵێ:

(نابێ پۆستی بالا بەوکەسانە بسپێردرێ کە پێشتر جارێک خراپەیان دژی کردوە).

کلیلەو دمنەش لەم روەوە دەڵێ:

(نابێ میر ئەوکەسانە لەخۆی نزیککاتەوە کە پێشتر بەهۆی خراپەکاریەوە سزای دراون).

دیسان میکیاڤیللی دەڵێ:

(من ناڵێم هێزی سەربازی بەکار نەیەت، من دەڵێم پاش ئەوەی هەموو رێگاکان لە ئەنجامدانی کاری چاکە شکست دەهێنن، با هێزی سەربازی ببێتە هۆکارو ئامرازی خێرو یەکلاکەرەوە).

کلیلەو دمنەش لەم روەوە دەڵێ:

Scanned with CamScanner

(کەسی ئاقلمەند دەبێ ڕێگەی شەڕ وجەنگ بکاتە دوا ڕێگەی چارەسەری)،

کتێبی توێژەری لوبنانی بۆ مەبەستی گەلێک شت نوسراوە، لە پێش هەمویان کتێبی کلیلەو دمنە ویستگەیەکی گرنگی گۆڕانکاریەکانی هزری سیاسیە، ئەمە رای نوسەر خزیەتی کە لە دوایینەکانی کتێبەکەیدا دەری بریوە، لەوێ بانگی (بیدبای شاژبی دبشلیم) دەکا و ناوەرۆکی کتێبەکەی ئاراستە دەکا دەڵێ:

(ئەی پادشا بەڵکو هەموو خەون و ئاواتە و زانستیەکان بەهزی تۆوە دێتەدی؟ ئەقل و گوتارو نیازپاکیت لێ کەم نییە، لە گوتەکانت نە شەرم نە کەم و کوری نییە، توندی وخاویت لە خۆ کۆکردۆتەوە لە چاوپێکەوتندا لەگەڵت کەس ترسنۆک نییە، و لەگەڵتا کەس تەنگە نەفەس نابێ، لەم کتێبەمدا هەموو زانیاریەکم لەسەرتۆ نوسیوە و ئاماژەم پێیداوە، وەڵامی هەموو پرسیارەکانی تۆم داوەتەوە، هەوڵم داوە هەموو ئامۆژگاریەکانم بۆ جەنابتان ئاماژە پێبدەم راو بۆچوونەکانم لەسەرت بنوسم، هەروەکو پێم ووتی ئەوەی هەمە لەسەر ئێوە لە خەسڵەت وپێناسەو ئامۆژگاری باسم کردوە.

لەم گوتەیە بە ڕوونی مەبەستی کلیلەو دمنە دیاردەکەوێ، ئەویش ئامۆژگاریی حوکمڕانەکان و باسکردنی هەموو ئەو پرسانەی پەیوەندیان بە حوکمڕانییەوە هەیە، ئەوانەی ڕۆژانە رووبەڕوویان دەبنەوە لە کێشەو پرسە گرنگەکانی رۆژ وچارەنوس و پرسە ناوەخۆو دەرەکیەکان، لێرە ئەوەی بەباش

دەزانم ئاماژەی پێبدەم ئەو گاڵتە پێکردنەیە له دیاری کردنی بەرنامە و سیاسەتی بەڕێوە بردنی دەوڵەت کە لەم کتێبەدا هاتوە ، هەروەها ئەرک وفەرمانی سیاسیی دەوڵەت دیاری دەکا، ئەمیش لە ڕێگەی دوو ناونیشانی دوو بەشی کتێبەکە باس لێوە دەکا.

لە یەکێکیان پادشا لەسەر پرسی سیاسی پرسیار لە فەیلەسوفەکەی دەکا و لەو بەشە وەڵامەکەی دەدرێتەوە، لە میانی درێژەی نووسینەکانی بەشەکەو لە کۆتاییەکانی فەیلەسوفەکە ئەوەی دەنوسێ دەڵێ ئەمە ئەو دەقەیە کە پادشا لێی پرسیوم، دواتر وەڵامەکە دەنوسێ کە تیایدا حیکمەت وژیری خۆی بەدەردەخا.

سەبارەت بە پێشەکیەکەی کتێبیش کە هی علی کوری شای فارسی یە، لەوێ بە ڕاشکاوی باس لە دۆخ و ڕەوشی خۆی دەکا، دەڵێ (ادبشلیم بیدبا) داوای لێکردم کە کتێبێک دابنێم تیایدا هەموو ئەقڵی خۆمی لێ خاڵی بکەم، وەکو دیاردەیەکی سیاسیی گشتی و پەروەردەیی بێ، لە ژێرەوەش ڕەوشتی پادشا و سیاسەتەکانی بێ بەرانبەر بە هاوڵاتیانی تا دەگەیەنێ تا بەچاکی لە خزمەت و ژێر فەرمانەکانیدا بن.

لە کتێبی کلیلەو دەمنە هیچ وشەیەک نەهاتۆتەدەر ڕووبەڕووی دەوڵەت کرابێتەوە، ئەمەش بە پێچەوانەی هەموو ئەو گوتارانەیە کە لەو کتێبە هاتوە، شێوازی گفتوگۆی نوێش لەگەڵ هاوڵاتیە ئاساییەکان، لەگەڵ ئەو بەرنامەیە دێت کە گێرانەوەی چیرۆکن، بە پشتبەستن بەو شێوازەی خۆی کە

Scanned with CamScanner

ووشـەی نهێنیی و زۆری دەسـتەواژەو کورت و پڕ مانایی لـە ڕستەکاندا بـەکار هێنـاوە،(نقلەکـە، یـا ئاقلمەنـد، پیاو،سـولتان، دەسـەڵاتدار، والـی، خـاوەن دەسـەڵات،) و چەنـدین دەسـتەواژەی لـەم بابەتـە ، لـە گوتارەکـان بـەم شـێوە نـاوی دەوڵەت دەبا، بۆخوێنەر هەندێک جار ئەمە شاشیە، چونکە ئەو لـە گەرمـەی خوێندنـداو چوونـە نـاو بابەتەکانـەوە ئـەم دەستەواژەی دەکەوێتە بەرچاو دەبێ نەختێک هەلوەستەیەک بکا تا دێتەوە بیری، بـەم شـێوەیە هزرەکـانی بۆ لایـەکی تر دەڕۆن و لـە جەوهـەری ەاستیەکان دور دەکەونـەوە، ئەمـەش دەبێتە بەرجەستە کردنی دەوڵەت و ڕێکخراوەکانە، یا بە یـەک وتە بڵێین بەرجەستەکردنی گشتیی کەسایەتیە، بەم هۆیـەوە بیدبا لە وتەکانی سەرەوەیدا کە ئاماژەی پێداوە لـە جیاوازی نێوان ڕوکەشی کتێبەکە کە سیاسەتی گشتییەو ناوەرۆکی کە ئامۆژگاریی حاکمەکانە ڕوون دەکاتەوە .

وەنەبێ میکیاڤیللی لەم ڕێبازە دەرچوبێ، سـەرەرای هێنانـەوەی نموونـەی زۆر لەسـەر کەسـە ئاسـاییەکان بـەلام میکیـاڤیللی ئەوەی لـە کتێبی (میر)دا نوسیویەتی و نووسینەکانی تریشی وئەوەی بانگەشەی بۆ دەکا هەمووی مەبەستی دەوڵەتە.

حیکمـەتی دەرهاوێشـتەی ڕەفتارەکـانی ئەوەیـە، تیشـکی خستۆتە سەر کاروانی میر، هـەروەها لە نووسینەکانی هـەمان ئەو دەسـتەواژانەی بەکار هێناوە کە لە کلیلەو دمنەدا هاتون وەکو ئامـاژەی دەولـەت بـە ئاقل وپیاوەکـەو میر و حـاکم و سـولتان و دەسـەلاتدار نـاوی هێنـاوە، بـەلام میکیـاڤیللی لـە

Scanned with CamScanner

نمايشەکانی ڕاشکاو و ورِوون بووە، هەرکاتەی هەستی بەوە کردبێ ئاڕاستە و ئاماژەکان لای خوێنەر شاش دەبن ناوی کۆماری میرنشین یا پادشانشین و ئیمپراتۆریەتی هێناوە بە ناوی شارەکانەوە.

لەژێر ڕوانگەی ئەم کورتە باسەدا، دەتوانین لەمەبەستی کلیلەو دمنە بگەین کاتێک باس لە دۆست و دوژمن، قەرس و دەستکراوە، ئازاو ترسنۆک، ڕاراو باوەربەخۆ، مەبستی بواری سیاسەتی دەوڵەتە، نەک ڕەفتاری تاک.

چیرۆکەکانی کلیلەو دمنە سەرچاوەیان لە خەیاڵەکانی بیدباوە گرتوە، وەکو پاڵەوانێکی گیان لەبەر، بەڵام خۆی کەسایەتیەکی گونجاو بووە.

لە پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانیشدا، هەر گفیانلەبەرێکی بەنموونە بۆ توێژێک هێناوە کە بەهۆیەوە باس لەو توێژە بکاو ڕەفتار وشێوازەکانیان ڕوونبکاتەوە لەکاتی ڕووبەڕوو بوونەوەیان لەگەڵ بەرژەوەندیەکانی، بەنموونە شێر، لوتکەی دەسەڵاتە، پلینگ خاوەنەکەیە،وەزیر ودادوەر ئەوانیش ئەوکەسانەن کە هەردەم لە ململانێدان لەگەڵ ژیانا بۆ وەدەست هێنانی زیاتری پلەو پایەکان لە ناو کۆمەڵگاو دەسەڵاتدا، فیل خاوەن پێنج وپەناکەیە وەکو لوتی،سەگیش توێژێکی گوێڕایەڵە، جورج نوێنەرایەتی چینی ڕۆشنبیر وزیرەکەکان دەکا، کلیلەو دمنە کەسایەتیەکانی بە پێی پێویست لە هەر بۆنەیەک وەرگرتوە.

ڕەخنە گرەکان وێرای چەند ناکۆکیەک،لەسەر ئەوە یەک بوون کە ئیبن موقفع بە کلیلەو دمنە چەند سوودی گەیاندوە.

Scanned with CamScanner

بەلام میکیاڤیللی پشتی بە نموونەکانی مێژوی ئیتالیا بەستبوو، بۆیە بە ڕوونی ناوەکانی دەهێنا، بێئەوەی نازناو یا ناوێکی نهێنی لە جیات بەکار بێنێ، لەگەڵ خۆی کەوتە گفتوگۆ ونموونە هێنان، بۆ هەر بۆچوونێک نموونەیەکی دەهێنایەوە وەکو پاڵپشتی بۆچوونەکانی، نموونەش لای میکیاڤیللی بریتیە لە ڕووداوێکی سادەی لاوەکی کە پالپشتی بابەتەکەی بکا و بۆچوونەکەی پێ بەهێز بێ، بەلام نموونەهێنان لای کلیلەو دمنە دیاردەی چیرۆکێکە دەبێ پێداگری لە سەرتاپای ئەو چیرزکە بکا، ئەم نمونانە زۆر دەسەواژە و پەندی سیاسی لەخۆ دەگرن کە گرنگی ئەو دەستەواژانە لە ناونیشانی ئەوبەشە کەمتر نەبێ.

لە هەردوو بیردۆزەکانی میکیاڤیللی وکلیلە و دمنە دا ئەم دەستەواژە پەسند کراوە کە دەڵێ: (مرۆڤ بە سروشتی خۆی مەیلی فتنەو دوزمانیی هەیە)، ئەمە ڕای هەردوکیانە لەسەر مرۆڤ و تێروانینەکانی، لەگەڵ ئەوەی هەردوو کتێب بڕوایان بە خۆدانە دەستە بە قەزاو قەدەر، هەردوکیان دەڵێن نابێ مرۆڤ بە هەرەمەکی خۆی بخزێنێتە ناو کارەکانەوە، بەڵکو دەبێ بە وشیاری وئاقلانەو خۆپاریزی لە هەموو کارێکی مەترسیدار و بە بەرنامەوە کارەکە ئەنجام بدا تا لە بەرژەوەندی ئەودا تەواو بن، لە هەردوو کتێبدا نموونەی زۆر هاتون، دەڵێ: بەخت وەکو ژن وایە ئەگەر بتەوێ بەسەریدا زاڵ بی، دەبێ بەهێزو تەوژمەوە دەستدرێژیی بکەیتەسەری.

Scanned with CamScanner

لە لاپەرەکانی کتێبی لوبنانییەکەدا بەراوردکاریەکی تر هەیە لەسەر هەندێک هزری لەیەکچوو کۆپیی کراوی یەکترلە نێوان میکیاڤیللی و کلیلەو دمنە دا، بە پێوەرێکی وردی زیرەکانە نوسەری کلیلەو دمنە هەندێک هاوبەشیی لە نێوان هەردوو کتێبەکەدا دۆزیوەتەوە، لەو روانگەیەوە ئاشکەرای دەکا دەڵێ: میکیاڤیللی کۆنە و جارێکیان لە سەردەمی عەباسیەکان بینراوە. لە کتێبێک دەڵێن : ئیبن مقفع لە هندی یا فارسی یا عەرەبیی وەرگێراوە.

میکیاڤیللی و تەرتووش

دەوترێ کە هزروانی ئیتالی ئەم هزرانەی لە کتێبی (سیراج الملوک) ی ئیبن ئەبیرندقەی تەرتووش وەرگرتوە، دەڵێن هەندێک بەش هەن لە کتێبی میر، زۆر بە کتێبەکەی تەرتووش دەچن،وەکو ئەوەی دەقاودەق لەو کتێبەکەی تەرتووش وەرگیرابن.

کەوابێ تەرتووش کێیە؟

تەرتووش لە پیاوەکانی سەدەی دوازدەهەمە ، خوێندکاری ئیبن حەزمی گەورەزانای ئەندەلوسە، لە ئەسکەندەریە ژیاوە کە خاوەنی قوتابخانەیەکی مەزن بووە لەوێ، کتێبی هونەری

سیاسەت و دەسەلاتی نوسیوەتەوە، تیایدا شیکردنەوەی بۆ دەسەلاتدار و هاولاتی کردووە، بەیەک ساڵ ئەم کتێبەی تەواوکردووە، ناوی نا (سیراج الملوک) و لەساڵی ۱۱۲۲ بردیە قاهیرە تا پێشکەشی بکا بە (مامون البطائحی) ی وەزیری فاتمیی نوێ.

کتێبی (سراج الملوک) شەست و چوار بەش لەخۆ دەگرێ، باس لە سیاسەتی پادشا وهونەری حوکمڕان و کاروباری هاولاتیان دەکا. لەو کتێبە باس لەو خوو ڕەوشت وڕەفتارانەی پادشا دەکا کە لەسەری بەردەوامە، لەوانە ئەو کردارە باشانەی کە توانیی ئەنجامیان بدا، هەروەها ئەو ڕەفتارانەی کە دەکرێ بەهۆیەوە ڕەخنە لە پاشا بگیرێ واتە کارە نابەجێکان، لە حاڵەتێکدا ئەگەر پادشا ڕەفتارێکی نابەجێی کرد چین ئەو حاڵەتانەی هاولاتی دەتوانێ بەهۆیەوە ڕەخنە لە پادشا بگرێ؟، دیسان باس لە هاوەڵ و هەلوێستەکانی لەگەڵ سەربازەکان و حاڵەتەکانی ڕێگەپێدراو بە کۆکردنەوەی باج و چەندینبابەتی تری ڕۆژ دەکا.

ئەرتووش لە کتێبەکەی هەروها باس لە ڕەفتارو خەسڵەتی وەزیرەکان دەکا لەگەڵ تیشک خستنە سەر ئامۆژگاری و ڕاسپاردەکانی پادشا و هەلوێستی پادشا بەرانبەر بە باج و سامانەکانی دەوڵەت. سەبارەت بە سیاسەتی پادشا لەسەر کار و ئەرکەکانی بەرانبەر بە شار و هاولاتیان و حوکمەکانیان لەم کتێبەیدا بەوردی باسیان لێوە دەکا، جگەلەمەش کاروباری

Scanned with CamScanner

جەنگ و پێداویستیەکانی بەشێک دەبن کە تیشکیان دەخاتە سەر.

ئیبن خەلدون لە پێشەکیی کتێبەکەدا باسی ئەم کتێبە دەکاو ستیاشی دەکا.

هزرو بیرەکانی لەسەر سیاسەت وێرای هەندێک لەیەک چوون کە هەردوکیان باس لە (سولتان،میر) دەکەن، بەڵام گەلێک جیاوازن لەگەڵ هزر و بیری میکیاڤیللی، ئامۆژگاری یەکێکیان بۆ سولتان جیاوازە لەگەڵ ئامۆژگاریی ئەویتریان بۆ میر، لەکاتێکا میکیاڤیللی لە کتێبی میر ئامۆژگاریی میردەکا کە بە هێز و فرت وفێڵ و ساختەکاری و چەواشەکاری، بەسەر خەڵکدا زاڵ بێ و پێیدەڵێ :

(ئەوانەی ڕووبەڕووت دەبنەوە لە ڕەگ و ڕیشە هەڵیان کەنە و لەناویان بەرە)، بەڵام تەرتووش لە کتێبی (سیراج الملوک)(چرای پادشا) دەڵێ:

جەستەیەکی بیسە(ئەگەرئاماژەو قسەکانی پادشا بۆ چاکسازی میلەت بۆ بەهێز بوونی ئایینیان و بەرەو کاری باشی بردن بوو، بەڵام ڕەفتارەکانی خۆی خراپ ودور لە ڕەوشت بوون ئەمە وەکو کارکردنە بۆ مانەوەی ڕ، یا مانەوەی جەستەیەکی بێ ڕۆح.

لەم ڕووەوە زانا هندیەکان دەڵێن:

(هەزار کەس ناتوانن تەنها بە ووتە تاقە کەسێک بهێننە سەر ڕێگای ڕاست ئەگەر خۆیان ڕەفتاریان باش نەبوو، هەروەها

Scanned with CamScanner

یەک تاقەکەس بە ڕەفتاری باش دەتوانێ هەزار کەس بهێنێتە سەر ڕێگای ڕاست بێ ئەوەی یەک دانە وشەش لە دەمیا بێتەدەر).

ئەمە لە کاتێکایە کە میکیاڤیللی دەڵێ:

(ئەگەر خەلک بە خۆرسکی نەهاتە ژێربار ئەوا دەبێ بەهێز بیهێنێتە ژێربار)، تەرتووش بە وەزیری فاتمیی لە میسر دەڵێ:

(ئەوە بزانە ئەو پادشایەتیەی ئەمڕۆ بۆتە هی تۆ، لە ئەنجامی مردنی پادشایەکی ترەوە بووە،ئەمەش بە هەوەستی خۆی نەبوو کە ئەمە روبدا، ئەمەش بزانە کە بێ هەوەست ورازی بوونی تۆ، ئەم پادشایەتیە لەدەستت دەردەچێ و یەکێکی تر شوێنت دەگرێتەوە، بۆیە پشت بەخوا ببەستە چاوت لەو کەسانە بێ کە بەدەورتەوەن چونکە ئەوان چاویان لەدەستی تۆیەو خواش تۆ باش دەبینێ چونکە لە بەرانبەر خوا تۆ لە هەموو وورد و درشتێکی ئەم وولاتە بەرپرسیاری، خوا دەفەرموێ :

(ئەوە خواکەتە کە لە هەموو شتێک لێت دەپرسێتەوە..)

لەوکاتەی میکیاڤیللی خوازیاری ئاژاوەو دوبەرەکی دەبێ بۆ دوژمنە سەرسەختەکانی، تەرتووش فەتوا دەردەکا بە حەرام کردنی ئەو پەنیرەی لە رۆمەوە بۆ شار دێت، واتە گەمارۆی ئابوریان دەخاتە سەرو قەدەغەی کرینی کەل وپەلیان دەکا.

Scanned with CamScanner

ئابەم شێوەیە جیاوازی هەیە لە نێوان ئەو فەرمانانەی ئەمیرە موسلمانەکان دەریدەکەن، لەگەڵ ئەوەی میرە ناموسلمانەکان لە ڕۆژئاوا دەریدەکەن.

ئەو هزرمەندە موسلمانانە ئەوانەی لەسەر ئەوە ڕێککەوتبوون کە بیردۆزە سیاسیەکان لە نێو ئیسلام ریشەکێش بکەن، ئەو پرۆسەیەش بە (سیاسەتی شەرعی) ناو بنێن، بریتی بوو بەو سیاسەتەی بەرژەوەندیەکانی هاولاتیان وخواو وولات دەستەبەر دەکا کە لە بازنەی بەرژەوەندیە گشتیەکان دەرناچێ ئەمانیش (بەرژەوەندیی نێردەن) بە پێچەوانەی بۆچوونەکانی میکیاڤیللی کە دەڵێ نیفاق و دوبەرەکی بنەمای سیاسەتن و دەبێ سیاسەت لە کلێسە جیابکرێتەوە.

میکیاڤیللی و مۆسۆلینی

لەنێو کەلوپەلە کانی مۆسۆلینی یەکێک لە سەرسورهێنەرترین شت کە لە ناویان دۆزرایەوە ئەو دیاریە بەنرخە بوو کە لە گروپی کراس رەشانی فاشیستەکانەوە بۆی هاتبوو، ئەویش بریتی بوو لە شمشێرێک کە دەستنوسی میکیاڤیللیی لەسەر بوو، دەڵێ:

(پاراستنی دەوڵەت تەنها بە قسە نابێ).

سەرەرای گەیشتنی ئەم دیاریە بە درەنگ وەختانێک، بەلام لەوەوە بژاردەکانی مۆسسۆلینی ئاشکەرا دەبن، لەو کاتەی گەنجێک دەبێ لە ۱۹۲٤ بریادەدا کە نامەی (ئەتروحە)کەی لەسەر کتێبەکەی (میر) ی میکیاڤیللی بێ. بە ماوەیەکی کەم وا هەلدەکەوێ، رێبەرایەتی ئیتالیا دەکا و بەرەو سەردەمێکی فاشیزمانەی دەبا. لە دەستی راستیەوە کتێبەکەی میر دەبێ وهزرو بۆچوونەکانیشی هەلدەگرێ و پیادەیان دەکا تا بەم شێوەیە ولات بەرەو ئەو هەلدێرە دەبا کە بردی.

مۆسۆلینی لە ئەتروحەکەیدا جەختی لەسەر سێ خال کردۆتەوە :

یەکەمیان/ تێگەیشتنی میکیاڤیللی بۆ سروشتی ئادەمیزاد.

دوەمیان/ هەلوێستی لە سیستەمی پادشایەتی.

سێهەمیان/ پەیوەندیەکانی هزر بە هێز و سروشتی مرۆڤایەتی.

بە گوێرەی تێگەیشتنی مۆسۆلینی لە هزرەکانی میکیاڤیللی مرۆڤ لای ئەو کەسێکی پیس وناپەسندە، هەردەم کار بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆی دەکا،ئامادەشن بە خێرایی بروسک حەز وئارەزوەکانی خۆیان بەپێی بەرژەوەندیەکان بگۆرن، بۆیە دەبینین کاتێک یەکێک سامانێک لەدەست دەدا بە رادەبەدەر دەتۆرێ و دلتەنگ وتورە دەبێ، دلتەنگ بوون لەسەر سامان و سەروەت گەلێک لە دلتەنگی لەسەر دایک و باوک مەزنترە لای

Scanned with CamScanner

ئەوان، چونکە مردوو لەبیر دەکرێ بەڵام سامان وسەروەت هەرگیز لەبەر چاویان ناچێ.

لەم تەوەرە ئەو فکرەی میکیاڤیللی وەرگیراوە و دواتر پەرەی پێدراوە. کاتێک دەگوترێ پێغەمبەرە چەکدارەکان سەردەکەون و پێغەمبەرە بێچەکەکانیش ژێردەکەون، چونکە سروشتی مرۆڤ راراو نا سەقامگیرە، زۆر ئاسانە لەسەر کارێکیان رابێنین یا لە کارێکیان دور خەینەوە، بەڵام ئەستەمە بتوانین بۆ ماوەیەکی دورو درێژ لەسەر یەک بڕوا بیان هێنلینەوە، ئەگەر هەرەشەی هێز وترساندنیان لێ نەکەین.

بەگوتەی مۆسزلینی، چونکە میکیاڤیللیش کەسێکی ناپاک بوو، ئەوپەری داهێنانەکانی لە بەشی پێنجەم دەردەخا، ئەم بەشەی باس لە چۆنیەتی نیشاندانی ناپاک و ئاژاوەگێران دەدا، لە رێگەی بیردۆزەکانییەوە دەیسەلمێنێ بەجۆرێک شارەزاییەکی زۆری لەم بوارە هەیە کە هیچ نوسەرو سیاسەتمەدارێک ئەم شارەزاییە یان نییە.

لە بۆچوونە گلاوەکانی میکیاڤیللی، دوای جیا کردنەوەی وەزیر و راوێژکارەکان، وەکو ئەوەی وا نیشانی بدا کە ئەم دوو توێژە بوونەتە بەربەستی نێوان پەیوەندیەکانی گەل و لوتکەی دەسەلاتی سیاسی.

میکیاڤیللی تێبینی ئەوەی لەو دەستەی حوکمڕانانەی ئیتالیا کرد ، زۆربەی گەندەڵیە سیاسیەکانی سەردەمی پادشاکان لە وەزیرەکانەوە سەرچاوەیان گرتبێ، چونکە ئەوان نە فەرمانبەری بچوکن گوێڕایەلی بەرپرسەکانی خۆیان بن، نە لە

لوتکەی دەسەڵاتن کە بتوانن بەبێ پرس و لێپێچانەوە سیاسەتەکانیان بەسەر دەسەڵاتدا بسەپێنن.

نموانەی بەرگری لە میکیاڤیللی دەکەن

گەلێک لە نووسەران بەرپەرچی هێرشەکانی سەر میکیاڤیللییان دایەوە و بەرگریان لێی کرد، بۆئەوەی ئەو وێنە ناشیرنەی ئیتالیا کە بە هەلپەرست وێنە کێشراوە لەبەرچاویان لابەرن، یەکێک لەو نوسەرانە مێژوو نوسی عێراقی اد.کەمال مەزهەر) (مێژوونووسێکی کوردە.وەرگێر) کە ئەرکی گێرانەوەی ناوبانگە جوانەکەی ئیتالیای لە دونیای عەرەبی خستە ئەستۆ خۆی، ئەمەشی لە ڕێگەی ئەو کتێبەیدا پێی هەڵساوە کە بەناوی (میکیاڤیللی ومیکیاڤیللیزم) بڵاو کردۆتەوە، ئەو کتێبە لە فەرمانگەی کاروباری رۆشنبیری وبڵاوکردنەوە دەرچوە لە بەغدا لە ساڵی ١٩٨٤.

دەسەڵاتدارە

میکیاڤیللیستەکان

د.کەمال مەزهەر دەڵێ:

(دەسەڵاتدارە مکیافیلیستەکان ڕۆڵێکیان گێڕاوە کە مەترسیداری وخەتەرناکیی کەمتر نییە لە ڕۆڵی (ئەلجزویت) بۆ ناشیرن کردنی ناوی میکیاڤیللی).

ئەوان ئەوەی بۆ خۆیان شیاو بوایە لە راو بۆچوونەکانی میکیاڤیللی دەست بژێریان دەکرد بێ ئەوەی ڕەچاوی بارو دۆخی شوێن یا کاتی جێبەجێکردنەکە بکەن.

پادشای فەرەنسیی بەرەگەز ئیتالی (کاترین میدیتشی) کتێبی میر بە کتێبی پیرۆزی خۆی دەزانێ، ئەمە بێئەوەی پابەندی ناوەرۆکی بێت، چونکە ڕەفتار و کردەوەکانی دەقاودەق لەگەڵ بیرکردنەوەکانی میکیاڤیللی دێتەوە، بۆیە بەڕاست زانینی فکرەکانی و هاندانی بەچاپ گەیاندن و بڵاوکردنەوەی کتێبەکەی، گوزارش لەوە دەدەن کە میکیاڤیللی لەو کردەوە ناشیرنانەی ئە وبەرپرسیارە ورەنگدانەوەی لەسەر هەبووە، بەنموونە ئەوکاتەی پرۆتستانتە فەرەنسیەکان لە ١٥٧٢ لە (سان برثلومیو) لە یادێکی ئایینی خۆیاندا ئاهەنگێک دەگێرن وسەرقالی بەزم ورابواردن دەبن، ئەو ئەم ئاهەنگە بە کۆکوژیی ئاهەنگێران کۆتایی پێدێنێ، ئەمەش دەبێتە مایەی تورەبوونی پرۆتستانتەکان لە میکیاڤیللی.

به پێنج ساڵ دوای ئەو کارەساتە، (گاتییە) کتێبێک لەسەر میکیاڤیللی دەردەکاو ڕەخنە لە هزرو بیرەکانی دەگرێ و بەرپرسیاریتی ئەو کارەساتەش دەخاتە ئەستۆی میکیاڤیللی، نەک هەر بەرپرسیاریتی ئەم کارەساتە، بەلکو دەڵێ: بەرپرسیاریتی ئەنجام دانی هەر ڕووداوێکی لەم شێوەیە لە لایەن پادشاکانی فەرەنسا (هنریی دووەم، شارل ی نۆیەم، هنریی سێیەم) میکیاڤیللی لێی بەرپرسیارە، میکیاڤیللی دەبێتە یەکەم قوربانیی کاسۆلیک چونکە پرۆتستانتەکان بەرگریان لێی نەکرد بە مامۆستای کاسۆلیکەکانیان دەدایە قەڵەم.

فریدریکی مەزن پادشای بروسیا کە بەناوبانگترین پادشای مکیافیلیست دەبێ، زۆر بە جۆشەوە دژی میکیاڤیللی جەنگی و بەر لەوەی بێتە سەر دەسەڵات لە ڕێگەی نامەکانییەوە کە بۆ هزرمەندی فەرەنسی (ڤۆلتێر)ی ناردوە هێرشی زۆری کردۆتە سەر میکیاڤیللی، ئەمەش یەکێک بووە لەو خەسڵەتانەی پادشا ئەوروپیەکان کە خۆیان بە ناوبانگێکی باش وبێگەرد پەردە پۆش کەن و خۆیان دەمامک کەن بەشێوەیەک وا نیشان بدەن کە لەگەڵ ئەو چەرخ وسەردەمەدا دێنەوە، دوای ساڵێک لە دەسەڵات گرتنەدەست کتێبێک بەناوی (ئەنتی مکیافیلی) دەنوسێ تیایدا نیکۆلۆ بە بەرگریکاری تاوانەکان ناودەبا دەڵێ:

(یەکێکە لە وانەی لە کردەوە لە شەیتانیان تێپەر کردوە).

لە کتێبەکەیدا فردریک دەڵێ میکیاڤیللی دەیەوێ حکومەتێکی ستەمکارو زاڵم و توندو تیژ هەبێ و جەنگی نارەوا هەڵگیرسێنێ، هەرچەندە میکیاڤیللی بە ڕاستەوخۆ لە هیچ لە

Scanned with CamScanner

کتێبەکانی خۆیدا بانگەشەی ئەم بۆچوونەی نەکردوە، بەڵام فردریک لە ماوەی دەسەلآتیدا کە چل و شەش ساڵ حوکمڕانی دەکا، گەلێک لە کاری لەم جۆرە خراپتر و ماڵ وێرانتر ئەنجام داوە، وەکو یەکێک لە مێژوو نوسان لەسەر ڕەفتارەکانی گوتەیەک دەدا دەڵێ:

(لە ڕێگەی ئەم کارە خراپانەیەوە ناوبانگی دەرکردوە).

بە ڕادەیەک ستەمکار بوو کە وەزیری دانەدەمەزراند، بە بیانوی ئەوەی موچەیان دەبێتە بارگرانی بەسەر دەوڵەتەوە، (ئەمە بە گوتەی خۆی)، بەڵام بۆ خۆی و دەوروبەری هیچ کاتێک لەوە بسلی نەدەکردەوە کە مەزنترین کۆشک بۆ خۆی یا بۆ دار ودەستەکانی دروست بکا، لەوکاتەی لە هەموو نووسین و کتێبەکانی نیکۆلۆ ستایش و پێداهەڵگوتنێک بۆ ئەم میرە نابینینەوە کە بە تاکڕەوانە حوکمی دەکرد، وەکو د. مەزهەریش دەڵێ: (تاکڕەوی فردریک گەیشتبووە ئاستێک کە خۆی ڕاستەوخۆ سەرپەرشتی سەرجەم ڕەهەندەکانی دەوڵەتی دەکرد)، لەم کارەیدا ئەسپەوانەکەی هاوکاریی دەکرد، بەیانیان نامەکانی بۆ دەخوێندنەوە، بەیانیان زوو خۆی و باوەشێک لە نامەوە دەهاتە لای پادشا وئەم نامانەی دەخستنە بەرچاوو بۆی دەخوێندنەوە کە بەبێ ئەو کەس بۆی نەبوو وەڵامیان بداتەوە.

ئەگەر میکیاڤیللی بانگەشەی ئەوەی کردبێ کە بایەخ بە سوپا بدرێ، بەڵام ئەوەی ڕانەسپاردوە کە میرەکەی لە بودجەی وڵات بە ڕێژەی ٨٠% بۆ بواری جەنگ وسوپا تەرخان بکا

Scanned with CamScanner

وەكو ئەوەی فردریک دەیكرد، لە ڕاستیشدا لەو لێدوانەی (ڤۆلتێر) جوانتر نابینین كە بۆ كتێبەكەی فردریكی وتوە :

ئەگەر میرێكی مكیافیلیستم لەبەر دەست بوایە پێیم دەوت، كتێبێک دژی میكیاڤیللی بنوسێ.

(مەبەستی ئەوەبووە كە ئەوانەی دژی میكیاڤیللی و كتێبەكەی(میر) دەنوسن مەبەستیان دژایەتی ڕاو بۆچوونەكانی نەی، بەڵكو بۆ چەواشەكردنی ئەو خەڵكەیە، دیارە لێرە زیاتر مەبەستی پادشای بروسیایە (فردریكی مەزن) كە خۆی بە ڕەفتار مكیافللیستە وكتێبی ئەنتی میكیاڤیللیی داناوە.

هەرواش بوو فردریک ناوبانگی بەو كتێبە دەركرد، بەڵكوو ئەمە دوا كەس بێت ڕێگەی پێبدرێ ناوی زاناكان بزڕێنێ و لەبەر چاوی خەڵكیان ناشیرن بكا.

دیارە ئینكاری ئەوە ناكرێ كە فردریک یەكێک بوو لەوانەی بەشداریان لە گەلالە كردنی بۆچوونێكی هەلە كردوە لەسەر مێژونوسێكی مەزنی سەردەمی ڕێنسانس.

ئاشتكردنەوە

ئەو وێنە ناشیرنیەی بۆ میكیاڤیللی كێشرا، بووە مایەی بەرپاكردنی هەڵمەتێكی جەماوەریی مەزن، دژی میكیاڤیللی ولاسایی كەرەوەكانی لە سەدەی شازدەهەم، ئەم هەلمەتەش ئەوەی لێ كەوتەوە كە ئەوە بۆ ئەوە ئەو وێنە ناشیرنیەی

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی لەیەک وەرگرن و ئەو کەسە لەبەر چاوی خوێنەرو خەڵک ناشیرن کەن، ئەمە لە کاتێکا زۆربەی ئەوانەی دەستەواژەی میکاڤیللیزم بەکار دێنن هێشتا کتێبەکەیان نەخوێندۆتەوە، ئەگەر خوێندبێتیانەوەش ئەوا بە سەرپێی چاوێکیان پێدا خشاندوە بێ ئەوەی بچنە ناو قوڵایی بۆچوونەکانی،چونکە کتێبەکانی و بەتایبەتی کتێبی(میر) پێویستی بە خوێندنەوەیەکی ورد ولێکدانەوەیەکی واقعبینانەهەیە، بۆئەوەی بە شێوەیەکی زانستیانە بەکاری بێنن نەک بۆ ریکلام و ناوزڕاندن، هەندێک لە نوسەر و مێژوونووس هەن دەڵێن کە زیاتر لە جارێکیان کتێبی میر خوێندۆتەوە، جاری یەکەم ڕقیان لێی بۆتەوە، جاری دوەم بۆ هەڵسەنگاندن ولێکدانەوە بووە، جاری سێیەم سوودیان لە گوتەو بۆچوونەکانی وەرگرتوە و ڕاستی نیازەکانیان بۆ دەرکەوتوە.

لاساییکردنەوەی کوێرانە وپشتگوێ خستنی رەها (وەکو د. مەزهەر دەڵێن) بۆ کتێبەکانی میکیاڤیللی، بوونە بەربەست بۆئەوەی خەڵک لە نیازە ڕاستەقینەکانی بگا و بچێتە قوڵایی ناوەڕۆکی نووسینەکانی و بەدڵسۆزی مامەڵەیان لەگەڵدا بکا. ئەگەر مرۆڤ کتێبەکانی میکیاڤیللی بە وردی و بۆیەکەمجار بخوێنێتەوە بەتایبەتی کتێبی (گوتارەکان) ئەوکات بۆی دەردەکەوێ کە میکیاڤیللی لە بەرەی جەماوەربووە زیاتر لەوەی لە بەرەی پادشاو دەسەڵاتدارە ستەمکارەکان بێ، لەوکاتەی منداڵ بووە لە کەش و هەوایەکی کۆماری ژیاوە، ع

لە شەقامەکانی فلۆرەنسا یا ناو ماڵی خۆیدا، باوک و باپیرەی لەوکەسانە بوون کە بانگەشەی کۆماریان دەکرد، دواتر بەدڵسۆزی و ئومێدەوە خزمەتی کۆماری فلۆرەنسایان کرد، بە حکومەتی گەل ناویان دەبرد.

لە ئەزموونی مێژوی کۆنیان ئەوە فێربوون کە هێزی روماو گەورەیی لە سیستەمی کۆماری دایە کە زۆرینەی خەڵک بەشداری لە حوکمڕانیدا بکەن، واتە حوکمڕانی لەسەر بنەمای توانا نەک بۆماوە (ویراسی) کە بەهۆیەوە کەسی شیاو لە شوێنی شیاوو پێویست دادەنرێ، بۆیە دەبینین میکیاڤیللی کاری بۆ ژیاندنەوەی ئەم سیستەم ورژێمەی کۆماری کردوە، لەکاتێکا لە کتێبی (میر) ئەمە بە پێچەوانە دەکرێ هەروەها لە (گوتارەکان)، تەنانەت (رۆسۆ) کتێبی میر بە کتێبی کۆماریخوازەکان دەناسێنێ.

بەڵام میکیاڤیللی سەرکەوتنی سیستەمی کۆماریی بە وشیاری خەڵکەوە بەستۆتەوە کە دەبێ لە ئاست ئەو بەرپرسیارێتیەو وشیاریە دابن، پابەندی رەوشت ویاساکان بن.

لە بارەی گەندەڵی وگەندەڵکارانیشەوە، ئەوکات سەرتاپای ئەوروپای گرتبۆوە لە سەروی هەموویانەوە ئیتالیا، میکیاڤیللی پێی وابو دەبێ دەسەڵاتێکی رەها هەبێ بتوانێ سنور بۆ ئەم کارانە دابنێ وسزایەکی توندیان بەسەردا جێبەجێ بکا، بۆئەوەی رێگە لە خراپەکاری و کاولکاری بگرێ و میللەت و نیشتمان لەم رەوشانە دوورخاتەوە.

ئەمەش لەگەڵ رای زۆربەی هەرە زۆری راگەیاندکارانی سەردەمی ریٚنسانس دیتەوە، بۆیە دەبینین کە لەو رواڵەتی ئەو سەردەم دەرنەچوە کە ئەوکات هەندیک لەدەسەڵاتداران بە حوکمی رەهاوە ریگریان لە پیشکەوتنی کۆمەڵگای ئەوروپی دەگرت، دەرنەکوتنی ئەو جۆرە حوکمڕانییە رەهایانە کە سەرکەوتنی مسۆگەر بەدەست دینن نیشانەی دواکەوتویی ئیتالیاو هۆکاری لەیەک ترازان وپارچە پارچە بوونی ئەو وڵاتە بوو، مایەی لاوازیی بوو بەرانبەر بە وڵاتانی ئەوروپی کەتیایدا رژیمی سەرکەوتو دەسەڵاتیان گرتبووە دەست.

فاشیست و نازیەکان دوایین کەس بوون کە هزرە کۆماریەکانی میکیاڤیللیان پشتگوێ خست بوو و کاریان پێ نەدەکرد.

فاشیزم و نازیزم

لە دیمەن و بۆچوونە تەسکەکانیانەوە دەردەکەوێ کە فاشیستەکانی ئیتالیا ونازیەکانی ئەلمانیا، گرنگیان بە میکیاڤیللی و هزرەکانی داوە. هەوڵیشیان داوە کە لەم روانگەیەوە هزرەکانی لە نوێوەو لە چوارچیوەیەکی تەسکدا بەرجەستە بکەن، ئەمە دوای ئەوە دێ کە بۆماوەیەکی زۆر فشار خرابووە سەر نووسینەکانی میکیاڤیللی درابوو، کۆمەڵێک لە نوسەری ئەلمانی هەلسان بە دوبارە چاپکردنەوەی کتێبەکانی و بە

Scanned with CamScanner

شـێوەیەکی ناشـیرن بۆچوونـەکانیان شـیکردنەوەو لەسـەر حوکمی رەها شتی شێوێندراویان نیشانی خەڵکدا، بۆ ئەوەی ئاماژە بە مەرج وپرسی کات و شوێن بدەن لە پیادە کردنی بیردۆزەکـان، کـە ئەمـەش مـەرجی سـەرەکی جێبـەجێکردنی دروستی هەر بڕیارێکەو ناوەرۆکی یاسا یا بڕیار هیچ کاتێک لە کات وشوێن جیا ناکرێتەوەو هەردوکیان بەیەکەوە بەندن.

دوای چـوار سـەدە مۆسـۆلینی مەزهـەبی میکیـاڤیللی بـۆ حوکمێکی ستەمکار بە زیندوو دەزانی، ئەمە گەیشتە ئاستێک کە فاشیست ونازیەکان میکیاڤیللیان پیرۆز زیندوو راگرت بەرادەیـەک هیتلـەر کتێبـی (میـر) ی لـە کتێبخانەکـەی خـۆی دانابوو، وەکو باسی لێوەدەکەن گوایە هەموو شەوێک بەر لە نوستن بەشێکی لێ دەخوێندەوە.

مۆسۆلینیش لە لەسەر کتێبی (میر) دکتۆرا نامەکەی نوسیبوو، بە پلەیەکی باش هەڵسەنگێندرا، کە تیایدا دەڵێ بۆ حوکمڕان کتێبی(میر) مەرجە.

کەموکووڕییەکان

د.مەزهەر دەڵێ ئەو هۆکارانەی نیشانی دابوون بەس بوون بۆ شێواندنی کەسایەتی هـەر زانـاو نوسـەرێک کە چۆن راو بۆچوونـەکانیان گۆڕیبوون وبـەلارێیان دابردبـوون، ئەوانـەی ویسـتویانە لـە ناوبـانگی میکیـاڤیللی کەمکەنـەوە لـە ڕاسـتیدا

Scanned with CamScanner

دەستیان نە خستۆتە سەر کەموکورییە ڕاستەقینەکان یا لایەنە لاوازەکانی هزرەکە، ئەم پیاوە وەکو هەر زانایەکی تری ڕاگەیاندنکاری سەردەمی ڕینسانس و وەکو کوری ئەو چەرخ، هەموو چارەسەریەکانی دەست نیشان نەکردوە، بەلام ئەو پێشرەوی چاکسازیەک بووە کە چارەسەری ئالۆزترین گرفتی ئەو سەردەمی کردوە، پەنای بۆ ئەو وەلامانە بردوە کە ئەو وەکو تاک بڕوای وابووە ئەمە چارەسەرین، وەلامی ئەو پرسیارانەی داوەتەوە کە پێشتر بە پراکتیزە نەکراون.

میکیاڤیللی لە فکرەکانیدا نوێنەرایەتی بۆرجوازیی چاوچنۆک دەکرد، ستایشی بازرگان وپیشەوەرە بەتواناکانی دانیشتوانی شارەکانی ئیتالیای کرد بە (گەل) ناوی دەبردن، داوای لە میر کرد کە بایەخیان پێبدا و بار ودۆخێکی گونجاویان بۆ برەخسێنێ تا بتوانن مومارەسەی کارەکانیان بکەن کە قازانج وپێشوەچوون بەدوای خۆیانەوە دێنن،بەلام بۆرجوازیی ئیتالیا بە ماوەیەکی کەم لە گەشەبوون وەستا، بەر لە سەردەمی میکیاڤیللی وپێشتر تووشی قەیرانێکی نوێ هات، بۆیە نەیتوانی ببێتە ئەو هێزەی چاوەروان دەکرا ئەو ئامانجانە بێنێتە دی و ئیتالیا بە دۆخێکی پڕ قەیران وقورسدا تێپەری.

ئەمەش ئاسایی بوو کە ئەو دۆخە نوێیە ڕەنگدانەوە لەسەر بۆچوونەکانی میکیاڤیللی پەیدا بکا لەسە ڕژێمی پادشایەتیی ڕەها، ئەمەش جۆرێک لە مساوەمەی دروست کرد لەگەل هزری دەرەبەگایەتی، چونکە سەرەرای ئەوەی ڕێگر بوو لە دەرەبەگایەتی بەلام خۆی بە بەرزتر لە ڕژێمی دەرەبەگایەتیی

Scanned with CamScanner

سیاسـی دەبینیـەوە ، لەگـەڵ ئەمەشـدا دەسـەڵاتی سـەردەمی میكیـاڤیللی لایـەنی ئـەرێنیی خـۆی لەدەسـت نـەدابو و نـاتوانین ئەمە ناو بنێین، دووفاقیی میكیاڤیللی گوایە ئەم بەر و ئەوبەری كردوە لە نێوان ڕژێمی كۆماری و ڕژێمی رەها.

ئەمەش بەوە دیسـەلمێنێ بـەو دوژمنایەتیـەی بۆ دیموكراسـی وبوونی ترسـی لـە جـەماوەر، كە بـەرای ئـەو سەركێشیەكانی جـەماوەر كــە نــاوی نــابوو (رەشــایەتی، گشــتگیری) لێــی بەرپرسیارە. بە هـەلویستـەكانی راشكاوانە دوژمنایـەتیی بۆئـەو راپـەرین وخۆپیشـاندنانەی جـەماوەر دەربـڕی كـە لـە ئیتالیـا رویان دا، بەم بۆنەیەوە میكیاڤیللی هەردەم روو دەكاتە (میر و خاوەن دەسەڵاتەكان و دۆست و هزرمەندەكانی، بەم بۆنەیـەوە دەنوسێ و دەڵێ : نا بۆ جەماوەر.

لێرەشـدا كـە ئەمـەش هـەر گوتـەی د. كـەمال مەزهـەرە دەبێ ئاماژە بە دوو ڕاستی بدەین:

یەكەمیان/ ئەو گەلەی میكیاڤیللی بە خرۆشەوە بەرگریی لێ كرد، لـە كـۆی ۹۰۰۰۰ كەسـی دانیشـتوانی فلۆرەنسـا، ژمارەیـان ۳۲۰۰ كەس دەبوون.

دووەمیان/ میكیـاڤیللی لـە روی كۆمەڵایتیـەوە لـەو چینـە نـەبوو، بەڵام رۆڵی ئەوانی بەرز دەنرخاند لـە گەشـە سـەندنی كۆمـەڵگا، بەهۆی ئەو هەلوێستەشی لە جەماوەر، كار لە پەیوەندیـەكانی ئـەوو (سـوودیرینی) كـرا كــە لــە بۆرجـوازە فلۆرەنسـیە پێگەیشتوەكان بوو.

لێکۆڵینــەوەی مێژوویی

میکیاڤیللی بە رای خۆی لە بەر خراپی پێکهاتەو ناخی مرۆڤ، رەشبینیکی توند رەو بوو ، مرۆڤ ئەوەندە خۆپەرستە، ئەو خۆپەرستیەی کار دەکاتە سەر باشی وخراپیی پەرژەوەندیەکانی و دەبنە هۆکاری رەفتارەکانی لە هەرشوێن وهەر کاتێک بێ، هەرچەندە ئەو دەڵێ:

(گۆرینی رژێم کاردەکاتە سەر گۆرینی رەفتارەکانی مرۆڤ، بەلام ئەم گۆرینە لە رێگەی گۆرینی یاسای نوێوە دەبن کە سنور بۆ داخوازی وچاوتێبرینەکانی مرۆڤ دادەنێ).

هەڵەی میکیاڤیللی – بەگوتەی د.کەمال – هەنگاوی گرنگن لە بواری لێکۆڵینەوەی مێژووییدا بەلام کێماسیی لە روی ئاسۆی مێژویی هەمەلایەن هەیە، بە نموونە، نەیتوانیوە لەو گۆرانکاریە مێژوییە بگا کە لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغیکی تر هەنگاوی ناوە، پێی وابووە مێژوی رابردوو کە سەرچاوەی حیکمەت وئەزموونەکانی بووە، لەو کتێبانەی پێیوابووە لە هەمود روێکەوە لە داهاتوو حالی حازر دەچی، لێرە بۆچوونی میکیاڤیللی لەسەر مێژوو جۆرێک بووە لە ئەزموونە گرێدراوەکان بە حالی حازرەوە کە بەهۆیەوە مرۆڤی زیرەک دەتوانێ سروشتی ئادەمیزاد بناسی، بەشێوەیەک کە باشتر بێ لە ئەزموونەکانی تایبەتی خۆی.

Scanned with CamScanner

د. کەمال وای دەبینێ کە ئەم لایەنە نەرێنیانەی هزرەکانی میکیاڤیللی بە شێوەیەکی ئەوتۆ بێ سوود نین، بەتایبەتی ئەگەر ئەم هزرانە بەشێوەیەکی سروشت و بە پێی کات وشوێنی تایبەتی و بەبەستنەوە لەگەڵ ئامانج وبەرژەوەندیەکانی خۆی هەڵسەنگاندن ولێکدانەوەی بۆ بکرێ. سەرەرای ئەو رەشبینی وبێ ئومێدیەی لە کەسایەتی تاک، مایەی پاساو هێنان نییە. لەگەڵ ئەوەشدا نابی ئەو ڕاستیە لەسەر میکیاڤیللی بکەیتە ماڵ کە ویستویەتی مرۆڤی ئیتالیی نوێ بخولقێنێ کە لە مرۆڤی تەواو(متكامل) هوە نزیک بێ. وێرای هەڵوێستی نەرێنیی لە جەماوەر، بەتایبەت لە کاتیی (میر) بەڵام عبرەت وحیکمەتی نوێی لێ وەدەست هێناون کە تایبەتە بەو سەردەم.

لە کتێبێ (گوتارەکان) پێی وایە گشت(جەماوەر) و میرەکان بە دروستی لەیەک دەچن، ئەگەر ئەرکی ئێمەش بێ کە لایەنێکیان کار بکەنە سەر لایەنەکەی تر، ئەوا ئەو لایەنەی کاریدەکرێتە سەر دەبێ لایەنی جەماوەر بێ، ئەمەش لەسەر رۆشنایی ریز گرتن لە پاساو نەریتەکانە.

یەکێکی تر لە گوتەکانی :

(گومانی تیانییە کە پاساوی بەهێز هەن بۆ ئەوەی خەڵک دەنگی گەل بە دەنگی خوا بشوبهێنێ، چونکە دەنگی گەل لە زۆر روەوە تا ئاستێکی بەرز ڕاستن ئاماژەن بە ڕاستیەکان، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە لە ژێرەوە هێزێکی نادیار هەیە هانی گەل دەدا درک بە ڕاستی و چاکەکان بکا.

هەروەها لە گوتەکانی:

Scanned with CamScanner

ئەمەش سەلمیندراوە کە چینی گشتی لە دەستنیشان کردنی جۆری حوکم زیرەکتر و وردبینترە لە میر، چونکە ئەستەمە بتوانرێ بروا بە جەماوەر بێنێ کە کەسێکی گەندەڵ وخراپەکار بۆشوێنێک یا پۆستێکی باڵا دەست نیشان بکەیت وپێی بسپێرێ، بەڵام بۆ رازی کردنی میر بەڵکوو بە ئاسانی رازی بێ، لەو دوو کتێبەیدا بڕوای بە پێدان و سپاردنی پۆست بە خەڵکانی شایستە، بەم شێوازە هەیە.

د.مەزهەر جەخت لەوە دەکاتەوە کە لە هەموو حاڵەتەکاندا ئەگەر حوکم لەسەر کەم و کوریەکانی میکیاڤیللی بدەیت، دەبێ بە چاوی سەدەی بیستەم ئەو حوکمە نەدەیت، تا بێ وەکو (روتینبورگ) حوکمەکان بدرێ، بەڵکو حوکمەکان دەبێ بەچاوی حوکمەکانی پشت شورەی قەلاکانی سەدەی شازدەهەمی سەردەمی دەرەبەگایەتی بدەین، بەم شێوەیە میکیاڤیللی سەرتاپای لە هەوای سەردەمی خۆیدا دەخولایەوە، عەودالی ئەو سەردەم بووە، کارە سیاسیەکانی نموونەی فەلسەفەی ئەو سەردەمە بوونە کە هەوڵی بۆ ڕێکخستنی مولکداریتی نیشتمانیی رەها داوە.

لە کۆتاییدا کەم و کوریەکانی میکیاڤیللی ئەوانەی ئاماژەمان پێیان داو ئەوانی تریش، لە روی لایەنی ئەریتی و دەربرینی هزریەوە، ئاساین.

لەم بوارەدا مکیافیلی سەلماندنێکی ئاست بەرزی ئەنجام داوە، باشتر لەوانەی پێشتر لە خۆی، راو بۆچوونەکانی میکیاڤیللی رۆڵی باشیان لە گۆڕانکاریەکانی دیراساتی مێژوییدا

Scanned with CamScanner

بینی، لە توێژینەوەکانیدا سنوری لێکدانەوەی (پراگماتیکی) ناکرەویان بەزاندن کە پێشوەختانە درک بە ڕووداوەکان بکا، وەکو واقع و لەسەر بنەمای ئەزموون سەیری دەوڵەت ویاساکانی دەکردن نەک بە دیدی خەیال بۆ حوکمی خواوەندی، بڕواشی بە حەتمیەتی ڕووداوە مێژووییەکان و پەیوەندیان بەیەکەوەو هاوبەشیان لەگەڵ یەکتردا هەبوو.

لە کتێبە مەزنەکەیدا بەناوی (مێژووی فلۆرەنسا) بەدواداچوون بۆ خەباتی جەماوەر دەکا لە دژی ئۆروستوکراتەکان ئەو خەباتەی بە درێژایی مێژووی ئیتالیا پێی هەڵساون، لێرەوەو واتە لە میانی لێکۆڵینەوە لە فاکتەرەکانی جولانەوەی ڕووداوە مێژووییەکانەوە بە فەرامۆش نەکردنی ڕۆڵی تاک، دەتوانین بڵێین کە میکیاڤیللی پێش مێژوو نوسەکانی سەردەمی ڕێنسانس کەوتوە، ئەمەش گرنگی خۆی هەیە، ئەگەر بەوەمان زانی کە میکیاڤیللی بەر لەوەی مێژو نوسبێ وەکو سیاسەتمەدارێک مێژووی نوسیوەتەوە، واتە لە سیاسەتەوە وەکو زانستێک خزمەتی مێژووی کردوە، بۆیە بەوە نەوەستاوە ڕووداوەکان بە وشکی و میکانیکی بگێرێتەوە، بەڵکو توێژینەوەی لەسەر کردوەو پەندی لێ وەرگرتووە.

وەکو د. مەزهەر هەدیبینێ میکیاڤیللی خاوەنی ڕای سیاسی و کۆمەڵایەتیی ترە لەسەر یاساکانی دیموکراسی و سەرکەوتن وژێرکەوتنی سیاسەتمەداران و لە ڕۆڵی بەخت لە مافی چارەی خۆنووسین و ڕووداوەکان و کەسەکان وهی تریش.

Scanned with CamScanner

میکیاڤیللی لە هەموو چارەسەریەکاندا هەوڵی داوە بچێتە ناو ناخە شاراوەکان فاکتەرە نادیارەکان دەست نیشان بکا. لەم روەوە گەلێک جار بەر لەوەی بە کۆتاییەکان بگا دەست نیشانی لەم دەرگایەی دابێ و باسی لەو خەسڵەتانە کردبێ چارەسەریەکان دەکا.. ئەوسا شتێکی نوێ و باش دادەهێنێ، لە باسکردنی جەنگ و هونەری جەنگ وسەرکەوتن وژێرکەوتنەکاندا دەبێ کەسێک هەبێ لە میکیاڤیللی باشتر کە ئە وکردویەتی ؟

لەم روەوە دەڵێ :

سەرکەوتن هەموو ئاسەوارەکانی شکستەکان دەسڕنەوە، لەکاتێکا ژێرکەوتن زۆربەی نەخشە سەرکەوتوەکان دەسڕێتەوە.

وەکو د. مەزهەر دەڵێ: ئا بەم شێوەیە نیکۆلۆ لەگەڵ زۆربەیان جیایە، بەم شێوەیە داستانی ژیانی دەست پێدەکاو زۆرترین ئەزموونی لێ وەرگرتوە کە تاییدا سەرکەوتو بووە، ئەمە بۆتە کارتێکی ئاشکەرا لەم مەیدانەدا. جێی داخە بۆ هەڵسەنگاندنێک بایەخی شایەستەی پێ نەدراوە.

ئەزموون

ئەوکاتەی ئیتالیا رووبەرووی داگیرکاری بێگانە دەبێتەوە، میکیاڤیللی تەمەنی لە ٥٥ساڵیدا دەبێ ، لە بیستەکانی سەدەی

Scanned with CamScanner

شانزەهەم ئیتالیا تووشی جەنگ دەبێ (١٤٩٤-١٥٥٩) کە لە نێوان ئیسپانیا وفرەنسا لە پێناو دەستگرتن بەسەرئیتالیا بەرپا دەبێ، ئەمە دەبێتە دەستپێکی قۆناغێکی ترسناک، ئەو کاتەی پادشا چاوبرسیەکەی ئیسپانیا (شارلی یەکەم) دێتە سەر حوکم و چاوی لەوە بووە کە ئیمپراتۆریەتێکی کریستیی یەکگرتو دابمەزرێنێ، لە ترسی خۆپاراستن لەو هێرش وپەلاماریەدا پاپا و فلۆرەنسیەکان هاوپەیمانی لەگەڵ فرەنسا دەبەستن، بەڵام فەرەنسیەکان لە ١٥٢٥ لە شەرێکی یەکلاکەرەوە بەرانبەر بە سوپای ئیسپانیا تێکدەشکێن و پادشای فرەنساش (فرانسوای یەکەم) بە دیلی دەکەوێتە دەست سوپای ئیسپانی کە بەهێزیەوە زەویەکانی ئیتالیا لەبەردەم سوپای ئیسپانی کرانەوەو دەستیان بەسەردا گیرا، لەم دۆخە ناسکەدا ژمارەیەکی کەمی دڵسۆزانی نیشتمان پەروەر ڕێگەی بەرگری کردنیان هەڵبژارد وبەرەنگاری سوپای داگیرکار بوونەوە بۆ پاراستنی سەروەری وڵات و ئابرووی هاوڵاتیان، میکیاڤیللی یەکێک دەبێ لە دیارترین ئەو پاڵەوانە دڵسۆزو نیشتمانپەروەرانە.

بەگوتەی د.کەمال هەلویستەکانی ڕۆژە تەنگەکانی ئەوسای میکیاڤیللی پڕ بوون لە سەروەری و نیشتمانپەروەریی ڕاست، تەنانەت ئەوکاتەی دوودلی دەکەوێتە ناو دڵی زۆرینەی خەلکەکە، بە پاپا شەوە، ئەوکات میکیاڤیللی لەسەر هەلویستەکانی ڕشتتر دەبێ وخەلک بۆ کۆڕی خەبات جۆشدەدا، هانی پاپا دەدا بە بەردەوامبوونی لەسەر هەوڵیستە

نیکۆلۆ تەنها بەمە نەوەستا، بەرنامەو پلانی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو دۆخە دارشت و بڕیاری بوێرانەی لەم ڕووەوە دەرکردن، لەم کاتە بێترس وبێ گوێدانە هیچ بەربەستێک باس لە میری نوێدەکا، ئوەی گرنگ وپڕ بایەخ بوو، دێت ئەو ئەرکە قورسە دەخاتە سەرشانی، بۆ دۆست و دوژمنانی ئیتالیا رادەگەیەنێ کە ئامادەیە لەم ڕۆژە ناسکە ولەم سات و وەختە پڕ مەترسیەی بەسەر ئیتالیا تێدەپەڕێ بەرگری لە کەرامەت وئابڕوی ئیتالیا بە هەموو شێوەیەک بکا، خودی پاپا دانی بە ئازایەتی میکیاڤیللی نا ، بەڵام دوودڵی وهەندێک هۆکاری تری جیا، بوونە مایەی ئەوەی لە جێبەجێکردنی بڕیارەکەی دوا بکەوێ.

ئەمانە نەبوونە هۆکاری وەدەرنانی بەرنامەکانی میکیاڤیللی، وڵات لە مەترسیدابوو ئەویش دەبوایە ئەوەی لە توانایدایە پێشکەشی بکا، بەڵام گێلی دەسەڵاتدارەکان و دوودڵی و کورتبینیان بوونە ڕێگر لە جێبەجێکردنی ئەو بڕایەر، لەوکاتە هێزەکانی ئیسپانیا سوود لەو کاتە وەردەگرن و پێشڕەوی دەکەن بۆ داگیر کردنی خاکی ئیتالیاو لە فلۆرەنسا نزیک دەبنەوە، ئەمە ترس ناخاتە دلی نیکۆلۆ و پێی ناتۆقێ، بۆیە بەردەوام لە هەوڵەکانیدا بەرەو پێش دەچێ، ئەوتا نەخشەو پلانێکی نوێ دادەڕێژێ، بریتییە لە هێرشێکی کتوپڕ بۆ ناپۆلی وبەدیل گرتنی جێگری پادشای ئیسپانیا و چەککردنی لایەنگر وپاسەوانەکان تا لەوێوە فشار بخاتە سەر ئیسپانیا.

بەلام پاپا ئەم پرۆژە گرنگەش رەت دەکاتەوە کە دواتر خۆی باجەکەی دەدا،ئەوەتا (گریمو بومبیو کالونا) بەهاوکاری سەربازەکانی ئیسپانیا کە ڤاتیکانیان تالانکرد، دێتە ناو رۆما و کلیمەنت ی حەوتەمیش ناتوانێ تەنها خۆیشی دەرباز بکا کە تا سالی دواتر ئەم شکستەی دەبێتە رێخۆشکەر بۆ روخانی یەکجارەکیی.

جارێکی تر میکیاڤیللی پاشگەز نابێتەوە، لە هەولەکانی بەردەوام دەبێ، نەخۆشی پیری لە بیردەکا، ئەوکاتەی خەلکەکە رایان دەکرد خۆیان لە سۆنگەکانی خەبات دەشاردەوە، ئەو بە نەفەسی گەنجایەتی لە فلۆرەنسا لە نێوان ئەم بەرەی جەنگ وئەو بەرەی جەنگ دەخولایەوە، نامەی دەنوسی وخەلکی هاندەدا، پەیوەندیی بە دۆست ولایەنگرانەوە دەکرد، خاوەن رایەکانی کۆدەکردنەوەو لەیەکی نزیک دەکردنەوە، لەم هەموو رووداوانە ئەو گوتە بەناوبانگەکەی خۆی لە یاد نەدەکرد: وولات لە مەترسیدایە دەبێ ئەوەی هەمانە پێی ببەخشین، خەبات و سەرشۆرنەکردن تا کۆتایی.

گەردەلولەکە هەلی کردوە، بەلام کەشتیەکە دەبێ بە ئازارەوە بەرێبچێ، بەم ووتانە نیکۆلۆ هەستەکانی دەردەبرێ ئەوکاتەی هێزەکانی دوژمن نزیک دەبنەوەو هیچ چارەسەریەکیش نییە لەم تەنگەژەیە دەرچێ، جگە لە لێدەرچوونی ئاشتیانەی سەربەرز نەک بە خزوەدەست دانی شەرمەزاریانە.

نیستمانپەروەریەکانی، دەستی بە گەشت وگەڕان کرد لە شوێنیکەوە بۆ شوێنێکی تر وبە نووسین وگوتارەکانی خەلکی کۆدەکردەوە، لە پەیوەندیی بە دەسەلاتدارەکانەوە بەردەوام دەبێ، داوای دریژە پێدان وخۆوەدەست نەدانی لی دەکردن، هەروەکو خۆی دەلێ :

(هەموو شتێکی لەبیر چوبۆوەو هەوڵ وبیرکردنەوەکانی لەسەر ڕزگارکردنی ولات چرکردبوونەوە، چۆن ئەم ولاتە ڕزگارکەن وئازادیەکان بەرقەرار وەدەست بێنن و بەرجەستەیان کەن).

ئەوکات دوو پرۆژە پێشکەش بە پاپا دەکا :

یەکەمیان / توند کردنی شورەکانی فلۆرەنسا دەبێ.

دوەمیشیان/ بە ئامانجی دامەزراندنی سوپایەکی گەلەری لە توسکانیاو شوێنەکانی ژێر دەسەلاتی پاپا دەبێ.

هەرچەند مەترسیەکان زیادیان دەکرد میکیاڤیللی ڕشتتر و چالاکتر دەبوو، دەستی بە پەیوەندی کردن کرد بە دۆستەکانی و وەرگرتنی رای هزرمەندەکان، زۆر بەگەرمی بەشداریی لە توند کردنی سنورەکانی فلۆرەنسادا کرد، بێ گوێدانە هەلوێستە ناجوامێرانییەکەی هەندێک کەس ولایەن، ئەوکات کە زۆرینە بە پاساوی جیا جیا، لە ترسی فرەنسا خۆیان لەم ئەرکە نیشتمانییە دەشاردەوە، بەلام میکیاڤیللی بەراشکاوی رایدەگەیەنێ کە بێ دواکەوتن ئەرکی سەرشانمانە چەک هەلگرین و لە چاوەروانی ئەوەدا نەبین ئاخۆ فرەنسا چی دەکا.

Scanned with CamScanner

لێرەشدا دەبێ بزانین چۆن لەم بارو دۆخە بۆ شەر و ئاشتی میری نوێ هەڵدەبژێرین. وەکو د. مەزهەر جەختی لەسەر دەکاتەوە، دەڵێ:

(ئەمە روونە میکیاڤیللی وەکو هەر مێژوو نوسێکی رەسەن، پرسەکانی لە نێوان پراکتیک وبیردۆزدا یەکخستن. کۆکراوەی کارەکانی سەردەمی ئەزموونە تاڵەکانی، بە دروستی لەگەڵ بەشی دوایی کتێبەکەیدا دێتەوە، ئەوەتا بە گەرمی هانی خەڵک دەدا بۆ رزگار کردنی ئیتالیا و ئومێد بەخشین بەوەی خوا کەسێکیان بۆ بنێرێ کە رزگاریان بکا، ئەمیش دەبێتە میری نوێ.

میکیاڤیللی ئاوەها بوو، هەر ئاوەهاش مایەوە، ئەو کاتەی هاوشێوەکانی میکیاڤیللی لە سەرمێزی خواردنەوە و شەوەتاریکەکانیان بە رابواردن و کەیف وسەفا دەبردەسەرو تەخشان و پەخشانی سامانی وڵاتیان دەکرد، بەدوای ئارەزووەکانی خۆیاندا وێڵ بوون و خانویان ئاوادەکرد، بەهەوەستی خۆیان گوندو ئاواییان کاول دەکردن و لە هەلوێستە نیشتمانپەروەریەکان و دڵسۆزانی نیشتمان بەگومان بوون، میکیاڤیللی ئەوکات رووبەرووی مردن دەبووەو هزرەکانی دەسوتاندن وخەڵکی بە پرسە نیشتمانییەکانی ئیتالیا سەرقاڵ دەکردن، چونکە بەراستگۆیانە نیشتمانەکەی خۆی خۆشدەویست، ئەوکات وتە بەناوبانگەکەی خۆی سەلماند، کاتێک دەیگوت :

خۆشەویستیم بۆ ئەوەی بۆ نیشتمانم بێ، بۆ روحمە.

هەوڵەکانی میکیاڤیللی بە فیڕۆچوون، ڕۆما خۆی دایەدەست پاش ئەوەی نیکۆلۆ ئەوەی توانیی بەخشیی هیچی تری لەبەردەم نەمایەوە جگە لە گەڕانەوەی بۆ گوندەکەی بۆئەوەی ئەوەی ماوە لە دوا تەمەنی لەوێ بیباتە سەر، بەڵام بۆئەوەی بوو کە بە هەلویستە نەگۆرەکانی دور لە بەرژەوەندیە تەسکەکانی خۆی ومزایەدەکردن بە دروشمی بریقەدار لە تەنگترین بارو دۆخ، جاریکیتر بسەلمێنێ کێیە نیکۆلۆ دی برناردو میکیاڤیللی (وەکو د. مەزهەر دەیلێ).

ئەی هەلویستی چاوچنۆکەکانی میکیاڤیللی چی بوو ئەوانەی لە دورەوەو لە بەرزاییەوە سیەری هەلویست و دۆخەکەیان دەکردو لە دواجار دەچوونە پال سەرکەوتو ؟ ئەوان لەمە زیاتر لە توانایاندا نەبوو هیچ بکەن، گومانی دەستکردیان لەسەر ئەو شۆرشگیرە دڵسۆزە دروست کرد، بە گیانێکی هەلپەرستانە هەولی زۆریاندا تا ئەو شۆرشگیرە لەو پۆستە دورخەنەوە کە پێش ڕووداوەکان بۆی کاندید کرابوو.

لە کۆتاییدا د. مەزهەر بە پرسیارێک دەوروژێنێ، ئەگەر ئەمە سەرزەنشتی میکیاڤیللی وبەهرەداریی بکا، چۆن دەبێ بڕوا بەوە بکەین کە ئەو دوو بابەتە لە دەستکردی خواوەندە ونە لێی تێدەگەن ونە وەکو پێویست مامەلەی لەگەڵدا دەکەن؟ ئایا پرسەکە بەم شێوەیە بوو؟

Scanned with CamScanner

بەرزترین هەڵسەنگاندن

د. مەزهەر وەڵام دەداتەوە و دەڵێ:

لە جوانترین یاساکانی ژیان، ئەوەیە کە ڕاستیەکان نابێ تا دوایی بشاردرێنەوە، کارەکەش لەگەڵ میکیاڤیللی بەم شێوەیە بووە، هەموو هەوڵەکان بۆ چەواشە کردنی ڕاستیەکان وشێواندنیان بوون، لەسەرەتاوە نەتوانرا ڕاستیەکان لەبەر چاوی زانا وفەیلەسوفەکان ون بکرێن وبابەتەکە لەبەرچاوی خوێنەران ناشیرن بکرێ، بە دەگمەنیش هەر کاتەی هزروانێک ناوی ئەو کەلە پیاوە بێنێ لە ستایش و ڕیز بەولاوە هیچی تری بۆی نییە، زانا و فەیلەسوف و پیاوی دەوڵەتی ئینگلیزیی مەزن (فرەنسیس بیکون ١٥٦١-١٦٢٦) نووسین و کتێبەکانی میکیاڤیللی بە وردی وبە هۆشەوە خوێندۆتەوە و کاری تێکردوە و لەو ڕاو بۆچوونە نوێیانە سەرسام بووە، بیکون یەکەم کەس بووە کە درکی بەوە کردوە کە میکیاڤیللی بەشێوەیەک باسی لە تاک کردوە وەکو ئەوەی کە هەیە نەک وەکو ئەوەی دەبێ وابێ کە بە خەیال باس لێوە بکا،لەم ڕووەوە دەنوسێ و دەڵێ:

دەبێ لە میکیاڤیللی وئەوانەی وەکو ئەون لە نوسەرەکان سوپاس گوزار بین، چونکە ئەوان بە ڕاشکاوی باسیان لە چۆنیەتی مرۆڤ کردوە نەک مرۆڤ دەبێ چۆن بێ.

Scanned with CamScanner

لەگەرمەی هێرشەکانی سەر هزرەکانی میکیاڤیللیدا هەندێک لە نوسەران ئاماژەیان بە بۆچوونەکانی داوەو لە هەڵسەنگاندنەکانیان بەرز نرخاندویانە. (لیسموس) لە کتێبەکەی خۆیدا بەناوی (کتێبەکانی سیاسی)کە لە ساڵی ۱۹۵۰ بڵاوی کردۆتەوە تیایدا هەڵویستی میکیاڤیللی نیشانداوە سەبارەت بە شوێن وپێگەی ئایین لە سیاسەت ودەوڵەت. لە ساڵی ۱٦۱۳ ک.شوبییە، لە نووسینەکانیدا راکانی مکیافیلی لەسەر زەرورەتی جیاکردنەوەی پرسە سیاسیەکان لە پرسی چاکە بلاودەکاتەوە، دوای ئەو بە دوو سەدە (جبرائیل نودیە) لەسەر شێوازو رەفتاری سیاسیی میکیاڤیللی دەنوسێ، تیایدا دیاری کردوە کە ئەو بەدوای میرێکی تیرۆریست دا ناگەرێ، بەڵکو بەدوای حاکمێکی سەرکەوتو لە شێوەیەکی نوێدا دەگەرێ کە هاوڵاتیان پێویستیان پێیەتی.

دوای ئەوان فەیلسوفی ماتماتیکی فرەنسیی ناسراو بە دیکارت (۱٥۹٦-۱٦٥۰) دێت. ناوبراو لەو هزروانە یەکەمانەیە کە لەژێر کاریگەری میکیاڤیللی دابوون. راو بۆچوونەکانی لە چوارچێوەیەکی دادپەروەر بۆ حاکمێک دارشت کە بۆ رژێمێکی رەوشەنگەر بگونجێ، ئەمیشیان بە ماوەیەکی درێژ بەرلە فەیلەسوفی ئینگلیزیی بەناوبانگ(هۆبز) (۱٥٥۸-۱٦۷۹) دەگاتە ئەو رەستیەی رۆڵی خۆپەرستی تاک وچاوبرسێتیەکانی دیاری بکاو حەزو ئارەزوەکانیشی بۆ پاراستنی خود دەست نیشان بکا.، ئەمەش رەنگدانەوەی لەسەر باخی فەیلەسوفی ئینگلیزی هێشتەوە

Scanned with CamScanner

هەروەها جۆن لۆکی فەیلەسوفی ئینگلیزی(١٦٣٢-١٧٠٤) دوایین کەس دەبێ کە دەکەویتە ژێر کاریگەری فکرەکانی میکیاڤیللی، ئەگەر بێینە سەر ڕۆڵی ئەدەبی ئینگلیزی لە شیواندنی ناوی میکیاڤیللی بە شێوەیەکی بەربلاو لە ئینگلتەرا، ئەوکاتە لە ئەهمیەتی هەلسەنگاندنی ئەو فەیلەسوفانە دەگەین کە بە زیرەکی و ووردبینی دەستیان خستۆتە سەر نووسین وکتێبەکانی میکیاڤیللی و لە مەبەستی نووسین وئامانجەکانی گەیشتون.

هەندێک لە فەیلەسوف و زاناکان ستایشیان لە ڕۆڵی میکیاڤیللی کرد وەکو مەزنترین ودیارترین فەیلەسوفی سەردەمی رۆشنگەری و جولانەوەی نەتەوایەتی لە ئەوروپا. لەوانە نوسەر و مێژوو نوسی فرەنسی ڤولتێر(١٦٩٤-١٧٧٨) و فەرهەنگ نوسی بەناوبانگ دیدور (١٧١٣-١٧٨٤) و فەیلەسوف ونوسەر و مۆزیکژەنی فرەنسی جان جاک روسو (١٧١٢-١٧٧٨) و شاعیرو هزروان وپێشەنگی نەتەوایەتیی ئەلمانی گوتە (١٧٤٩-١٨٢٠)، هەروەها هیگلیش ڕۆڵی ئەم کەلە پیاوەی بەرز نرخاندوە، ئەمەو یەکەمین کەس بووە کە توانای رازی کردنی پادشاکانی هەبووە .

هانی فردریکی مەزنیدا کە کتێبێک لەسەر میکیاڤیللی بنوسێ پاش ئەوەی لە نامەیەکیدا بۆی سازشی میکیاڤیللی کردبوو ڕۆڵی بەرز نرخاندبوو، چونکە ئەم دەیزانی ئەم جۆرە کتێبە لەسەر ئەم کەسایەتیە چەندە ناوبانگ بۆ پادشا ئەلمانییە وەدەست دێنێ، رۆسۆش کاتێک لە بەناوبانگترین نووسینەکانی

Scanned with CamScanner

لە کتێبی (گرێبەستی کۆمەڵایەتی) لە بەشی سێیەم وشەشەم باس لە میکیاڤیللی دەکاو هەڵسەنگاندنێکی باشی کارەکانی دەکا ئەمەش دەقەکەیەتی:

میکیاڤیللی وا خۆی نیشان دەدا کە وانە بە پادشاکان دەڵێتەوە، بەڵام لە ڕاستیدا وانەی بە گەلان وتۆتەوە، کتێبی (میر) هی کۆماریەکانە کاتێک پاڵەوانە ڕەزا گرانەکەی کتێبەکە بەم شێوەیە دیاری دەکا، ئەمە نیشانەی نیازەکانی نوسەرە کە بە شاراوەیی دەری دەبڕێ، دواتر کاتێک کۆشکی پادشایەتی ڕۆما ڕێگە نادەن ئەم کتێبە بڵاو بکرێتەوە ئەو ڕاستیەمان بۆ دەسەلمێنێ کە لە بەرژەوەندی پادشاکان نەنوسراوەتەوە، ئەوە دیاربوو کە نوسەر چۆن بنیاکانە ئەو کۆشکە پێناسە دەکا.

هەروەها دەزگا سۆشیالیستە زانستیەکان، وەکو کارل مارکس وفریدریک ئینجلس چەندین جار هەڵسەنگاندنی باشیان بۆ فکرەکانی کردوە، مارکس بە ووردی کتێبەکانی خوێندۆتەوە بەتایبەت کتێبی (گوتارەکان) دیارە سوودیشی لێوەرگرتوەو هەندێکیشی لێوەرگرتوە بەتایبەتی لەو بابەتانەی تایبەتە بە دۆخی جوامێرەکانی فلۆرەنسا و بووندقیە.

لە نامەیەکدا کە مارکس بۆ ئینجلس دەنێرێ بە (نوسەری پایەبەرز) ناوی دانەری کاتبی (میر) دەبا، ئەمەش چونکە دانەرەکەی یەکێکە لەوانەی بە چاوی مرۆڤ سەیری دەوڵەتیان کردوە، سەرچاوەی یاساکانیان ئەقل وئەزموونەکانیان بووە نەک خەیاڵ.

ئینجلس ناوی لە چوار لە مەزنترین راگەیانکارەکانی سەردەمی ڕینسانس ناوە، زەبەلاحەکانی ڕینسانس چونکە ئەو سەردەم پێویستیی بەو زەبەلاحانە بوو بۆیە سەردەمێکی زەبەلاحیان خولقاند، ئەو راگەیانکارانەش بریتی بوون لە هەریەک لە : لیوناردو دافنشیی وێنەکێشی ئیتالی، چاکسازخوازی ئایینی مارتن لۆسەر ، مەزنترین وێنەگری ئەلمانی لەو چەرخ ئەلبریخت دوریر و میکیاڤیللی بوون.

هەروەها کتێبی هونەری جەنگی زۆر بەدڵ بوو، ناوی نابوو مارسیلیزی سەدەی شازدەهەم، ئەوەی شایەنی باسە لە دیدی ئەو میکیاڤیللی یەکەم نوسەری جەنگ بوولە چەرخی نوێ.

د.مەزهەر بەم شێوە کۆتایی بە گوتەکانی دێنێ و دەڵێ:

لە سەردەمی ئێمە دەیان کەس، بەڵکوو سەدان لە هزروان و مێژوو نوسە ڕۆژئاواییەکان ستایشی ڕۆڵی میکیاڤیللی وهزرەکانیان کردوە و چەندین دیراسەو لێکۆڵینەوەیان لەسەر فکرەکەی ئەویان ئەنجام داوە ئەمەش ئاماژەیەکە بۆ پڕ بایەخی وپڕ بەهایی ڕێچکەی بیرکردنەوەو هزرەکانی.

ئایا بەڕاست میکیاڤیللی شەیتانە ؟

ئەم پرسیارە کازم الحسن کردویەتی، وەڵامەکەشی ئەو کەسانە دەیدەنەوە کە بەرگری لە میکیاڤیللی دەکەن گوایە ئەو هیچی خراپی نەگوتوەو نە کردوە، ئەوەی کردویەتی، خوێندنەوەی واقیع بووە زیاتر نا.

Scanned with CamScanner

شێوازی میکیاڤیللیش شێوازێکی براگماتیی سوود بەخشە. خاوەنی ئەو شێوازە ناویان ناوە مەدرەسەی ڕواڵەتی (واقعی).

بەیرەوی واقعی لای میکیاڤیللی بەمانای (دەوڵەتێک نوێنەرایەتی ڕێکخستن بکا بەتەواوەتی، بەڵام خۆپەرستیی مرۆڤ وادەکا کە ئەو بەرگە داکەنن و ڕووەو تەمبەلی کۆمەڵایەتی هەنگاو بنێ، تاکی مرۆڤ هەردەم ڕوو لە ڕاکردنە، حەزی لە یاخی بوونە لە یاسا و خۆی لە باجەکان بشاریتەوەو نەیدا و ڕووبەڕووی شەڕیش نەبێتەوە ، واتە بە ئارامی دور لە ئەنجام گەیاندنی ئەرکەکانی سەرشان و بە سوود وەرگرتن لە مافەکانی خۆی بە زیادەوە، کەم لەو مرۆڤانە پاڵەوان دەردەچن یا خۆبەخش دەبن، لە پێناو بەرژەوەندی کۆمەڵ بەرژەوەندیەکانی خۆیان ناکەنە قوربانی، هەمووشیان لە شۆڕشێکی بێدەنگ دان دژی دەوڵەت.

ئەوەی پێشتر باس کرا بەمانای ئەوە دێ کە میکیاڤیللی کەسێکی ناپاکە، کاتێک ئەرستۆ بانگەشەی جێبەجێ کردنی پەیرەوی ڕەوشت دەکا، مانای ئەوە نییە کە ئەرستۆ کەسێکی پاک وبێگەردە، ئەوەی ئێمە مەبەستمانە بێتەدەستمان، بەکارهێنانی پەیرەوی شێکاریە کە چۆنایەتی کوالێت بەسەر خەڵکدا دەسەپێنێ.

دواتر کاتێک بەدوای نامەکانی میکیاڤیللی دادەچینەوە دەبینین چەند ڕێنماو پێشنیارێک دەخاتە ڕوو بۆ ئەو کەسانەی نیازیانە حوکمرانی بکەن :

Scanned with CamScanner

دیمەنی یەکەم/ خەڵک ئەو کەسەیان خۆش دەوێ کە بەرژەوەندیەکانیان دەپارێزێ.

کاتێک خەڵکی میلان داوایان لە لویسی دوانزەهەم کرد، بێت و شارەکەیان داگیربکا، دەرگای شارەکەیان بۆ واڵا کرد تا داگیری بکا، بەڵام کاتێک بێ ئومێد بوون لەوەی مەرامەکانیان بۆ جێبەجێ بکاو ئەوەی ئەوان بیریان لێی دەکردەوە ئەوە نەبوو، ئومێدەکانیان بە خێرایی بروسک دەرمێن و لە ناودەچن، چونکە ئەو ئومێدانەیان نەهاتنەدی میرە نوێکەی بەم شێوەیە داوای بوردنی لێکردن لە جێبەجێ کردنی داخوازی وئومێدەکانیان، ئەمە ئەو وێنەیە بو کە میکیاڤێللی کێشابوی، ئەو دروستی نەکردوە بەڵکو گواستۆتیەوە و بەس. ئەمە حالی گەلی میلان بووە.

دیمەنی دووەم/ کەلێن تێخستنی پێکهاتەی شارستانێتی گەل و دواتر حوکمڕانی کردنیان.

تورکەکان ئەمەیان بە وڵاتی گریک کرد، وێڕای ئەوەی تورکەکان هەموو ڕێگەکانیان بەکار هێنان بۆئەوەی گریکستان لەدەست نەدەن، بەڵام ئەم لەدەست نەدانە نەدەکرا ئەگەر

تورکەکان نەیان گواستبایەتەوە گریکستان و بارگەیان لە وێ نەخستبایە و لەوێ نەژیابانا.

دیمەنی سێیەم/ کاتێک دەست دەگری بەسەر گەلێکدا، خۆشەویستترین کەسیان بکە بە ناشیرنترین کەس، ناشیرنەکەشیان بکە بە خۆشەویستترین.

حاکمی هەرێم دەبێ بەهێزەکان لاواز بکەن، ڕۆمانەکان لە کۆلۆنییەکانیان(وڵاتە داگیرکراوەکان) ی خۆیان کەسایەتیە بچوکەکانیان هەلخەلەتاندن ودەستەرۆیان کردن، بۆ ئەوەی لاوازیان بکەن، دەسەڵاتی بەهێزەکانیشیان دامرکاندو سەرکوت کردن .

دیمەنی چوارەم/ هاوپەیمانەکەت لەناو بەرە.

ئەگەر لە کاتی قەیرانەکاندا داوای هاوکاری وخزمەتگوزاریەکت لە توێژ یا پێکهاتەیەک کرد، دوای ئەوەی سەرکەوتن بەدەست دینی ودەگەیتە ئامانج، ئەوکات کێشەیەکی نوێت دێتە پێش، ئەویش ئەوەیە کە هاوپەیمانەکانت دەبنە هاوبەش لەگەڵتدا، دەبێ دەستکەوتەکانیان لەگەڵدا بەش کەیت. بۆیە باشترین ڕێگە چارە ئەوەیە لەناویان بەری، چونکە

Scanned with CamScanner

دیمەنی حەوتەم/ هێزی چەکدار

دەکرێ بەسەر چوار بەشدا دابەشی کەین:

هاوڵاتی، بەکرێگیراوەکان، تێکەڵاوەکان، یەدەک(مەبست لە هێزی بێگاەن لە کاتی پێویست بۆ هاوکاری دێت).

ئەلبەت زۆربەی مەدرەسەکان لەگەڵ بۆچوونەکانی میکیاڤیللی یەکن کە هەمویان مەترسیدار وخەتەرناکن زیانیان لە سوودیان زیاترە، جگە لە هاوڵاتی نەبێ ئەویش هەندێک جار، چونکە شەر مانای ئەوەیە گیان بە مردن ببەخشی، بەرنامە وپەیرەوی براگماتیش لەسەر بنەمای بەرژەوەندی بنیات نراوە، ئەوەی بەرژەوەندیشی دەوێ نایەوێ بمرێ چونکە دەیەوێ رابوێرێ و لە ژیاندا بمێنێ، بەلام لەوانەیە ئەو کەسانەی نیشتمانپەروەر ودڵسۆزی گەل و نیشتمانن ئامادەبن گیانیان ببەخشن و لەو پێناوەدا بمرن، هەرچەندە هەمویان لە ئەرک و مافدا یەکسانن، یا خۆبەخشیەکە لە پێناو سومبولێکی تردا دەبێ جیا لە نیشتمان ئەویش ئایین یا ئایدیۆلۆژیایەکی سیاسی دەبێ کە هەمویان کۆکاتەوە، لێرە بڕوا بەو گوتە بەناوبانگە بێنە کە دەڵێ (لە گەلەکەت وشیار بە و لە سوپاکەشت هەزارجار).

هەنگاوی داهاتوو لەگەڵیاندا یا دابەشکردنی دەسەڵات یا لێسەندنی دەسەڵاتە.

دیمەنی پێنجەم/ لەحاڵەتی ئەوەی کۆلۆنیالەکەی ناخاتەوە سەر خاکی خۆی

دەکرێ هەندێکجار ڕێگە بەو خەڵکە بدەیت لەژێر یاساکنیاندا بژین و بمێننەوە لەو وڵاتەی داگیرکراوە، بەڵام دەبێ باج یان سەرانەیان لێ وەربگیرێ، حکومەتێکی کەمینەشیان بۆ پێکبهێندرێ.

دیمەنی شەشەم/ ئەو فەرمانبەرەی تا ئاستی تۆ کاردەکات دەبێ لەناوی بەری.

فەرماندە دەبێ زیاد لە پێویست لەگەڵ ئەو وەزیرە نیان وبە حورمەت بێت کە چاوی لە زیاترە، تا ئەو کاتەی وەزیر هەست بەوە دەکا کە دەسەڵات و تواناکانی لە فەرماندەکەی کەمتر نییە، بەڵام میکیاڤیللی لە ئەزموونی خەڵکانی تر بۆی دەرکەوت، ئەگەر فەرماندە ویستی دەستبەرداری وەزیرە چاو برسیە کەبێت (طماع) دەبێ پێشتر لەناوی ببا و شوێنەواری نەهێڵێ چونکە تەنها بە دڕەوشانەوەی وەزیر، دوا بزمار لە تابوتی دەدرێ.

حوکمرانی گەل بەکیت و ئەوانیش گوێرایەڵت بن، دەبێ یاسا پیادە بکەیت، چ یاسایەک؟ ئەلبەت دەبێ سولتان یاسایەک داڕێژێ کە لە بەرژەوەندیەکانی خۆیدا بن و وابکا بەم یاسایە گەل لەژێر فەرمانی ئەودا بن.

دیمەنی پانزەهەم/ ڕێگەی گەیاندنی فەرمانەکان بە گەل

گەل لە نێوان زۆرینە وکەمینە دابەش بووە، ئەگەر بتەوێ پرۆژەیەکی نوێ جێبەجێ بکەیت، دەبێ بەخێرایی بخەیتە بەر چاوی زۆرینە وبڕیارێکی خێرای لەسەر وەرگری بەر لەوەی کەمینە دەست بخاتە ناوی و کارەکە بشێوێنێ و ئاژاوە بخولقێنێ. لای میکیافیللی لەڕوی پراگماتیزمیەوە گرنگ ئەوەیە بتوانێ کۆنترۆڵی بنکە جەماوەریە زۆرینەکە بکرێ، نەک نوخبە کەمینەکە.

دیمەنی دوانزەهەم/ پیلانگێڕەکان

لێرە میکیافیللی ناکۆکیەکانی نێوان هەردوو مەدرەسەی ڕەوشتگەر واقعبین و ئاشکەرا کرد، لەم میانەشدا لە لایەنگری کردنی لایەنێکدا ڕارا بوو، بەڵام دوا جار لایەنگری مەدرەسەی ڕەوشتگەریەکانی کرد، ئەمەش دژی زۆربەی نامە ونووسینەکانی دێتەوە کە دەیوت :

مسۆگەری بکەیەنێتە سەرکەوتن، ئەو ئالیەت و ئامرازانەش دەستەبەر بکەیت بۆئەوەی سەرجەم گەل ئاهەنگی سەرکەوتنت لەگەڵدا بگێڕێ.

دیمەنی پانزەهەم/ قەڵات لە ناو دڵی دوژمن دروستکە

لێرە سەیری ئەو ناکۆکیەی میکیاڤیللی کە لە نێوان مەدرەسەی واقعبینەکان ورەوشتگەرەکان، میکیاڤیللی دژی قەلاو زیدە پێهەلگوتنی پادشاکان بووە، لەم روانگەیەوە دەڵێ:

(باشترین قەلاّت کە دروستی کەیت، ئەو قەلاتەیە کە لەدڵی گەڵدا دروستی دەکەیت). ئەمەش لوتکەی پەیرەوی رەوشتە، مەبەستمان ئەوەیە، ئەگەر کەسێک پەیرەوی بەرنامەی پراگماتی بکا گەل بڕوای پێناکا و خۆی بە لایەنگری نازانێ تا ئەو کاتەی ناچار دەبێ پەیرەوی بەرنامەی ڕەوشتگەراییەکان دەکا.

دیمەنی شانزەهەم/ چۆن سەرکردە ناوبانگ پەیدادەکاو تواناکانی گەل بەخێرۆدەدا؟

ئەلبەت لەسەر فەرماندەیە، پرۆژەی مەزن ئەنجام بدا، ئەمەش گرنگ نییە ئەم پرۆژە چیە ئەگەر ڤیللا بێ یا کۆشک،

دیمەنی هەشتەم/ پیاوێکی نیان وباش بە تا دەگەیتە دەسەڵات

لێرە واقعبینی مەدرەسەکەی میکیاڤیللی وەدەر دەکەوێ، دەڵێ لاری نییە پیاوێکی نیان وباش بیت لە کاتی هەوڵدانت بۆ گەیشتن بە دەسەلات ، بەڵام کاتێک گەیشتیتە ویستگەی مەبەست و بەدەسەڵات گەیشتیت، هیچ لاریەک نییە بۆ ئەوەی بگەڕێیتەوە سەر نەریتە قەرس و چاو چنۆکیەکەی جارانت، ئەمە تەنها ئەو کاتە ناگریتەوە کە ئەگەر هەستت کرد دەسەلاتەکەت دەلەرزێ.

دیمەنی نۆیەم/ توند وتووش وستەمکار بە

پەندی میکیاڤیللی لێرە ئەوەیە کە لە میانەی ئەزموونەکانی بۆی دەرکەوتوە کە خۆشەویستی بەهەوەستی مرۆڤ دەبێ، بەڵام ترس بە هەوەستی میرە.

دیمەنی دەیەم/ یاری کردن بە یاسا

ئەگەر بتەوێ دەسەلات لەدەست یەکێکی تر دەربێنی وبگریتەدەست خۆت، دەبێ هێز بەکار بێنی، بەڵام بۆ ئەوەی

Scanned with CamScanner

چونکە لە میانی دروست کردنی ئەم پرۆژانە گەل تووشی شۆک و سەرسوورمان دەبێ و بەم پرۆژانە سەرسامی دەبێگرێ، بەمەش بەسەر ئەقلیاندا زاڵ دەبێ، ئەوکات ئەوانیش هەر بە ئەنجامەکەیەوە خەریک دەبن، هەر کە لەو پرۆژە تەواو بویت دەبێ خێراو بێ پسانەوە دەست بکەیت بە پرۆژێکی تر ئەگەر بێ سوودیش بێ، بەم شێوەیە خەریکیان کە تا ئەو کاتەیان نەبێ بیر لە دەسەڵاتی تۆ بکەنەوە.

دیمەنی حەقدەهەم/ پەندی ڕۆژگار

لێرە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە میکیاڤیللی ئەمەی لە کەسێکی ئاسایی زۆرینەی گەلی عەرەب وەرگرتوە، کاتێک دەڵێ :

(هەڵەی کوشندەی مرۆڤ ئەوەیە، لەوکاتانەی با هێمن ولەسەرەخۆیە، حساب بۆ گەردەلول ناکەن)

کازم الحسن وای دەبینێ کە ئەوەی میکیاڤیللی وتویەتی ئەمە جەوهەری ڕوالەتی سیاسیی زۆربەی سەردەمەکانە، کابراش بۆ میرەکەی بێگەرد و دڵسۆز بووە، بۆیە جەخت دەکاتەوەو دەڵێ :

لە کۆتایی پێداچوونەوەی نامەکانی میکیاڤیللی دا، دەبێ لەگەڵتان ڕاست گۆ بم و بڵێم ئەم نامانە، زۆر ئاستەمە ئەمڕۆ جێبەجێ بکرێن، جگە لە هەندێکی کەمیان نەبێ، ئەوانیش کۆمەڵە کەسێکی گێل پێشڕەوایەتیان دەکا، چونکە حیکمەتی

سەرچاوەکان

١- نیکۆلـۆ میکیـاڤیللی، میر، وەرگێڕان و پێشـەکیی، خلیل حنا تادرس، کتێبخانەی (النافذ، قاهرە)

٢- نیکۆلـــــــۆ میکیاڤیللی،(گوتارەکـــــــانی میکیـــاڤیللی)وەرگێڕانی بـــۆ عـــەرەبی خیـــری حمادە،بڵاوکراوەکانی ئاسۆی نوێ، بیروت،١٩٨٢

٣- نیکۆلـۆ میکیـاڤیللی، مێـژوی فلۆرەنسـا، دەقـە ئەلکترۆنییەکە.

٤- جەنـەراڵ، فـون کـالوزفیتر، وەرگێڕانـی لـە عەرەبیەوە، سلیم شاکر ئیمامی، دەزگای عەرەبی بۆ دیراسات وبڵاوکردنەوە، بیروت١٩٧٧.

Scanned with CamScanner

٥- د.احمد ادریس الطعمان، شۆڕشی ئەقڵی ئەوروپی، دیراسەیەکی بڵاوکراوە لەسەر تۆڕی زانیاریی نێودەوڵەتی.

٦- عبدالجبار خضیر عباس، کۆمەڵگای مەدەنی دەستەواژە و دەرکەوتنی جیهانیی، وتاریکە لەسەر تۆڕەکانی زانیاریی نێودەوڵەتی.

٧- د.سمیح شبیب، ئازادی ئایین و بڕوابوون و ئازادی فکر، وتار لەسەر تۆڕەکان.

٨- کازم الحسن، ئایا میکیاڤیللی ڕاستە شەیتانە؟ وتار لەسەر تۆڕەکان.

٩- دلال بسما، میکیاڤیللی ڕوخساری ڕێنسانسی هونەری شەڕ، گۆڤاری بەرگری نیشتمانیی ئەلەکترۆنی.

١٠- د.فهد عبدالتحمان ال الثانی، دۆسیەی ڕەش لە سیاسەت، کتێبی ئەلەکترۆنی.

١١- عصام عبدالله، ئایینی فەیلەسوفەکان، وتار لەسەر تۆڕەکانی ئەنتەرنێت.

Scanned with CamScanner

حوکمی ئەم بنەماڵە رابێن، چونکە وەرگرتنی دەسەڵات لە باوکەوە بۆ کور یا لە براوە بۆ برا هیچ ئازایەتییەکی ناوێ تەنها ئەوەی پێویستە لاسایی کردنەوەی رابردوو لانەدان لەسەر رێچکەی پێشوو داب ونەریتەکانی گەرەکە، دواتر دەبێ لەوپەری ئامادە باشیدا بیت بۆ هەر ئەگەرێکی کت و پڕ، بەم دوو رێگایە، میرئەگەر هەرچەندی لاوازیش بێ دەتوانێ حوکمرانی بکا و شانشینەکەشی بپارێزێ و بیبا بەرێوە، ئەمە ئەگەر رووداوێکی مەزندە نەکراو روونەدا ببێتە مایەی لەدەستدانی حوکمرانی، ئەمە هەموو کارەکەیە، ئەگەر میر بەم شێوەیە ی کە باسمان کرد ئامادە باشیی هەبوو بە دڵنیایەوە ئەگەر دەسەڵاتیشی لەدەست بچێ دەتوانێ بیگێرێتەوە لەوکاتانەی دوژمنەکانی لە سربوون یا تەمبەڵی دابوون، ئەم دەرفەتانەش ئەوەی بیەوێ و لە چاوەروانییدابێ زۆرن دەتوانێ بیان قۆزێتەوە.

بۆ سەلماندنی ئەم راستیەمان میرنشینی (فرارە) بە شایەدێکی مێژوویی دەهێنینەوە، لە ساڵی ١٤٨٤ خەڵکی بووندقیە بەرگریان لە شارەکەی خۆیان کرد، دواتر پاپا یولیوسی دووەمیش لە ١٥١٠ بەرگریی کرد، لەم تەنگەشەیەدا تەنها خانەوادەکەی قزلیان لێ هەلمالی بوو وەکو باپیرە دێرینەکانی، ئازار پێتەگەیشتنیان نیشانەی خۆشەویستی گەلەکەیان بوو بۆیان، ئەمە پەیوەندیی بە ئامانجەکانی کۆشکی پادشاوە هەبوو، ئەم بەرگریە بۆ کەسانێک دەکرێ کە دور بن لە خەسڵەتەکانی گەندەڵی و خراپی واتە پاک وبێگەرد بن، بە

بەشی دووەم

دەقی کتێبی میر بەتەواوەتی

یەکەی یەکەم

لەسەر میرنشینە جێماوەکان

لەم بەشەدا قسەکانم لەسەر حکومەتە پادشاییەکان کورت دەکەمەوە، باس لەو ڕێگایانە دەکەم کە میر و پادشاکان بەهێزیەوە دەتوانن میلەتان بخەنە ژێر دەستی خۆیان و حوکمڕانیان بکەن، بۆ ئەم پرسە دەڵێم:

بۆ وەرگرتنی دەسەڵاتی جێماو بۆ پادشاکان هیچ فرت وفێڵێکی سیاسیی پێویست بە ڕاهێنانی میللەت ناکا تا لەسەر

Scanned with CamScanner

نامـەکانی میکیـاڤیللی ئەوەیـە کـە لـەکاتی جێبـەجێکردنی ئـەو نامانەدا نابێ گەل پێی بزانێ کە ئەمانـە دژی بەرژەوەندیـەکانی ئەوانن، واتە نـەک وەکو هەندێکیان لـەم سـەردەمە لە هەندێک شوێن جێبەجێ دەکرێن ، وەکو گوتەیەکی قەتـەری هەیە دەڵێ :

(ئەگەر گێلـەکان خورمایـان خـوارد، واتـە گەلـەکان خـواردن ئامادە دەکەن).

سـەبارەت بـە دونیـای هاوچـەرخمان کـە گەیشـتۆتە ئاسـتی دوای دەوڵـەتی نەتەوایـەتی، ئـەم بەرنامەیـە هـەرگیز جێبـەجێ ناکرێ تەنها بە پارچە کردنی نەبێ.

Scanned with CamScanner

(ئـەو میـرەی خۆشەویسـتی گـەل وەدەسـت دێنـێ، لـە پیلانەکانیان دور دەبێ و مەترسیی لێیان نامێنێ)

دیمەنی سیانزەهەم/ ناحەزەکان

سەیرکە لێرە میکیاڤیللی بەتوندی دەگەڕێتەوە بۆ مەدرەسـەی واقعبینـەکان (ناحـەزەکانت بەیـەکجارەکی لـەناو مەبـە، لەگـەڵ هەندێکیان هاوپەیمانێتی ببەستەو، هەندێکیشیان لەناو بـەرە، تا ئەوکاتەی وردە وردە هەمویان لەنا دەبەیت).

لێرە ئەمـەی لـە مەدرەسـەی ڕۆمانی وەرگرتوە (ئەگـەر بە یەکجار لەگەڵ هەموو دوژمنەکانت بجەنگیت، ئەوکات هـەمویان دژت یەکدەگرن و، تەنگەتاوت دەکەن بۆیە دەبێ لەبـەر یەکیان بـەری و پارچـە پارچـەیان کـەیت، ئینجـا وردە وردە لـەناویان بەرە) ..

دیمەنی چواردەهەم / دروست کردنی سەرکەوتن

هەندێک جار پێویستیت بە دەستکەوت هەیە، ئەوکات دەبێ پرسێک بتەقێنیتـەوە، بەمـەرجێک لـەوە دڵنیا بیت کە دەتـوانی بەسـەریدا زاڵ بیـت، ئەنجامەکەشـی سـەرکەوتن بێ، بـەر لـە سـەرکەوتن دەبـێ نەخشـەو پلانێکـی توکمـەت هـەبێ کـە بـە

Scanned with CamScanner

دڵسۆزی ئەوان و هاوبەستەگیان بەدەست بێنن. ئەمە وەکو ئەزموون سەلمێندراوە بە پێدانی ئازادی بە خەڵکی ئەو وڵاتە هاوتا بێ لەگەڵ ئەو ئازادیەی کە بەر لە داگیرکردنیان هەیانبوو، ئەمە باشترین شێوە و ڕەفتارن تا بتوانرێ داگیرکاریەکە بپارێزرێ و لەدەست نەڕوا. دەبا بۆ هەریەک لەو سێ ڕێگایە نموونە بێنین :

خەڵکی ئسپارتە ئەسیناو تیبەیان داگیرکرد وبە نیانی لەگەڵیان جولانەوە و ئازادیان پێ بەخشین وخۆشەویستی لە نێوان براوە و دۆڕا و پەیدابوو. هەروەها ڕۆماش قورتاجە و کابو ونومانتیەی داگیرکرد، دوای ئەوەی زۆری ئازاردان ویستی ئەمجارەیان ڕۆمان داگیربکا کە دەکەوێتە سەر وڵاتی گریکەکان، کە پێشتر ئسپارتیەکان داگیریان کردبوو. بەو ئەگەرەی ئازادیان پێبدەن و لەگەڵیان بە خۆشی بجولێنەوە بەڵام تێیدا سەرکەوتو نەبوون و زۆر لە شارەکانی گریکیان ئازار دان، گوایە ئەوان کار بە سیاسەتی کاولکاری ناکەن، تا بۆیان ڕوون بۆوە کە ئەمە باشترین سیاسەتە لەسەری برۆیت، چونکە سەلمێندراوە باشترین ڕێگە بۆ مامەلکە کردن لەگەڵ ئەو وڵاتانەی داگیر دەکرێن کە پێشتر ئازادبوونە، کاولکردن و تێکدانە، چونکە ئەگەر ئازاری ئەو وڵاتە نەدەیت ئەوان ئازاری داگیرکەر دەدەن، چونکە ئەم جۆرە وڵاتە ئازادە ئەگەر داگیرکاریەکەیان درێژەی خایاند ئەوکات ئەوان دەکەونە بیرکردنەوە و کارکردن بۆ هەڵگیرساندن و بەرپاکردنی شۆڕش و دروست کردنی گیانی دژایەتی لە دڵی

ئـەنجام دەدرێ، خۆئەگـەر کەمینـە زەوی لـێ زەوتکراوەکـە بیتوانیایـە زۆرینەکـە هەلسێنێتە سـەرپێ و بیانخاتـە سـەرهێل ئەوسا کاری حوکمڕانییەکە ئاسان نەدەبوو.

ئەم سیاسەتە سوودێکی تریشی هەیە :

زۆرینەی خـەلکی ویلایەتـە داگیرکراوەکە لـە حالـەتی ترس دا دەمێننـەوە، هـەردەم ترسـی ئـەوەیان دەبێ کـە ئـەوەی بەسـەر هاوڵاتیانیاندا هاتوە بەسەر ئەوانیشدا بێ لە دەستگرتن بەسـەر زەوی وزولمی تریش،بۆیە بە ئارامی وبێدەنگی دەمێننـەوە وبە بەشەکەی خۆیان رازی دەبن.

سوودی ئەو ئۆردوگایانـەش جگە لـەوەی باسمانکرد، لەسـەر داگیرکار شتێکی ئاوەها ناوەستێ، خەلکەکەشـی بـۆ داگیرکار دڵسـۆزتر دەبن. دواتـر داگیرکـار لـە شـەری ئـەوان دور دەبێ چونکە پەرتەوازەو بێ سەرن.

لێـرە دەمــەوێ سـەرنجی خوێنـەر بـۆ بنەمایـەکی سیاسـی رابکێشـم، ئـەویش ئەوەیـە، ئەگـەر بتـەوێ خـۆت لـە کەسـێک ئاسوودە کەیت، یەکێک لەم دوو رێگایە بگرە بەر:

١- ماستاوی بۆ ساردکەوەو چاکەی لەگەڵدا بکە.

٢- هەناسە بری بکە، لێی بێخەم دەبی.

رەوشـتی مـرۆڤ ئاوەهـا خولقـاوە، سـەربە یـەکێک لـەم دوو جەمسەرەیە. هەردەم هەولی ئەوە دەدەن تۆلـە لـەو دوژمنـەیان بکەنـەوە کـە ئـازاری پێگەیانـدون، بـەلام کاتێـک نـاتوانن ئـازار

باش بوو ئەگەر ئەوکاتەی فەرەنسای بینی بەلاوازی و ناتوانێ پادشانشینی ناپۆلی بپارێزێ بۆ ئەو باشتر بوو دەست لەو نیازانە هەلگرێ،نەک هەندێکی تریش بەشداری پێ بکا، بەتایبەت ئەوکەسانەی نەیانتوانی بووندقیەی بۆ دەست بەسەردا بگرن، ئەمجارە بەشداریان پێ بکا لە لومبارديا، چونکە هەر ئەو کۆمارە بوو کە بانگێشتی ئیتاليای کرد، بەبێ هیچ پاساوێک بەشداری بەم کەسانە دەکا لە داگیرکردنی ویلایەتەکانی تری ئیتاليا، جگە لە لومبارديا، چونکە ئەو پەیوەندییانەی نێوان ئەو و کۆماری بووندقیە هەبوون، هاوشێوەی نەبوو.

پوختەی گوتەکان: لویس پادشا لە تێکەڵاوکردنی پێنج پرس تووشی هەڵە هات.

١. هێزی ویلایەتە بچوکەکانی لاواز کردن.

٢. فێری پادشاکانی ئیتاليای کرد، چۆن تاکڕەوانە حوکمڕانی دەکەن.

٣. بێگانەی بەهێزی بۆ وڵات هاوردە کرد.

٤. چونکە لە ئیتاليا دانەدەنیشت، نەیتوانی لە نزیکەوە خۆی لە مەترسیەکان دوورخاتەوە.

٥. هیچ کۆلۆنیالیکی فەرەنسیی لەو شوێنانە دانەمەزراندن کە داگیری کردبوون، لەکاتێکدا لە توانای لویس پادشادابوو خۆی

Scanned with CamScanner

ئـەو پادشــایە پادشــایەکی تــر بێـت، خۆشــحال دەبــوون وبـەخێرهاتنیان دەکـرد، بـەهیوای ئـەوەی لـەو باشـتر بێ و ئـەوەی ئـەو تێکی داوە ئـەمیان چـاکی کاتـەوە، لەوانـە ستەم وزۆرداری نەیەڵێ، خراپەکاریەکان ڕاست وچاککاتەوە، چونکە ئـەو ئومێدانـەن کـە وا لـەو خەڵکـە دەکـەن شمشـێر بـەروی پادشاکانیان ڕاست کەنەوە و هەوڵی لادانیان بدەن، لـە ڕێگەی هەڵگیرســاندنی شــۆڕش، بــەڵام گــەلێک جــار هەنــدێک لــە چاوچنۆکـان ئـەم خەڵکـە دەسـتە ڕۆدەکـەن ولـە ڕاسـتیەکانیان دوردەخەنەوە بە چەواشـەکردنیان، لـە ئەنجامدا لـە جیات گەل ئەوان دەست بەسەر خێر و بێری وڵاتدا دەگرن و خاکی داگیر دەکەن، ئەم ڕاستیە لە گەلێک لە ویلایەتەکان سەلمێندراوە کە لـە جیات چـاک خراپتـر کـراوەو ئـاوی زیاتریـان کردۆتەسـەر قورەکە.

دواتر ئەو دۆخـە گەندەڵیـەی سـەردەمی پادشـا خۆسـەپێنەکە ئـەنجامێکی ئاسـایی و پێشـەکیی داهـاتوێکی خراپتـرە، چونکـە ئـەوەی خـۆی دەسـەپێنێ ناتوانی پەیوەندیـەکی بـاش لـە نێوان هاوڵاتیـە مولـک لـێ زەوتکراوەکـان لەلایـەک و حکومـەت و سـوپاکەی لەلایەکـدا دروسـت بکـا. هـەروەها نـاتوانێ لـە ڕووداوو کارەسـاتەکانیان ڕزگـاری بکـا ئەوانـەی لـە ئـەنجامی پیادەکردنی ئەو دەسەڵاتەوە ڕوو دەدەن.

پێویسـت بـە ڕوونکردنـەوەو ئامـاژە ناکـات کـە هەڵوێسـتی خۆسەپێنەکە هەرچەندی دادپەروەرانـە و بـەهێزی سـوپاکەیەوە بـەهێز بێت، هـەردەم هەڵوێسـتێکی لـەرزۆک و لاوازە، چونکـە

Scanned with CamScanner

ڕەکردن و خۆیان سەرپەرشتیان دەکردن، لەگەڵیان بە چاکە هەڵس و کەوتیان دەکرد بێ ئەوەی بەهێزیان بکا، پەرو باڵی دەسەڵاتدارە بەهێزەکانیان لە پادشا ومیرەکان دەکردن، و لە ڕووی ئەوانیش بە چاکە و دڵسۆزی ڕەفتاریان دەکرد، وردەکاری ئەم سیاسەتە لە وڵاتی گریک زۆرن:

کاتێک ڕۆمەکان ئەو وڵاتانەیان ڕزگار کرد (ئاتای ونیتیلی) یان خۆش ویستن و پادشاکانی مەکەدۆنیشیان لە ناو بردن، ئەنتزکیۆسیشیان دور خستەوە، فلیبس تا لاواز نەکرا دۆستایەتیی ئەوانی وەدەست نەهێنا، هەروەها ڕێگەیان بە ئەنتیۆکس نەدا بگەڕێتەوە وڵاتی گریک، ئەوکاتەی پیادە کردنی ئەم سیاسەتە سەرکەوتن بەدەست دێنێ ئەوسا ڕۆمانەکان شانازیان بە سیاسەتەکەی خۆیانەوە کرد کە سیاسەتی دەسەڵاتدارو پادشاو میر وزاناکانیان بوو، ئەوان تەنها گرنگیان بە حالی حازر نەدەدا، بەڵکو گرنگیان بە داهاتووش دەدا، بەرنامەی مکوم یان بۆ دادەڕێشت بۆ ئەوەی لە خراپەو شکست بەدور بن، چونکە ئەگەر مرۆڤ حسابی بۆ کارەسات ونەهامەتیەکان کرد لە شکست و خراپە دوردەکەویتەوە، بەڵام ئەگەر سەبری گرت تا ئەوکاتەی دەرگای لێگیرا، بەڵکو ئەوکات هیچ ڕێگەچارەی بۆ چارەسەریەکان نەبێ، ئەمەش وەکو ئەو تایە وایە کە دکتۆرەکان ناتوانن پێشتر درکی پێبکەن و خۆپاراستنی بۆ ئەنجام بدەن تا ڕوونەدا. بەڵام ئەگەر بە ئاسانی ئاشکەرا کراو لە پێشهاتەکانی بە ئاگا بوو ئەوکات دەتوانرێ چارەسەریی بۆ بدۆزرێتەوەو خۆی لێ بپارێزێ.

Scanned with CamScanner

ڕێچکەیەکی جیای گرتبووە بەر، بەهۆیەوە تووشی هەڵەی سیاسی بوو کە لە مەزندەی کەسدا نەبوو، بۆیە تووشی هەڵەی مەزن هات، ئەمەش کارێکی سەیر نییە، چونکە هەموو شتێک لەم دونیایە یاسای تایبەتی خۆی هەیە، سزای پشتگوێخستن و کەمتەرخەمیش، شکست وبێ ئومێدیە. چونکە من ئەوکاتەی کاردینال روهانم لە نانت بینی سەبارەت بەم پرسە قسەم لەگەڵی کرد، ئەوکات کوری پاپا (ئەسکەندەر) کاری بۆ داگیرکردنی ڕومانە دەکرد)، لەم بارەیەوە کاردینال لە درێژەی قسەکانی پێی وتم :

(ئیتالیەکان لە هونەری شەر هیچ نازانن)، منیش وەڵامم دایەوە :

(فرەنسیەکانیش هیچ لە سیاسەت نازانن، چونکە ئەگەر هیچیان لە سیاسەت بزانیایە کلێسە لە سەردەمی دەسەڵاتیان نەیدەتوانی ئەو هەموو هێزو دەسەڵاتەی هەبێ لە کاتێکا پێشتر نەیبوو چونکە ڕووداوەکان سەلماندیان کە فەرەنسا خۆی ئەو هێزەی پێ بەخشی بوون، هەر ئەویش بوو ئیسپانیای بانگێشتی ئیتالیا کرد، وەکو ئەوەی بەدوای مردنی خۆیدا بگەرێ و گۆڕی خۆشی بەدەستی خۆی هەڵکەنێ)، لەم هەلویستە بیردۆزێک هەیە دەڵێ:

(ئەو بەهێزەی کار بۆ بەهێزکردنی لاواز دەکا، کار بۆ کوشتنی خۆی دەکا، چونکە هیچ هێزێکی بەدەستەوە نامێنێ بیشارێتەوە ئەوەی هەیە دەیهێنێتە بەرچاوان، ئەوکات

کە ببێتە مایەی بێزاریان، جگە لەو کێشانە نەبن کە بەهۆی جێگرتنەوە و تەماحکاری و چاوتێبڕین لە سامان و سەروەتەکانی یەکتریان ڕویاندان، نەبن.

بۆ وەڵامی ئەم پرسیارەش دەڵێم :

١. پادشایەک حوکمی میرنشینێک دەکات، لە دەوروبەریدا ئەو کەسانەبن کە فەرمانیان بەسەردا دەدا، خۆیشی لەسەر لوتکەی حوکم بێ ڕکابەر و هاوبەش، سەرپەرشتی کاروبارەکانی وڵات دەکاو لە دەسەڵات و سامان و سەروەتەکانی بە تاقی تەنیا دەستی دەڕوا و لێی دەخوا واتە کەس لەگەڵیدا برابەش نییە.

هەرچەندە پێویست بە گوتن ناکات کە ئەو میرانەی لە میرنشینەکانیاندا بێ ڕکابەر وهاوبەشن خۆیان گەورەو خاوەن سامان و دەسەڵاتن، کەس لە ململانێ و ڕکابەریدا نییە لەگەڵیاندا بۆ وەرگرتنی سامان و دەسەڵات، ئەوەی هەیە بەردەست و خزمەتکار و ڕەش و ڕووتەکەیە، ئەم جۆرە میرە لە جۆری دوەم بە دەسەڵات تر و تواناترە بۆ خەرجی و تەخشان و پەخشانکردنی سامانی وڵات، ئەمەش بەهۆی ئەوەی کەسێک نابینن تەگەرەیان بۆ دروست بکا یا داوای بەشێک لە مافەکانی بکا، ئەوەی هەیە دەستی بۆ بەرزدەکاتەوە وەکو ڕەزامەندی و جوڵەکردن لەژێر فەرمانەکانی ئەو، واتە هەموو ئەو خەڵکانە کۆیلەن. نموونەی ئەم جۆرە لەو سەردەم سوڵتانەکانی تورک بوون.

Scanned with CamScanner

کاتێک ئەو وڵاتە داگیر دەکرێ ئەگەر پادشا واتە سەری مار پانکرایەوە، ئیتر مەترسیەکان کەم دەبنەوە، کەسێک نامێنێ ببێتە مایەی هەڕەشە.

ئەمەش بە پێچەوانەی دۆخی پادشانشینی فەرەنسا وپادشایەکەی، چونکە کاتێک داگیرکەر بتوانێ سۆز ولایەنگری یەکێک لە خانەدان یا جوامێرەکان وەدەست بێنێ کاری داگیرکردن دەبێتە کارێکی ئاسان بۆیان، بەڵام مانەوەی داگیرکاری لەم جۆرە وڵاتە داگگیرکراوانە کارێکی ئاسان نییە بەهۆی ئەوەی جوامێر و خانەدانەکان هێشتا خاوەنی دەسەڵات وسامان وسەروەت ولایەنگری خۆیانن دەتوانن لە دەرفەتێکا کۆبان کەنەوە ڕژێمی داگیرکەر وەدەرنێن، ئەوکاتەی داگیرکەر بەڕێگەی چەواشەو فرت وفێل یەکێک لە خانەدانەکان ڕازی دەکا بەڵام ئەمە نابێتە مایەی ئەوە کە ژیانی داگیرکەر لە ئارامی دایە، بۆیە درێژە بە داگیرکاریەکە نادرێ ولەو ماوەیەدا وەکو شەپۆلەکانی دەریا هەردەم مەترسیەکان لێیەوە نزیکن تا ئەوکاتەی دەسەڵاتی داگیرکەر سەرنگون دەکرێ.

ئەگەر خوێنەر سەیرێکی دەوڵەتی دارا بکا بەر لە داگیرکردنی لە لایەن ئەسکەندەرەوە، وەکو دولەتێکی تورک دەبینێ، کاتێکیش ئەسکەندەر بەسەر ئەو دەوڵەتەدا زاڵ دەبی سوکایەتیی بە خانەوادەی ئەم دەوڵەتە کرد، موختارەکەی بە دیلی هێنا، ئەگەر خەلیفەکانی لەسەر هەمان ڕێچکەی پێشتر برۆیشتبانا ئەوا چارەنوسیان هەمان چارەنوسی حاکمەکانی پێشتر دەبوو، بەڵام ئەوان لە نێوان خۆیاندا تێک چوون،

Scanned with CamScanner

لـەو ڕووداوە سیاسـیە نەخوازیارانـە بپـاریزێ ئەگـەر هەڵـەی شەشەمی نەکردبایە.

٦. ئەمەیان مەزنترین هەڵەیەتی، دەسەڵاتی لە خەڵکی بووندقیە زەوت کـرد، لـە کاتێکـا پێویسـتیی پـێ نـەبوو، ئـەو خەڵکـەی سـەرگەردان و دەسـتەرۆ کـرد، سـزاکەی بـووە لەدەسـتدانی لایـەنگرانی و کـاول بـوونی سـامان و سـەروەتەکانی، ئەگـەر لویس دەسـەڵاتی لـە ڤینیسیەکان زەوت نەکردبایـە و کڵێسـەی نارەحەت نەکردبا و نـەچووبایەتـە نـاو ئیتالیا، ئـەوکات دەبـووە کـارێکی وردبینانـە وبـە حیکمـەت وشـارەزا، پێگـەی سیاسـیی بەرز دەبۆوە، چونکە ئەوکات لەتوانای دابوو تاکڕەوانە حوکم بگێڕێ و لایەنگرێکی زۆریش بۆ خۆی پەیدابکا. بەڵام لەوکاتەی ئـەم دوو کـارەی ئەنجامـدان بـۆ ئـەو باشـتر وابـوو ئەگـەر هاوکاری خەڵکی بووندقیەی بدابا تا ببێتە قەڵغان بۆ پاراستنی لومباردیـا ولـە دوژمـانی بپـارێزێ و هاوکـاری دۆسـتانی بکـا، کەچی ئـەم ئەنجامانـە بەقەدەر ڕووناکی ڕۆژ ڕوون وئاشـکەرا بوون کەچی پێی هەڵنەستا، چونکە خـەڵکی بووندقیە ڕێگەیان بە داگیرکەر نەدەدا دەستدرێژی بکاتە سەر لومبارديا، خـەڵکی بووندقیـە کـەس و کـار و بەرژەوەنـدی زۆریـان لـە ویلایەتـە هـەبوو، بۆیـە هـیچ کەسـێک ئـەم هەوڵـەی نـەدەدا کـە لومبارديا داگیـر بکـا ورادەسـتی بووندقیـەی بکـا و خۆیشـی وەکـو ئامۆژگارکار و ریش سپی لێی دەرچێ، لەو سـەردەم کەسێک نەبوو بتوانێ دوژمنداریتی فرەنسا و بووندقیـە بکا بۆئەوەی

Scanned with CamScanner

هۆیەوە ئەوان دەیان بینی کە (ناخۆشییەکان ئاوەژوو بوونەتەوە و ئەمڕۆش ڕێگە بۆ سەرکەوتنەکانی بەیانی خۆش ناکا)

دەبا بێینەوە فەرەنسا، ئاخۆ ئەوانیش هەمان پلانی ڕزمانییەکانیان پیادە کرد؟ سیاسەتمەدار و پادشاکانیان هەمان بەرنامەو سیاسەتیان هەبوو؟ دەبا نموونە لەسەر لویش بێنین، ئەو هۆکاری ئەوە بوو تەمەنی بەریتانییەکانی ئەوەندە درێژ کرد. ئەومان بۆیە هەڵبژارد. چونکە بە پێچەوانەی ئەو سیاسەتە بوو. ئەمەش ئاشکرایە کە خەڵکی بووندقیە پەنایان بۆ پادشا لویس برد تا بە هانایانەوە بچی. لەسەر ئەوە ڕێککەوتبوون کە ویلایەتی لومباردیا لە نێوان خۆیاندا بە نیوە کەن، من هیچ ڕاستیەک لە خۆ بە خاوەنکردنەکە نابینم، چونکە نیازی وابوو پێگەی فەرەنسا لە ئیتالیا قایم بکا. ئەمە لە کاتێکا خەڵکی ئەو ویلایەتە ڕقیان لە پادشاکەی پێش ئەو بوو، کەواتە هیچ گلەییەک لە لویس ناکرێ کاتێک بە هانای بووندقیەوە دەچێ، بە دیدی ئەو لەم حاڵەتەدا هەردوو لایەنی بووندقیەو فەرەنسا لەم مامەڵەیە سوودمەند دەبن ئەگەر لویس لەسەر سیاسەتەکەی بەردەوام بێ.

ئەگەر ئەو هەڵە سیاسیانەی نەکردبایە، لە خۆی تێک نەدەدا و لە ئیتالیا سەرکەوتنێکی باشی بەدەست دەهێنا. کاتێک کارەکان بۆ لویس لە لومباردیا مەیسەر دەبن، لە ماوەیەکی کورتدا ئەوەی لە سەردەمی پێشوو لە فەرەنسا لەدەستی دابوو، توانیی بیگێڕێتەوە، لەم ڕووەوە دەرفەتێکی باشی بۆ ڕە

خسا کە هەندیک لە نیازپاکەکانی فلۆرەنسا بۆی هاتن و هاوکاریان کرد. لەوانە مارکیزمانتوو میرەکانی میرنشینی، فرارە، بنتفولجی، فاینزە، بیتزارو ریمنی و خەلکی میرنشینی لوقە و دانیشتوانی بیزەو سینە، کاتیک خەلکی بووندقیە بەمە دەزانن، لە هەلویستەکانیان پەشیمان دەبنەوە، چونکە راستیەکانیان بۆ دەردەکەوێ. هیچیان پێ نامێنێ تەنها ئەوە نەبێ گلەیی لە خۆیان بکەن، چونکە بەهۆی ئەوەی چاویان لە داگیر کردنی بەشێک لە خاکی لۆماردیا بوو، پادشای فرەنسا توانیی سێیەکی خاکی ئیتالیا داگیر باکا.

ئەگەر لویس پادشا لەسەر هەمان سیاسەت و ریچکەی پادشاکانی رۆمانی بچوبایە، زۆر بە ئاسانی دەیتوانی دەست بگرێ بەسەر ئەو ویلایەتانە ، هەروەکو پێشتر لەم بەشەی نووسینماندا ئاماژەمان پێیدا بەهۆی لاوازی هەندیک لەو ویلایەتانەی بووندقیە پەنایان بردبووە بەر یەکتر بۆئەوەی یەکتر لە مەترسیەکان بپارێزن، هەندیکی تریش پەنایان بۆ کلیسە بردبوو، واتە قبوولکردنی هاوکاریەکانی ویلایەتە لاوازەکان باشترە لە وەرگرتنی هاوکاریی ویلایەتە بەهێزەکان، بەلام لویس سیاسەتەکانی تێکەڵ بە یەکتری کردن، خۆی تووشی گێرەشێوێنی و ناراستەیەکی هەڵە کرد. لەوە نەدەچوو کارەکانی لە میلانو بۆ مەیسەر بێ، بۆیە پەنای بۆ پاپا ئەسکەندەر برد تا هاوکاریی بکا لە داگیر کردنی رومانە، کەچی لویس هەستی بەو هەڵە مەزنە نەکرد، کە بووە مایەی هەژاندنی ستونەکانی حوکمرانیی، ئەوەندەی نەمابوو دیواری

سیاسەتەکانی بروخێنێ، چونکە کاتێک بە هاوکاری پاپا ویلایەتێک داگیردەکا، لەوسەر ویلایەتێکی تری هاوپەیمان لەدەست دەدا، لە هاوکاری کردنی پاپا هیچ دوودڵی نەنواند بەڵام ویلایەتەکانی تر لێی کەوتنە گومان ومتمانەیان پێی نەما، ئەوان مەترسی ئەوەیان لێ نیشتەوە کە ئەوەی بەسەر رومانەی هێنا بەسەر ئەوانیش بێنێ، هەروەها بەم هەنگاوەی کلێسە فشارەکانی توندتر کردن و درکەکانی ئایینیش تیژتر بوون و دەسەڵاتەکان گەیشتنە نێو دەسەڵاتی ئایینی.

کاتێک لویس ئەم فاولە مەزنە دەکا، مانەوەی لەسەر ئەم هەڵەیدا هیچ سوودی نامێنێ، بەردەوام بوونی زیانبەخشە، بەڵام ئەوکاتەی دەسەڵاتەکانی پاپا دەگەنە توسکانا، لەوە دەگا کە مەینەت وئازارەکان رووەو زیادبوون دەچن و بەمەش ناوەستن، بەڵکو لەناوی دەبا! بۆیە رادەکا بۆ ئیتاليا، بەڵام هەرچەندی بە ئاگا دەبێ سوودی نابێ، چونکە کاتەکە بەسەر چوبوو لەوەدا نەمابوو بتوانێ کۆنترۆڵی بکا، کورتییەکەی ئەوەیە کە سیاسەتە هەڵەکانی جاری یەکەمی کە لە ئەنجامی لاوازیی هاتە رێی، بەتایبەتیش دوای ئەوەی دۆست و هەڤاڵانی خیانەتی لەگەڵ دەکەن وپشتی تێدەکەن و لە پەیمانەکانیان پاشگەز دەبنەوەو دەستی لێ هەڵدەگرن، دەبێتە مایەی ئەوەی کلێسە لە پەرش و بڵاویی هەڵسێتەوە سەرپێ، ئیتر ئەو بووە خاوەنی چارەسەرییەکان دور لە ویستی ناحەزانی، بەڵام لویس ویستی پادشا نشینی ناپۆلی وەدەست بێنێ بۆیە لەگەڵ پادشای ئیسپانیا یەکیان گرت و سامانەکانیان دابەش سەر

ترسی ئەوەی داگیرکاریەکە ئەوانیش بگریتەوە یا لە چاو تێبڕین لە سامان و سەروەتەکەیان دایە.

دەبانموونەیەکتان بۆ بێنمەوە لەسەر ڕۆمانەکان کاتێک ئەتیلیەکان پەنایان بۆ بردن تا لە دەست داگیرکاری گریکەکانیان ڕزگار بکا، هەرکاتەی یەکێک لە ویلایەتە داگیرکراوەکان پەنایان بۆ دەبرد وداوای هاوکاریان لێ دەکرد ئەم بە پیر داخوازیەکانیانەوە دەچوو دەیخستنە ژێر دەستی خۆی.

دەبا داگیرکەرە بەهێزەکان بزانن هەرکاتەی وڵاتێکی نوێیان داگیر کرد، خانەدان وجوامێرە لاوازەکان زوو لایەنگریی دەکەن و هاوکاریی دەکەن، نەک لەبەر ئەوەی حەزیان لە خیانەتکردنی نیشتمانە، بەڵکو وەکو تۆڵەکردنەوەیەک لە ڕژێم ودەسەڵاتدارانی پێشو کە لە سەردەمی ئەوان دەسەڵاتیان لێ سسەندرابۆوەو لاواز کرابوون، بەڵام دەبێ داگیرکەر لەم جۆرە کەسانە ووشیار بێ، چونکە هەرکاتەی بەهێز کەوتن و لە توانای خزیانرا بینی بتوانن تۆلە لە داگیرکەر بسەننەوە بێ سلەمین ئەنجامی دەدەن، ئەگەر لەگەڵیان باش رەفتار بوو دڵیانی ڕاکێش کرد بە چاکەو لاواز کردنی دەسەڵاتدارانی پێشو ئەوا دەتوانێ زیاتر لەوەی کە دڵی بۆ دەچێ بیخوا و سوودی لێ وەربگرێ، ئەگەر وانەکا ئەوەی بە ساڵێک قازانجی کردوە بە ماوەیەکی کورت لەدەستی دەدا.

ڕۆمەکان ئەو سیاسەتەیان پیادە دەکرد، هەرکاتەی ویلایەتێکی نوێیان داگیر دەکرد ئۆردوگای نوێیان لێ دروست

ئەم حسابکردنە و هەستکردن بە داهاتووە هەموو کەسێک ناتوانێ، تەنها کەسە زانا و بسپۆڕەکان نەبێ. زۆرجار کەسێک بە هۆزی زیرەکی ولێزانینیەوە توانیویەتی میلەتەکەی لە کارەساتێکی مەزن دووربخاتەوە ، بەلام ئەگەر لە سەرلوتکەی سیاسەت کەسانی زانا نەبوون وەکو ئەوەی باسمان لێیانەوە کرد، بەدوری مەزانە ولات بکەویتە تەلەیەکی مەزن وکوشندەوە.

دەولەتی ڕۆمان کاتێک دروست بوو کەسانی زانا وسیاسەتمەداری لە پشت بوو، ئەوەتا وێڕای دروست بوونی گەشەی سەند وپەرەی سەند بوو ، ئەمە بە کەسانێک کرا کە دەیان بەلکو سەدان حساب وگریمانیان بۆ داهاتوو هەبوو، هەردەم خۆیان لەو کارەسات وترازانە سیاسیانە دەپاراست، ترسیان لە هیچ شەڕێک نەبوو کە ڕووبەڕووی سیاسەتەکانیان بوەستێتەوە، چونکە ئەوەیان دەزانی کە سیاسەت و جەنگ جمکی(دوانە) یەکترن، هەرکەسەی بیەوێ لە یەکیان بەسەر کەوێ، بە دلنیاییەوە لە دوەمیشیان سەردەکەوێ،بەلکو دواخستنی شەر لە قازانجی دوژمن دابێ، خۆی بۆ ئامادە دەکا، ئەو ئامادە باشیە دەکا کە بە خواستی ڕۆمانەکان نییە، بۆیە شەریان دژی فلیپس وئەنتۆکیوس لە ولاتی گریک ڕاگەیاند، ئەم ڕاگەیاندنە بۆ ئەوە بوو شەرەکە لە ئیتالیا دورخەنەوە، چونکە سیاسەتمەدارانی ڕۆمانییەکان بەهۆزی زیرەکی وشارەزاییان لە فاکتەرەکانی جەنگ. دلنیابوون لە سەرکەوتنی ئەم جەنگە بۆیە باکیان لەو شەرە نەبوو، بەم

Scanned with CamScanner

بە مانەوەی داگیرکار لەو ولایەتە هەردەم لەبەر چاوی خەلکەکە دەبێ، بۆیە خۆیان لە تورەو تۆلەی ئەو دەپارێزن، بەهۆزیەوە ناتوانن لە هێلی راست لانادەن، چونکە ئەگەر ئەوانی جێهێشت وولایەتەکەی رادەست ئەوان کرد ئەوا بە دلنیاییەوە دەست دەکەن بە خراپەکاری وگەندەلی و تێکدانی یاساو سیستەمی حوکمران، ئیتر ئەم رەفتارە دەبێتە مایەی گوێنەدانە فەرمانەکانی داگیرکار و پێشێلکاری. لەوانە : دواتر ولاتە دراوسێکانیتر زاتی ئەوە ناکەن ولاتە داگیرکراوەکە دوبارە داگیری کەن، لە ترسی داگیرکاری یەکەم چونکە سوپاکەی لەو ناوە بوونیان هەیە. باشترە لە دەروازەی ویلایەتە داگیرکراوەکەو دەرگای چوونەدەری، چەند ئۆردوگایەکی بێگانەکان دروست بکا، ئەگینا دەبێ سوپا لە ناوەوەی ویلایەتەکان بەکار بێنێ.

ئەمە زانایەک بوو ئاماژەی بە دروست کردنی ئۆردوگای بێگانەکان دا لە دەروازەی ویلایەتەکان، ئەمەش بە دەستگرتن بەسەر کەمێک لە روبەری زەویی خەلکی ویلایەتە داگیرکراوەکەو دابەشکردنی بەسەر بێگانەکاندا دەکرێ، بەهۆی ئەوەی خەلکی ویلایەتە داگیرکراوەکە کە زەویان لێ زەوت دەکرێ، لاواز وبێ دەسەلاتن، لەترسی هێزی داگیرکار ناتوانن ئازاری خەلکە بێگانەکە بدەن ، دواتر ئەم کەمینەی زەویان لێ داگیرکراوە ناتوانن هەستی خەلکە زۆرینەکەی تر کە بێگانەکانن بیزوێنن وتورەییان بوروژێنن ، چونکە زۆرینە زەویان لێ زەوت نەکراوە، بۆیە پرۆسەو پیلانەکە بە ئاسانی

بگەیەنە خودی دوژمنە ڕاستەقینەکە. باشتر وایە ڕق و کینەی ئاراستە بکا.

دامەزراندنی ئۆردوگای نیشتەجێ باشترە لە دامەزراندنی سەربازگە. چونکە دامەزراندنی سەربازگە لەڕوی ئابوریەوە لەسەر دەوڵەت زۆر دەکەوێ پێویستی بە پێداویستی لۆجستیک و حەوانەوەی زۆر هەیە. جگە لەمە مانەوەی سەرباز لەبەر چاوی خەڵکی ویلایەتە داگیرکراوەکە دەبێتە مایەی دروست بوونی کینە ودوژمنایەتی. چونکە بە چاوێکی ڕقەوە سەیری سەربازی داگیرکار دەکرێ، ئەزان ئەو کەسەیە کە ترسی لە دوژمن نییە لەو کاتەی بە ئارامی لە بنکەکانیان دانیشتون. کورتەی باسەکان ئەوەیە :

(ئۆردوگاکان پڕ بەسوودن و سەربازگەکانیش زیان بەخشن).

دەبێ داگیرکەر خۆی بە سەرۆک وفەرماندەی دراوسێکانی بزانێ و وەکو بەرگریکارێکی بەهێز خۆی نیشان بدا ، دوو خاڵی گرنگیش لەبەرچاو بگرێ :

١- ئەوەی پێشتر بەهێز بوو، لاوازی بکا.

٢- دەرگای ویلایەتەکەی بە ڕوی بێگانە بەهێزەکاندا دابخا. چونکە هەردەم ویلایەتە زوڵم لێکراوەکان پەنا بۆ ویلایەتە بەهێزەکان دەبەن تا نەجاتیان بدا. ئەوکاتیش دراوسێ بەهێزەکان هەر زوو بە پیر داخوازیەکانیانەوە دەچن، جا یا لە

Scanned with CamScanner

و پشتگیریی لێ دەکەن، بەهۆی ئەوەی لە دەست داگیرکار خێریان نەبینی وبە ڕژێمی یەکەم دلخۆشتر بوون. لەم شۆڕشەش فێری دەرسی نوێ دەبن. پاش ئەوە ئیتر ولاتە ڕوخاوەکە یەک لەم دوو ڕێگایە دەگرێتە بەر:

یەکەم / سزای ئەو کەسانە دەدات کە ئاژاوەو گێرەشێوێنی دەخولقێنن.

دووەم/ خاڵە لاوازەکانی حکومەت دەست نیشان دەکاو چارەسەریان بۆ دەدۆزێتەوە. لەم میانە هیچ بەربەست و دوژمنێکی ناوەخۆ وەکو جارانی بەر لە ڕزگاری نایەتە پێش، بۆیە وەکو پێویست دەتوانێ هەنگاوەکان بهاوێژێ. ئەوەی ئەم بیردۆزە پشتڕاست دەکاتەوە ڕزگارکردنی میلانو بوو. هەر بە وەدەر کەوتنی نیشانەکانی سوپا و ڕاگەیاندنەکانی میر لودیچ لەسەر سنورەکان، میلانو لەدەست فرەنسیەکان ڕزگارکرا، ئەمە لە یەکەم ڕزگاری بوو. لە خولی دووەمی ڕزگاری، نەتوانرا میلانۆ لەدەست فرەنسا دەر بهێندرێ تا ئەو کاتەی ولاتانی ئەوروپا یەکیان نەگرت. هەرچەندە ئەم یەکگرتنەی ئەووپا ورەی فرەنسای دانەبەزاند. بەلام میرەکانی گێژۆ سەرقاڵ کردن و ناچاری کردن لە ئیتالیا رابکەن. بەهۆیەوە سەرتاپای ئیتالیایان جێهێشت بە میلانۆشەوە. ئەم سەرکەوتنە لە ئەنجامی پیادەکردنی سیاسەتی دووەمەوە بوو. ئەو سیاسەتەی خاڵە لاوازەکانی حکومەت بەهێز دەکا، جا سەردەمی حوکمڕانیی فرەنسا لە میلانۆ ئەگەر درێژی

خایاندبێ یا کورت گرنگ ئەوەیە تا هەتایە نەمایەوە، دەبێ هۆکارەکانی لەدەست دانی دوەمی میلانۆ لەدەست فرەنسا باس بکەین، هەروەکو هۆکاری لەدەست دانی یەکەممان باس کرد دەبێ هی دوەمیش ڕوونکردنەوە بدەین، ئێستا ئەو هۆکارو پێویستیانە باس دەکەین کە دەبوایە فرەنسا ئەنجامیان بدا بۆئەوەی بتوانێ میلانۆی لەدەست نەچێ، کە ئەگەر پادشایەکی تر لە شوێنیان بوایە چی دەکرد.

ئاساییە هەردەوڵەتێک کە ڕزگار دەکرێ لەگەڵ دەوڵەتی کە هاوکاریی کردوە بۆ ڕزگار بوون لە ڕوی ڕەگەز یا زمان هەر لەیەکچوونێکی تر لەیەک دەچن، بەڵکو ئەم لەیەکچوونەشیان نەبێ، ئەگەر پاساوی داگیرکردن لەیەکچوونی زمان بێ ئەوا داگیرکردن کارێکی ئاسان دەبوو، بەتایبەت ئەگەر خەڵکەکەی پێیان خۆشبێ هاورەگەزەکانیان ڕزگار بکەن، بۆ دەستگرتن بەسەر وڵاتێک یا ڕزگار کردنی، لەناو بردنی دەسەڵاتی پادشای وڵاتە داگیرکراوەکە یەکەم مەبەستە ، چونکە ئەوانیتر وەکو خۆیان دەمێننەوە تەنها ئەوەی دەگۆڕدرێ لەناوچوونی دەسەڵاتی پادشکەیە، نە ڕەوشتەکان دەگۆڕدرێن نە داب و نەریتەکان، بەم شێوە خەڵکەکە لەگەڵ پادشا نوێکە رادێن، بەنموونە :

ولایەتەکانی برجاندیە، بریتانییە، جاسکۆنییە، تورماندیە، ئەمانە ئەو ولایەتانە بوون کە فرەنسا دەستی بەسەردا گرتن و خستنییە ژێر حوکمرانی خۆی، ماوەیەکی زۆر لەگەڵ خۆیدا بەکخستن و بەیەکەوە بە ئاشتی وئارامی دەژیان، ئاشکەرایە

ڕەوشــتی ئــەو ولایەتانــەی ئاماژەمــان پێیانــدا لــە ڕەوشــتی فرەنسیەکان دەچی، تەنها زمان نەبێ ئەگینا هیچ جیاوازیەک لە نێوان کۆمەڵگای ئەوان و کۆمەڵگای فرەنسیەکاندا نییە، تەنانەت هەنـدێک لەیـەکچوونی کـەمیش لـە دیالەکتیکـە کانیانـدا هەیـە، فرەنســا بــەو دوو ڕێگایــەی باســمان لێوە کــرد حــوکمی ئــەو ویلایەتانــەی دەکــرد ، ســەرەتا خانــەوادەی پادشــایەتیانی لــە ناوبرد ئینجا دواتر یاساو ڕێنماکانی وەکو خۆی هێشتنەوە و لەسەری ڕۆیشت، تا ماوەیەکی زۆر باجەکانی زیاد نەکردن تا توانیی هەمویان لە یەک ویلایەت کۆبکاتەوە.

بــەڵام ئەگــەر ویلایەتــە داگیرکراوەکــە جیــاوازیی زمــان ورەوشت و یاسا هەبوایە لەگەڵ ولایەتە داگیرکارەکە ، ئەو کات کارەکان ئاسان نەدەبوون، حوکمڕانییە ڕەهاییەکە کارێکی قورس دەبو، چونکە داگیرکار ئەوکات پێویستی بە بەختێکی بـاش و کـاری زیاتر دەبـوو تـا بتـوانێ ولایەتـەکان لەدەسـت خۆی بپارێزێ، باشترین ڕێگەش بۆ مانەوەی داگیرکار ئەوەیە کە بۆ ولایەتە نوێکان بگوازێتەوە و لە ناویاندا بژێ، چونکە لەوێ دەتوانێ پێگەی خۆی بەهێزکا ودەسەڵاتەکانی داکوتێ، دەبـا بۆ ئـەم ڕەوشـە نموونـەیەکی تورکـەکان لـە وڵاتـی گریـک بهێنینـەوە، تورکـەکان هـەر ڕێگایـەکیان بـەکار بهێنابایـە تێیـدا ســەرکەوتو نــەدەبــوون کــە بتــوانن ولایــەتی گریکــەکان بــە داگیرکـراوی بهێڵنـەوە ئەگـەر خۆیـان لـەوێ لەگـەڵ خەڵکەکـە نیشتەجێ نەبوونایەو بارگەیان لێ نەخستبایە.

سوودەکانی ئەم سیاسەتە گەلێک زۆرن:

Scanned with CamScanner

خەڵکە زۆرلێکراوەکە هەردەم لە هەڵویستی دوژمنکارانەدا دەبن بەهۆی ئەوەی مافیان لێ زەوت کراوە، ئەمەو دەسەڵاتی خۆسەپێن ناتوانێ دڵسۆزی خۆفرۆشانیش بەدەست بێنێ، چونکە هەرچەندی بیانداتێ ناتوانێ ڕەزامەندیان وەرگرێ و لەهەمان کاتیشدا ناتوانێ لەگەڵیاندا توند و بە هەڕەشە بێ چونکە ئەو خۆی بە قەرزاری ئەوان دەزانێ، ئەگەر پارەو پولی زۆریشیان پێدابێ.کەواتە هیچ کاتێک کارەکەی بۆ مەیسەر نابی ئەگەر لەگەڵ خاوەن ماڵ باش و دادپەروەر و خۆشگوزەر نەبێ.

دەبا نموونەیەک بێنینەوە: لویسی دوانزەهەم کە بە سوپاو سامان و سەروەتەکەی توانیی میلانو داگیر بکا، بەڵام نەیتوانی بۆ ماوەیەکی دور بیپارێزێ، نە بەهۆی لاوازی سەربازی و هێزەکانی ونە بەهۆی کەم دەرامەتیەوە بوو، بەڵکو لەبەر ئەوەی ئەو چاوەڕوانییەی خەڵکی میلانو لە لویسی دوانزەهەمیان دەکرد وا دەرنەچوو بۆیان نەبووە مایەی خێرو خۆشی، لە خراپەو کاولکاری بەولاوە هیچی تری بەدوای خۆیدا نەهێنا بۆیە ڕقیان لیی بۆوەوە بە ئاسانی خۆیان رادەستی میر ردویچ دی سفورزا کرد و فەرماندایەتیان دایە دەست ئەو.

دیارە کاتێک کەسێک وڵاتێک ڕزگار دەکاو دواتر لەلایەن کەسانی ترەوە داگیر دەکرێ، ئەمجارەیان ئەگەربۆ جاری دوەم ڕزگار کرایەوە، هەرگیزاو هەرگیز لەدەست نادرێ و هاوڵاتیانی ئەو وڵاتە ڕزگاربووە سۆز ودڵسۆزیان بۆی دەبێ

دوریشی نازانین کە ئەو خەڵکە سڤیلە ئەو خراپیانەی رابردوو کە لە سەردەمی پادشای پێشتر لەگەڵیان کراوە، لەبیری بکەن، چونکە ئەوان لەسەردەمی پادشایەکی باش و نیاندا دەژین، لەو خراپەکاریانە وەکو، ماڵ زەوت کردن، دارشتنی یاسای زاڵمانە و چەندین جۆرە خراپەکاریی تر کە ماوەیەکی زۆریان بەسەردا تێپەریوەو زامی برینەکان ووشک بوونەتەوە.

ئەگەر میرێک بیەوێ بە خۆشەویستی بمێنێتەوە دەبێ خۆی لە گۆرینی کۆن دوورخاتەوەو دەستیان پێوە بگرێ.ئەگەر ئەو کۆنە چەندی بێ کەلکیش بێ، چونکە ئەو خەڵکە ئەوە دەزانن کە گۆرینی بەشێک، رێخۆشکەر دەبێ بۆ گۆرینی زۆر، ئەمەش دەبێتە مایەی تورە بوونی ئەو خەڵکە.

یەکەی دووەم/

لەسەر میرنشینەکانی تێکەڵو

لە یەکەی پێشوودا باسم لە ئاسانی حوکمرانی پادشانشینە کۆنەکاندا کرد، ئێستاش باسی سەخت و قورسی حوکمرانی پادشانشینە نوێکان دەکەم، سەرەتاش نموونە بەو ویلایەتانە دێنمەوە کە کاتی خۆی بەشێک بوون لە دەسەڵاتداریتی مەزن، ئەم ویلایەتانە زیاتر هەستیان بە ستەم و زۆرداری حاکمەکانیان کردوە، هەوڵی لابردنیان داوە ئەگەر دوای ئەوان هەر حوکمێکی تر بێت گرنگ نەبێت لای ئەوان، ئەگەر دوای

Scanned with CamScanner

خۆیان کردن، ئەمە دوای ئەوە دێ کە پێشتر لە ئیتالیا خۆی تاقە پادشا و خاوەن دەبێ ئەمجارەیان هاوبەشێکی بۆ پەیدا دەبێ لە ئەنجامی سیاسەتە هەڵەکانی.

سیاسەتە هەڵەکانی بەسەر خۆیدا شکانەوە، چوونکە تەماحکارەکانی خەلکی ناپۆلی، ئەوانەی لە سیاسەتە تاکڕەویەکانی پادشا زیانلێکەوتووبوون، یەکێکی تریان لە جیات ئەو ببینیەوە، کە لە کاتی تەنگانە بە هانایانەوە بێ، لویس قەناعەتی بە هاوپەیمانە لاوازەکەی نەهات کە هەردەم دەتوانێ بۆ هەر فەرمانێک ناچاری بکا، بۆیە لە پادشایەتی دوردەخاتەوە، پادشایەکی بەهێزی لە شوێن دادەنێ، ئەم بەهێزەش توانیی بەسەر دەسەڵاتەکانی لویسدا زاڵ بێ و لە ڕەگ و ڕیشە،هەڵی تەکاند و لە شوێن ئەو خۆی سەپاند.

من ئەمە دەڵێم کە لۆمەیی لەو پادشایانە ناکەم کە چاویان بریوەتە داگیر کردنی ویلایەتەکان، چونکە خەسڵەتی چاوتێبرین و تەمەلک و تەماحکاری و زاڵبوون لە ناخی هەموو میرێکدا جێی خۆی گرتووە، خەریکە منیش ستایشی هەموو ئەو پادشاو میرانە بکەم کە نیازی داگیرکردنیان هەیە و لە ڕەفتارەکانیان باش دەجولێنەوە، بەلام ئەوەی دەیەوێ بە ڕێگەی سیاسەتەوە وڵاتێکی هەبێ و داگیری بکا، ئەو کەس بە هەڵە داچووە و حەز و ئارەزووەکانی بوون بە پادشا تیا دەچن، ئەو جۆرە کەسانە شایانی ئەو لۆمەییانەن، چونکە ئەوان لەخۆبایی ببوون، لویس پادشا لەو جۆرە کەسانە بوو، چونکە زۆر چاوچنۆک و کەم زانیاری و نەشارەزا بوو، بۆ ئەو زۆر

ویلایەتەکە وەدەست بێنن، بەڵام لویس ئەقڵی بە وسیاسەتەدا نەشکا بۆیە کاری بۆ نەکرد.

دەڵێم :

ئەگەر داوای بوردنی لە لویس پادشا بکردبایە. ئەوکات رومانەی بە ئەسکەندەر نەدەبەخشی و بۆ بەرژەوەندی ئیسپانیاش دەستی لە پادشایەتی هەڵنەدەگرت. دیارە ئەم دوو بەخششە بۆ ئەوەبوو لە شەر بپارێزێ، بۆیە بریارە سەرەتاییەکەی دوبارە دایەوە، کە دەڵێ:

(سولتانی بیتوانا، خۆی گوێ بەو کێشانە نادا کە لە وڵاتەکەی رودەدەن، ئەنجامی گوێنەدان وپشتگوێ خستنیش شەرو ئاژاوە لەگەڵ خۆیدا دێنێ بەهۆیەوە وڵات تووشی شەر وجەنگ دەبێ. چونکە شەر بە پشتگوێ خستن لەناو ناچێ. بە پشتگوێ خستنی کێشە دوژمن دەرفەتی باش وەردەگرێ کە سوودی لێ ببینێ و زیان بە بەرانبەر بگەیەنێ، ئەگەر لویس پادشا داوای بوردنی لە پاپا کرد بەهۆی بە جێنەگەیاندنی پەیمانەکانی و هاوکاریی کرد لە جیابوونەوەی لەگەڵ هاوسەرەکەی، ئەم کارەشی بە قەشە توهانی یاریدەدەری کاردینال سپارد)، ئەوکات دەڵێم:

(ئەمە داوای بوردنی رەوا نییە، چونکە من بۆ پەیمانی پادشاکان رای خۆم هەیە) کە دەیڵێم:

(لویس پادشا سۆز و لایەنگریی لومباردیای بۆیە لەدەستدا، چونکە لە رێچکەی ئاقڵمەندانی کۆلۆنیالەکە دەرچوو و

Scanned with CamScanner

ئاحەزەکەت لە بن و بناوانت دەگا، ئەوکاتیش ئەیهاوار بۆ ئەو بەهێزکەوتوە نوێیە ئاخۆ بەچی رازی دەبێ).

Scanned with CamScanner

یەکەی سێیەم

ملکەچبوونی دەسەڵاتداریتی دارا بۆ خەلیفەکانی ئەسکەندە

دوای ئەوەی بە تێروتەسەلی باسمان لەو تەنگ و چەلەمانە کرد کە دێتە رێگەی داگیرکار لە کاتی داگیرکردنی وڵاتێکی نوێ، پرسیارێک هاتەوە بیرم کە زۆرجار رووبەڕووم دەکرێتەوە لەلایەن ئەوانەی لەسەر پێوەری رابردوو حالی حازر هەڵدەسەنگێنن و ڕووداوەکانی دوێنێش بە ئەمڕۆ دەبەستنەوە، پرسیارەکەش :

(چۆن ئەسکەندەری مەقەدۆنی توانیی لە ماوەیەکی کورتدا دەست بەسەر گشت وڵاتەکانی کیشوەری ئاسیادا بگرێ؟ دواتر هاوپەیمانەکانی چۆن تانیان ئەوەی لەم داگیرکاریە کە بۆی جێهێشتن بیپارێزن؟ لەکاتێکا ئەوەندەی نەبرد دوای داگیرکردنەکە خەریک بوو لەدەستیان بدا؟)

هەندێک جار وا بیر دەکەینەوە کە لە دوای مردنی داگیرکەر شۆرشی یاخیبووەکان بەرپا دەبێ. ململانێ و ڕکابەریەکان زیندوو دەبنەوە، بەڵام ئەوەی لە دوای مردنی مەقەدۆنی بەسەر هاوپەیمانانی داهات، پێچەوانەی ئەو هەڵسەنگاندن و مەزندانە بوون، هیچ کێشەیەک بۆ هاوپەیمانانی دروست نەبود

Scanned with CamScanner

٢ــ پادشـا حـوكمڕانی دەكـا و لەدەوریـدا چینێكـی خانـەدان وجوامێرەكـان دەبـن، ئـەم جـوامێر وخانەدانانـە لـە دەسـەڵات بەشـدارن هـەروەكو لـە سـامانی وڵاتیش تایبەتمەنـدیان هەیە برابەشـی پادشـان كە بێ بەشكردنیان لە دەسـەڵاتی پادشـادا نییە واتـا پادشـا بۆی نییە بڕیارێكی لـەم جۆرە دەربكـا، ئـەم خانـەدان وجوامێرانـەش خـاوەنی خزمـەتكار و بەردەسـتن لـە چینـی ڕەش و ڕوتـی وڵات، هـەر چەنـدە دەسـەڵاتەكانیان لـە دەسەڵاتی پادشا كەمترە بەڵام ئەوان دان بە گـەورەیی پادشا دەنـێن وبـە گـەورەی خزیـانی دەزانـن. نموونـەی ئـەم جـۆرە پادشـایانە پادشـای فرەنسـایە. لـەدەوری پادشـای فەرەنسا كۆمەڵێك لـە چینی جوامێرەكان وخانەدانـەكان هـەن ئـەمان بە ڕەچەڵەك دەگەڕێنەوە سەر پاڵەوانانی سەدەی یەكـەم، بۆیە لە سـامان و دەسـەڵاتەكانی پادشـای فەرەنسـی پشـك دار و هاوبەشـن، پادشـاش لـەدەسـەڵاتیدا نییـە لـەم سـامان و دەسـەڵاتەیان بێبـەش بكـا، ئـەم خانـەدان وجوامێرانـەش پـارت ورێكخـراوی تایبـەتی خزیان هەیە كە لە خزمـەت ئەواندا كار دەكـەن، بۆ بـەرز و پیـرۆز ڕاگرتنـی نـاوو ناوبانگیـان لەبـەر چاووی ئەو خەڵكە، مافی تایبـەتی ئـەوان هـەردەم پارێزراوە كەس ناتوانێ لێیان زەوتكا. تەنانەت ئەگەر پادشاش ئەم هێڵە سورە ببەزێنێ و دەست بۆ تایبەتمەندیەكانیان ببا ئەوا خۆی ڕووو بـەڕوی مەترسیەكان دەكاتـەوە ئـەو مەترسیانەی كە خـۆی حـەزیان لـێ ناكـا. ئەگـەر سـەیرێكی ئـەو دوو جـۆرە داگیركاریە بكـەین و بەراوردێكیان بكـەین، ئـەوا داگیر كردنی پادشانشـینی جـۆری یەكـەم كـارێكی ئەسـتەمە بـەهۆی ئـەو

دەسەڵاتە رەهاو حوکمە توندەی لە دەستیدایە، ئەگەر لە حاڵەتێک بۆ ماوەیەکی کورت ئەو وڵاتە داگیرکرا، ئەوا رزگار کردنەوەی کارێکی لەو ئەستەم تر دەبێ، ئەمەش لەبەر ئەوەی کەسێک لەو میرانەی کە دەسەڵاتیان هەبێ نەماوە تا بەهێزی بێزار بوون لە داگیر کەر بتاوانێ راپەرین یا شۆرش دژی داگیر کەرە نوێکە بەرپا بکا، دیارە وەکو باسمان کرد حوکم تەنها سولتان دەیبیرد بەرێوەو دەسەڵاتەکانیش لەو کۆکرابوونەوە خەڵکەکەی تر رەش و روت و بێ دەسەڵات بوون.

هەروەکو لە نموونەی یەکەم ناوی سولتانەکانی تورک مان هێنا، لە سیستەمی دەسەڵاتی سولتانەکانی تورک، ووڵات دابەشی چەند ویلایەت کراوە بۆ هەر ویلایەتێک فەرمانرەوایەک وەکو نمایندەی سولتان دیاری کراوە، سولتان خۆی بێ گەڕانەوەو راوێژ ئەو کەسە دیاری دەکا کە دەبێتە فەرمانرەوای ئەو ویلایەتە. ئیتر ئەو لە دەسەڵاتەکانی خۆیدا هەموو کارێک دەتوانێ بکا، ئەم دادەمەزرێنێ و ئەو لەسەر کار لادەبا بە هەوەستی خۆی، هیچ لێپرسینەوەیەکی لەگەڵدا ناکرێ، نە رکابەر نە ململانێکەر بۆ وەرگرتنی بەشێک لە دەسەڵات یا سامان، لەم جۆرە سیستەمانە بوونی نییە، کاتێکیش ئەم جۆرە وڵاتە بەهۆی نەبوونی خانەدان وجوامێرەوە داکەگیر دەکرێ چونکە کەس نییە شوێن پادشا بگرێتەوە، راپەریندا دژی دەسەڵاتی داگیرکەر بەرپا بکا،رزگار کردنی ئەم جۆرە وڵاتە داگیرکراوە کارێکی ئاسان نییە چونکە

Scanned with CamScanner

هەنـدێکیان لـە هەنـدێکی تریـان قـەبول نـەکرد، ئەگـەر دەسـەڵاتداریتی دارا لـە سـەردەمی ئەسـکەندەر لـە شـێوەی پادشانشـینی فرەنسـای سـەردەمی ئێمـە بوایـە، نەیدەتوانی بەسەریدا زاڵ بێ، ئەوکات بە هیچ شێوەیەک دەستی بەسەریدا نەدەشکا بۆیە روما ئازاری زۆری لـە فرەنسـا وئیسـپانیا و وڵاتی گریک چێشت، چونکە پادشا شەریفەکانیان لە پێناو ڕۆما بوونـە ڕێگـر، ئـەم کارەیـان بـۆ نـەچوە سـەر تـا ئەوکاتـەی خانەوادەی جوامێرو خانەدانەکان لە ناو دەچن، ئەوکات ئیتر ڕۆما ئارام دەبێ و بارو دۆخەکان بێگەرد دەبن، هۆکاری لە ناوچوونیشـیان بـۆ ئـەو نـاکۆکی ودوبەرەکیە دەگەڕێتەوە کە کەوتبووە نێوانیـان، هـەر میرەو ململانێی ئەویتریانی دەکرد، ئەگەر بیتوانیبایە دەستی دەگرت بەسەر سامان وموڵکیدا، ڕۆما لە چاوەڕوانی دەرفەتدا بوو، حزبی میرە بەزیوەکان رادەکەنە لای میـرە سـەرکەوتوەکان، گـەلێک جـاریش پەنابـەر دان بـە دەسـەڵات وگـەورەیی پـەنا بۆهێنـەر نـاهێنێ، تـا ئێسـتاش ڕەوشـەکان بـەم شـێوەیە تـا دوا میرەکـان وون دەبـن، ئیتـر سەرسـام مەبـە بـەو سـەرکەوتنانەی ئەسـکەندەر لـە ئاسـیا بەدەستی هێنا، هەروەها لزمەی هیچ داگیرکەرێکی تر ناکرێ لە نموونەی بیروس، ئەوانەی بەقەدەر ئەسکەندەر دەستکەوتیان نەبوو، هیچ کامیشیان لەوی تر باشتر نییە بەڵام کارو ئەرکی پادشاکان وەکو یەک نەبوو جیاوازی لە کاروبارەکاندا هەبوو بۆیە ئەنجامەکانیش جیابوون.

بەکەی چوارەم/
چۆن حوکمی ئەو وڵاتە دەکەی کە پێش داگیرکردنی سەربەخۆ بووە؟

ئەگەر داگیرکەر وڵاتێکی داگیر کرد وئەو وڵاتە پێشتر بە یاسا و ڕێسای تایبەتی خۆی وڵاتێکی سەربەخۆ و ئازاد بووە، بە سێ ڕێگا دەتوانی حوکمڕانی لەم جۆرە وڵاتانەدا بکەیت :

یەکەم/ دەبێ داگیرکەر ئەو وڵاتە کاول بکا، دواتر لەسەر کەلاوە ئەو وڵاتە دەسەڵاتێک دابمەزرێنێ.

دووەم/

دەبێ داگیرکەر لەو وڵاتە نیشتەجێ بێ کە داگیری کردووە.

سێیەم/

دەبێ ئازادی سیاسی و سەربەخۆیی ناوخۆ بەو وڵاتە ببەخشێ، بەمەرجێ باجی ساڵانە لەو وڵاتە بسێنێ تا لە جیات ئەو حوکمڕانی بکەن، ئەرکی ئەم کۆمەڵە جێگرەی ئەوە دەبێ کە بۆ خەڵکی ئەو شارە ڕوون بکەنەوە کە بە ئامادەنەبوونی پادشا، ژیانیان دەکەوێتە مەترسیەوە، چونکە ئەگەر چاودێری پادشایان لەسەر نەبێ ئارامی و ئاشتیان بەرقەرار نابێ، دەبێ

Scanned with CamScanner

دانیشتوانەکەو نانەوەی ئاژاوە و گێرەشێوێنێتی، ئەم ئاگرانەش وا بە ئاسانی دانامرکێنەوە، چونکە مێژووی باوک وباپیرانی ئەو خەڵکە هێشتا لە دڵیاندا پارێزراوەو بیر نەوەکانیان دێننەوە، هیچ شتێک نییە ناوی ئازادی بسڕێتەوە، نە ئازار و زەبروزەنگی ڕۆژگار، نە راوەدونانی خەڵک دەتوانێ ئەو ناوە بسڕێتەوە کە لێی لەدایکبوونە و لێی مەزن بوونە.

دەبا نموونەی بیزە بێنینە و کە ماوەی داگیرکاری و ستەمکاری لەسەردەمی حکومەتی فرەنسی درێژەی کێشابوو، ئەوان هەردەم باسیان لە ئازادی دەکرد، دەیان ووت کە پڕ بەهاترین شت و مەزنترین خۆشیان لەدەست داوە.

ئەگەر وڵات لەسەر حوکمڕانی یەک خانەوادەی پادشایەتی راهاتبێ. ئەوکات بۆ داگیرکەر ئاسانترە کاتێک ئەو خانەوادەیە لە ناو دەبا ئیتر بە ئاسنتر دەتوانێ حوکمی ئەو وڵاتە بکا، چونکە ئەو خەڵکە لەسەر گوێڕایەڵی راهاتون بۆیە حوکمڕانییەکە ئاسانتر دەبێ.هۆکارێکی تریش ئەوەیە ئەوان دوای لەدەست دانی پادشا کەیان بەدوای پادشایەکدا دەگەڕێن رابەرایەتیان بکا. لای ئەوان گرنگ نییە کێ بێ، دواتر بژاردنی میر یا پادشا لە نێو ریزەکانی گەل قبوڵ نییە، بۆیە هاتنی پیرێک لە دەرەوەی توێژی ئەوان قەبولتر دەبێ.بۆیە ئەو وڵاتە لای ئەوان گرنگ نییە بە ئازادی بژین، چونکە ئەوان لە نەبوونی ئازادی راهاتون، بەم شێوە سۆز و خواستی هەڵگرتنی چەک لاواز دەبێ، هەر میرێکی تر بە ئاسانی دەتوانێ دەست بگرێ بەسەر وڵات و داگیری بکا. ئەمە ئەگەر

حکومەتی وڵاتەکە سیستەمی پادشایەتی بوو، ئەگەر سیستەمی کۆماری بوو، تێکدانی باشترین ڕێگایە بۆ داگیرکردنی، چونکە ئەوان ئەو ئازادیە لەبیر ناکەن و بەرگریی لێ دەکەن، ئەگەر بە ئاگر و ئاسن وەڵامیان نەدرێتەوە ئەوا داگیرکردنی ئاسان نییە و تووشـی کـاری تونـدوتیژیت دەکـەن هـەر چۆنێکی بـێ ڕووبەڕوو بوونەوە بەردەوام دەبێ، دیارە ئەوان بە ئاسانی ئـەو ئازادیـەی لەدەسـتیان داوە لـە بیـری ناکـەن، دواتـر سـەرکوتکردنی سـەردەمی دیلـی نایگۆڕنـەوە بـەو ئازادیـەی لەدەستیان داوە .

بەشی پێنجەم /

لەسەر ئەو وڵاتانەی بە هێز و سوپای میر وەدەست هاتوون

خوێنەر سەرسور نابێ لەکاتێک لە سیاقی قسەکانمدا لەسـەر وڵایەتە نوێکان ئەوانەی تازە بوونەتە حکومـەت یا میرنشین نموونەی دوریان لەسـەر بێنم، چونکە من دەبینم کە مرۆڤ لەسـەر هـەنگاوی پێشـینین دەڕۆن، منداڵـەکانی ئـەمڕۆش هاوشێوەی منداڵەکانی دوێنێن و لاسایی کارەکانیان دەکەنەوە، کاتێک چنینەکە بەم شێوەیە دەبێ ونوێ لاسایی کۆن دەکاتەوە مرۆڤی بێ کەم وکوڕیش کەمە، دەبێ لەو حاڵەتە زانا وشیار بێ کە نموونە لەسەر پیاوە مەزنەکان بێنێ، باشترینیان بکاتە

Scanned with CamScanner

نموونـە، جا ئەگـەر دەسـتی بـە ئەسـتێرە نەگەیشـتبێ ئـەوا بەشێكی باش لـە زیندوێی وپیرۆزمەندیی دەبێتـە نەسیب، ئیتر دەبێتە ئەو تیرهاوێژەی ئەگەر مەبەستی بوو ئامانجێک بپێكێ ئـەوا كەوانەكەی بۆ دەچەمێتـەوەو ئامانجەكـەی بـە شێوەیەک دەپێكێ كە زیاتر لەوەی خۆی مەبەستی بووە، نـەک ئامانجێک بپێكێ دورتر لـە ئامانجی خۆی بەلكو ئـەو ئامانجـە بپێكێ كە خۆی مەبەستی بووە، دەڵێم:

وەدەستهێنانی ویلایەتی نوێ بەندە بە توانـاو ئازایـەتی میری نوێ، دواتر گەیشتنی هەر كەسێک بە پایەی میر دەبێ یەكێک لـەم دوو مەرجـەی هـەبێ، یا توانایـەكی مـەزن، یا بـەختێكی كراوە، سـەبارەت بـە وەدەستهێنانی ویلایـەتی نـوێ، توانا یا بەختی كراوەی پادشا یا هـەردووكیان، ئاسـانكارین بۆ ئـەم دەستكەوتە و گـەلێک لـە كۆسـپ و ئاسـتەنگەكان وەلا دەنـێن، ئەوانەی بەخت یاوەریان نەبوو لە كەسانی تر سـەركەوتو ترن، چونكە هەمیشە بە ترس وگومـانێ بایـەخ بـە كارەكانیان دەدەن لـە ترسـی سزادان وئەنجامـەكانی حسـاب بـۆ هـەموو جوڵـە و هـــەنگاوەكانی خۆیـــان دەكـــەن بۆیـــە هـــەردەم ئـــەوان سـەركەوتوترن، هـەروەها لـە كـاتی جێنـیش بـوونی میـر لـە ویلایەتـە نوێكان بـاری گرانیان سـوكتر دەكا وكارەكانیان بۆ ئاسان دەبێ.

لای من مەزنترین كەس لەوانەی بەو پایـە گەیشتون بـە پشـت بەسـتن بـە توانـاو هێـزی خۆیانـەوە : موسـای پێغەمبـەر و قورش و رومولوس و ثیزیوس و هەندێكی تر بوون كە ئێستا

Scanned with CamScanner

ناوەکانیانم نایەتەوە بیر، هەر چەندە شیاو نییە لەم دەرفەتە ناوی کەسێکی وەکو موسا لەگەڵ ئەو ناودارانەی ناومان هێنان بێنم چونکە ئەو پێغەمبەرێکی خوا بووە، خەلیفە و راسپاردەی جێبەجێکردنی فەرمایشتەکانی بووە، بەلام من دەبێ سەرسامی خۆم بەم کەسە دەربڕم بۆ ئەو کارە جوانانەی ئەنجامی داوە کە بەهۆیەوە لە وتەکانی خوا نزیک بۆتەوە، هەروەها قورش و هاوشێوەکانی کە بوونەتە خاوەنی پادشانشین و پێگەی تایبەتی خۆیان، ئەوان شایەنی ستایش وسەرسامین، ئەگەر لە کارەکانیان و سیاسەتەکانیان وورد بینەوە، جیاوازیەکی ئەوتۆیان لێ بەدی ناکەین لەگەڵ کار و سیاسەتەکانی موسا، لەم رووەوە ناکۆکیەکی ئەوتۆیان لەگەڵ موسادا نەبووە، چونکە رێنیشاندەریان خوای بەخشندەو مەزن بووە، ئەگەر بۆ رووداوی ئەو کەلە پیاوانە بگەڕێینەوە دەبینین کە ئەوان بەهۆی مەزنی خۆیانەوە قەرزار نین، ئەوەی لەسەر شانیان بووە ئەنجامیان داوە، ئەوەی خزمەتی ئەوانی کردبێ ئەو دەرفەتە بووە کە بۆیان رەخساوەو ئەوان توانیویانە سوودی لێوەرگرن، ئەگەر ئەو دەرفەتە بۆیان نەرەخسابایە ئەوا تواناو بەهرەکانیان دەدرایە بەر باو بەفیرۆ دەچو، ئازاتیەکەی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ هێز و تواناکانیان کە ئەو دەرفەتەیان دروست کرد و توانیان وسوود لە توانا وبەهرەکانیان وەرگرن و لە خزمەتی مرۆڤایەتیدا وەگەری بخەن.

بۆ ئەوەی موسا سەرکەوتن بەدەست بێنێ کارێکی زەرور بوو بۆ بەنی ئیسرائیل ئەوانەی لە دۆڵی نیل ی میسر دەژیان

ئەو چەوساوەو ستەم لێکراویە ببینن، بێ پەناگەو پشتیوان بن کاتێک موسا بە هانایانەوە دێ و لەو ستەم و زۆرداریەیان ڕزگار دەکا و بۆ شوێنێکی ئارام کۆچیان پێ دەکا ئەمە بۆ موسا دەبێتە قارەمانی ویەکێک لە شاکارەکانی.

هەروەها سەبارەت بە رومولوس کارێکی زەرور بوو کە لە ئەلب نەبێ تا ڕۆژی لە دایک بوونی ببێتە شوێنێکی کاولگەو دوارۆژێکی نوێ بۆ ئەو شوێنەو دواتر دامەزراندنی ڕۆمای لێبکەوێتەوە.

دیسان هاتنی قوروش لەو ساتە وەختەیدا بۆ فارسەکان شتێکی زەرور بوو کە ئەوان لە بارو دۆخێکی نالەبار و بێزاردا بن لە دەست دەوڵەتی میدیس، میدیسیش سەخلەتەکانی فارسایەتیی لەدەست بداو هونەری جەنگ لە بیر بکا و جلی پیاوەتیشی لەبەر نەمێنێ.

هەروەها ثیریوس دەرنەکەوتنی تواناکانی و بەهۆی لاوازی خۆیەوە نەتوانێ سوود لەو جیاوازکاریە وەرگرێ کە ئەوکات لە ئەسینا باو بوو.

ئەمانەی سەرەوە ئاماژەی ئەوەن کە دەرفەت وسوودی زۆربووە بۆ گەیشتنی کەسان و دەرکەوتنی توانای کەلە پیاوان کە بتوانن سوود لە هێز وتوانا وبەهرەکانیان وەرگرن وئەو دەرفەتانەی بۆیان دەرەخسێ ببنە دەرفەتی زێرین و کارئاسانی، دواتر خەسڵەتە جوامێریەکانیان هاوکار بوون بۆ مانەوەو درێژە پێدانی دەسەڵات و گەشە سەندنیان لەو بوارە کە بەهۆیەوە بتوانن نیشتمانەکەیان بگەیەننە ئاستێکی بەرز ودەسەڵاتەکانیشیان بەسەر وڵاتەکەدا بچەسپێنن، مەزنی و

Scanned with CamScanner

زیندویی بۆ نیشتمانەکانیان وەدەست بینن. ئەو پادشایانەی بەهزی هێزەوە دەسەڵات دەگرنە دەست تووشی هەندێک ئاستەنگ دەبن تا ئەو کاتەی بە تەواوەتی ڕەوشەکە ئارام دەبێ، زۆربەی ئەو ئاستەنگانەش بەهزی گۆڕینی سیستەمی کۆن دێتە ڕێگایان کە لە ویلایەتە نوێکان ئەنجام دەدەن. تا ئەوکاتەی لە گۆڕینی سیستەم وشێوازی حوکمڕانییەکان رادێن تووشی ئاستەنگی زۆر دەبن چونکە لای میللەتان هیچ کارێک لە کاری ڕاهاتنی سیستەمی حوکمڕانیی نوێ قورستر نییە.
گۆڕینی شێوازی کاروباری کۆن بە شێوازی کاروباری نوێ پێویستی بە تواناو هەوڵی زۆر هەیە، چونکە بە گۆڕینی سیستەمی کۆن بەرژەوەندیی کۆمەڵێک کەس دەکەوێتە مەترسی و لەدەست دەدرێ، ئەگەر ژمارەیان کەمیش بن بەڵام هەندێک جار لە ڕژێم هەڵدەگەڕێنەوەو یاخی دەبن، هەندێکیشیان بە لاوازی لایەنگری ئەو گۆڕانکاریانە دەبن، هۆکاری لایەنگری لاواز دەگەڕێتەوە بۆ ترسیان لە دوژمنەکانیان ئەوانە وا دەبینن کە گۆڕینی سیستەمی کۆن لە بەرژەوەندی ئەواندا نییە وترسیان لەو گۆڕینە هەیە بۆیە بە دوژمنی دەزانن، چونکە ئەوانەی بەر لەوەی ئەنجامەکان بە چاوی خۆیان ببینن، لێی دەترسن ئەوان جێی مەترسین، بۆیە هاوار لەو کەسانەی لە نێوان مەترسی ودڵەڕاوکێدا دەژین لە نێوان حاڵەتی لایەنگر و دوژمنکاریدا.
ئەگەر بمانەوێ پشکنین بۆ ئەم پرسە بکەین، ڕاستیەک هەیە دەبێ بیزانین ئەویش ئەوەیە:

ئایا ئەو چاکسازانە بێلایەنن؟ بڕوایان بە خۆیان هەیە؟ خۆیان کار لەسەر ئەم پرسە دەکەن؟ یا پشت بە کەسانی تر دەبەستن تا ئەم ئامانجەیان بۆ بێننە دی؟ ئایا کەسانی لاوازو ماستاوچین؟ توانای جێبەجێ کردنی ئەم کارەیان هەیە لە ڕێگەی هێزەوە، یا بێ دەسەڵاتن؟ ئەگەر خەسڵەتەکانیان وەکو ئەوە وابن کە یەکەم جار باسم لێیانەوە کردوە واتە بێلایەن وبەهێز و بڕوا بەخۆ بوون، ئەوا شکست هێنانیان کارێکی ئەستەمە، ئەگەر وەکو باسکردنەکەی دوەم بوون واتە لاواز و پشت بوستو بە کەسانیتر بوون بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان و ماستاوچی و لە ڕوی هێزەوە بێ دەسەڵات بوون، ئەوا شکست هێنانیان کارێکی مسۆگەرە و بەدەگمەن سەرکەوتن بەدەست دێنن.

بۆیە دەبینین کە هەموو ئەو پێغەمبەرانەی بۆ چاکسازی نێردراون ئەگەر پشتیان بە هێز بەستبێ و لە ڕێگەی بەکار هێنانی هێزەوە ڕێبازو بڕواکانیان بڵاو کردبێتەوە، ئەوا بە مسۆگەری هەمویان سەرکەوتوو بوونە. ئەوانەی لە بە ئاشتی وبە ئارامی و دور لە بەکار هێنانی کاری توندوتیژی ئەم پەیامەیان بڵاو کردۆتەوە، سەرجەمیان شکستیان هێناوەو نەیانتوانیوە بە ئامانجەکانیان بگەن. ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ڕەوشتی گەلان لەسەر یەک ڕێچکە سەقامگیر نییە، ئەگەر لە ڕێگەی بەخشین و پێدانی پەیامی دەستکەوت توانیت تۆزێک بگەیەنیتە بڕوایەک ئەوا ئەم بڕواپێبوونە چەسپاوو هەمیشەیی نابێ، بۆیە پێغەمبەر دەبێ هەمیشە لە حاڵەتی ئامادە باشی دابێ بۆ ڕوودانی هەر ئەگەرێک، ئەگەر

Scanned with CamScanner

ئەو میللەتە لە دڵەوە پێغەمبەری خۆیان خۆشویست ودلیان بە نیانی وچاکەکانی خۆش بوو ئەوا کاریکی باشە. ئەگەر ئەم بڕوابوونە بەم شێوازە نەچوە سەر ئەوا بە حوکمی شمشێر و تیر دەبێ ناچاریان کەیت سەر بۆ حوکمەکان دابنوێنن.

ئەگەر موسا و قورش و ثیزیوس و رومولوس لە بەکار هێنانی چەک خۆیان بە دور گرتبا ئەوا بە دڵنیایەوە نەیان دەتوانی ئەو ماوە دورو درێژە حوکمڕانی بکەن و پەیامەکەیان بڵاو بکەنەوە، لەم روەوە نموونەی سەردەمی ئێمە، (جیرولامو سافونا رولا) کە بەم شێوەیە حوکم ناکا شکست دێنێ، ناتوانێ بڕواکانی بڵاوکاتەوە و ستونی حوکمەکانی داکوتێ بەهۆی بڵاوبوونی ئاژاوەگێران ئەوانەی لە دەوری کۆبیوونەوە، چونکە ئەو جگە لەو شێوازەی ئاشتیانەی کە بەکاری دەهێنا هیچ شێوازێکی تری نەبو بۆ بڕوا پێهێنان بەو خەڵکە تا بتوانێ حوکمڕانیان بکا وپەیامەکەی خۆی بڵاو بکاتەوەو بڕوای پێبهێنن، ئەو ڕێگە ناچارکردنی ئەو خەڵکەی نەبو جگە لە ڕێگەی نیانی. بۆیە من دەڵێم:

(نموونەی ئەو جۆرە کەسانە تووشی کۆسپ و ئاستەنگی زۆر دەبن لەم میانە، ئەگەر ئەوان بەهۆی تواناو لێهاتویی بتوانن ئەو خەڵکە ناچار بکەن بڕوا بە پەیامەکەیان بێنن و دەنگە نارازیەکان دەمکوت کا ئەوا بە دڵنیاییەوە کاریکی مەزنیان ئەنجام داوە و لەم نێوەندە بە ڕێز وحورمەتەوە دەتوانن بژین)

دەبا نموونەیەکی بچوکتر لەو نموونە مەزنانە بێنمەوە کە لەروی پلەوە بچوکتر بەلام لە روی چۆنایەتیەوە جیاواز وبە

Scanned with CamScanner

سوود تره، ئەویش نموونەی (جیرۆون ی سرقستی) یه که کۆیله دەبێ و دواتر دەبێته پادشا، بزگەیشتن بەم پایه هیچ کەسێک یاوەر وهاوکاری نەبووه جگه له خەسڵەت وتوانا ودەرفەتەکان نەبن، خەڵکی سرقسته که خەڵکانێکی هەژار وچەوساوەو بندەست بوون ئەوان جیرۆون یان به سەرۆکی خۆیان هەڵبژارد،دواتر دەبێته میر، بەڵام بەهۆی چاکەو رەوشته باشەکانییەوه لەسەری دەنوسن که شیاوی پادشایەتیه وبۆ ئەم پلەیەش له هیچی کەم نییه تەنها کۆشک و تاجی پادشایەتی نەبێ، ئیتر ئەم پله بەدەست دێنێ و کاتێک دێته سەر کورسیی پادشایەتی دەست دەکا به بڵاوه پێکردنی سوپای کۆن و دەستبەرداری دۆست وهەڤاله کۆنەکانی دەبێ و سوپایەکی نوێ دادەمەزرێنێ و دۆست وهەڤالی نوێ دەگرێت، دوای ئەوەی ستونی حوکمەکانی بەم شێوازه مکوم و توند دەکا له دەستبەردار بوونی سوپای کۆن و دامەزراندنی سوپایەکی نوێ و پشت بەستن به دۆستی نوێ لەسەر بنەمای نوێ، نیشانەکانی بەهێز بوونی لێ وەدەر کەون و باشتر دەتوانێ بەسەر ستونەکانی حوکمدا زاڵ بێ وکۆنترۆڵی بارو دۆخەکان بکا، بەم شێوەیه به کەمترین ئاستەنگ توانیی درێژه به حوکمرانی بدا.

بەشی شەشەم

ئەو ویلایەتانەی بەهۆی بەخت و هاوکاری کەسانی ترەوە دروست دەبن

ئەوانەی بەهۆی بەختەوە دەردەکەون و لە زۆرینەی خەلک پلە بەرزتر وەدەست دینن و دەبن بە پادشا. ئەوانیش بە ئاسانی ناگەن بەو پلەو پایە، ئاستەنگ وناخۆشیان دێتە ڕێگا، مانەوەو درێژەدان بە پادشایەتیان لە وەدەستهێنانی پۆستەکە ئاسانتر نابێ، ئەوان لەو کەسانە نین کە تووشی گرفت وتەنگ و چەلەمە نایەن، نەخێر بەلکو ئەو ناخۆشیانەی دێتە ڕێگایان بە کت و پڕی ڕوو دەدەن. لەکاتی هەولدان و گەیشتن بەدەسەلات زۆرترن لە گرفت وکۆسپەکانی تر، ئەوان دور دەبن لە هەندێک لەو گرفتانەی دێتە ڕێگی کەسانی تر چونکە هەن بزیان چارەسەر دبکەن، بەلام کاتێک دەگەنە سەر کورسیی پادشایەتی ئەوکات هەندێک لەوانەی دەوریان دابوو دەستبەرداری دەبن ئەوکات دەستگرتن بە دەسەلات دەبێتە کارێکی قورس بزیان، ئەمە بەتایبەتی دێتە ڕێی ئەو پادشایانە کە لە ڕێگەی پارەو سامانەوە کورسیی پادشایەتی دەکرن یا بە هاوکاری ماددی خەلک بە وپۆستە دەگەن، ئەم بەسەرهاتە لەسەر گەلێک لە پادشاکانی گریکی ڕویداوە لە شاری ئەیونییە و دورگەی هیلسبوونتە) لەم شوێنە لە خانوێکدا خەلکانێکیان خۆش ویست تا گەیاندیانە ئاستی پادشایەتی، هەروەها جەماعەتی ئیمپراتۆرەکان کە بە پشتیوانی سوپا

Scanned with CamScanner

ئاستیان لەو خەڵکە بەرزتر دەبێتەوە تا دەگەن بە پۆستی قەیسەری، ئەمان لە ژیانی ڕۆژانەیانداو لە بەڕێوە بردنی کاروبارەکانیان پشت بە توانای ئەو کەس ولایەنانە دەبەستن کە بەم ئاستەیان گەیاندون، بەخت و دەرفەتەکانی کاریان بە بەخت و دەرفەتەکانی ئەوان دەبەستنەوە، چارەنوسیان دەبێتە چارەنوسی ئەوان. ئەم جۆرە کەسانە خۆشیان نازانن چۆن پلەو پۆستەکانیان دەپارێزن و ڕەزامەندیی بەردەوامی ئەوکەسانە ڕاگرن کە بەم شوێنەیان گەیاندون، بەڵام ئەم جۆرە کەسانە زۆر ئاستەمە ڕەزامەندی دەروبەر وەدەست بێنن، چونکە کاری لەم پۆستە و بەم ئاستە بێ سەروەری ودەسەڵاتیە درێژە پێدانی کارێکی قورس دەبێ، خەڵک چاوی لە داهێنان و کاری تازەیە، کاتێکیش ئەم نوێکاری وداهێنانە بوونیان نابێ گلەیی و پرتەو بۆڕە سەرهەڵدەدەن. ئەو کاتەی دەیەوێ فەرمانێکی خۆی جێبەجێ بکا بەهۆی نەبوونی هێز و توانا وئیرادەوە بۆی ناکرێ چونکە ئەو خاوەنی ئەو هێزە بەتوانایە نییە لێپێچانەوە لەگەڵ کەسێک بکا کە سەرپێچی ڕێنماکانی دەکا. دواتر ئەو پادشانشینانەی بە خێرا دروست دەبن وەکو ئەو گژو گیایانەن کە ڕەگیان سەرزەوییەو دانەبەزیوەتە ژێر زەوی بۆیە چۆن بە خێرا دەروێن ئاوەهاش زوو بە زوو لەناو دەچن،هەر بە یەکەم ڕەشەباو گەردەلول دەفەوتێن، بەڵام ئەگەر ئەو پادشایەی بەهۆی تواناو هێزەوە بەم پلەیە گەیشتبێ دەتوانێ بەرگەی گەردەلول و ناخۆشیەکان بگرێ و لەناو چوونی کارێکی ئاسان نابێ، هەرکاتەی تووشی بە کارەسات و ئاستەنگ بۆوە بە زوترین کات خۆی دەگرێ و

Scanned with CamScanner

دەبوژێتەوە، دوای هەلسانەوەش پەند لەو کزسپە وەردەگرێ وئەم کارەی بە سەرکەوتنی یەکجارەکی دەگەیەنێ.

ئێستا دوو نموونە لەسەر دوو کەس بۆ خوێنەری ئازی دەهێنمەوە :

یەکێکیان فرانسیسکۆ سفرزا یە کە بە هەوڵ و تواناو زیرەکی خۆی بەو پۆستەی گەیشت، ئەویتریان قەیسەر بورڤیە بوو لە رێگەی بەختەوە بەم پۆستەی دەگا، من لەم روەوە دەڵێم:

(فرانسیسکۆ بە هەوڵ و توانا وزیرەکی خۆی دوای ئەوەی ئەو رێگە پر لە درک و ناخۆشیانەی بری بوو بە میری میلانۆ بۆ ماوەیەکی زۆریش توانیی لەم پۆستەی بمێنێتەوە. بەلام قەیسەری بورجیە کە بە ناوی میری (فالنتین) دەناسرا بەهۆی بەختی باوکیەوە بوو بە پادشا کە بۆی مابۆوە واتە بە (ویراسی)، بەلام دوای ئەوەی زۆر هەوڵ دەدا ناتوانێ ئەم پۆستە بپارێزێ و لەدەستی دەدا چونکە کەسێکی بەتواناو زیرەک ولێهاتوو نەبوو لەم روەوە، من پێشتریش ووتومە ئەوەی لە سەرەتاوە بناغەیەکی مکوم دانەرێژێ لە دواییدا لەدەستی دەدا چونکە ناتوانێ بیپارێزێ هەرچەندەی هەوڵی بۆ بدەن وپێیەوە ماندوو بن، بەلام کاتێک لەدەسەلات دەمێنێتەوە ئامازەیە بۆ ئەو بناغە مکومەی پێشتر ئەو دیوارەی لەسەر دروست کردوە، واتە بناغەی دروست وماندوو بوونی تەواوو تواناو زیرەکی بۆ پادشا مەرجی مانەوەی دەسەلاتن بۆی).

ئەسکەندەری شەشەم گەلێک ماندوبوون و ئاستەنگی هاتنە رێ بۆ ئەوەی ئاستی کورەکەی بەرز کاتەوەو تا بە دەسەلاتی بگەیەنێ، ئەم کێشانە بۆی مانەوە بۆ ئەوکاتەی دەگاتە سەر

Scanned with CamScanner

کورسی، بینیی کە کارێکی ئاسان نییە بیکا بە پادشایەک دور لە دەسەڵاتەکانی کلێسە، کاتێکیش هەوڵدەدا دەست بەسەر هەندێک لە موڵکەکانی کلێسەدا بگرەێ میری (میلانۆ) و خەڵکی (ڤینیسیا) ڕێگریی لێدەکەن چونکە (فاینزە و ریمینی)هەردوکیان لە ژێر پارێزبەندی (بووندقیە) دابوون.

دواتر دەبینێ کە ژمارەی ئیتالیەکان و سوپاکەی، بەتایبەتی ئەو سەربازانەی خوازیار بوون لە خزمەتیدابن هەمویان لەدەست کۆمەڵێک کەسدا بوون ئەوانەی لە گەورەیی پاپا دەترسان، بۆیە نەدەکرا پشتیان پێ ببەستریێ و گرەویان لەسەر بکرێ چونکە هەمویان لە ژێر دەسەڵاتی خانەوادەی ئورسینی وکالوناس و لایەنگرانی دابوون، بۆیە لە پێناو دەست گرتن بەسەر ئیتالیا دەبوایە ئاژاوەیەکی مەزن بخولقێندرێ و بەهۆیەوە رژێم و سیستەمی حوکمرانی لە ئیتالیا بگۆڕدرێ، ئەمەش لای ئەو کارێکی ئاسان بوو چونکە خەڵکی بووندقیە دەستی پادشای فەرەنسا و سەربازەکانیان کێش کردبووە ئیتالیا و کەسیش ڕێگریی ئەم کێش کردنەی نەکردبوو، بەڵکو هاوکاریان کرد، کارئاسانیان بۆ لویس کرد تا لەگەڵ هاوسەرەکەی لەیەک جیا ببنەوە، کتێکیش لویس پادشا لەسەر داخوازی خەڵکی بووندقیە و ڕەزامەندی ئەسکەندەر خۆی و سەربازەکانی دێتە ئیتالیا، هێشتا بە تەواوەتی نەگەیشتبووە میلانۆ کاتێک پاپا داوی لەشکرکێشیی لێ دەکا بۆ مەبەستی شەرکردن لەگەڵ ڕۆما کە دواتر لەم شەرە پاپا سەردەکەوێ، ئەم سەرکەوتنەش بۆ ئەو پشتگیریە دەگەڕێتەوە کە پادشای خاوەن ناوبانگ لێی دەکا، ئەوکاتەی میری بووندقیەش ڕۆما

ڕەگرێ و کولوناس لەدەست ڕادەکا، ئەوکات دوو گرفت دێتە پێشی کە بتوانێ داگیرکاریەکەی بپارێزێ :

ا/ سەربازەکانی، لێیان کەوتبووە گومان لەوەی دڵسۆزی بن و ئەمانەتی بپارێزن.

ب/ئیرادەی فرەنسا، لەوە ترسا خانەوادەی ئورسینی دەستبەرداری بن و پشتی تێبکەن و سوپاو چەک و تەقەمەنییەکانیان بکێشنەوە کە بەهۆیەوە دەجەنگی، دیارە ئەوکات ئەنجامەکەی دەبێتە شکست وکۆتایی هاتن بە داگیرکاری و ئەوەی وەدەستی هێناوە لێی بسەندرێتەوە، ترسی لەوە هەبوو کە پادشا خۆی ئەمەی لەگەڵدا بکا، لەم ئەنجامە دڵنیا بوو کە ئەمە لە خانەوادەی ئورسینی روو دەدا، ئەمەش بۆ ئەو گومانە دەگەڕێتەوە کاتێک دوای هێرشەکەی فاینزیە هێرش دەباتە سەر پۆلۆنیا ئەمان لە هێرشەکە دوودڵ و خۆکێشەرەوە دەبن.

بەڵام لە دیدی لویس پادشا، میر دوای ئەوەی میرنشینی ئوربینو داگیر دەکا و هەوڵی داگیر کردنی توسکانە دەدا ئیتر پادشا ئەو هێرشەی رادەگرێ و سنوری بۆ دادەنێ، بەهۆیەوە لێی دەکەوێتە گومان، پێی وایە میرنیازی پاک نییەو بەدوای مەبەستی خراپدا دەگەڕێ، بۆیە ئەم پرۆژەی دەوەستێنێ، ئتر لەوساتەوە میریش درک بە مەترسیەکان دەکاو بە پێویستی دەزانێ داگیرکەر هەموو هێلکەکانی خۆی نەخاتە یەک سەبەتەوەو پشت بە توانا وهاوکاریەکانی یەک لایەن نەبەستێ، کەوابێ جەنگاوەر بەر لە هەموو شتێک دەبێ

Scanned with CamScanner

خاوەنی چەکی خۆی بێ بۆئەوەی ئازادی و سەروەریەکانی لەدەست نەداو خۆی خاوەن بڕیارو پلانی تایبەتی خۆی بێ.

یەکەم کار کە لە ڕۆما کردی، لاواز کردنی ئەو حزبانە بوو کە لە ئورسینی و کولوناس ەوە نزیک بوون، دواتر هەوڵی خۆ نزیک کردنەوەیدا لەو کەسانەی لایەنگری ئەوان بوون و بە دیاری و دەستگرتنەوە بەسەری کردنەوە، موچەو ئازوقەی بۆ دابین کردن، هەموویانی لە پۆست و پلەی شایستە دامەزراندن، بەم شێوەیەو بەم هەنگاوانە لە میانەی چەند مانگێکا توانیی پەیوەندیی نێوان ئەوان و سەرۆکەکانیانی پێشینیاندا ببڕێ ، پەیوەندیەکی دۆستانەو خۆش و دڵسۆزانەی لەگەڵیاندا بەستن، بەم کارانەی سوودی لێیان وەرگرت، بۆ دڵنیا بوون لەم وتانە ئەوەبوو کاتێک خانەوادەی ئورسینی ئەم دەسەڵات و گەورەیی دۆقیە و پێشوەچوونی کڵێسەو هێزەکەی دەبینن، هەستیان بەوە کرد کە گۆڕیان بەرەو لێژ بۆتەوە، کاتێکیش ئاژاوەو گێرەشێوێنی سەرهەڵدەدا هەر زوو دۆقیە دای دەمرکێنێ و کۆنترۆڵی دەکا، بۆ ئەم مەبەستە پەنا بۆ فرەنسا دەبا تا ئەو کاتەی دەکەوێتە سەرپێ، کاتێکیش بەهێز دەبێتەوە پشت بە سیاسەت دەبەستێ و ڕوو لە بێگانە وەردەگێڕێ، بەمە دۆقیە سیاسەتێکی تەندروست پیادە دەکا کە ڕوی رمەکانی ئاراستەی دوژمن و ناحەزانی دەکا، ئەم کارەی خانەوادەی ئەروسینی ناچار دەکا لە ڕێگەی سنیور باولۆ داوای ئاشتەوایی بکا، ئەم داواکاریەی ئاشتەوایی، دۆقیە دڵخۆش دەکا وڕێگەی بەهێز دەبێ بەهۆی ئەوەی چاوی لە داهاتوی ئەم ئاشتەواییە دەبێ، دوای ئەم ئاشتەواییە

خانەوادەی ئەروسینیی دیاریباران کرد بە خشل و زێر و ئەسپی رازاوە و چەندین جۆرە دیاریی بەنرخ، بەم شێوەیە بە دیاری و بەخشین چاویان نوساندن تا ئەو کاتەی توانیان بەسەریاندا زاڵ دەبن و لە دۆست و لایەنگریان دەکەن، کاتێک لایەنگرەکانی لە دۆقیە نزیک دەبنەوە پێگەی سوپاکەی بەهێز دەبێ بەهۆیەوە بناغەیەکی پتەو بۆ هێزەکانی مسۆگەر دەکا بەتایبەت کاتێک دەست دەگرێ بەسەر رۆمانە دا و دۆقیەی ئۆربینۆش دەگرێتە خۆ، دوای ئەمەش دڵسۆزی و خۆشەویستی خەڵکەکە وەدەست دێنێ چونکە ئەو خەڵکە هەست بە دڵسۆزی خۆشیەکانی حکومەتەکەی دەکەن ئیتر نایانەوێ دەستبەرداری بن، بەم شێوەیە دۆقیە بە سیاسەتە حەکیمانەکەی توانیی بەسەر کۆسپەکاندا زاڵ بێ وخەڵکی هەست بە خۆشیەکانی ئەو سەردەمی حوکمڕانییە بکەن، ئەوەی شیاوی باسە دەمەوێ باس لە بەرنامە وپلانەکانی ئەم دۆقیە بکەم و بڵێم:

ئەوکاتەی رۆمانە دەگرێ، رۆمانە بەدەست هەندێک میری لاوازەوە بوو، ئەو میرانە تەنها لە خەمی خۆ دەوڵەمەند کردندا بوون ئەوەی بیریان لێی نەدەکردەوە خەمی خەڵکەکە بوو، بەهۆیەوە ململانێ و ناکۆکی لەو ویلایەتە سەرهەڵدەدا، لە جیات یەکریزی، ناکۆکی و دووبەرەکی دروست دەبێ، ئەو خەڵکەش رووبەرووی دزی وتاوان بوونەوە، بەهۆیەوە لە کەش و هەوایەکی دوژمنکارانە و ئاژاوەدا ئەوەی کۆن سەرهەڵدەدا، روی راستیەکان رەش دەبن، بۆیە میر بەباش دەزانێ بەر لە هەموو شتێک حکومەت دەست بخاتە ناو

Scanned with CamScanner

کاروباری هاوڵاتیانی و ڕێگە لە زوڵم و ستەمکاری بگرێ بۆئەوەی بەرگری لە مافی هاوڵاتیان بکاو ئەو خەڵکەش هەست بە دڵنیایی و ئارامی بکا، لەم میانە فەرماندایەتیی گرتە دەست و ئەو خەڵکەش گوێرایەڵی دەبن، سنیۆر ڕیمرۆ دورکو بە والیی رومانە دادەمەزرێنێ، ئەم پیاوە کەسێکی بە توانای بێ ئەندازە دەبێ، دەسەڵاتی تەواو بەم سنیۆرە دەبەخشێ لەم روەوە دەستی والا دەکا تەواوی ئازادیەکانی پێدەدا، دۆرکو هەلسا بە چاککردنەوەی ئەو کەناڵانەی لە سەردەمی پێشو خراپ کرابوون، لە ماوەیەکی کورتدا لەتەک چاکسازی تۆوی تەبایی و یەکیەتی وخۆشەویستی و ئارامیی چاند، دوقیە وای دەبینی ئەگەر دەسەڵاتەکان درێژەیان کێشا، توند و تیژی و دەسەڵاتی رەها دەبێتە مایەی بێزاری ئەو خەڵکە، بۆیە لەوە ترسا کارو مەبەستەکان بەسەر سەریدا ئاوەژوو ببنەوەو گوریسەکەی لێ ببێتەوە بە ریس، بۆیە لە ترسی خراپ بەکارهێنانی حوکمڕانیی توند و تیژ دادگایەکی مەدەنیی لە پایتەخت دادەمەزرێنێ و سەرۆکێکی جوامێریشی بۆ دیاری دەکا، ڕێگەی بە هەموو ویلایەتەکانی تردا کە هەریەکەو پارێزەرێک بۆ بنێرێ نوێنەرایەتیان بکا، دۆقیە ئەمەی دەزانی کە حوکمڕانیی توندو تیژ کاریگەری خراپی لەسەر دەروونی ئەو خەڵکەدا دەبێ، بۆیە ویستی ئەمە لابەرێ، بۆیە ئەو خەڵکەش لەوە دڵنیا بوون کە ئەوەی لە کاری توندو تیژی روو دەدا دۆقیە لێی بەرپرسیار نییە، ئەوەی لەم جۆرە کارانە بەرپرسە دۆرکۆیە کە بە کەسێکی توند ناسرابوو، دواتر دۆقیە ویستی لە دۆرکۆ نەجاتی بێ و لەسەر گۆرەپانەکەی لابەرێ

Scanned with CamScanner

بۆیە بە بیانویەک تاوانباری کردو خستیە زیندانەوە، دواتر بۆ گۆرەپانی سزنەی گواستەوە، فەرمانیدا جەستەی بکرێتە دوو لەت، دواتر بە خەنجەر لاشەی ئەنجن ئەنجن کرد، ئەم کارەی ڕۆقیە خەلکی دلخۆش کرد چونکە لەو حاکمە زاڵمە ڕزگاریان بوو.

کاتێک دوقیە هەست بە هێز و توانای خۆی دەکا و هەست بە دور کەوتنەوەی مەترسیەکان دەکا بەتایبەت کاتێک دراوسێکانی لاواز دەکا چونکە لە هەندێکیان ترسی هەبوو، دڵنیا بوو لەوەی ناتوانن بەم شێوەیە وڵات بەرێت بەرێوە ئەگەر ڕەزامەندی فەرەنسا وەدەست نەهێنێ، ئەوەندە باکی بە هاوکاریەکانی پادشاکەی نەبوو،چونکە دەیزانی پادشای فەرەنسا لە هەڵەی هاوکاریکردنەکانی پێشوی بە ئاگا بوو، گومانەکانیشی لە درێژە پێدان بە هاوکاریکردنی لە شوێن خۆی بوون، بۆیە هیچ ڕێگایەک لە بەردەم دۆقیە نەمایەوە تەنها ئەوە نەبێ بچێتە ریز فەرەنسا لە شەرکردن لەگەڵ پادشانشینی نوپۆلی دژی ئیسپان کە گەمارۆی جایتە یان دابوو، مەبەستیشی لەم هاوپەیمانێتیە لەگەڵ فەرەنسا ئەوە بوو کە لایەنی ئیسپانیای بێخەم بکا، وەکو ئەوەی کە ئەمە کارێکی ئاسان بێ ئەگەر پاپا ئەسکەندەر لە ژیان مابوایە؛

ئەمە پرۆژەکەی بوو ئەوەی پەیوەندیی بە حالی حازرەوە هەبوو، ئەوەی پەیوەندیشی بە دوارۆژەوە هەبوو، دۆقیە لەوە دەترسا کە دوای مردنی ئەسکەندەر جێگرەوەکەی کودەتای لەسەر ئەنجام بدا.ئەوکات ئەوەی لەدەست پاپای پێشو

وەدەستی هێناوە، ئەو لێی بسێنێتەوە، بۆیە تا لەم مەترسیە دور کەوێتەوە ئەم چوار خاڵەی جێبەجێ کرد :

١. هەموو ئەو کەسانەی لە خانەوادەی پادشا کە دەستیان لە کوشتنی پادشادا هەبووە لە ناوی بردن، تا دەرگا بەروی پاپا دابخا ئەگەر نیازی بوو یەکێک لە ئەندامانی خانەوادەی پادشا بۆ ئەم پۆستە دەستنیشان بکا.

٢. بۆ ئەوەی پاپا بتۆقێنێ خۆشەویستی ئەشرافەکانی ڕۆمای بەدەست هێنا لە ڕێگەی دۆستایەتی کردنیان.

٣. ڕێژەیەکی باش لە لایەنگرانی قەشەکانی وەدەست هێنا.

٤ـ لە ژیانی پاپادا دۆخەکان گەیشتنە ئاستێک لە زوڵم و زۆرداری، کە بتوانێ ڕووبەڕووی یەکەم کۆسپی ناکاو بێتەوەو بەرگریەکی باشیشی بکا، بەر لە مردنی پاپا لە چوار هۆکارەکە سیانی بەجێ گەیشتن. ئەوەندەی نەمابوو چوارەمیشیان بەجێ بگەیەنێ، بەوەی توانیی بەسەر ئەو میرە لە دەسەڵات کەوتانەدا زاڵ بێ لە ناویان ئەوانەی دەستی پێیان گەیشت، ژمارەیەکی کەمیان توانیان لەدەستی رابکەن و نەجاتیان بێ ئەوانیتر لەناو بردران، ڕەزامەندی ئەشراف و پیاو ماقولانی ڕۆمای وەدەست هێنا. لە کۆلێژی ئایینی لایەنگیری زۆری هەبوون، سەبارەت بە مولکە نوێکان، نەخشەو پلانی دانابو کە دەست بە سەر توسکانەدا بگرێ لە کاتێکا ماوەیەک بوو بروجیە و بیومبینوی هەبوو لەگەڵ پاراستنی (حەما) ش بە دەست خۆیەوە بوو. دیارە لەو کاتەی ئیسپانییەکان پادشایەتی ناپۆلی لەدەست دەدەن ئەم لە فرەنسیەکان ناترسێ چونکە ئیسپانییەکان لەو دەترسان بۆیە

Scanned with CamScanner

ئەم هەردوو لایەنی مسۆگەر کرد ئەوسا دەستی گرت بەسەر (بیزە)دا.

دواتر لۆقەو سینە بە خوازیاری رابەرایەتی خۆیان بەو سپارد، یا لە بەر تەماحکاری فلۆرەنساوە بوو یا لە ترسا. بەڵام فلۆرەنسا لەروی دەسەڵاتەوە لاواز و بێهێز بوو، ئەگەر ئەوەی پار ساڵ بۆ دۆقیە چووە سەر ئەمساڵیش بۆی بچێتە سەر کە پارساڵ ئەسکەندەر کۆچی دوایی دەکا، ئەوکات هێز و ناوبانگێکی ئەو تۆ بەدەست دێنێ کە بتوانی پشت بە هێز و توانای خۆی ببەستێ، بەڵام ئەسکەندەر پێنج ساڵ بەسەر مردنیدا تێپەر بووەو هیچی وای بۆ کورەکەی جێ نەهێشت جگە لە ویلایەتی رومانیای پتەو نەبێ، جگە لەو ولایەتە ئەوانی تر لە نێوان دووهێزی دوژمنی زەبەلاحدا هەلواسراون و لە پشتیشیان نەخۆشیەکی کوشندە هەیە ، بەڵام ویرای ئەمانە دۆقیە کەسێکی بەهێز بوو، شارەزاو پسپۆری دڵی خەڵک بوو، شارەزا بوو لە راکێشانی سەرنجی خەڵک و چوونە ناو دڵیان، لە هەمان کاتدا لە تۆقاندیشدا شارەزاو پسپۆر بوو ئەمانە بوونە بنەمای بەهێز بوون و هەلسانەوەی سەرپێی لە ماوەیەکی کورتدا، ئەمە ئەگەر بەهۆی ئەو دوو لەشکرە بەهێزەی دوژمن و نەخۆشیە کوشندەکەی نەبوایە، بەدڵنیایەوە بەسەر هەموو تەنگ و چەلەمەیەکدا زاڵ دەبوو.

بۆ سەلماندنی راستیی بنەما مکومیەکەی ئەوەیە کە رومانە ماوەی زیاتر لە یەک مانگ لە چاوەروانی دا دەبێ، لەوکاتەی لە رۆما لە نێوان مان و نەماندا بووە ویرای هاتنی (فیلی و

Scanned with CamScanner

ئۆرسینی بۆ وڵات کە هیچ ڕێگر وناحەزێکیان لە پێشدا نەبووە کە بیکەن بە پاپا بەڵام ئەم هەر پێگەی بەهێز و جڵەو بەدەست بووە، تا ئەو کاتیش ئەو دەسەڵاتانەی هەبوونە هەرکەسێک شیاوی پۆستێک نەبوبێ ئەم دوری دەخاتەوە، ئەمە هەرچەندە بە مردنی ئەسکەندەر سەرجەم کارە قورسەکان لەبەردەمی ئاسان دەبن، ڕۆژێک کاتی پاپا یولیوسی دووەم پۆستی پاپایەتی دەگرێتە دەست ئەم پێی ووتم:

هەموو ئەو هەوڵانەی داومن و هیوام بۆی خواستوە بۆ کاتی مردنی باوکم بوونە، بۆهەموو کێشەیەک چارەسەریەکم بۆی دۆزیوەتەوە تەنها یەک کێشە نەبێ، ئەویش دەبێ هەمان کێشەی مردنی ئەسکەندەر بێ کە خەریکە ڕوودەدا.

پێشتر ئاماژەم بەوەدا کە کارەکانی دۆقیە دەبێ وەکو مۆمێک ڕووناککەرەوە بن بۆ ئەو کەسانەی نوێژ بۆ پادشا دەکەن، یا پشت بە توانای کەسانی ترەوە دەبەستن،چونکە دۆق خاوەنی کەسایەتیەکی بە سام و بەهێز و خاوەن شکۆ بوو، ئەم هیچ شێوازێکی تری حوکمڕانیی نەبوو جگە لەو شێوازەی گرتبویە بەر، هیچ ڕێگریەکیش لەبەر دەم جێبەجێکردنی بەرنامەکەیدا نەبوون جگە لە نەخۆشکەوتن و کورتی ژیانی ئەسکەندەر نەبێ، جا هەر کەسێک ئەگەر بیەوێ ببێتە پادشایەکی نوێ و بەسەر هەموو ناحەزانیدا زاڵ بێ و سۆز و دڵسۆزی لایەنگران وەدەست بێنێ ولەشکری ناحەز و دوژمانانی تێک بشکێنێ و میللەت خۆشی بوێ و ترس و تۆقاندن بخاتە دڵی گەل، سەربازەکانی لە ژێر فەرماندەو گوێرایەڵییدا بن و ئەوەی بیەوێ لەناوی ببا بە ئاسانی دەستی بەسەردا بشکێ

Scanned with CamScanner

وچاکسازی بخاتە نێو داب ونەریتە کۆنەکان وبە ئارەزوی خۆی باج بخاتە سەر کەل و پەلەکان و جارێک بەهێز و جارێک بەخشندە خۆی نیشان بدا. توانای لە ناوبردنی هێزە کۆنەکانی هەبێ و توانای دڵخۆشکردنی میر و پادشاکانی هەبێ کە ئەگەر سوودی پێ ببەخشن ئەگەر زیانی لێ بدەن بتوانێ ترسیان بخاتە دڵ. ئەوەی بیەوێ ئەمانە هەمویان بکا دەبێ پیادەی رەفتار و ڕێنماکانی دۆق بکاو دەقاو دەق لاسایی بکاتەوە.

بەلام دۆق لە بەرزکردنەوەی یولیوسی دووەم بۆ پۆستی پاپایەتی هەلەی کرد. لەکاتێکا داوای بوردنی کردبوو کە ئەم ناتوانێ ئەوەی بیەوێ بۆ پلەی پاپا بەرز کاتەوە چونکە نەزاندراوە کاردیلێکی بەرزکردبێتەوە بۆ پلەی پاپا لەوانەی کە حەزی لێیانەوە نەبووە یا لەوانەی ترسی خستبووە دڵیان، چونکە پیاو دەبێ ترس بخاتە دڵی پیاو، یا لە ڕقا یا لە ترسا. یەکێک لەوانەی ئازاریان لە دەستی دیبوو (سان بوترس ئەدفینکز، کولونا سان جیورجیو، ئەوسکانیو) بوون. بەلام ئەوانەی دوژمانییەتیی دەکردن ئەو کەسانەبوون کە ترسیان خستبووە دڵی، جگە لە (روهان و کەردیلەکانی ئیسپانی، چونکە روهان لە خزم و نزیکەکانی پادشای فەرەنسا بوو پیاوێکی توند و زالم بوو،، دواتر پەیوەندیی خزمایەتی لە نێوان کەرادلە ئیسپانییەکان و ئەودا هەبوو بۆیە دەبوایە دۆقیە لە ئیسپانییەکان کەرادلە دابمەزرێنێ یا دەبوایە ڕەزامەندی پاپا روهان وەرگرێ نەک سان بوتروس ئەدفینکولا بکا بە پاپا. ئەوەی وا بیر بکاتەوە کە چاکەی ئەمرۆ خراپەی دوێنێ لە بیر

پیاوه مەزنەکان دەباتەوە، ئەو کەس بە هەڵەدا چوە، ئەم هەڵە بیرکردنەوە بوو دۆقیەی لەناوبرد.

یەکەی حەوتەم

نموانەی بە تاوانکاری و ناپاکی بوون بە میر

دەکرێ هەندیک جار هەندیک کەس دەستیان بە پۆستی میر بگا بە دوو شێوازی دور لە چاکەو پیاوەتی یا بە هۆی بەختەوە، من ئەم شێوازە گەیشتنە بە پۆستی حوکمڕانی فەرامۆش ناکەم، یەکێکیان شایەنی باس و خواستە، کە تایبەتە بە رژێم یا سیستەمی کۆماری، بەڵام دوو ڕێگایەکەی تر :

یەکەمیان:

گەیشتنی مرۆڤ بە پلەی میر لە ڕێگەی ناپاکی و زوڵم و چەواشەکاری.

دووەمیان:

گەیشتنی کەسێک بە پۆستی میر بەهۆی ئارەزوو داخوازی هاوڵاتیانییەوە، لەمێژوودا دوو نموونە بۆ شێوازی یەکەم هەن،

١. هی سەرەمی کۆن.

٢. هی سەردەمی ئێستامان، لە خوارەوە لە سوودی هەردوو نموونە دەدوێم چونکە من وای دەبینم هەریەک لەم نمونانە سوودی خۆی هەیە.

نموونەی یەکەم /

نموونـەی ئاجـاکتۆی سـقلی دێنمـەوە، کـە بـوو بـە پادشـای سەرقوسە، لە کاتێکا لە رەگەزێکی ئاسایی بووە خۆی کوری پیاوێکی دارتاش بووە، لە هـەموو قۆناغـەکانی ژیانیدا کەسێکی سـەرگەرم و ئـاژاوە گێـر بـووە، سەرسـەختی وگـەرمی کـارە تونـدو تیژیـەکانی بـە هێـز و بـازوی خـۆی ئـەنجامی داوە، ئەوکاتـەی دەبێتـە سـەرباز، هـەموو پلـەکان دەبـڕێ تـا دەبێتـە حاکمی سەرقوسە، کاتێکیش بەم پلە دەگا هـەوڵی گەیشتن بە پۆستی میر دەدا، ئەم پۆستەی بە ناحەزی خەڵک و لە ڕێگەی هەرەشەو توند و تیژی و بێ هاوکاری کەسانی تر وەدەست دێنێ ، ئیتـر روو لـە هلمقیـاری قورتـاجنی دەکـا کـە ئـەوکات لەگـەڵ سـوپای سـقلیە دەجـەنگی، دواتـر داوا لـە خـەڵکی سەرقوسـە دەکـا بەیانییەکەی کۆ ببنـەوە بۆ وتـووێژ لەسـەر پرسێکی گرنـگ، لـەو داوایەیـدا ئەنجومـەنی سـانتۆی شـاری کۆکردەوە، ووتی لە کارێکی تایبەت بە کۆمار دەدوێین، پاش گردبوونەوەکە فەرمان بەو سەربازانەی دەدا کە پێشتر بۆ ئەم کارەی ئاگادار کردبوونەوە کە سەرجەم ئەندامانی ئەنجومـەنی سانتۆ و پیاوە مەزنەکانی شار دەستگیر بکەن و لەبەر چاوی ئەو خەڵکە ملیان دەقرتێنن، دوای ئەم کوشتارگەریە دەست دەگرێ بە سەر شاردا و بەمەش هیچ ئاستەنگێک لەبەردەمیدا نامێنن، خۆی کرد بە میری شار بەخۆشی بێ یا ناخۆشی.

دواتر قورتاجنییەکان دوو جار راوی دەنێن و شار گەمارۆ دەدەن بـەلام ئـەم دەتـوانێ گەمارۆکـە بشـکێنێ و بەشـێک لـە سوپاکەی لەو شـارە جێبێڵێ، پاشماوەی سوپاکەی بۆ هێرش

بردنــە ســەر ئــەفریکا بــەکار هێنــا، گەرایــەوەوە گــەمارۆی سـەرقوسـەی شکاند، ئەمجارەیان ئەو گەمارۆی خستە سەر قورتاجیـەکان تـا ناچـاری کـردن پـەیمانی ئاشـتەوایی لەگەڵدا مۆرکـەن، بــە مولکــەکانی ئــەفریکا رازی بــوون و بۆخۆیــان هێشتەوە وسقلیەیان بە جاتوکل سپارد.

ئــەوەی ســەیری کــار وچالاکیــەکانی ئــەو پیــاوە بکــا، بــە رێژەیەکی کەم بەخت رۆڵی تیا دەبینێ، چونکە بەبێ هاوکاری هیچ کەسێک بە پۆستی میر دەگا، لە سەربازیش بە بالاترین پلە دەگا، ئەم پلەی سـەربازی هیچ کەسێک وا بە ئاسانی پێی ناگا ئەگەر هـەوڵ و ماندوبوونێکی زۆری بۆ نـەدا، توانیویەتی بەسەر هەموو تەنگ و چەلەماکانی ژیانیدا سەرکەوێ، تێچوی پاراستنی پۆستەکەی بەقەدەر تێچوی وەدەستهێنای بووە، ئێمە گەیشـتن و وەدەسـتهێنانی پۆسـتی میـر بـۆ چاکـەو پیـاوەتیی ناگێرینەوە، چونکە هیچ چاکەو پیاوەتی کە مل قرتاندنی خەڵکی هاونیشتمانیدا نییە، خولقاندنی تورس لەدڵی خەڵک وتۆقاندنیان بێبـەزەیی هاتنـەوە بـەو خەڵکـە بێدەسـەڵات و سـڤیلە چ چاکـەو پیـاوەتیی لـێ بـەدی دەکـرێ ؟ ئـەم تـاوان و سـتەمانە ئەگـەر رەزامەنـدی پادشـا وەدەست بێنێ بەڵام دلخۆشـی و دڵسـۆزی گەل وەدەست ناهێنێ.

خەسـڵەتەکانی ئاجاتوکـل کــە بوونــە مایــەی گــەمارۆدانی مەترسیەکان و رەواندنەوەی هەرەشـەو تۆقاندنی و زاڵ بوون بەسـەر کاتـە سـەختەکاندا، بوونـە مایـەی خۆ بـەزل زانین و هەست کردن بە غرور و لـە خۆ دەرچوون، بـەڵام هـەڵس و

کەوتە نامرۆڤانییەکانی وتوندوتیژیەکانی کە دورن لە ڕەوشتی مرۆڤایـەتی وامـان لیـدەکا کـە نـاوی لەگـەڵ نـاوی پیـاوە ناودارەکانی دونیادا نەهێنین، هـەروەها هۆکاری گەیشتنی بـەو پلەو پایانەش ناگێرینەوە بۆ بەخت و چاکەو پیاوەتیی.

ئا لەم کاتەمانداو لە ژێر حوکمی ئەسکەندەری شەشـەم و لە سەردەمی جیوفانی فولجیانی فەرمان دەدا ئۆلیفرتو دوفورموی برازای پەروەردە بکرێ، ناوبراو دوای باوکی بەمنداڵی دەبێتە جێگرەوەی، کاتێکیش دەبێتە مێردمنداڵ مامی دەینێرێتە بـەر خوێندنی هونەری جەنگ لە ژێر سەرپەرشتی و فەرمانداریتی باولو ڤیتلی بۆئەوەی لە داهاتوو دەرفەتی وەرگرتن و گەیشتن بە پلەو پۆستی جەنگیی گرنگ هەبێ، کاتێکیش باولو تیا دەچێ ئۆلیفەرتو لە ژێر فەرمندایەتی (ڤیتلۆزو) برای سەرۆکە کۆنەکە درێـژە بـە خوێنـدن و ڕاهێنانـەکانی دەدا، کـاتێکیش ئـەم مێردمنداڵـە کەسـێکی بـەهێز و بـەتوانای لـێ دەردەچـێ، بەماوەیـەکی کـورت دەبێتـە یـەکێک لـە سـەرکردە بـەتواناکان، بەڵام پێی شەرمەزاری بوو لـە ژێر فەمانداریتی کەسێکی تردا بمێنێتەوە، بۆیە بریار لەسەر ئەوە دەدا کـە فورمو داگیر بکا، لەم کارەیدا خـەڵکانێک لـە فورمو هـەبوون داگیرکاریان پێ لە ئازادی وڵاتەکـەیان خۆشـتر بـوو بۆیـە هاوکاریـان کـرد، لـەم پرۆژەیدا ڤیتلیس لەگەڵی هاورا بوو بۆیـە نامەیـەک بۆ جیوفانی فوجلیانیی مامی دەنوسێ تیایدا دەڵێ :

(دوای ئەوەی ماوەیەکی زۆر لە دورەوڵات ماومەتەوە،حەزم لـە دیـدەنی تـۆو دیـدەنی شـارەکەم کـردوە، بۆیـە دەیـەوێ

Scanned with CamScanner

بگەڕێتەوە بۆ فۆرمۆ لیری لای مام و شارەکەی، دەڵێ زۆرم ئەزیەت کێشاوە تا ئەم شەرەفە وەدەست بێنم، دەمەوێ خەڵکی وڵاتەکەم لەو مەینەتانەی من کێشاومن ئاگادار بکەمەوەو پێزانینیان پێ بدەم، دەمەوێ پێیان رابگەیەنم کە من کاتەکانی خۆمم بە بێبەرنامە نەبردۆتەسەرو بەفیڕۆم نەداون، دەخوازم وەکو کەسێکی سەرکەوتو بگەڕێمەوە، بۆیە حەزدەکەم بە یاوەری سەد دانە پاسەوانی سوار لەوانەی هاوەڵ و دڵسۆزی خۆمن بگەڕێمەوە. داواشی لە مامی کرد کە پێشوازیەکی ئابرومەندانەی لێ بکرێ و داوا لە خەڵکی فورمۆ بکا چاوپێکەوتنی لەگەڵدا بکەن و سەردانی بکەن، چونکە ئەم هەڵویستە تەنها ئابرو بۆ ئۆلیفەرتۆ ناگێڕێتەوە بەڵکو بۆ مامی زیاتر دەبێ چونکە مامی راسپێردراوی بووەو ئەم ئەوی بەم پایە گەیاندوە، جیوفانی هیچ کەم و کوریەکی لە داواکەی برازاکەی نەهێشت هەموو ئەوانەی داوای کردبوون ڕەزامەندیی لەسەردان بۆیە فەرمانی بە خەڵکی فورمو دا کە پێشوازیەکی شایستەی بکەن کە شایەن بێ بە کەسێکی پایە بەرز، لە خانوی خۆیدا هێشتەوە.

دوای مانەوەی ماوەیەکی کورت ئۆلیفەرتو ئامادە باشیی بۆ جێبەجێ کردنی پرۆژە ناپاکیەکەی کرد کە بریتی بوو ؛ داوای دانیشتنێکی لە مامی کرد، ئەمیش ڕەزامەندیی لەسەر دا، سەرەتا داوەتی جیوفانی فوجلیانیی مامی و چەند گەورە پیاوانی فورموی خوانێک کرد. لەم خوانەدا ئۆلیفەرتو چوە ناو باس و خواسێکی گرنگ، باسی لە گەورەیی پاپا ئەسکەندەر و

بورجیەی کورە بچوکەکە کرد، دواتر چوە سەرباسی دەستکەوت و کارە باشەکانی، دواتر جیوفانی و هەندێک لە ئامادەبوان وەڵامی ووتەکانی ئولیفەرتویان دایەوە، پاش ئەوە هەڵدەستێتە سەرپێ و دەڵێ: ئەم پرسانە دەبێ بە تەنیایی و نهێنی باسیان لێوە بکرێ، بۆیە بانگی ژوورێکی تەنیاییان دەکا، ئولیفەرتو دەچێتە ژوورەکەو مام وهەندێک لە ئامادەبوانیش بەدوایدا دەڕۆن، هەرکە دەگەنە ناو ژوورەکە بەر لە دانیشتن هەندێک لەو سەربازانەی پێشتر لەو ژوورە شاردرابوونەوە، لێیان دێنە دەست و سەرجەمیان سەردەبڕن، پاش ئەم کوشتاگەریە ئولیفەرتو سواری ئەسپەکەی دەبێ وبەناو وشاردا دەخولێتەوە، گەمارۆی کۆشکی دادوەرەکان دەدا تا ئەوکاتەی ڕەهبەرەکەیان لەگەڵیدا دەکەوێتە گفتوگۆ لەسەر پێکهێنانی حکومەت ڕێکدەکەون، بەمەرجی ئەوەی بیکەن بە میر، دواتر هەموو ئەوانەی لێیان دەترسا لەناوی بردن، ماوەی حوکمڕانیی یەکساڵی خایاند، لەو ماوەیەدا تەنها فورمولو ئارام نەبوو بەڵکوو ئەو پادشا ومیرانەی دراوسێشیان بەهەمان شێوە بوون، ڕوخانی حوکمی ئولیفەرتو کارێکی ئەستەم بوو، هەروەکو ڕوخانی ئاجاتوکل وابوو، ئەگەر فێڵی قەیسەر بورجیە نەبوایە کە گەمارۆی خانەوادەی ئورسینی و فیتلیی لە سینیجا جیلیە دا، دوای گەمارۆکە خۆی و فیتلۆزی مامۆستای دەستگیر دەکرێن و دەخنکێندرێن.

هەندێک کەس سەرسام دەبن لەوەی کەسێکی وەکو کاجا توکل، ئەوەی بیکا لە کاری خراپەو تێکدان و زوڵم و

ستەمکاری کەچی وا بە ئارامی بتوانێ لە نیشتمانەکەی بکاو ژیانێکی ئاسوودە بەسەر ببا، پاش ئەوەی گەڵ شۆڕشی لە دژ بەرپا بتوانێ بەرەنگاری سەرجەم ناحەز و دوژمنە دەرەکیەکانی ببیتەوە، لەکاتێکا گەلێک لە پادشاکان لە سەردەمی ئاشتی نەیانتوانیوە دەسەڵاتی حوکمڕانیان بپارێزن نەک لە سەردەمی شەر و ئاژاوەگێڕی، ئەگەر جوامێری وتەندروستی حوکمڕانی لە بەکارهێنانی توند وتیژیدا بێ ئەوا باشترین توند و تیژی بۆ وەدەستهێنانی دەسەڵات بووە، بەڵام ئەمە درێژە ناکێشێ، بەڵکو بە کاری خزمەتگوزاری دەگۆردرێ، توندو تیژیی بەربڵاویش ئەوەیە کە وردە وردە دەست پێدەکاو پەرە دەستێنێ، تا رۆژگار بەسەر بچێ ئەم درێژەی دەبێ بێ ئەوەی کەمکاتەوە ؛ ئەوانەی توندوتیژی رەوا و ئاقلانە بەکاردێنن، بەڵکوو ڕەزامەندی خواو خەڵکیش وەدەست بێنن، وەکو چارەنوسی ئاجاتوکل، بەڵام ئەوانەی توند وتیژی بەربڵاو بەکار دێنن، ئەستەمە بتوانن دەسەڵات لەدەستیان بهێڵنەوەو لەدەستی نەدەن، بۆیە داگیرکەری نوێ لە سەرەتای مامەڵەکردنیدا دەبێ ئەو جیاوازیە نیشانی ئەو خەڵکە بدا کە لە نێوان بەکار هێنانی توند وتیژی رەواو توندوتیژی نارەوا یا بەربلا دا هەیە و دایە ئەم لە کام توندو تیژی دایە، بۆ ئەوەی هەموو جارێک بۆ ناساندنی ئەو دوو جۆرە توندوتیژیە نەگەرێتەوە خانەی سەرەتایی، بەڵکو لە سەرەتاوە ئاماژەی پێبداو بیسەلمێنێ ئاخۆ کام لەو دوو توندو تیژەی مەبەستە. بەم شێوەیە گەل لە کارەکانی دڵنیا دەبێ ومتمانەی پێ دەبەخشێ، ئەوەی ئەمە نەکا بەردەوام لە

Scanned with CamScanner

دڵەراوکێ و ترس و گوماندا دەمێنێتەوە بێ ئەوەی ڕەزامەندی و متمانەی خەڵک وەدەست بێنێ، دەبێ هەمیشە بە ئاگاو خەنجەر بەدەست بێ، ئەمجۆرە کەسانە وێڕای دڵنیا نەبوون لە هاوڵاتیان، ناتوانن گرەویشیان لەسەر بکەن و بۆ بەرنامەکانی پشتیان پێ ببەستن، ئەمە چونکە میللەتیش متمانەی بەو پادشایە نییە وگرەوی لەسەر ناکەن، ئازارەکان با یەکجار روبدەن نەک ڕۆژانە لەبەر چاویان یا لە دڵیاندا بێ بۆئەوەی ئەنجامەکانیش یەکجار چارەسەری بکرێن، بەڵام چاکەکان دەبێ ڕۆژانە بێ بۆئەوەی ڕۆژانە خەڵک خۆشیان پێبیا وبەهۆیانەوە لە خۆشی ومتمانەییدا بژین، سەرباری ئەمانە دەبێ میر لەسەر یەک ئاست لەگەڵ میلەتەکەیدا بژی و مامەڵە بکا نەک ڕۆژانە بە بەرنامەی جیاو شێوازی جیا هەڵس و کەوت بکا. نابێ بە کردەوەیەک ڕەوشتی بگۆردرێ، بە چاکە یا خراپە، ئەگەر چاکەیەکی کرد بە ئەرکی خۆی بزانێ نەیکا بە چاکە بەسەر خەڵکەوە دەبێ ئەمە لای میر ببێتە پیشەو ئەرکی سەرشان، تا لە دڵان دور نەکەوێتەوە.

یەکەی هەشتەم

لەسەر میرنشینە مەدەنییەکان

ئێستاش با س لە کەسێک دەکەین کە خەڵک و دانیشتوی میرنشینە، بە زۆر و بە ڕێگەی توندوتیژی بە پلەی میر نەگەیشتوە، بەڵکو بە ڕەزامەندی هاونیشتمانییەکان بووە،

Scanned with CamScanner

ئەمەیە پێی دەوترێ میرنشینی مەدەنی، وەدەست هێنانی ئەم پۆستەش بەندە بە بەخت یا بە توانا کەسیەکانەوە، ئەوەی چاوی لە میرنشینە دەبێ ئەمە لە بەرچاو بگرێ یا بە ڕەزامەندی خەڵک یا بە ڕەزامەندی جوامێرو پیاوماقولان و تایبەتەکان دەبێ، چونکە ئەم دوو توێژە دژ بەیەکە لە هەموو کۆمەڵگاو دەوڵەتێک هەن، سەرچاوەکەشیان بۆ خۆ پاراستن لە زوڵمی گەورە پیاوان تەنها ئامێزی گەلە، ئارەزوەکانی پیاوە مەزنەکانیش تەنها رسواکردنی گەلە، بوونی ئەم دژە حزبەش لە هەر وڵاتێک یەکێک لەم سێ دەرەنجامانەی لێ دەکەوێتەوە:

١. یا حکومەتێکی رەها
٢. یا ئازادی
٣. یا توندڕەوی لە ئازادی و گێرەشێوێنی دەبێ.

توندرەوی ئازادی لە یەکێک لەم دوو رەهەندانە دەردەکەوێ: یا لە گەل، یا لە ئەشرافەکان، چونکە هەر یەک لەم دوو گروپە بەدوای دەرفەتێکدا دەگەرێن کە بتوانێ سوودی لێ وەرگرێ و بەلای بەرژەوەندیەکانی خۆیدا بەرێ، کاتێک ئەشرافەکان دەبینن کە ناتوانن بەرگەی داخوازیەکانی گەل بگرن ناچاردەبن یەکێک بۆ میرنشین بەرز دەکەنەوە تا پیلانەکانی خۆیانی پێ ئەنجام بدەن، بەهەمان شێوە کاتێک گەل دەبینێ دەستەوەستانە بەرانبەر بە بەرگریکردن لە داخوازیەکانی ئەشرافەکان یەکێک لەوان بۆ میرنشینی بەرز دەکرێتەوە تا خۆیانی لە پەنا حەشار بدەن وپێی بپارێزن، ئەوکاتەی لە

Scanned with CamScanner

ئەشرافەکان یەکێک بۆ میر بەرز دەکرێتەوە ئاستەنگی زیاتر دێتە ڕێگای لەوەی یەکێک لە چینی گەل بەرز دەکرێتەوە، چونکە ئەوەی لە ئەشرافەکان بۆ میر بەرز دەکرێتەوە ئەوەی لە دەوری خۆیدا دەبینێ نموونە وهاوشێوەی خۆیەتی، ئەوانیش لە بەڕێوە بردن وکارە ئاساییەکان نەشارەزان بۆیە گرفتی زۆری بۆ دروست دەبێ، بەڵام کاتێک یەکێک لە چینی زۆرینەی گەل وبە ڕەزامەندی ئەوان دێتە سەر حوکم و دەبێتە میر ئەوکات خەڵکە زۆرینەکە لە دەوری دەئاڵێنەوەو لە بەڕێوە بردنی کاروبارەکان هاوکاری دەبن، جگەلەمەش رازی کردنی ئەشرافەکان کارێکی قورس دەبێ چونکە ئەوان بە دادپەروەری و کۆتایی هێنان بە ئازار دانی خەڵک، رازی نین ئەگەر جیاوازیەک لە ڕووی سوودمەندی وتایبەتمەندیەوە نەیانبێ، یەکسانی لای ئەوان نادادپەروەریە، بەڵام دادپەروەری ویەکسانی و کۆتایی هێنان بە ئازاردانی خەڵک و مەینەتیەکان بۆ زۆرینەی خەڵک دەستکەوت و دادپەروەرین ڕەزامەندی ئەوخەڵکە بە رەها وەردەگیرێ ولە حوکمڕانی و بڕیارەکانیدا سەرکەوتو دەبێ.

ئازاردانی خەڵک نادادپەروەری زەوتکردنی موڵکی خەڵک لە داخوازیەکانی ئەشرافەکانە وبە پێچەوانەش داخوازیی زۆرینەی گەلە، بۆیە میر ناتوانێ خۆی لە نەفرەت و تورەیی گەل بپارێزێ هەردەم بەر شالاوی تورەیی و نەعرەتەی ئەو خەڵکە دەکەوێ، بەڵام دەتوانێ خۆی لە ئەشرافەکانی تر بپارێزێ ئەمەش بەهۆی کەمی ژمارەیانەوە.

Scanned with CamScanner

ترسی میر لەگەڵ، ئەوەیە کە پەراوێزی خەن وخۆیانی لێ وەدور خەنەوە، بەڵام ترسی میر لە ئەشرافەکان، بەرەنگار بوونەوەی کردارەکانییەتی، چونکە ئەوان لە زۆرینەی گەل دوربین تر و مەکرزانترن، ئەوان دەزانن کاتی گونجاو هەلبژێرن بۆ خۆ دەرباز کردن و لایەنگری کردنی کەسی سەرکەوتوو لایەنی سەرکەوتو هەلبژێرن، دواتر میر ناتوانێ بەبێ گەل بژی، هەر ئەو گەلەیە کە میرەکان دەگۆردرێن و هەمان گەل دەمێنێتەوە بۆیە جگە لەو گەلە هیچ ئەلتەرناتیفێکی تری نییە بەڵام بە گۆڕانی بار ودۆخەکان ئەشرافەکان دەگۆردرێن، دواتر میر لە دەسەڵاتیدایە گەل بۆ ئاستی ئەشرافەکان بەرز کاتەوەو ئەشرافەکانیش بۆ ئاستی زۆرینەی گەل دابەزێنی.

بۆ ئەوەی زیاتر رۆشنایی بخەمە سەر بابەتەکە دەمەوێ بڵێم:

(لە دوو دیدی جیاوە لە ئەشرافەکان دەروانێ، هەندێکیان پشتیان بە بەختی میر بەستوە، هەندێکیشیان دژی ئەون، ئەوانەی پشتیان بە تۆوە بەستوە نابێ بەرانبەریان دەست گرتوبیت دەبێ پاداشت و دیاریان پێ بدەیت لەگەڵیان بەخشندەو دلکراوە بیت.

ئەوانەی دژ بە تۆن و پشتیان بەتۆوە نەبەستوە، دەبێ بە دوو روو حسابیان بۆ بکەیت، هەندێکیان لە ترسا ئەم کارە دەکەن وئەم هەلوێستە وەردەگرن، ئەوانە دەبێ سوودیان لێ وەرگری کاتێک دێنە سەر ئەو رایە پشتگیریت بکەن سوودیان

Scanned with CamScanner

بۆت دەبێ لە ئاستی ئەواندا شکست ناهێنێ، هەندێکیشیان بە تۆوە پەیوەستن و خۆیان بەتۆوە گرێداوە بەڵکو سوودت لێ دەبینن پشتیان بەتۆوە گەرمە. ئەوان بەجیاواز سەیری نێوانی خۆیان و تۆ دەکەن جیاواز لەگەڵ سەیر کردنی ئەوانی تر. ئەو جۆرە کەسە بە هەستیاری مامەڵەکانیان دەکەن دەبێ میر لەو جۆرە کەسانە بەئاگاو وشیار بێ، ئەمانە بە دوژمنی شاراوە بزانە چونکە هەرکاتەی دەرفەتی بۆ رەخسا لە پێناو بەرژەوەندیەکانی خۆیدا درێغی لە خیانەت وناپاکی ناکا. ئەو میرەی بە خۆشەویستی گەل گەیشتۆتە پادشایەتی دەبێ دۆستایەتی وخۆشەویستی گەل بپارێزێ، ئەمەش کارێکی ئاسانە چونکە گەل داوای شتی زۆر ناکا جگە لە نەهێشتنی فشار و لابردنی زوڵم و زۆرداری نەبێ.

ئەوەی بە هاوکاری ئەشراف ودژی گەل بە پادشایەتی دەگا، ئەوە دەبێ زوو خۆشەویستی گەل مسۆگەر بکا. ئەمەش کارێکی ئەوەندە قورس نییە چونکە خۆشەویستی گەل ئەوکاتە بەدەست دێ کە ژیانیان بپارێزێ و لە بەرژەوەندیەکانی ئەوان کار بکەیت چونکە مرۆڤ بە سروشتی خۆی ئەگەر چاوەروانی کارێکی چاک لە یەکێک بکا ئەوا خۆشیان دەوێ و خراپەیان بۆی نابێ. ئەوکات گەل زیاتر خۆشی دەوێ لەوەی ئەگەر بە رەزامەندی گەل گەیشتبێتە پلەی پادشایەتی، ئەوکاتیش خۆشەویستی گەل بێ مەرج دەبێ کارێکی ئاسانە چونکە هیچ بنەما ویاسایەک نابن بۆ ئەو خۆشەویستیە.

لەکۆتاییدا دەڵێم : ئەرکی میرە خۆشەویستی ومتمانەی گەل وەدەست بێنێ، ئەگەرنا کاتەکانی تەنگانە هیچ شوێنێکی نامێنێ خۆی لێ بپارێزێ و ژیانێکی ئاەامی لێ بباتە سەر .

میری ئەسپارتا (نابیس) توانیی بەرگری گەمارۆی گریکەکان و سوپای رومانیا بگرێ و لە خاکی وڵاتیان وەدەر نێ و لە تەختی پادشایەتیش بمێنێتەوە. بۆئەو ئەوەندە بەس بوو کاتێک کەوتە تەنگانەوە بەشێکی کەم لە یاوەرانی هاوکاریان کرد توانیی شەر لە خاکی وڵات دوورخاتەوەو بەسەریاندا زاڵ بێ. ئەم بەشە کەمەی بەرگریان لێی کرد وهاوکاریان کرد ئەگەر رۆژێک لە رۆژان میریان خۆش نەویستبایەو بە میری خۆیانیان نەزانیبایە ئەوا هاوکاری نەدەبوون ولەم تەنگەتاوە بۆی نەدەبوونە فریشتە. کەس دژایەتی راو بۆچوونەکانی نەدەکرد بۆیە بێ سێ و دوو هاوکاریان کرد، لەم حاڵەتەدا ئەو پەندە بەسەر ئەو کەسە جێبەجێ نابێ کاتێک دەڵێن:

(ئەوەی لەسەر رەزامەندی گەل بنیاد دەنێ، هەروەکو لەسەر لم بنیادی ناوە) ئەمە بۆ ئەو حاڵەتەیە کەسێک لە چاوەروانی دەربرینی نارەزایی گەل بێ تا فشار بخاتە سەر ئەو کەسەی زیندانیی کردوە. بەهۆیەوە ولە ژێر فشارەکانی گەل ئەم ئازاد بکرێ، ئەم پەندە بۆ ئەو ئومێد و هیوایانە گوتراون کە بێ هودەو بێ سوودن. ئەگەر زۆر وشیار نەبین ئەم پەندە بە هەڵەماندا دەبا هەروەکو هەندێکی بەهەڵەدا برد وەکو (جراکسون لە رۆما و سنیور جۆرجیو سقالی لە فلۆرەنسا)

بەلام ئەگەر میر خۆی لەسەر ئەم بنەمایە دروست بیو، کەسێک بوو خاوەن هێز و ئیرادە خۆی بڕیاری دەداو هەر خۆیشی جێبەجێی دەکرد گوێی بە هیچ ترس وهەرەشەیەک نەدەدا، خۆی لە کارەساتەکان بێدەنگ نەدەکرد، لە توانایدابوو لە کاتەکانی نەهامەتی وکارەساتەکاندا وورەی گەل بەرزکاتەوەو لە ئاستیان بگۆڕێ، ئەوا کاری ئەم جۆرەکەسانە ناتوانی بڵێین لەسەر لم دروست کراوە.

لە بنەڕەتیشدا ئەو میرنشینانەی کە لە سەرەتای ئەم یەکەدا ناومان هێنابوو (میرنشینی مەدەنی.و) دەکەوێتە مەترسی ئەگەر حاکمی ئەو میرنشینە لە حاکمێکی مەدەنییەوە ببێتە حاکمێکی رەها، چونکە ئەو حاکمە رەهایانە یا ڕاستەوخۆ لەلایەن خۆیانەوە فەرمان دەردەکەن و حوکمڕانی دەکەن، یا لەڕێگەی کرێکارەکانی خۆیانەوە حوکمڕانی دەکەن، لە حاڵەتی دووەمدا سەنتەری حوکمڕانییەکەیان لاواز و بێ دەسەلات دەبێن و دەکەوێتە ژێر هەرەشەی لەناوچوون، چونکە دەکەونە ژێر دلۆڤانی کرێکارەکان کە بوونەتە حاکم لەو شارە، چونکە ئەو کەسانە دەتوانن حاکمەکانیان بخەنە تەلەی فەلەکان وتووشی گرفت و کێشەیان کەن، لەو حاڵەتانەشدا دەتوانن لە فەرمانەکانیان هەڵگەڕێنەوەو بە گوێیان نەکەن، ئەوساش حاکم ناتوانێ حوکمێکی رەها بکا وبەسەر ئەم گرفتانەدا زاڵ بێ، چونکە ئەو خەڵکە لەسەر ئەوە راهاتون گوێڕایەڵی میر و حاکمەکەیان بن، بەلام لەو کاتانەی حاکم پێویستیی پێیانەو گرەو لەسەر چەند کەسێک یا توێژێک دەکا

ئەوکات ڕەتکردنەوەی فەرمانەکان و گوێڕایەل نەبوونیان، حاکم تووشی کارەسات دەبێ، لە حاڵەتی ئاشتی و ئارامیشدا حاکم ناتوانێ ئەو خەڵکە هەلسەنگێنێ و حوکم لەسەر داهاتویان بدا، چونکە ئەوانەی لەم بارو دۆخانە گفت و پەیمان بە حاکم دەدەن درۆی لەگەڵدا دەکەن.ڕاستە پەیمانی دڵسۆزیی پێدەدەن ئەوان دڵسۆزی خۆیان نیشانی میر دەدەن، وا خۆیان دەردەخەن کە ئامادەن لە پێناویدا بمرن چونکە ئەم مردنە دورە تا ئەوکاتەی پێویستیی پێیان دەبێ، بۆیە لە پەیمانەکانی خۆیان ناترسن کە دڵنیان بەجێ ناگەیەندرێن، ئەوکات دەردەکەوێ کێن ئەوانەی دەبنە خاوەن پەیمانەکانی خۆیان.

ئەوکاتانەی حاکم لە تەنگەتاوو پێویستیدایە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی کارەسات وکێشەکان.پێویستی بەو کەسانە دەبێ کە گرەوی لەسەر کردون ئەوکات ئەوجۆرە خەڵکانە دەردەکەون ئاخۆ خاوەنی پەیمانەکانیانن یان نا، چونکە کاتی پێویست وکاتی تەنگانە میر ژمارەیەکی کەم لە دەوری خۆیدا دەبینێ، بۆیە میری ئاقل ئەوکەسەیە کە بەدوای ئەو ئامراز وپێداویستیانەدا دەگەڕێ کە بەردەوام گەل بخاتە ژێر پێویستبوون بە حوکمی میر، ئەگەر بەردەوام پێویستیان بە میر هەبوو ئەوکات دەکرێ گرەو لەسەر ئەوخەڵکە بکەیت.

Scanned with CamScanner

بەشی نۆیەم

چۆن هێزی حکومەتەکان دەپێوی؟

لەکاتی ئەنجامدانی توێژینەوە لەسەر دۆخی میرنشینەکان، پێویستە لە دیدی ئەوە سەیربکرێ کە خاوەنی میرێک دەتوانێ خۆی بەتەنیا لە کاتەکانی خەتەرناکدا خۆی لە مەترسیەکان بپارێزێ. یا پێویستی بە هاوکاریەکانی کەسانی تر نەبێ. بۆ زیاتر ڕوونکردنەوە دەڵێم:

من دەڵێم ئەو میرە دەتوانێ بەتەنیا و بێ هاوکاری لایەنانی ترخۆی لە مەترسیەکان بپارێزێ ئەگەر لە ڕۆژە تەنگانەکاندا توانیی بەهۆی زۆری ژمارەی پیاوەکانی و هەبوونی سامان و داراییەوە کۆمەڵێک لە سوپا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی دوژمنانی ئامادە بکا. ئەگەر ڕۆژانی تەنگانە هەر میرێک لەکاتی هێرشی دوژمندا خۆی لە پەنای شورەکان حەشاردا لە حاڵەتی بەرگری دابوو نەیتوانی هێرش بەرێتە سەر دوژمن ئەو جۆرە میرانە پێویستیان بە پاراستن هەیە. بەکورتی هەندێکمان باس لە حاڵەتی یەکەم کرد. ئەگەر دەرفەت بوو زیاتری لەسەر دەدوێین.

لە حاڵەتی دوەم دا، میر پێویستیی بە هیچ نابێ. تەنها قایم کردنی شارو پاراستنی نەبێ. لەم حاڵەتە میر دەبێ بایەخ بە توند کردنی شورەی شار ودەستەبەر کردنی کۆگا و عەمبارە بۆ هەڵگرتنی کەل و پەلە پێداویستیەکانی سوپا. هەموو ئەو

Scanned with CamScanner

بە چاوێکی ڕێزەوە سەیر دەکرێن، بۆ پاراستن و ڕاگرتنی ئەم یەکرێزەش یاسای تایبەتی و هەمیشەیی هەن.

جا ئەو میرەی لەگەڵ میللەتەکەیدا خۆی لە ناو شار بەو شورە و بە دەوردانی جەماوەر پاراستوە لە توانایدایە ڕووبەڕووی دوژمن بێتەوە، هێرشبەرانیش ئامادە نین هێرش بەرنە سەر ئەم جۆرە میرانە چونکە دڵنیان کە هێرشەکانیان سەرکەوتن وەدەست ناهێنن و شکستخواردو دەبن. دواتر ئەستەمە سوپایەک بتوانێ ماوەی یەک ساڵ گەمارۆی شارێک بدا. هەندێک کەسیش هەن دەڵێن ئەو سەربازانەی لە نێو شارە گەمارۆدراوەکان دەبن قەبوڵی ئەوە ناکەن موڵک و سامانەکانیان لە دەرەوەی شار بەدەست دوژمنەوە بن، بۆیە ناچار دەبن خۆیان بدەن بە دەستەوە چونکە ئەوان ئامادە نابن دەستبەرداری سامانەکانیان بن. من دەڵێم نەخێر ئەو میرەی لەگەڵ گەلەکەی لە نێو شورەی شاردا گەمارۆ دەدرێ توانای ڕاگرتنی ئەو خەڵکەی هەیە کە ورەیان بەرزکاتەوەو لە کاتێکا ئەو خەڵکە زۆرینەیان میرەکەی خۆیان خۆش دەوێ. دیارە میرێک بەو ڕێژە ئازاو بەجەرگ بێ دەتوانێ مەترسیەکانی دوژمن بە وکەسانە نیشان بدا کە نیازی خۆوەدەستدانیان هەیە. ئەم کارانە بۆ ئەم جۆرە میرانە کاری ئاسانن، ئامۆژگاریان دەکا و دڵنەواییان دەداتەوە کە دوژمن ئەوەندە ناکێشێ وئەگەر کەسێک خۆی ڕادەستی دوژمن بکا تۆڵەی لێدەسێنێتەوە، ئەم جۆرە مەترسیانە میر دەبێ بۆ خەڵک ڕوونکاتەوە تا بەرگەی ئەو گەمارۆیە بگرن و ئومێدێکیان پێ

Scanned with CamScanner

توانا و زەمینە سازی هەیە، دەبنە هۆکار و یارمەتی دەری دروست بوونی ئەم جۆرە میرنشینانە، میری ئەم جۆرە میرنشینانەش پادشان بۆ ئەوەی بەرگریی لێ بکەن، گەلیشن بۆ ئەوەی حوکمڕانیان لێ، نبکرێ، پادشایەتی ئەم جۆرە پادشانشینانە جۆرێکە، پادشایەک بۆ بەرگری بۆ و کەسێک نەبێ هێرشی بکاتە سەر، ئەگەر گەلێکیش بۆ حاکم بۆ و کەس نەبێ میر نارەحەت کا کەوابێ دەتوانین بڵێین ئەم جۆرە میرنشینانە لە هەموو میرنشینەکانی تر ئاسوودەو ئارام ترن و بەڕێوە بردنیشیان ئاسانترە، چونکە ئەم جۆرە میرنشینانە لە سەرەوە یاسا وڕێنمای بۆ دیتە خوار پێویست ناکا کەسێک یاسای بۆ داڕێژێ یا بۆ سیستەمی حوکمڕانیی ئاژاوە بنێتەوە، چونکە لە دەسەڵاتی ئەقل دانییە باس لەم جۆرە کارانە بکا، ئەمە دەسەڵاتێکی خواوەندیە، بۆیە من هیچ لەسەر ئەم جۆرە میرنشینانە ناڵێم، لەبەر ئەوەی خوا ئەم میرنشینانە دەپارێزێ شتێکی شێتیە ئەگەر دەست بخەیتە ئەم جۆرە کارو بارانەو هەوڵی گۆڕینی بدەی.

بەڵام پرسیارێکم هەیە :

اچۆن کلێسە گەیشتە ئاستی ئەو هێز و دەسەڵاتە دونیاییە، لە کاتێکا لە سەردەمی بەر لە پاپای ئەسکەندەری شەشەم قەوارەیەکی بێ ریز و لاواز بوو لەبەر چاوی میرە ئیتالیەکان بە گەورەو بچوکیانەوە؟ . کەچی ئەمڕۆ دەبینین ڕۆژگار بەوە گەیشتوە بتوانێ پادشای فەرەنسا (بترسێنێو) لە ئیتالیا وەدەرنێ، هەروەها توانیی بەسەر خەڵکی بووندقیەشدا زاڵ

دوەم دێ کلێسە دەکاتە بەرپرس لەسەر رۆماو هەرچی باڕووناتەکانی روماش هەبوون لەناوی بردن.

ئەسکەندەری شەشەمیش پاڵپشتی هێزەوە توانیی بەسەر حزبەکاندا زاڵ بێ. زۆرڕێگای دۆزینەوە کە بتوانێ کلێسەی پێ ببوژێنێتەوە لە کاتێکا ئەم ڕێگایانە پێشتر لە سەردەمی پاپا ئەسکەندەر شاراوە بوون تاقی نەکرابوونەوە، یولیوسی دوەم بەوە نەوەستا بەدوای هەنگاوەکانی ئەسکەندەردا بڕواو ڕێچکەی ئەو بگرێ بەڵکوو هەنگاوی زیاتری نان. بڕیاری گرتنی پولونیا و زاڵ بوون بەسەر خەڵکی بووندوقیەی دا، هەروەها دەرکردنی فرەنسیەکان لە ئیتالیاش یەکێک بوو لە بڕیارەکانی، لەم هەموو بڕیارانەیدا سەرکەوتوو بوو بۆیە شایەنی ستایشە، چونکە ئەوەی ئەنجامی داو پێی هەڵسا بۆ بەرز کردنەوەی ئاستی کلێسە بوو نەک بۆ بەرز کردنەوەی ناوو پێگەی خۆی یا کەسێکی تری دیار بووبێ. دەستی لە هەردوو حزبی (ئورسینی و کولوناس) نەداو وەکو خۆی هێشتنەوە، هەرچەندە هەندێک لە سەرکردەکان مەبەستیان بوو دۆخەکە بگۆڕن بەڵام بەهۆی دوو ئاستەنگەوە ڕێگەی پێ نەدان:

١. هێزی کلێسە کە لێی دەترسان.

٢ـ پێویستیان بە هاوکاری هەندێک لەو کەرادیلانە بوو کە هۆکاری ئاژاوە بوون لە نێوان سەرکردەکاندا. کاتێکیش کەرادیلەکان لەم کارەیان بەردەوام دەبن حزبەکان ئاسوودە و

بەرانبەر کرێگیراویان وەری دەگرن بۆیە لە شەڕەکان خۆراگر نین بێوورەو بێ هێز و لاوازن دۆڕاندن هەمیشە لە پشکی ئەوانە. ئەوان هەردەم ئامادەن بۆ خۆبەکرێدان چونکە ئاشتی هەیە وبەهۆیەوە گیانیان پارێزراوە. کاتێکیش شەر وجەنگ روو دەدا بەشی ئەوان یا راکردنە یا کزچ کردن، دەبوایە من لەمە زیاتر باس لە خەسڵەتی ئەم جۆرە پێکهاتەیە نەکەم چونکە ئێستا کاولکاریەکەی ئیتالیا لەبەر چاوە کە پشتی بە سەربازە بەکرێگیراوەکان بەستبوو ئێستا دەبینین چی بەسەر هاتوە. ئەو بەکرێگیراوانە لە نێوا نخۆیاندا ئازایەتی خۆیان بەدەر دیخن و خۆیان وەکو قارەمان نیشان دەدەن بەلام لە راستیدا وانییە بەرانبەر بە دوژمن لاوازو ترسنۆکن.

پادشای فرەنسا کاتێک هێرشی کردە سەر ئیتالیاو گرتی تووشی هیچ رووبەڕووبوونەوەو بەرگریەک نەبوو کە سەربازە بەکرێگیراوەکان دەیان پاراست، ئەوکات هەندێک کەس هۆکارەکەیان بۆ گوناهەکانیان دەگێرایەوە،هەندێک کەسیش بەم گوتەیە بڕوایان دەهات، بەلام دیارە مەبەستیان ئەو گوناهە نەبوو کە حکومەتەکەیان سەربازی بەکرێگرتوە بۆ پاراستنی دەوڵەت بەلکو گوناهی تر بوو.

ئیتالیا لە سەردەمی نەمانی دەسەلاتی ئیمپراتۆریەت وهاتنی دەسەلاتی پاپا، بەسەر چەند حکومەتێکدا دابەش ببو، زۆر لە حکومەتەکان دژی ئەشرافەکانی خۆیان چەکیان بەرزکردبۆوە چونکە ئەوان بە پاڵپشتی پاپاکان خورت و بەهێز ببوون و دەستیان بەسەر کەنالەکانی حوکمدا گرتبو. لە م میانە

ببەخشێ کە ئاستەنگەکە کاتیە ورۆژێک دێ بەسەر دەچێ و ئەوان دەبنە قارەمانی ئەو داستانە. ئەم جۆرە ئامۆژگاری و ڕێنماییانەی میر دەتوانێ ورەیان بەرزکاتەوە، ئەوانیش کاتێک دەبینن میر بە دەسەلات و سامان و مومتەلەکاتیەوە لەگەڵ ئەوان بە یەکسانی ڕووبەڕووی مەترسیەکان دەبێتەوەو لەبەر چاوی میر خانوو سەروەتەکانیان دەفەوتێ و لە بن دەچن، دیارە مرۆڤیش بە سروشتی خۆی سامان و مومتەلەکاتی خۆی خۆش دەوێ بۆیە دڵنیان لە کاتی ڕزگار بوونیان ئەم زیانانە وون نابن و میر بۆیان قەرەبوو دەکاتەوە، بۆیە میری ئازا ئەگەر بەشێکی باشی لە خۆراک و تفاقی سەربازی لەبەر دەستدا بێ دەتوانێ بەرگری بکا وخۆی لەو مەترسیانەی دوژمن بپارێزێ وگەمارۆکەی دوژمن هەرەس پێبێنێ.

یەکەی دەیەم

قسە لەسەر میرنشینە ئایینییەکانە

ئێستا باسی میرنشینە ئایینییەکان دەکەین و دەڵێین :

ئاستەنگەکانی بەردەم ئەم جۆرە میرنشینانە هی بەر لە دروست بوونیانە نەک هی دوای دروست بوونیان، ئەم میرنشینانەش یا بە توانا یا بە بەخت دادەمەزرێن، دەکرێ بێ هیچ کامێشیان دروست بن، ئەمەش چۆن دەبێ ؟ بەهۆی داب و نەریتە کۆنە ئایینییەکانەوە دەبێ کە بەشی خۆی لە مەرج و

Scanned with CamScanner

پێویستیانەی سوپا دەبێ دابین بکرێن، لەم روەوە دەکرێ ناوچەکانی تری ولات فەرامۆش بکرێن بەهێزی زیاتر بایەخدان بە شار، ئەگەر میر ئەمەی کرد ئەوا رەزامەندی گەلی وەدەست هێنا، جا هاوار لەو کەسەی بتوانێ مەترسی بۆ ئەم جۆرە میرە پەیدا بکا، چونکە میللەتەکەی لێی رازیەو شوێنەکەی قایم و پارێزبەند کراوە دوژمنانی لە هێرشبردندا دودڵ و رارا دەبن، ناتوانن بە دلنیاییەوە هێرش بەرن، چونکە ئەوان وادەبینن ئەگەر هێرشی بکەنە سەر جگە لە شکست خواردن ئەنجامەکەشی خراپ دەبێ، ئێستاش نموونەیەکتان لەسەر ئەم حاڵەتە لە شارەکانی ئەلمانیا بۆ دەهێنمەوە :

ئەوێ ولاتێکی ئازادە، کاتێک ئیمپراتۆر پێویستیی پێیان بێ فەرمانەکانی جێبەجێ دەکەن وگوێرایەلی دەبن، نە لە دوژمن نە لە هیچ پادشایەکیش ناترسن، چونکە ئەو شارانە بە شورێکی پۆلایین دەور دراون و دوژمن لە توانایدا نییە بیبەزێنێ، ئەم شورە پۆلایینە دوژمن دەترسێنێ، بەهۆی ئەوەی بەشی خۆی لە چەک وتفاق و خۆراک و وپێداویستیەکانی جەنگ عەمبار کردوەو کۆگاکانی پر کراون لە خۆراک و خواردنەوە کە بەشی ساڵێکی بکا، بۆ وەرگرتنی رەزامەندی چینەکانی خوارەوە دەبینین کە جەماوەر ئامادەیە بۆ ماوەی ساڵێک کارو خزمەتگوزاریەکانی رۆژانەی شار ئەنجام بدا بێ بەرانبەر، ئەمەش دەبێتە مایەی تۆقاندنی دوژمن وهێرشبەران، دواتر تا ئێستاش مەشق وراهێنانە سەربازیەکان

Scanned with CamScanner

بۆ؟ ئەگەر ئەمانە پێشتر زانراو بوبن کەواتە دوبارە بوونەوەیان زیانیان نییە.

بەرلەوەی پادشای فەرەنسا(شارلی)ئیتالیا داگیر بکا ئەوانەی سەرپەرشتی کاروباری فەرمانەکەیان دەکرد، خەلکی بووندقیە و پادشای ناپۆلی و دوقیەی میلانو و خەلکی فلۆرەنسا بوون، ئەو بەرێزانەش بایەخیان بە دوو لایەن دەدا :

لایەنی یەکەم / هیچ بێگانەیەک بە رێگای هێزەوە نەچێتە ناو ئیتالیا.

لایەنی دووەم / کەس لەوانەی لەوێن نەبنە خاوەن دەسەلات، مەبەستە سەرەکیەکەشیان خەلکی بووندوقیەو پاپا بوو، بۆ بەرپەرچ دانەوەی خەلکی بووندوقیەش،پێویستی دەکرد خەلکەکە بە ماندوو کردن و بەگەر خستنیان ئامادە بکرێن. هەروەکو ئەمە پێشتر لە بەرگری کردن لە (فرارە) رویدابوو، لە پێناو رێگەگرتنیش لە پاپا سیاسەتمەدارەکان پەنایان بۆ بارۆنەکانی روما برد، ئەشرافەکانیش بەسەر دوو حزبدا دابەش ببوون، حزبی ئورسینی وحزبی کولوناس، ناکۆکیش لە نێوان ئەو دوو حزبە بەردەوام بوو بۆیە هەمیشە لە ترسی پاپا بە چەک وتفاق خۆیان بەستابۆوە و لە ئامادە باشیدا بوون، بەم شێوەیە توانیان پاپا لاواز کەن، بەلام ناوە ناوە پاپایەکی بەهێز دەبیندرا وەکو پاپا (سیکستۆن)، ئەم پاپا بەهێزانەش بەخت و توانای ئەوەیان نەبوو لە کێشەو شەری ئەو دوو حزبەی ئەشرافدا خۆیان نەجات دەن یا بپارێزن، هۆکاری

ئەمەش بۆ کورتی تەمەنی پاپاکان دەگەڕێتەوە کە ناوەندی تەمەنیان دەساڵ دەبوو، بەم ماوە کورتە تووشی ئاستەنگ و گرفتی زۆر دەبوونەوەو لە ڕووبەڕووو بوونەوەیان لەگەڵ حزبەکاندا. کاتێک پاپایەک دەیتوانی بەسەر حزبی کۆلۆناس دا زاڵ بێ کەچی پاپای دواتر دەهات دژایەتی حزبی ئۆرینیاسی دەکرد کە دەبووە مایەی بەهێز بوونەوەی حزبی کۆلۆناس ولەلایەکی تریشەوە دەبووە مایەی پەرش و بڵاو بوونی تواناکانی پاپا و بێ بەرنامەییان لە ڕووبەڕوو بوونەوەی حزبەکان، بەم شێوەیە پاپاکان نەیان دەتوانی بەسەر هەردووک حزبدا زاڵ بن چونکە هەرجارەی یەکێکیان بێهێزدەکرا ئەویتریان بەهێز دەبوو، هۆکارێکی تریش ئەوە بوو کە ئیتالیا ڕێزێکی ئەوتۆی نەبوو بۆ پاپا دونیاییەکان.

کاتێکیش ئەسکەندەری شەشەم دێت لەهەموو پاپاکان زیاتر بەهێزتر دەبێ و بەم دونیایە نیشان دەدا کە پاپا دەبێ چۆن بێ و چۆن بە هۆی هێز و سامانییەوە دەتوانێ دەسەڵاتەکانی بەسەر وڵاتدا بسەپێنێ، بۆیە ڕوی لە (دۆقیەی ڤالنین) کرد، کردی بە ئامرازێک بۆ بە ئەنجام گەیاندنی مەرامەکانی، کاتێکیش فەرەنسیەکان ئیتالیا داگیر دەکەن باسی لە هەموو ئەوکارانەی دۆقیە کرد، هەرچەندە وای نیشان دەدا کە ئەو کارانەی کردبوونی بەمەبەستی مەزن ڕاگرتنی دۆقیە بوون نەک کڵێسە تا دواجار کارەکان بەوە گەیشتن ڕۆڵی کڵێسە بەرز ڕاگیراو دۆقیەش پشتگوێ خرا، بەرهەمی کارەکانی دۆقیەش لە دوای مردنی وەدەر کەوتن، دواجار پاپا یولیوسی

بێخەم نابن، بالۆنەکانیش دیارە ناچارن بیان پارێزن و بە هەموو شێوەیەک بەرگریان لێ بکەن بەهۆیەوە ناکۆکی دەکەوێتە نێوان بارۆنەکان لە ئەنجامی تەماحکاری قەشەکانەوە، کاتێکیش پاپا لیون ی دەیەم دێت لەوکاتەوە پاپایەتی دەکەوێتە سەنتەرێکی پارێزراو، هیوا دەخوازتران کە بەهۆی کارە چاکەکانیانەوە پلەو پایەیان بەرزتر بکرێ هەروەک پێشتر پاپاکان ئەم بەرزکردنەوەیان بە پەنای هێز و شمشێر ئەنجام دابوو.

یەکەی یانزەهەم

لەسەر جۆرە شەرکەرەکان و سەربازە بەکرێگیراوەکان

دوای ئەوەی باسێکی تێرو تەسەلمان لەسەر میرنشینەکان رەهزکاری سەرکەوتن وژێرکەوتنەکان پێشکەش کرد،هەروەها توێژینەوەمان لەسەر چۆنێتی وەدەستهێنان ودامەزراندنیان و پاراستنیان کرد، ماوە باس لە شێوازەکانی هێرش بردن وبەرگری کردن لەو میرنشینانە بکەم، پێشتر باسم لە زەروریەتی دروست بوونی میری بەهێز و مکوم کرد، چونکە بێ ئەو مەرجە مکومیانەی، میر تووشی هەرەس دەبێ، گرنگترین ستونەکانی مانەوەو پاراستنی میرنشینە کۆن و نوێکان بریتیە لە : یاسای دادپەروەری کە ئێستا باسی لێوە ناکەم، بەڵکو باس لە چەک دەکەم و دەڵێم :

Scanned with CamScanner

ئەو چەكانەی میر بەهزیەوە بەرگری لە میرنشینەكەی دەكا یا دەبن چەكی خۆی بن یا هی سەربازە بەكرێگیراوەكان بن یا هـــی ســـەربازی هاوكـــاری یـــا تێكـــەلاو بـــن، ســـەربازە بـــەكرێگیراوەكان و ســـەربازە هاوكارەكـــان مایـــەی مەترســـین چونكـــە ســـوودیان نییـــە، هـــەر میـــر یـــا پادشـــایەك پشـــت بـــە سەربازە بەكرێگیراوەكان ببەستێ بۆ پاراستنی میرنشینەكەی، هـیچ كاتێـك دڵنیـا نـابێ، چونكـە ئـەوان لەگـەڵ سـەربازەكانی میرنشـین یـەك نـاگرن و خـاوەنی بەرنامـەو ئەجنـدای تایبـەتی خۆیانن، ئـەوان چاویان لـە سـوود وەرگرتنی تایبەتیـە، خۆیـان ناخەنـە ژێـر سیسـتەم و یاسـاكانی میرنشـینەوە بۆیـە جێگـەی متمانە نین، ئەوان لە بەرچاوی دۆستەكانیان ئازایـەتی دەنوێنن و خۆیا وا نیشان دەدەن كە سەربازی شـەركەر و ئـازان بـەڵام لەبەرەكانی جەنگ و لە بەردەمی دوژمن ترسنۆك و بێ ورەن ، ئەوان لـە خـوا ناترسـن، خـاوەنی هـیچ گفـت و پـەیمانێك نـین، ئەوەی پشتیان پێ ببەستێ با بزانێ ژێركـەوتن لـە چاوەڕوانی ئەودایـە، لـە نێوان ئـەوو دۆرانـدنـدا ماوەیـەكی درێـژ هەیـە كـە ئـەوان كورتی دەكەنـەوە، ئـەوان لـە ئاشتی تالانـت دەكـەن ولـە كاتی شـەرو جەنگیشدا ڕووبەڕووی تالانكردنـت دەكـەنـەوە،واتـە لە هەردوو حاڵەتدا تالانكراوی، هۆكارەكەشی ئەوەیە كە هیچ پاسـاوێك نییـە بـۆ ئـەوەی ئـەوان لـە مەیـدانی جـەنگا خـۆڕاگر وپڕلاییـن بـن و بەهزیـەوە ڕووبـەڕووی كوشـتن ببنـەوە، ئـەوان گیانی خۆیان بۆ ئـەو كەمـە پارەیە ناخەنـە مەترسـیەوە كـە لـە

Scanned with CamScanner

کلیسەکان هاوکاری شارەکانیان دەکرد بۆ ئەوەی دەسەڵاتی دونیاییان زیاتر بێ، لە زۆربەی شارەکان ڕۆڵەیەکی ئەو شارە بوو بە میر، بەهۆیەوە ئیتالیا کەوتە دەست کلیسە و هەندێک کۆماری تازە لەدایک بوون، بەڵام چونکە لایەنگرانی قەشەو کۆماریەکان لەسەر هەڵگرتنی چەک ڕانەهاتبوون ناچار دەبن سەربازەکانی بێگانە بەکرێ بگرن، بەناو بانگترین سەرباز کە لە نێو ئەو سەربازە بەکرێگیراوانە ناو دەردەکا (ئەلبر جیوداکومو) دەبێ کە ڕۆڵەیەکی خەڵکی ڕۆما بوو، (ابراشیز و سوفوزاش) لەوێ دەردەچن بۆیە ڕۆژێک دەبنە کەسایەتیی بەنابانگی ئیتالیا، دوای ئەوان هەموو سەرکردە وفەرماندەکانی ئیتالیا دێن کە فەرماندایەتی ئۆپەراسیۆنەکانیان کرد، لە بەرهەمی ئازایەتیان هاتنی شارل و راونانی لویسی دوانزەهەم و ستەم لێکردنی فرناندو و زوڵم کردن لە خەڵکی سویسرا بوو.

بەرنامەو ئەجندای ئەو فەرماندەی سەربازە بەکرێگیراوەکان بریتی دەبێ لە مەزن و بەرزکردنی پایەی خۆیان و سوکایەتی کردن بە سەربازە پیادەکان، ئەمەیان بۆیە ئەنجام دا چونکە خاوەنی نیشتمان نەبوون باکیان پێنەبوو، ئەوان لەسەر کەسابەتی ڕۆژانەیان دەژیان ماوەیەک دەبوونە پیادە ئیتر ناوبانگێکیان بۆخۆیان وەدەست دەهێنا ماوەیەکی زۆریان لەم پیادەییە نەدەبردە سەر بۆیە رویان لە ناپاکی وخیانەت دەکرد، بەدوای کرێی زۆردا دەگەڕان باکیان بە خیانەت نەبوو، هەرچەندەی ژمارەیان کەم دەبوو ئەوان بە نرختر و بە

بایەختر دەبوون چونکە لە لەشکریکی بیست هەزاری تەنها هەزاری لێ پیادە بوو بۆیە هەردەم نرخیان لە زیاد بووندا بوو، خۆیان ڕووبەڕووی هەلویستی مەترسیدار نەدەکردەوە، لای ئەوان پاراستنی گیانیان گرنگترین شت بوو هەر ئەوەشیان لا مەبەست بوو، خۆیان ڕووبەڕووی هیچ ئاستەنگ وناخۆشی و کاری قورس نەدەکردەوە، لە شەرەکاندا خوێنی یەکتر و خوێنی کەسیان نەدەرشت، یا دیلیان دەگرتن یا خۆیان دیل دەبوون لەم میانە پارەیان وەردەگرت، بەشەو هێرشیان نەدەبردە سەر قەلاو شورەو خێمە سەربازیەکان و سەربازگەکان، چونکە مەترسیدار بوو کوشتنی لێ دەکەوتەوە، ئەوان چالیان لە دەوری سەربازگەکانی خۆیان هەلنەدەکەند، شەری هێرش بردنیشیان بۆ سەر چالەکان ئەنجام نەدەدا، پێیان باش بوو بە زستانان هێرشی مەیدانی ئەنجام بدەن ئەمە ئەو یاساو ڕێنمایانە بوون کە لای ئەوان قەبول و کارپێکراو بوون، بەلێ بەم شێوەیە دەجەنگین وبەرگریان لەولات دەکرد تا ئیتالیایان بەم ئاستە نزمە گەیاند.

بەشی دوانزەهەم

قسە لەسەر سەربازە هاوکار و تێکەلۆ و ڕەسەنەکانە

سەربازە هاوکارەکان بە دووەم جۆری هێزە بێ سوودەکان دێتە ئەژمار، ئەوە ئەو جۆرە هێزەیە کە میر بۆ هاوکاریکردنی سوپاکەی داوای دەکا،ئەمەش لە یولیوسی دووەم ڕوودەدا کە

دوایین سەردەمەکانی حوکمڕانیی دا دەبێ، ئەوکاتە روو دەدا کە یولیوس شکستی سوپاکەی کە لە سەربازە بەکرێگیراوەکان پێکهاتبوو بە چاوی خۆی دەبینێ، ناچارلەگەڵ فراندۆزی پادشای ئیسپانیا رێک دەکەوێ داوای سەربازی هاوکاری لێبکا، بەڵکو هەندێک جار سەربازی هاوکار سەربازی باش بن، بەڵام هەمیشە مەترسیدارن بۆ ئەو لایەنەی وەریان دەگرێ، چونکە ئەگەر ژێرکەوتی ئەوا سەربازەکان رادەکەن، ئەگەر سەرکەوتی بەدیل دەگیرێن، هەرچەندە دیرۆکی کۆن پڕە لە نموونەی زیندوی تایبەت بەم بابەتە بەڵام من بێ دوو دڵی نموونە لەسەر پاپا یولیوسی دووەم دەهێنمەوە، چونکە هێشتا لەبەر چاوە و لەم رووەوە ژمارەی پێوانەی شکاندوە، کاتێک ویستی دەسەڵاتەکانی فراوان بکاو (فرارە) بگرێ کەچی خۆی کەوتە دەست بێگانەوە، بەڵام بەختە ڕوونەکەی فریای دەکەوێ و نەجاتی دەدا، ئەو کاتەی شکست دەهێنێ و سەربازە هاوکارەکانی لە مەیدانی شەر دەبەزن ئەم پەنا بۆ سویسرا دەباو لێی دادەنیشێ، سەرکەوتوەکان وەدەر دەنێن، ئەمە ئەو هەلویستە بوو کە نە خۆی نە هاوشێوەکانی لە چاوەڕوانیدا نەبوون، هەر چۆنێکی بێ نەجاتی دەبێ و ناکەوێتە دەست دوژمنە سەرکەوتوەکەی ، کە بە ناچاری لەدەست سەربازە سەرکەوتوەکانی سویسرا رادەکا، هەروەها نەکەوتە دەست سەربازە هاوکارەکانیشی، خەلکی فلۆرەنسا سوپایان نەبوو ۱۰۰۰۰ دەهەزار سەربازیان بە کرێ گرت تا هێرش بەرنە سەر (بیزە)، بەم هۆیە گەمارۆیەکی توندی ئەویان دا کە پێشتر ئەم جۆرە گەمارۆیەی بەخۆوە نەدیبوو،

Scanned with CamScanner

ئیمپراتۆریەتی قوستەنتینەش دەهەزار سەربازی تورکی لە گریکستان دانابوو بۆ بەرگری کردن. بەلام ئەوان دوای تەواو بوونی شەر ئامادە نابن بکشێنەوە. ئیتر لەو ڕۆژەوە ولاتی گریکستان دەکەوێتە دەست تورکەکان.

ئەوەی نایەوێ ولاتێک ئازاد بکا دەبێ ئەم جۆرە سەربازانە بەکار بێنێ کە مەترسیەکانیان لە مەترسیی داگیرکەر زیاترە. چونکە ئەوان بەدوای خۆیاندا کاولکاری دەهێنن. دواتر ئەوان لە نێو خۆیاندا یەکگرن، گوێڕایەلی کەسانی ترن نەک تۆ. بەلام سەربازە بەکرێگیراوەکان ئەگەر سەرکەوتی ئەوا کاتێکی زۆری دەوێ تا بتوانی دەرفەتێک وەدەست بێنی بۆ دەرکردنیان. چونکە ئەوان یەکگر نین دواتر تۆ ڕۆژانەیان پێ دەدەیت. مەترسیەکانی سەربازە بەکرێگیراوەکان لە ترسنۆکیاندایە. لەوە لێیان دەترسی کە ڕووبەڕووی کاری مەزن نەبنەوەو خۆیان لە زیانەکانی جەنگ دەپارێزن بەهۆیەوە ناتوانی سەرکەوتن بەدەست بێنی. بەلام مەترسیەکانی سەربازی هاوکار لە ئازایەتیان دایە ، بۆیە میری ئاقل خۆی لە قەرەی ئەم جۆرە سەربازانە نادا کە بێگانەن. سەربازەکانی خۆی نەبن کەسیتر سوودی پێنابەخشن. شکست خواردن بە سەربازەکانی خۆتەوە باشترە لە سەرکەوتن بە سەربازەکانی بێگانە لە هاوکار وبەکرێگیراوەکان. من لێرە نموونە لەسەر بۆرجیە ی قەیسەر دەهێنمەوە :

ئەم دۆقیە بە هاوکاری سەربازە هاوکارەکان ئیتالیای داگیر کرد کە زۆربەیان فەرەنسی بوون. هەر بەهاوکاری ئەوانەوە

دەستی بەسەر (ئیمولی وفورلی) دا گرت، کاتێکیش مەترسیەکانی ئەوانی بۆ دەرکەوت، روی لە سەربازە بەکرێگیراوەکان کرد،(ئۆرسینی وفیتلیی) بەکرێگرت، پاش شارەزابوونێکی باش بۆی دەرکەوت جێی متمانە نین و مەترسیی لێیانەوە هەبوو بۆیە ناچار دەبێ پەنا بۆ سەربازەکانی خۆی بەرێ، جیاوازیش لە نێوان ئەم سێ جۆرە ئەوەی شارەزایی هەبێ دەزانێ ناوبانگەکانی دۆقیە چین، ئەو سەرەتا سەربازە هاوکارەکانی بەرەو جەنگ بەرێ دەکرد دواتر سەربازە بەکرێگیراوەکان و پشتی بە شمشێر وسەربازەکانی خۆی دەبەست، بۆیە سەرکەوتنی بەدەست هێناو ناوبانگیشی ئەو کاتە دەرکەد کە هەموو ئەو خەڵکەی دۆست و دوژمنە بۆیان ڕوون بۆوە کە دۆقیە پشت بە توانای شمشێری خۆی و سەربازەکانی دەبەستێ ئیتر یا لێی ترسان یا لێی دڵنیاو بە متمانە بوون.

مەبەستم بوو هەندێک نمونەی مێژوویی لەسەر ئیتالیا بێنمەوە بەڵام لەم روەوە ناتوانم (جیروونی سەرقستی) کە پێشتر باسمان کردوە لەبیر بکەم و ناوی نەهێنم چونکە ئەو کاتێک لە سەربازە بەکرێگراوەکان بێ ئومێد دەبێ بیر لەوە بکاتەوە کە لێیان نەجاتی بێ بەڵام لە هەمان کاتدا ترسی لێیان دەبێ لەوەی لێی هەڵگەڕێنەوە بۆیە پارچە پارچەیان دەکا وهەر پارچەی بەرەوە ئاراستەیەک دەنێرێ ئینجا بە پاڵپشتی سەربازەکانی دەست دەکا بە جەنگ، دیارە لە تەوراتیش ئاماژەی بەو هەوڵێستانە داوەو پشت ڕاستی کردون، کاتێک

(شـاوول) داوا لــە (داوود) دەکـا بچێتـە شـەڕی (جولیـات چالوت)ی فەرماندەی فەلەستین، شـاوول مەبەستی بوو هانی داوود بـدا بۆیـە بەچـەک خـەلاتی کـرد، بـەلام کاتێـک تـاقیی کردەوە داوود ووتی:

(ناتوانم وەکو ئەوەی خۆی دەیەوێ شەڕی بۆ بکەم، ئەو پێی باشە خەنجەر وکەوانی ئەوم لەدەست بێ، بەلام خەلک پێی باشە بە چەکی خۆی شەر بکا چونکە چەکی کەسانی تر یا لەدەستت دەکەونە خوار یا لەسەر شانت قورسن یا کارەکانت لێ بە کۆسپ دەکا).

شارلی هەشتەمی باوکی لاویسی یانزەهـەم پادشای فرەنسا بـە ئازایـەتی و بـازوی خـۆی و بەختـەکـەی سـەرکەوت و فرەنسـای لـە ژێـر دەسـتی ئینگلیزەکـان دەرهێنـا، بایـەخ و ئەهمیەتی چەکی تایبەتیی دەزانی بۆیە لای گرنگ بوو خەلک لە شـەرا خـاوەنی چـەک و ئیـرادەی خـۆی بـێ، هەربۆیـەش سیستەمی سـوپاو پیادەی لـە ولاتەکەی دامەزراند، کاتێکیش لویسی کوری جێی دەگرێتـەوە دەستبەرداری سوپا پیادەکە دەبێ، سەربازی کرێگرتەی لە سویسرا هێنا، ئەوانەی لە دوای ئەو هـاتن هـەمان ڕێچکـەیان گرتـە بـەر تـا کـار بـەوە گەیشت پادشاکان ژیانیان کەوتە مەترسی و بەو حالە گەیشتن، کاتێک فرەنسا یارمـەتی دەر دەبێ لە وەدەر کەوتنی توانا وناوبانگی سـەربازە سویسـریەکان لــە بەرانبەریشـدا دلـی سـەربازە پیادەکانی خۆی دەرەنجێنێ، دروست بوونی دیاردەیەکی نوێ لە دەستبەردار بـوونی سـەربازەکانی خۆی و پشتبەستن بە

هاوکاریـەکانی سـەربازە بیگانـەکان. کاتێـک ئـەم شـێوازە بەردەوام دەبێ و پەیوەستیان بە سـەربازە بەکرێگیراوەکانی سویسرا درێژەی دەبێ. خەڵکی فەرەنسا دەکەونە ئەو بڕوایە کە ئـەوان نـاتوانن وڵاتەکـەیان بپـارێزن دەبـێ پشـت بـە سەرنازەکانی بیگانە ببەستن ئەمەش هەست و بۆچوونێکی خراپە. ئەنجام ورەنگدانەوەکەی لای خەڵکی فەرەنسا ئەوەیە کە ئەوان بە سەربازە سویسریەکان ناوەستن چونکە ئەوە لەبەر چـاوە نـاتوانن وڵاتەکـەی خۆیـان بپـارێزن چـۆن دەتـوانن بـەرەنگاری ئـەو سـەربازانە ببنـەوە کـە وڵاتەکـەی ئـەوان دەپارێزن ؟ بەم شێوەیە سەربازەکانی فەرەنسا بە شێوەیەکی تێکەڵاو دروست بوون : هەندێکیان کرێگیراو وهەندێکیان نیشتمانی، بەڵام هـەرچی خراپیـەک لـەم جۆرە سـەربازانەی نیشـتمانیدا هـەبێ هـەر لـە سـەربازە بـەکرێگیراوەکان وهاوکارەکان باشترن.

بەشی سیازدە

ئەرکەکانی میر بەرانبەر بە سەربازە شەڕکەرەکان

نابێ میر جگە لە هزرو بیری شەڕ هیچ لە بەرنامەو هزرێکی تری لە مێشکیدا بێ، چونکە ئەمە ئەرک و پیشەی ئەوەو هەر بـەم هزیەشـەوە دەتـوانێ فـەرمان بـداو فـەرمان رەت کاتەوە.سوودەکەشی ئەوەیە دەتوانێ بەهزیەوە پادشایەتی ئەو کەسە بپارێزێ کە بە میری لە دایک دەبێ. هەروەها دەشتوانێ

بەهۆیەوە هەندێک کەس لە چینەکانی تر پلەیان بۆ پلەی میر بەرزکانەوە، بینیمان ئەو میرانەی زیاتر بیر لە رابواردن دەکەنەوە لەوەی لە جەنگ، ئەوان کورسی و دەسەلاتەکانی خۆیان لەدەست داوە، هۆکاری ئەوەی کە میرەکان میرنشینەکانیان لەدەست دەدەن ئەوەیە کە ئەوان رقیان لە جەنگە، چارەسەریەکەشی تەنها مەلە کردنە لە دەریای جەنگ.

دوای ئەوەی(فرەنسیسکۆ سفروزا) کەسێکی ئاسایی دەبێ بە هەوڵ و تێکۆشانی خۆی و توانا وئازیەتیی دەبێتە دۆقیەی میلانو، بەلام نەوەکانی ویستیان خۆیان لە جەنگ دورخەنەوەو خۆیان لێی پاراست تا ئەنجامەکەی بووە لەدەست دانی پلەکەیان و ببنە کەسێکی ئاسایی، دەبێ باسیش لەوە بکەین کە ئەو میرەی رقی لە جەنگ وخۆ پرچەککردنە، هاولاتیانی رقیان لێیەو بە دۆقیە یا میرێکی سەرکەوتوی نازانن، چونکە چەکدار و بێ چەک هیچ کاتێک هاو شێوەو هاوتا نین، کەسیش بڕوا ناکا کەسێکی چەکدار سەر بۆ کەسێکی بێ چەک دابنوێنێ، یا وەکو دەڵێن کەسانی بێ لایەن و بێ چەک پێیان خۆشە لەناو چەکداراندا بژین، بێچەکیش هەمیشە لە ترس ودلەراوکێدایە بۆیە ناتوانێ هاوپەیمانی لەگەڵ چەکداران ببەستێ.

دواتر ئەو میرەی لە هونەرەکانی شەر شارەزایی نەبێ لەلای سەربازەکانیشی ریزی نابێ و لێی ناترسن و لێی دڵنیا نین کە تۆزخێکی ئارامیان بۆ دابین دەکا، بۆیە لە میر ناوەشێتەوە تەنانەت بۆ چرکەساتێکیش لە زانستی جەنگ دورکەوێتەوە،

لەهەمان کاتیشدا دەبێ لە کاتەکانی ئاشتیدا بەم دوو ڕێگایە شەر بکا :

یەکەمیان / کار.

دووەمیان / خوێندن

سەبارەت بە کار. دەبێ سەربازەکانی بە چەکداری پێشرەوی بکەن و لە ئامادە باشیدابن. بۆئەوەی جەستەی تەندروست بێ و لە تەک سروشت بوەستێ و ڕاو بکا. دەبێ شارەزایی لە چۆنیەتی سەرکەوتنی چیاکان ورزیشتن بەددۆلەکاندا هەبێ.شارەزایی لە جۆرەکانی روبارو زێ کاندا هەبێ. بزانێ چۆن لێیان دەپەڕێتەوەو خۆی لە مەترسیەکانیان دەپارێزێ، ئەم زانیاریانە دوو جۆرە سوودیان هەیە :

١. شارەزای خاک و نیشتمانەکەی دەبێ و دەزانێ چۆن شەری تیادەکاو دەیپارێزێ. شارەزا بوون لە سروشتی خاک و چۆنیەتی دانیشتوان ڕێگای سەرکەوتنەکان نزیک دەکاتەوە، ئەو میرەی ئەم شتانە نەزانێ کەواتە زانیاریەکانی کەم و کوریان هەیە، هەر بەم زانیاریانەیە دەزانێ چۆن ڕووبەڕووی دوژمن دەبێتەوە و چۆن شوێن و سەنگەری باش بۆ سەربازەکانی هەلدەبژێرێ. چۆن ڕابەرایەتیان دەکا ودەیان گەیەنێتە شوێنی ئەمان و شوێنەکانیان پێ داگیر دەکا و شوێن پێگەکانی خۆی قایم دەکا. مایەی ستایشی نوسەرە ڕۆلی میری ئەخییەکان (فیلبومن) بەرز بنرخێنم کە لا کاتەکانی ئاشتی بیری لە هیچ شتێک نەدەکردەوە جگە لە جەنگ نەبێ، ئەگەر کاتی پشوی هەبوایە لەگەل هەوالەکانی دەوەستاو دەیپرسی:

٢. ئەگەر دوژمن لەسەر ئەم گردە بێ وئێمە لەسەر ئەو گردە بین دەبێ چی بکەین و چۆن چۆنی سوپاکەی دوژمن تێکبشکێنین؟ کامە خالە لاوازەکانی دوژمن دەبێ ؟ ئێمە چۆن دەتوانین تێکیان بشکێنین ؟ دەبێ چی بکەین تا لە شکستەکان دور کەوینەوەو سەربازەکانمان لە کوشتن دورخەینەوە ؟

بەم شێوەیە لێی دەپرسین و گوێی بۆ وەڵامەکانیان رادەگرت و گفتوگۆی لەسەر دەکرد، ئەمە ئەو شێوازە بوو کە میر دەیگرتە بەر بۆ سوود وەرگرتن لە کاتەکان ووەرزش کردن بە ئەقلی سەربازەکانی لە کاتە کانی پشودا و سوود وەرگرتن لە بۆچوون و توانا هزریەکانیان تا سەربازەکانیان پێ دەوڵەمەند و بە توانا کەن ، خۆ دەوڵەمەند کردنیش زیاتر بە خوێندنەوەی ژیاننامەوئەزموونی پیاوە ناودارەکان دەبێ کە سوود لە ئەزموون و بەسەرهاتەکانیان وەردەگیرێ، هۆکارە نادیارەکانی گەیشتن بەو پلەو پایانە یان شکستەکان و خالە لاوازەکانیان هەمویان بۆ خوێنەر وسەربازەکان دەبنە بنەمای سەکەوتن و دەوڵەمەند بوون بە ئەزموونی سەربازی، بەم شێوەیە پەند وەرگرتن لە پیاوە مەزنەکان وهەنگاو نان بە جێپێی ئەوان ولاسای کردنەوەیان لە کارە مەزن و سەرەکوتوەکانیان بۆ سەرکردەکان مایەی سەرکەوتنە ئەوەتا دەبینین کە لەو فەرماندانەی رێچکەی فەرماندە سەرکەوتوەکانیان گرتوەو بە هەمان رێگادا رۆیشتون، سەرکەوتو بونە ئەوەتا دەبینین کە دەڵێن ئەسکەندەر ئەخیلی خەلات کردوەو قەیسەریش ئەسکەندەری خەلات کردوە، سیبیوش قورشی خەلات کردوە، ئەوەی مێژوی قورش

بخوێنێتەوە کە ئەکزونوفون نوسیویەتی دەزانی چۆن سیبیو لە کاتێکی خۆش و مرۆڤایەتی خەلاتی دەکا.

میری ئاقل دەبێ لەدوای ڕێچکەی ئەو کەسایەتیانە بڕوا و لە کاتەکانی ئاشتی نابێ لە جولە بوەستێ و بێ چالاکی بمێنێتەوە، دەبێ هەمیشە کارێکی وا بکا کە سوود بەخش بێ تا لە کاتەکانی جەنگا بەرهەمی کاری ئاشتیی بچنێ. ئەگەر لەم ڕووەوە بەختی بوو دەستی خۆی دەوەشێنێ.

یەکەی چواردەهەم

قسە لەسەر ستایش و لۆمەییکردنی پیاوان

ئەوە ماوە بڵێین کە باس لەسەر ئەو بنەما و ڕێنمایانە بکەین کە میرلە مامەلە کردنیدا بەرانبەر بە هاولاتیانی و دۆستانی دەگرێتە بەر، هەرچەندە گەلێک کەس لەسەر ئەم بابەتەی نوسیوە، من لەوە دەترسێم لەسەر لایەنێکی بانگخواز بمدەنە قەلەم کە لەگەڵ ڕاکانی ئەو ناکۆک بم، مەبەستم ئەوەیە ئەوەی بینەر بە چاوی خۆی دەیبینێ بنوسرێ و ئاماژەی پێبدرێ، باشتر ئەوەیە من ڕاستی بڵێم نەک بەدوای خەیال بکەوم، هەندێک کەس مەزندەی هەندێک کۆمار ومیرنشینیان کرد کە بوونیان نەبوو، چونکە جیاوازیەکی زۆر هەیە لە نێوان ژیانی واقعی ئێمەو ژیانی بەچاو بینراو کە نموونەی زیندون، هەرکەسێک بوونەوەرێک لە پێناو مەرامێکدا پەراوێز بخا. ئەوە

Scanned with CamScanner

کاولکاری وکارەسات بەسەر خۆیدا دێنێ، ئەوەی دەیەوێ لە هەڵس و کەوتەکانیدا لەگەڵ خەلک خۆشگوزەر و بە چاکە بێ، ئەو کەسە ئەگەر ڕۆژێک لە ڕۆژان بکەویتە دەست کەسانی درندە، دڵنیابە پەنجەی پەشیمانی دەگەزێ، کەوابێ ئەو میرەی دەیەوێ لەسەر پلەو پایەی بمێنێتەوە دەبێ هەندێک لە ڕەوشتە باشەکانی کەم کاتەوە، دەبێ کاتەکانی بەکار هێنانی خێر وشەر بزانێ و لە کاتە گونجاوەکان ئەم کارانە ئەنجام بدا، ئەگەر لایەنێکی ئەم ڕەوشتانەت بۆ میرە خەیال گەرایییەکان جێ هێشت ئەو کاتە من بە میرە ڕاستەقینەکان دەڵێم :

ئەو پیاوانەی لە پۆست و پایەو بەرپرسیاریتی بالا دان کاتێک باسیان دەکرێ یا دەڵێن کەسێکی باشە وخاوەن دڵێکی پاک و بێگەردە یا ئەوەتا دەڵێن کەسێکی خراپ وبەدکارە، یەکێکیان دەڵێ باش وئەویتریان دەڵێ خراپ یەکیان دەڵێ میهرەبان، ئەویتر دەڵێ توند وتیژ، یەکیان دەڵێ دەستپاک، ئەویتریان دەڵێ ناپاک،، یەکیان دەڵێ ئازا ئەویتریان دەڵێ ترسنۆک، یەکیان دەڵێ خۆشەویست ئەویتریان دەڵێ دڵرەق وبێویژدان، یەکیان دەڵێ داوێن پیس ئەویتریان دەڵێ بێگەرد و پاک، یەکیان دەڵێ ئیماندار ئەویتریان دەڵێ بێ ئیمان، بەم شێوەیە تا خەسڵەتی ستایش ولۆمەیی مابن لە وکەسانە دەدرێن.

گومانی تیا نییە کە هەر کەسەو دەیەوێ میرەکەی بە خەسڵەتێک لەو خەسڵەتانەی سەرەوە ناو بنێ بەلام ناکرێ کەسێک ئەو هەموو خەسڵەتە باشانەی سەرەوەی هەبن یا

Scanned with CamScanner

بۆی دروستکەن، چونکە سروشتی مرۆڤ ئەو هەموو خەسڵەتە باشانە هەڵناگرێ، دەبێ میر لەو خەسڵەتە باشانە وشیار بێ کە دەیخەنە پاڵی، وشیاری میر بۆ پاراستنی ناوبانگی دەوڵەتە بەڵکو نەتوانێ هەموو کەم و کوریەکانی دەوڵەت داپۆشێ، بەڵام ئەو کەم و کوریانەی لەسەر خزیەتی و بچوکترن دەبێ زۆر لێیان وشیار و بەئاگا بێ چونکە لەدەست دانی ناوبانگی خۆی کارەساتێکی مەزنە بۆی.

ئەو کەم و کوریانەی بەبێ بوونیان ناگرێ پادشایەتیی بپارێزێ، نابێ زۆر لێیان بترسێ بەڵکو لە توانایدا نەبێ لایان بەرێ، بۆیە دەگرێ پادشا هەڵگری هەندێک لە وکەم و کوریانە بێ، چونکە هەندێک جار خەڵک وا دەبینێ ئەگەر بەدوای چاکەدا برۆی کارەسات دەقەومێ بۆیە خراپەکەیان لەبەر چەند هۆکارێکی نەدیار قەبوڵە، چونکە هەندێک جار ئەنجام و بەدواکەوتنی کاری خراپە، چاکەی بەدوادا دێ و بەپێچەوانەوەش.

یەکەی پازدەهەم

لەسەر دەستکراوەیی و ڕەزیلی(چاوچنۆکی)

بەشێوەیەکی گشتی لەسەر ئەو کارە باشانە دەدوێم کەلە یەکەی پێشتر ناوم هێنان و دەڵێم:

(کارێکی باشە میر بەباشە ناوی بڕواو خەڵک باس لە کارە چاکەکان و دەست کراوەیی بکا. بەڵام ئەگەر ئەو

دەستکراوەییە بەشێوەیەک بوو کە میر ترسی لە هیچ نەبێ، ئەمە زیانبەخش دەبێ. ئەگەر چاکەو دەستکراوەییەکەی لە پێناو کاری باش و ئەو ئەرکانەیدا بوو کە پێویستە لەسەر میر ئەنجامیان بدا ئەوکات بەدوای خۆیدا شەرمەزاری بۆ خاوەنەکەی ناهێنێ، بەڵام ئەو میرەی بۆ خۆدەرخستن تەخشان و پەخشانی سامانەکانی وڵات دەکا تا بڵێن پیاوێکی چاکەو دڵکراوەو دەست کراوەیە بێ ئەوەی لە سوودەکانی ئەو بەخشینەوە بکۆڵێتەوە، ئەوا بە دڵنیاییەوە دوای ماوەیەک میللەتەکەی بە قەرز وباجێکی زۆر بار دەکا ودەیخاتە ژێر بارێکی نەهامەتی و دەستکورتی، بەم جۆرە دەبێتە کەسێکی زەوتکەر وتالانکەری خێرو بێری وڵات، بەهۆیەوە لە پێناو وەدەست هێنانی سامان وسەروەتدا بە هەموو شتێک رازی دەبێ، ئەمەش دەبێتە مایەی تورەبوونی گەلەکەی، لە ئەنجامدا ریز وحورمەتی گەلەکەی لەدەست دەدا.ئەوکات بەم ڕەوشت و ڕەفتارانەی لە تەخشان کردنی سامانی وڵات سوود بە ژمارەیەکی کەمی ئەو خەلکە گەیاندوە لەسەر حسابی زۆرینە، واتە هەردەم پێگەی لاواز وبێهێز دەبێ لە بچوکترین لەرزین دەسەڵاتەکان لەدەست دەدا. جا هەر کاتەی بەو بەرنامە هەڵەی خۆی ئاگادار بۆوە هەستی کرد کە ئەم دەستبڵاویەی لەسەر حسابی زۆرینەو بێبەرنامەییە بێ سوودە، ئەگەر گۆڕانکاریی خستە ناو ئەو بەرنامەیدا. ئەوکات خەڵک دەڵێن کەسێکی رەزیل و پیسکەیە، چونکە فێری ئەو دەست بڵاویەی کردون بە شێوازێکی تر رازی نابن، بۆیە ئەگەر میرێک نەیزانی بە شێوەیەکی دروست دەستکراوەیی بەکار بێنێ

وبەخشینەکانی لە جێی خۆیان نەبوون ئەوکات دەبێ بەوە رازی بێ کە پێی بڵێن کەسێکی رەزیل و چاوچنۆکە، بەڵام ئەگەر لە سەرەتاوە دەستکراوەییەکەی لە شوێن و کاتی خۆیاندا بوون گەر ژمارەیەکیش بە رەزیل ناوی ببەن ئەوا بە درێژایی زەمەن و لە رۆژگاری داهاتودا خەڵک شارەزای دەبێ بەهۆی سەرکەوتویی بەرنامەکانی ئابوری و پاشکەوت کردنی سامان و سەروەتی زیاترو بەکارهێنانی ئەو سامانەی لە بواری بەرگری وڵات لە کاتەکانی جەنگدا، یا ئەو سامانە لە پرۆژەی مەزن بەکار بێنێ بێئەوەی باری قورسی میللەت گران بکا، بەدڵنیاییەوە بەرانبەر بەو کەسانەی پێیان دەدا دەبێتە کەسێکی دەستکراوە بەڵام بۆ ئەو کەسانەی هیچیان پێنادا دەبێتە کەسێکی رەزیل کە ئەو جۆرەکەسانەش ژمارەیان زۆر زۆر کەمن.

ئێمە لەم سەردەمە کاری مەزن و زەبەلاحمان تەنها لە وکەسانە دیوە کە رەزیل و دەست گرەوەن، بەڵام ئەوانەی دەستوالاو تەخشان کەری سامانی وڵاتن ئەوان وێرانکەرو کاولکاری وڵاتیانن، یولیوسی دووەم بە دەستکراوەیی ناوبانگی دەرکردبوو، بۆ ئەوەی بە پلەی پاپا بگا تا ئەو کاتەی دەبێتە پاپا ئیتر ئەو نازناوەی دەستکراوەیی نامێنی و بە کردەوەش دەبێتە کەسێکی تر بۆئەوەی بتوانێ رووبەڕووی پادشای فرەنسا بێتەوە و بتوانێ شەری لەگەڵدا بکا، دەبینین کە زۆرجار تووشی جەنگ هات بێ ئەوەی میللەتەکەی تووشی باجی زیادە بکا چونکە سەردەمی رەزیلیی پێشتری قەرەبوی

Scanned with CamScanner

ئەو مەسروفانەی کردەوە کە لە جەنگا دەبوایە بیکا. هەروەها پادشای ئیسپانیا ئەگەر خەسڵەتی دەستکراوەی هەبووبایە ئەوکات نەیدەتوانی بەسەر ئەو جەنگانەدا سەرکەوێ کە هەڵیگیرساندبوون، لەبەر ئەم هۆکارانە نابێ میر بایەخ بەو تۆمەتانە بدا کە بە رەزیل دەیدەنە پاڵی ئەگەر مەبەست لە رەزیلیەکەی دزین نەبوو، ئەو لە کاتەکانی تەنگانەو پێویستدا بە پارە دەتوانێ بەرگری لە خۆی بکا، رەزیل بوونی بە سوکایەتیەوە هاوکارە بۆ مانەوەی دەسەلات.

ئەگەر ووتیان :

(یولیوسی قەیسەر بەڕێگای دەستکراوەییەوە بە دەسەلات گەیشت. لە کاتێکا هاوەڵەکانی لە ڕێگەی دەست و قامی خزیانەوە بە دەسەلات گەیشتن یا لە ڕێگەی خۆدەرخستن و دەستکراوەییان)،لەم ڕووەوە دەڵێم :

(یا دەبێ میر بێت یا بەرەو میرایەتی بڕوێت، ئەگەر میر بویت ئەوە بزانە کە دەستکراوەیی کارێکی خراپ و زیانبەخشە، ئەگەر لە ڕێگەی بوون بە میر بویت ئەوکات دەستکراوەیی بۆگەیشتن بە میرایەتی کارێکی باشە، قەیسەر چاوی لە میرایەتی بوو، ئەگەر تا ئەو کاتە لە ژیان بمابایە کە دەبووە میرو لە خەسڵەتی دەستکراوەیی وازی نەهێنابایە، بە دڵنیاییەوە میرایەتیی لەدەست دەدا و وڵاتی کاول دەکردو بەرەو بارێکی قورسی قەرزی دەبرد).

ئەگەر هەندێک کەس لەگەڵ ئەم بۆچوونەمدا یەک نەبن و بڵێن زۆر کەس میر بووەو لە خەرجیدا دەستکراوە بووەو کاری

مەزنیشی ئەنجام داوە، من بەو کەسانە دەڵێم: میر یا سامانی خۆی و سامانی گەل دەبەخشێتەوە یا سامانی کەسانی تر دەبەخشێ، جا لە :

حاڵەتی یەکەم / دەبێ ژمێریارێکی هەستیار و بەئاگا بێ.

لە حاڵەتی دووەمیش/ دەبێ دەستکراوەیەکی بەخشندە بێ. ئەم جۆرەی دووەم بۆ میرەکان زەرورە ئەوانەی بیانەوێ لەشکرەکانیان بەرەو دزی وتالان دەبەن، چونکە ئەگەر میهرەبان و بەخشندە نەبێ دەبێ سوپاکەی بە رێچکەی خۆیدا ببا. دواتر بەخشندەیی لەم حاڵەتەدا زیان بەخش نییە، چونکە تۆ چاکە بە سامانی کەسانی تر دەکەی ئەمە وەکو ئەو حاڵەتە وایە کە قەیسەرو ئەسکەندەرو وقورش کردیان وایە. دواتر بەخشینی سامانی کەسانی تر لە کەسایەتی و ناوداریت کەم ناکاتەوە،بەڵکو گەورەت دەکا، تەنها بە بەخشینی سامانی خۆت ئازارت پێدەگا. لە کاری دەستکراوەیی خراپتر هەرگیز نییە چونکە بە ئەنجام دانی ئەم کارە کار لە توانای ئەم کارە دەکەوێت، یا دەبێتە هەژارێکی سوک و چروک یا لە هەژاریا ناچار دەبێت روو لە گەندەڵی و کاری خراپ بکەیت بەمەش دەبێتە دەستکراوەیەکی بێ ئابروو، کەواتە هەر دەستکراوەییە مرۆڤ بەم ئەنجامە خراپانە دەگەیەنێ، کەوابێ مرۆڤ رەزیل بێ لە حیکمەت و چاکە نزیکترە لەوەی دەستکراوە بێ چونکە رەزیلی تەنها شەرمەزاریە بەڵام دەستکراوەیی و بەخشندەیی لە رادەبەدەر هەم شەرمەزاری هەم رق و کینەی خەڵک بەدوای خۆتدا دێنێ.

Scanned with CamScanner

بەندی شازدەهەم

لەسەر توندو تیژی و نیانی، جیاوازیش لە نێوان خۆشەویستی و ترسی خەڵك بۆ میر

هەموو میرێک مەبەستیەتی بە کەسێکی بەزەیی ومیهرەبان بناسرێ نەک کەسێکی دڵرەق و بێبەزەیی، بەڵام نابێ ئەم بەزەییە بە خراپی بەکار بێنێ، بورجیە ی قەیسەر بە کەسێکی توند ناوی دەرکردبوو، بەڵام ئەم توندیەی ئەو ڕژمای بێدەنگ وکپ و یەکگرتو کرد، ئاشتی و ئارامیی بۆ هێنا بوو، جا ئەگەر ئەمە بەرهەمی ئەو توند و تیژەی میر بێ، ئێمە دەڵێین ئەوان لە خەڵکی فلۆرەنسا میهرەبانتر بوون کە خۆیان لە دڵرەقی و بێبەزەیی دەپاراست، چونکە ئەوان بەم خۆپارێزیە فەرمانی کاولکردنی بیستونەیاندا، میر لە پێناوی یەکگرتنی ویلایەتەکەیدا لەوە ناترسێ بە دڵرەق ناوی ببەن، چونکە ئەم دڵرەقیەی ئەوان لە میهرەبانی و نیانی باشترە کە بەهۆیەوە لە ڕێگەی نانەوەی شەر وئاژاوە زیان بە وڵاتەکەیان دەگەیەنن، خەڵک بە گشتی ڕووبەڕووی کوشتار و تالان ودزی دەکەنەوە، بەڵام توندو دڵرەقی میر تەنها چەند کەسێک دەگرتەوەو ئازاریان پێ دەگەیەنێ،

میری تازە ناتوانێ خۆی لە چەمکی دڵرەقی و بێبەزەیی دەربازکا، چونکە میرنشینە نوێکە پڕە لە کاری مەترسیدار،

Scanned with CamScanner

ئـەوەتا دەبینـین کـە (فرجیـل لەدیـدو) بـەهێزی دڵرەقـی و بێبەزەییەوە داوای بووردن دەکا، چونکە تازە بۆتە پادشاو دەبێ دڵرەق و بێ بەزەیی بێ، بەهێزیەوە دەڵێ :

(هـەموو میرێـک دەبـێ ڕووبـەڕووی حاڵـەتی تەنگـەتاو بـێ، پێویسـتیەکانی پادشـای تـازەش لـەو ڕۆژانـە دەبـێ بریـاری گونجاو بدا بە دابین کردنی پاسەوانی تایبەتی بۆ پاراستنی گیانی پادشا.)

لەگەڵ ئەمەشدا میر دەبێ وشیار و بەئاگا بێ لە بڕواپێکردن و هەلوێست وەرگرتن، ئەگینا خۆی دەبێتە ئامرازی ترس و تۆقاندن، دەبێ میانرەوو میهرەبان بێ لە کردارەکانیدا، نابی لە ئـەنجامی زۆری بڕوابـوون بـە کەسـێکەوە لـە بـەئاگابوون بێخەبەر بێ، هـەروەها نابی بە بێئەندازە دڵ رەق و بێبـەزەیی بێ.

لێرە پرسیارێکی گرنگ سەرهەڵدەدا:

کامیان بۆ میر بەسوودترە خۆشیان بوێ، زیاتر لـەوەی لێی بترسن، یا لێی بترسن زیاتر لەوەی خۆشیان بوێ ؟

وەڵامەکە ئەوەیە کە دەبێ کەسێکی خۆشەویست و ترسناک بـێ لـە هـەمانکاتا، هەرچەنـدە کـارێکی ئاسـان نییـە ئـەم دوو خەسڵەتە لە یەککات و رەهەندا کۆ بکرێتەوە، ئەگەر ئەمە نەکرا باشـتروایە مەترسـیداربێ لـەوەی خۆشەویسـت بـێ، چونکـە ئەوکات دەتوانی بەو خەلکە بڵێی کە بێوەفان و لە گۆڕانی خێرا دانـە، ئـەو خەلکـە هەریەکـەو بـە شـێوەیەک و ڕوخسـارێک

Scanned with CamScanner

خولقاوەو هەلکەوتوە، حەزیان لە ڕووبەڕوو بوونەوەی کاری مەترسیدار نییەو خۆیان لێی دەپارێزن، هەوەستیان بە سامان دێ وحەز لە وەدەست هێنانی دەکەن، چونکە تۆش سوودیان پێ دەگەیەنی ئەوا هەردەبێ ئەوان لە خزمەتی تۆدا بن و لە پێناو تۆدا خوێن ببەخشن، دواتر چونکە مەترسیەکانی سەریان دەماو دەم نین، دورن بۆیە هەردەم ئامادەن لەبەر دەست و لە ژێر فەرمانەکانت دابن.

ئەو میرەی گرەو لەسەر پەیمانەکانی ئەوان بکا هەردەم ماڵی ویرانە،، چونکە ئەو دۆستایەتیەی بە کین وەدەستی دێنی نابێ پشت بە ئەنجامەکانی ببەستی، بەلکو نەبوونی لە بوونی باشتریش بێ، دواتر خەلک بە سروشتی خۆی زیاتر حەز لە خراپەی ئەو کەسانە دەکەن کە خۆشیان دەوێ نەک ئەوانەی لێی دەترسن، چونکە خۆشەویستی لەسەر بنەمای سوودبەخشین بنیاد نراوە، هەرکاتەی ئەم سوودە کۆتایی هات ئەوا خۆشەویستیش کۆتایی دێ، بەلام ترس و تۆقاندن لەسەر بنەمای سزادان دروست بووە تۆقاندن و سزاش هەمیشە بەردەوام و کراوەیە.

بۆیە دەبێ میر کارلەسەر ئەم پرسە بکا چونکە دەترسێ لەوەی ئەگەر خۆشەویستی ئەو خەلکەش وەدەست نەهێنێ ئەوا لە ڕق و کینەی خەلک دوردەکەوێتەوە، چونکە ترس و ڕق لێنەبوون دەکرێ کۆیان کەیتەوە لەو کەسەی ئەگەر دەستکاری سامانەکانی نەکرابێ، یا دەست لە کاروباری ژنەکان نەدادرابێ. ئەگەر ناچار کرا یەکێکیان لە سێدارە بدا

Scanned with CamScanner

نەک بەو هۆیەوە بەڵکو بەهەر هۆکارێکی تر، بەر لە هەموو شتێک دەبێ دەست لە کاروباری سامانیان وەرنەدا، چونکە ئەو خەڵکە مردن و کوشتنی باوکیان زوتر لە بیر دەکەن لە لەدەستدانی سامانیان، دواتر هۆکارەکانی لەدەست دان و لێ زەوتکردنـــی ســامان زۆرتــرن لــە هۆکــاری کوشــتن یــا لەســێدارەدان، ئەمــەش کــەم روودەدا، بــەڵام ئەگــەر میــر فەرماندایەتی لەشکرێکی بەهێزی کرد، ئەوا بۆ ئەو زەرورە کەسێکی دڵ رەق و بێ ویژدان وبێبەزەیی بێ چونکە بەبێ ئەم خەســڵەتانە نــاتوانێ بــەهێزی و یەکپارچــەیی و گوێڕایــەڵی سوپاکەی بپارێزێ.

یەکێک لە خەسڵەتە هەرە دیارەکانی هانیبال فەرماندایەتی سوپایەکی تێکەڵاو لە هەموو نەتەوەکان دەکرد، ئەم سوپایەش لە خاکی بێگانە دەجەنگی، لەگەڵ ئەمەشدا هیچ کاتێک ناکۆکی و دوبەرەکی لە کاتی سەرکەوتن یا ژێرکەوتنەکان لە نێو ئەم سوپایە روی نەدا، هۆکاری ئەمەش تەنها ئەو توندو تیژی و بێبەزەییەی بوو کە لە رادەبەدەر پێیەوە دیار بوو و هەموو سنورەکانی مرۆڤایەتیان بەزاند بوو، سەرباری ئەمەش سوپایەکی بەبەزەیی و چاکە ڕەفتار بوو، بەردەوام سوپایەکی بەترس و بەرێز بوو لە بەرچاوی سەربازەکانی، هۆکاری سەرکەوتنی ئەم سوپایە تەنها کارە چاکەکانی نەبوون، دواتر تەنها بێبەزەییش نەبوو، سیبیو کەسێکی پر لە چاکە بوو پیاوێکی دڵرەق و بێبەزەیی نەبوو، لە ئیسپانیا بەهۆی ئەوەی کەسێکی میهرەبان بووهەندێک سەرباز لێی هەڵگەرانەوە،

ئەوپەڕی ئازادیی بە سەربازەکانی دابوو بە ئەندازەیەک کە هیچ کەسێک ئەو ئازادیەی بە سەربازانی نەدابوو.

بەهۆی ئەم ڕەفتارەی (فابیوس مکسیموس) لە ئەنجومەنی سەناتۆ گلەیی لێ دەکرد، بە گەندەڵخانەی شەرکەرانی ڕۆمانیانی ناو دەبرد، هەر لەو ئەنجومەنە یەکێک لەسەر ئەو کەسە وتی: لە دونیا زۆر جۆرە کەس هەن، کە هەندێکیان دەزانن چۆن خۆیان لە هەڵە دەپارێزن باشتر لەوەی بزانن چۆن خۆیان لە هەڵەی خەڵک دەپارێزن، ئەمەش ئاماژەیەک بوو بۆ سیبیو کە سزادانی ئەو ئەفسەرانەی پشتگوێ خستبوو کە سەربازگەکەیان تێکدا بوو، دیارە سیبیو تۆڵەی لێ نەسەندبوونەوە و سزای ئەو هەڵانەی نەدابوون، ئەگەر ناوبانگی سیبیو بە نیان ڕۆیشتبێ لە سەردەمی ئیمپراتۆریەت بەهۆی نەرمی دەسەڵات و لێبوردەیی بەڵام بڵاوبوونەوەی ئەو دەنگۆیە، بووە مایەی خەڵات کردنی لە سەردەمی سەناتۆ.

لە کۆتاییدا دەڵێم:

ئەو خەڵکە بە ئیرادەو هەوەستی خۆیان خۆشیان دەوێ و ڕقیان لێ دەبێتەوە، بەڵام بە ئیرادەی خۆیان لە میر دەترسن، میری زیرەکیش دەبێ پشت بە تواناکانی خۆی ببەستێ و لەسەر هێز و تواناکانی خۆی گرەو بکا، نەک لەسەر هێز و توانای خەڵکانی تر، لە هەموی گرنگتر کە بیکا ئەوەیە خۆی لە ڕق و کینەی خەڵک بپارێزێ.

یەکەی حەڤدەم

وەفاداری میرەکان چۆن دەبێ؟

لە کەس شاراوە نییە کاتێک سەرکردەیەک دەبێتە خاوەن پەیمانی خۆی، چ ناوبانگ و چاکەیەکی بۆ دەگەڕێتەوە بەوەی پەیمان پارێزە و ریز لە وتەکانی خۆی دەگرێ، بەڵام ئەم سەردەمە ئەوەی فێرکردین و نیشانی داین کە ئەو میر وسەرکردانەی نەبوونە خاوەن پەیمانەکانیان، کاری مەزن و زەبەلاحیان ئەنجام دوە، توانیویانە ئەو خەڵکە بە مەکر و حیلەکانیان سەرسام کەن، لە دواییشدا بەسەر ئەو سەرکردەو میرانەدا زاڵ بوون کە خاوەنی گفت و پەیمانەکانیان بوون، ئەوانەی وەفاداری سومبول و هێمای ژیانیان بوو.

من دەزانم کە دوو ڕێگا بۆ شەڕکردن هەن:

یەکەمیان / بە یاسا.

دووەمیان / بە هێز .

یەکەمیان ڕێگای ئادەمیزادانەو دوەمیشیان ڕێگای ئاژەڵ و کێویانە، دیارە ڕێگای یەکەم هەمیشە بەردەوامبوون بەس نییە یا چارەسەر نییە، بۆیە مرۆڤ ناچار دەبێ هەندێکجارپەنا بۆ ڕێگای دووەم بەرێ، کەوایە زەرورە شێوازی شەری ئادەمیزاد وئاژەلەکان بزانین، ئەمەش پێشتر نوسەرو مێژوو نوسەکان بۆ میرەکانیان باس کردوەو شی کردۆتەوە، بینیان کە فەرمانی مەشق پێکردنی هەریەک لە ئەخیل و هەندێکی

Scanned with CamScanner

نریش شیرۆن گرتبویە ئەستۆ، ئەو کەسە نیوەی ئادەمیزاد و نیوەکەی تری ئاژەڵ بوو، ئەو مەشقی پێیان کرد و پەروەردەی کردن، بۆ ئەم کارە نوسەرو ومێژوو نوسەکان ویستیان وەکو هێمایەک بەکاری بێنن کە گوایە میر پێویستیی بە بەکار هێنانی هەردوو مۆرال هەیە، مۆراڵێک بەبێ ئەویتر سوودی نییە و ناتوانێ بەردەوامیش بێ، بۆیە میر دەبێ هەردوو سروشت و مۆراڵی ئادەمیزاد و ئاژەڵی هەبی.لە سروشت و مۆراڵی ئاژەلا لاسایی شێر و ڕێوی بکاتەوە، بۆیە دەبێ میر ڕێوی بێ تا خۆی لە چاڵ و تەڵەکان بپارێزی و نەکەویتە داویانەوە، شێریش بێ تا ترس بخاتە دڵی خەڵک و بیان تۆقێنێ، ئەوەی بیەوێ تەنها شێر بێ ئەوا ئەوکەس ئومێدی ژیانی کەمە، لەم ڕوانگەیەوە میر نابێ بۆئەوەی هەمیشە وەکو شێر بێ باک و خاوەنی گفتەکانی بێ ئەگەر جاروبار دژی بەرژەوەندیەکانی تایبەتیی خۆیشی بێ، چونکە ئەو هۆکارانەی بەهۆیەوە پەیمان بەسترا بەسەر چوون کەواتە هیچ پاساوێک بۆ بەجێ گەیاندنی پەیمان نییە، ئەو بنەمایانەی بۆتانم باس کردن بنەمای ناخۆش و نەخوازیارن بەڵام هۆکارو گەرەنتیی مانەوەن، دواتر میر ئەگەر پابەندی پەیمانەکانی بێ هیچ حیلە شەرعێک بۆ خۆ دزینەوە لە بڕیار و پەیمانەکانی نامێنێتەوە، لەم ڕووەوە نموونە زۆرن کە هەمویان ئەوە دەسەلمێنن ئاشتی هەندێک جار دێتە لەرزین کە ئەمەش تاڵە، زۆرجاریش پەیمانەکان بە میرەکانەوە بەستراونە تەوە نەک بە بڕیاری جێبەجێکردن ووەفاداریان ، ئەوانەی لە میرەکان توانیان لاسایی ڕێوی بکەنەوە بە دڵنیاییەوە سەرکەوتن، بەڵام

Scanned with CamScanner

زەرورە مرۆڤ ئەم خەسلەتە بشاریتەوە نەک بە ئاشکەرا بە روخساریەوە دیاربێ و بە ئاشکەرا جێبەجێیان بکا. دەبێ لە هونەری خۆ گۆڕین و خۆدەرخستن بە کەسێکی پاک و بێگەرد، شارەزا بێ دیارە ئەو خەڵکە کەسانی ساویلکەن بۆ کەسی حیلەباز ئاسانە چەواشەیان کا.

من تەنها بە هێنانەوەی یەک نموونە لە مێژوی نوێ کۆتایی بە م بابەتە دێنم :

ئەسکەندەری شەشەم لە ژیانیا هیچ کارێکی نەکردوە جگە لە حیلەبازی نەبێ، جگە لەم شێوازەش هیچ کاتێک بیری لە هیچ نەکردۆتەوە، لەم کارەیدا بە ئەنجامی پارچە بوون گەیشت. هیچ کەسێک وەکو ئەو لە جێگیرکردن و هەڵسانەوەدا بەتوانا نەبوو کەس وەکو ئەو گفت و پەیمانی بەو خەڵکە نەدەداو هیچیشی جێبەجێ نەدەکردن، کەس وەک ئەو بێ وەفاو بێ پەیمان نەبوو، کەچی کەس وەکو ئەو لە حیلەکانیدا سەرەکەوتو نەبووەو بەردەوام لە حیلەکانیدا سەردەکەوت، چونکە شارەزای سروشتی ئادەمیزاد بوو، مەرج نییە میر هەموو ئەو خەسڵەتانەی لە سەرەوە باسمان کردن تێیدابێ، بەڵام گرنگ ئەوەیە ئەو خەسلەتە باشانەی بخرێتە پاڵ و خەڵکانێک بەم شێوە باسی بکەن، من لێرە زاتی ئەوە دەکەم بڵێم:

اکەسێک ئەو هەمو خەسڵەتە باشانەی هەبێ مایەی مەترسیە بۆی، بەڵام خۆدەرخستن و خەڵک گەیاندنە بڕوا بە بوونی ئەو خەسڵەتانە کارێکی پڕ سوودە، کارێکی باش و پڕ بە سوودە

بە کەسێکی وەفادار و دڵسۆز و ئایینداری و دەستپاک و مرۆڤ دۆست بنیە ناسین، لە واقعیشدا ئەگەر واش بێت هەر باشە، بەڵام دەبێ لەوە بە ئاگا بیت ئەگەر ناچار بویت خەسڵەتی تر بگریتە خۆ کاریکی ئاسان دەبێ.

دەبێ ئەوە بزانین کە میر (بەتایبەتی میرە تازەکان) ناتوانێ ئەو هەموو خەسڵەتە باشانەی لە یەککاتدا هەبێ چونکە بە هەموو حاڵەتێک ناچارە دەست بە پادشاوە بگرێ، کەوابێ دەبێ دژی بڕوا بوون و چاکەو مرۆڤایەتی و ئایین کار بکا، بۆیە دەبێ خاوەنی ئەقلێکی ئاسان بێ بۆ گۆڕان لە حاڵەتێک وئەقلیەتێکەوە بۆ حاڵەتێک و ئەقلیەتێکی تر بێ کێشە و بەپێی پێویستیەکانی ئەو قۆناغەو لەگەڵ هاتنەوەیاندا.

نابێ مەودا بۆ چاکەکان جێبیلی چیان کرد و چیان نەکرد بەهەر ئەنجامێک گەیشت لای تۆ گرنگ نەبێ، هەروەها دەبێ لە توانایدا بێ هەرکاتەی بیەوێ خراپە بکا، بیکا ئەگەر پێویستی پێی بوو.

دواتر نابێ میر هیچ ووشەیەکی لە دەم بێتەدەر کە دژی ئەو پێنج بنەمایانە بێ کە لە سەرەوە ئاماژەم پێیان دا. نابێ هیچ بینەر وهیچ گوێگرێک لە چوار چێوەی ئەو ووتانەی سەرەوە لە میر ببینن و ببیستن کە دژی خواستەکانی مرۆڤ بێ، گرنگترین ئەو خەسڵەتانەی لە میر چاوەروان دەکرێن خەسڵەتی بڕوابوونە بە ڕێبازەکەی و ورەی بەرزی، چونکە مرۆڤ بە دید و بۆچوون حوکمدەدا نەک بە بسپۆڕی و شارەزایی (ڕوونتر واتە ئەقلیقن لە چاوانە نەک لە مێشک،و)

Scanned with CamScanner

خەلک حوکم لەسەر روکەش ودیمەن دەدا دیکۆرو دیزاین رۆلی تایبەتی دەگێرن لە راو بۆچوونی خەلک، ئەوانەی راستیی تۆ بەدەست دەگرن کەمن، ئەم ژمارە کەمیەش بەرگەی ژمارە زۆرەکە ناگرن کە لە ژێر دەسەلاتی میردان، کەوایە گرنگ ئەوەی میر بژین گرنگ ئەوە نییە چۆن دەتوانی بژی بە چ شێواز وبە چ ڕێگایەک، مانەوەی میر بە ئابروو ستایشی ئەو خەلکە دەمێنیتەوە هەموو ئەو خەلکە مانەوەو ئەنجامەکانیان پێ لە هەموو شتێک گرنگ ترە کاتێکیش ئەنجامەکان و مانەوەی میر بەردەوام دەبێ، میر هەمیشە بە ریز و بە ئابڕوو لەلایان دەمێنیتەوە، ئەو کەمینەش هیچ کاتێک دەنگیان دیار نابێ تا ئەو کاتەی زۆرینە ون دەبن، ئەوسا ئەوان بەدیار دەکەون، یەکێک لە میرە بەناوبانگەکان کە پێمان باشە ناوی نەهێنین، لای ئەو هیچ شتێک بەقەدەر ئاشتی و ئارامی گرنگ نییە بۆیە جگە لەو دوو شتە هیچیتر بایەخی نییە، لەڕاستیشدا ئەو دوژمنی ئەو دوو شتەیە،چونکە ئەگەر یەکێکیانی پاراست ئەوا دەسەلات و ژیانی خۆی لەدەستدا.

یەکەی هەژدەهەم

خۆپاراستن لە ڕق و کینە

هاولاتی بەهۆی دەستگرتنی میر بەسەر ماڵ و مولک و سامان وژنەکانیانەوە رقیا لنییەتی، ئەگەر میر سامان و مولک و کەسایەتیی هاولاتیانی پاراست ژیانیان لە ئارامی دابوو

لەگەڵدا بکا، لەناویان دەبا، بەهێزیەوە دەگاتە لوتکەی مەزنی و زاڵ دەبێ بەسەر دوژمنانی. گەلێک کەس هەن وا بیردەکەنەوە کە دەبێ میر دەرفەتێک دروست بکا تا شەڕێک بنێتەوە و بەسەریاندا زاڵ بێ بۆ ئەوەی شکۆمەندیی بەدەر کەوێ، دەبینین کە هەندێک لەو میرە تازانە پشتیان بەو کەسانە بەستوە کە گومانی لێیان هەبووە زیاتر لەوانەی لە سەرەتای حوکمڕانییدا متمانەیان پێی بەخشیودو بۆی دڵسۆز بوونە.(باندولفو بتروتشی) میری (سینە) یەکێک بووە لەوانەی ئەم ڕێگەی بەکار هێناوە بە پشت بەستن بەو کەسانەی لێیان بە گومان بووە، بەڵام ناتوانین زیاتر بچینە ناو ئەم لێکۆڵینەوەیە ، بۆیە من هەر ئەوەند دەڵێم :

ئەو پیاوانەی لە سەرەتای حوکمڕانیدا دوژمن و ناحەز بوون بەهۆی پێویستیان بە هاوکاریەکانی میر هەبوو تا پێگەی خۆیان قایم کەن، ئەوان بۆ دەست گرتن بەسەریانەوە ئاسان بوون، دواتر ئەوان لە کارەکانیاندا ڕشت تر بوون جۆش و خرۆشیان بۆ کارەکانیان هەبوو تا ئەو وێنەیەی لە هزر و مێشکی میردا هەیە لەسەر ئەوان لاکەوێ و وێنەیەکی نوێیان بۆ بکێشرێ کە دڵسۆزی ووەلایانە بۆ میر بۆیە میر زیاتر سوود لەم توێژە وەردەگرێ، ئیتر ئەوان تەنها لە بەرژەوەندی میردا کار دەکەن.

من باس لە ویلایەتێک دەکەم کە خەلکەکەی بە نهێنی هاوکاری میریان کرد تا ویلایەتەکەیان داگیرکا بزانە

Scanned with CamScanner

هەر کاتەی هێرش کرایە سەر ئەم وڵاتە ئەوکات حزبێکی لاواز زوو خۆی دەدا بە دەستەوە بەهێزیەوە حزبە بەهێزەکەش دەڕوخێ، خەڵکی بووندقیە ئەم سیاسەتەیان لەگەڵ ئەو وڵاتە بەکارهێنا کە لە ژێر دەسەڵاتی ئەواندا بوون، هانی حزبی گولف وگبلین یان دەدا بێ ئەوەی ئەم حزبانە بتوانن شەر بکەن بەم شێوەیە خەڵکی ئەو شارانەیان بە کێشەو ململانێی ئەم حزبانەوە خەریک دەکرد، دیارە ئەم سیاسەتە زۆر بەردەوام نابێ وسوودی هەمیشەیی نابێ تا ئەو کاتەی (فایلە) ژێر دەکەوێ پشتگیری لە بەرەی هاوڵاتیان دەکا تا ئەوکاتەی توانیان دەست بەسەر هەموو ویلایەتەکەدا بگرن، دواتر ئەم سیاسەتە نیشانەی لاوازی میرە چونکە حکومەتە بەهێزەکان ڕێگە بە دابەش کردن و نانەوەی ئاژاوە لە نێو حزبەکان و دروست کردنی کێشە نادان لە نیو ریزی هاوڵاتیانیاندا. ئەم کێشانە تەنها بۆ کاتی ئاشتی سوودبەخشن چونکە بەهێزیەوە حکومەت دەتوانی حوکمی هاوڵاتیان بکا، هەر کاتێکیش جەنگ دروست بوو ئەم سیاسەتان بەزیان بۆیان دەگەڕێتەوە، ئەوکات پێویستیان بە یەکریزی وهاوهەلویستی هەیە تا بەرانبەر بە دوژمن هێزیان هەبێ ولاواز نەبێ بۆیە لە کاتەکانی شەردا ئەم سیاسەتانە دەبنە سیاسەتی ماوە بەسەرچوو.

ئەوکاتەی میرەکان بەسەر کێشەکاندا زاڵ دەبن خۆیان پێگەیان بەرز دەبێتەوە، دەتوانن ئۆپۆزسیۆن دەم کوت کەن، بۆیە ئەو میرەی بەهزی جیماویەوە نەبوتە میر، خاوەنی بەختێکی باشە ئەگەر دوژمنی بۆ دروست بێ و شەریان

Scanned with CamScanner

ئەوان ئەم چەككردنە بە مۆری شەرمەزاری دەزانن بۆیە لێت دەبن بە دوژمن.

دیارە كە میر ناتوانێ بێ سوپا بمێنێتەوە ئەوسا ناچار دەبێ سوپای كرێگرتە بگرێتە خۆ كە پێشتر باسمان لە توانای ئەم سوپایە كردبو، چەندەی ئەم سوپایە بەهێز بێت توانای پاراستنی گیانی تۆیان نابێ لە دوژمنە دەرەكی و ناوەخۆییەكان، بەڵام مێژوو وامان پێدەڵێ كە میرە نوێكان هەر زوو هاوڵاتیانیان پرچەك دەكەن، ئەگەر میر وێرای ویلایەتی خۆی، بوو بە میری ویلایەتێكی تری نوێ ئەوسا دەبێ هاوڵاتیانی ویلایەتە نوێكە لە چەك داماڵێ، جگە لەو كەسانەی كە خەڵكی ئەم ویلایەتەن و هاوكاریان كردوە لە وەدەست هێنانی ئەم ویلایەتە نوێیە، ئەگەر دەرفەت بۆ میر رەخسا دەبێ ئەوانیش بێچەك و بێ دەسەڵات بكا، بە شێوەیەك دەبێ هێزی بەرگری لەو كەسانە بێ كە لە تەنیشتەوەن لە هاوڵاتیانی ویلایەتە كۆنەكە بن.

باپیرە ئاقڵدارەكانمان دەیان ووت:

لە (بیستویە)دەكرێ دابەش بكرێت(بیزە)ش دەكرێ بێ قەلا بێت، ئەوان ئاژاوەیان لە نێو خەڵكی ئەو شارانە دروست دەكرد كە سەر بەوانەوە بوون بۆئەوەی پێیان بوەستن، ئەمەش ئەو سیاسەتە بوو كە پێیان دەوت (پەرت بكە و زاڵ بە)، دەبینین ئیتالیا بە شێوەیەكی دادپەروەرانە دابەش كراوە بەڵام ئەم دابەش بوونە سوودی نییە بۆ ئەم سەردەمە چونكە

Scanned with CamScanner

دوژمنیان، هەندێکیان هەوڵیان دا ئەوکەسانە بەلای خۆیاندا بکێشن کە گومانی دڵسۆزیان لێیان هەبوو، هەندێکیشیان قەلایان دروست کرد بۆ خۆ حەشاردان و پاراستنی سەرو ماڵیان، بەلام هەندێکی تریان ئەو قەلایانەیان روخاندن کە پێشتر دروست کرابوون، لێرە ئەو بوارە نییە باس لە وردەکاریی ئەم پرسە بکەین، بەلام بە شێوەیەکی گشتی من ئەوە دەڵێم کە بڕوام پێیەتی :

ئەمان زانیوە هیچ میرێکی نوێی ئەم سەردەمە هاوڵاتیانی خۆی چەک کردبێ، بە پێچەوانە ئەگەر بینیبێتی بێ چەک بووە ئەوا چەکداری کردوە، چونکە بە چەکدار کردنی ئەم چەکە دەبێتە هی خۆی، هەر کەسێکیش ئەگەر دڵسۆزیش نەبێ کاتێک چەکی پێدەدەیت دڵسۆز دەبێ ووەلای بۆ میرەکەی دەبێ، ئەوکات هەرکەسێک کە هاوڵاتی بێ دەبێتە لایەنگر.

هەرچەندە نابێ سەرجەم هاوڵاتیان چەکدار بکرێن،سوود وەرگرتنی میر لە چەکدارەکان ئەوەیە کە دەتوانێ بەسەر بێچەکەکاندا زاڵ بێ، ئەوکات پەیوەستی چەکدارەکان بە میرەوە زیاتر دەبێ، ئەوانەی بێچەکن وا بیر دەکەنەوە کە چەکدارەکان لە میر نزیکتر و دڵسۆز ترن بۆیە هەست بە کەم و کوری دەکەن و داوای بووردنی لێ دەکەن، بەلام ئەگەر هاوڵاتیانت چەککرد ئەمە دەبێتە سەرەتای سوکایەتی پێکردنیان بۆیە دەکەونە پرتەو بۆڵەو دەربرینی نارەزایی،

ئەوەی چاو لەو نیشانانەی رابردوو بکا دەبینێ کە رق و کینە هەمویان یا یەکێکیان هۆکاری لەناوچوونی ئیمپراتۆرەکانن کە پێشتر باسمان لێیانەوە کرد، هەندێکیان کۆتاییەکەیان بە چاکە دێ،هەندێکیشیان بە خراپی کۆتاییان دێ،کاتێکیش (بڕتنکس و ئەسکەندەر) هەردوکیان ئەو میرانە بوون کە مەبەستمان بوون ، بۆ ئەوان کارێکی باش نەبوو لاسایی مارکوس بکەنەوە کە میرێکی بۆ جێماوە بوو (ویراسی)، هەروەها (قراقلا و کومودوس و ماکسیمینوس) کە لاسایی (سیفیروس) یان کردەوە، چونکە ئەوان نەیانتوانی هەنگاو بنێنە شوێن هەنگاوەکانی ئەوو لەسەر رێچکەی ئەو بڕۆن. میری نوێ لە دامەزراندنی دەوڵەتدا دەبێ پەند لە بنەما وڕێنما گرنگەکانی (سیفیروس) وەرگرێ، لە (مارکوسیش) پەند لە بنەماکانی پاراستنی دەسەڵاتی دوای دامەزراندن وەرگرێ.

بەشی نۆزدەهەم

سود و زیانەکانی قەڵا سەربازییەکان

لە پێناو پاراستنی مولک و سامانەکانیان، میر و پادشکان هەموو رێگاکان بەکار دێنن، لەوانە هەندێکیان هاوڵاتیانیان چەک دەکەن، هەندێک لە پادشاکان وڵات بەسەر چەند ویلایەتێکدا دابەش دەکەن، هەندێکیان بەهۆی گرتنەبەری ئەم رێگا خۆپاراستنانە میللەتەکەیان لێیان هەڵدەگەرێتەوەو دەبن بە

Scanned with CamScanner

بکا چونکە دەسەلاتەکان وتواناى گەل لە هى سوپا زیاترە، تەنها لە دەولەتى تورک نەبێ، من تورکیام لێ بەدەر کرد چونکە دوانزە هەزار سەربازى پیادە لە دەورى میرە هەروەها پانزە هەزار سوارى تر ئەرکیان پاراستنى گیانى میرە یا پادشا یا سولتان بۆیە دەبێ ڕەزامەندى ئەوان لە سەروى ڕەزامەندى گەلەوە بێ.

هەمان شێوە لە مەملیکەتى سولتان؛ چونکە لەوێ حکومەت بەدەست سەربازەوەیە، سولتانیش لەم حاڵەتەدا ناچارە دۆستایەتى خۆى و ئەوان بپارێزێ، ئەم حاڵەتەش بە پێچەوانەى حاڵەتەکانى ترى میرەکانە، چونکە ئەم حکومەتانە لە حکومەتەکانى پاپا دەچن کە نە دروستکراوەیە و نە جێماوەشە، لەم حکومەتانە مندالەکانى میرى کۆچکردوو شوێنى باوکیان یا براکانیان ناگرنەوە، ئەوەى جێى دەگرێتەوە ئەو کەسە دەبێ کە زلهێزەکانى وولات هەڵى دەبژێرن، ئەم ڕژێمەش کۆنە، ناتوانرێ حکومەتى سولتان بە پادشانشینێکى نوێ ناو بنێى، هیچ بەربەستێک نییە بۆ ئەوەى ئەم جۆرە حکومەتانە ببنە حکومەتى پادشانشینى نوێ و میرى نوێ، سیستەمى حوکمرانیى پادشانشینە نوێکان بە شێوەیەک دارێژراوە کە میر هەڵبژێردراو بێ و لە شوێنى میرى جێگرەوە (ویراسى) بێ.

دەبا ئێستا بگەرێینەوە سەر بابەتەکەمان و بڵێین :

دووەم/ لە یەکەم سەردەمی حوکمڕانییدا چوونی بۆ ڕۆما بۆ دەستگرتن بەسەر تەختی پادشایەتیی دوا خست، دواتر بە دڵڕەق بەناوبانگ بوو، داوای لە کرێکارو پیاوەکانی خۆی دەکرد لە وڵاتەکانی دەرەوە کاری بێ ئابڕوویی ئەنجام بدەن،بەمە دەنگی تورەیی لە دونیا لە دژی بەرز دەبێتەوە، بۆیە هەموو لایەک لەسەر ڕوخاندنی ڕێک دەکەون ئەوەبوو ئیتر ئەفریکا دژی دەوەستێتەوەو لێی هەڵدەگەڕێتەوە دواتر ئەنجومەنی سەناتو و سەرجەم ئیتالیا لێی هەڵدەگەڕێتەوە، دواتر سوپاش دێتە پاڵیان کاتێکیش سوپا دەبینێ دوژمنی زۆر دەبن ئەوانیش دڵنیا دەبن کە ناتوانن ڕزگاری کەن بۆیە ئەوانیش دێنە پاڵیان و بە پیلانێک دەیکوژن.

ئێستاش قسە لەسەر (هلیوجابلوس و ماکرینوس و جولیانوس) جێ دەهێلم، چونکە کەسانی ستەمکاری ناسراو بوون،ماوەی حوکمەکەیان درێژ نەبوو، ئەم بەشە بەوە کۆتایی پێ دەهێنم کە بە میرەکان بڵێم حکومەتەکانی ئەم سەردەمە بۆ ڕازی کردنی سوپاکەیان تووشی ناخۆشی و ئەزیەت نابنەوە، چونکە ئەگەر میرەکان ناچار بن ڕێز لە سوپا بگرن بەڵام سوپا لەم سەردەمەی ئێمەدا بە حکومەتەکانەوە نەبەستراونەتەوە وەکو بەستنەوەی سوپا بە حکومەتی ڕۆما و بە کارو باری ئیمپراتۆری ڕۆماوە، کارێکی ئەستەم بوو ئەوکات بتوانرێ سوپا ڕازی بکرێ زیاتر لە ڕازی کردنی گەل چونکە سوپا لە توانایدا بوو لە گەل زیاتر ئەنجام بدا، بەڵام ئێستا ئەرکی میرەکانە گەل ڕازی بکا زیاتر لەوەی سوپا ڕازی

Scanned with CamScanner

کاتێک سەربازێکی خۆی دەکوژێ و براکەی دەهێڵێتەوە، کە هەموو ڕۆژ هەڕەشەی کوشتنی لێ دەکرد، لەگەڵ ئەوەشدا لە ناو ریزەکانی دەستەی پاسەوانییدا هێشتەوە تا لە ئەنجامی کوێر بوونیدا تۆڵەی براکەی لێ دەکرێتەوە.

دەبا ئێستاش باسی (**کومودوس**) بکەین کە بەهۆی گەیشتنی بە تەمەنی بالق بوون دەیتوانی ببێتە ئیمپراتور کە لە (ماکوس)ی باوکیەوە بۆی مابۆوە، ئەگەر تۆڵەی باوکی بکرد بایەوە ئەوکات گەل و سوپا لێی رازی دەبوو بۆیە من دڵێم :

میزاجێکی توندی ئاژەلیی هەبوو، دەیویست سەربازەکانی بە کوشتنی گەل رابوێرن، دواتر شکۆمەندی خۆی نەپاراست، لەگەڵ سەربازە دیلەکان زۆرانبازێی دەکرد بۆیە لە بەرچاوی خەڵک بوبە کەسێکی سوک و چروک وگەلیش ڕقی لێی بوو، تا بە پیلانێک بۆی دەرچوون و کوشتیان.

ماوە قسە لەسەر (**ماکسیمنیوس**) بکەین، ئەم پیاوە کەسێکی شەرکەری بەجەرگ بوو، کاتێک سەربازەکان لە بێتوانایی ئەسکەندەر بێتاقەت و بێزار دەبن لە دوای ئەو ماکسیمنیوس بە ئیمپراتۆر هەڵدەبژێرن بەڵام بەهۆی ئەوەی لە دوو خالا خەڵک ڕقیان لێی بوو ماوەی حوکمەکەی درێژە ناکێشێ:

یەکەم/ لە رەسەنێکی بێ رێز بوو، لە (تراقیە)بە شوانی گەورە بووە، ئەمەش لەو خەڵکە ڕوون بوو بۆیە بە سوکی سەیریان دەکرد.

Scanned with CamScanner

حـوکمڕانیی پادشـایەتیی درێـژە دەکێشـن و بـاری قورسـی حوکمڕانیشی سوک دەبێ،

(ئەنتونیوس)ی کوری هـەمان خەسڵەتی هـەبوون، بـەهۆی خەسڵەتە دیارەکانی ببووە مایەی سەرسامی گەلەکەی، لـەلای سوپاکەشیەوە بەهۆی ئەوەی کەسێکی شـەرکەرو بـەتوانا بـوو لـە مەیدانـەکانی شـەرا تونـد بـوو بۆیـە لای ئـەوانیش کەسێکی خۆشەویست بوو، کەسێک بوو لەروی دابین کردنی کامـەرانی و سەرکەوتن و تفاق و خۆراک بۆ سوپاکەی بە توانـابوو بۆیـە خۆشیان دەویست چونکە متمانەیان پێی بوو.

لـە هـەمان کاتـا تونـد وتووشـی و بێبـەزەیی نموونـەی نـەبوو، بـەهۆی دەرکردنـی فـەرمانی کوشـتنی گـەلێک کـەس لـە هـەمان کاتـا دەرکردنـی فـەرمانی لـە سـێدارەدانی ژمارەیـەکی زۆری خەلکی ڕۆما و ئەسکەندەریە، بۆیـە هـەموو ئەوانـەی لـە دەوری بوون ڕقیان لیی بوو، لە نزیکترین کەسی خۆی دەترسا تا لـە ئەنجام لـە نـاو سـوپاکەیدا سـەربازێک دەیکوژێ، ئـەم جۆرە کوشـتنە هــەلقولاوی نــاخی تاکــە کەسـێکە هــیچ کاتێــک فەرماندەکان ناتوانن خۆیـان لـەم جۆرە کوشتنە دوربخەنـەوە، چونکە هەرکەسێ لە وەلامدانەوەو لێپرسینەوە نەترسێ هـەموو کارێک دەتوانێ بیکا بە کوشتنیشـەوە،بەلام مەترسیی گـەورە لەسەر میرەکان، لـەم کەسـانە نییە چونکە ئـەم حاڵەتانـە کـەم ڕوودەدەن، بەلام میر نابێ ئەو کەسە ئازار بدا کە لـە خزمـەت ئەودا دەبێ، هـەروەک (ئەنتونیوس) کارێکی لـەم جۆرە دەکا

Scanned with CamScanner

تەگـەرەی دووەم/ لـە ڕۆژئـاوا بـوو، بەتـەواوەتیش لـە (ئـەلبینوس) بـوو، کـە چـاوی لـە ئیمپراتـۆر دەبـێ، کـانیکیش (سیفیروس) هەست بە مەترسیەکان دەکا دوژمنداریتی خۆی بۆ ئەو دوو کەسـە رادەگەیەنێ، بڕیاریدا هێرش بکاتە سـەر (نیفرنیوس) و لەگەڵ (ئەلبینوس) یش تێکبدا، بۆی نوسـی (بۆ نیفرنیوس):

کە سەناتۆ بە ئیمپراتـۆری هـەڵبژاردوە، بەڵام دەیەوێ ئەم شەرەفەی لەگەڵدا بەش بکا، دواتر نازناوی قەیسـەری بۆ نـارد و داواشـی لـە سـەناتۆ کرد هـەردوکیان بـە ئیمپراتـۆری ڕۆما هــەلبژێری، (ئــەلبینوس) بــەم فێلــەی بــڕوا کــرد، دواتــر (سـیفیروس) راوی (نیفرنیـوس) دەنـێ و دەیکـوژێ، ئیتـر دەسـەڵاتەکان لـە ڕۆژهـەڵات بـە ئـارامی دەکەونـە دەسـتی و پاشان دەگەڕێتەوە ڕۆما، لە ئەنجومەنی سەناتو رادەگەیەنی کە (ئەلبینوس) چاکەو پیاوەتیەکانیی لەبیر نـەماوە و ئـەو چاکەی لەگەڵی کردوە بە پێدانی تاجی ئیمپراتۆری، وێڕای ئەمـە پیلانـی کوشتنی بۆ دارشتوە بۆیە ناچار دەبم سزای بدەم لەسـەر ئەو کـارە نابەجێیانـەی لـە پیلانگێـران وبـێ وەفـایی، پـاش ئەمـە دەچێتە فرەنسا بۆ چاوپێکەوتن لەگەڵیدا لـەوێ دەسـەڵاتەکانی لێ سەندەوەو ژیانی بە کۆتایی هێنا، ئەوەی دەیـەوێ پەند لـەم ڕووداوە وەرگرێ بۆی دەردەکەوێ کـە سیفیروس شێر بووە ڕێوییکی حیلە بازیش بووە بۆیە لای میللەتەکەی بـە هـەیبـەت و سـام بـوو، لای سـەربازەکانی ناشـیرن نـەبوو بۆیـە مـاوەی

Scanned with CamScanner

پەری ستەم و زۆرداری لەگەڵ میللەتەکەی بەکار بێنێ و لە حوکمڕانیدا تاکڕەوانە ڕەفتار بکا، ئەوانیتر هەمویان ژیانیان بە کارەسات ونەهامەتی کۆتایی هات، سیڤیروس کە بەو شێوەی سەرەوە حوکمڕانیی دەکرد وێڕای ستەمکاریەکانی، بە چاکەو بەرهەمەکانی هەردوو لایەنی سوپاو گەلی دلخۆش و چاونوسای کرد بۆیە سەربازەکان بە بڕواوە ڕێزیان دەگرت وخۆشیان دەویست هەروەها گەلیش بە خەسڵەتە چاکەکانی سەرسام بوون، لەوکاتەی کارەکانی ئەو پادشا نوێیە لە سەرەتایەوە کاری شیاوو باش بوون دەمەوێ بزانم ئەم پیاوە چۆن توانیی هەردوو خەسڵەتی ڕێوی وشێری هەبێ؟ ئەو پیاوە ئیمپراتۆر جولیانوسی ناسی کە فەرماندەی سوپای سلۆڤینیا بوو بڕوای پێهێنا کە هێرش بردن بۆ سەر ڕۆما بۆ تۆڵە سەندنەوە سوودی هەیە بۆ ئەوەی تۆڵە لە بڕتکس بسێنێتەوە کە پاسەوانەکانی ئیمپراتۆر کوشتیان و بەهۆیەوە چوە ناو ئیتالیاو داگیری کرد، بێ ئەوەی مەبەستە ڕاستە قینەکەی لە دڵی دەرخا، ئەمەیە خەسڵەتی ڕێویەتی و شێرایەتی، کاتێکیش دەگاتە ڕۆما ترس و تۆقاندن دەخاتە دڵی ئەنجومەنی سەناتۆر بۆیە هەر بە سوک و ئاسانی بە ئیمپراتۆر هەڵی دەبژێرن، کاتێکیش (جولیانوس) دەمرێ وبەر لەوەی (سیڤیروس) دەست بەسەر ئیمپراتۆریەتی یەکەمی ئاسیادا بگرێ دوو تەگەرەی مەزنی دێنە پێش، ئەویش :

یەکەم/ فەرماندەی سوپای ئاسیا (نیفرنیوس) دەسەڵاتەکانی خۆی لەسەر ئەم سوپایە ڕاگەیاند، خۆی کرد بە ئیمپراتۆر.

Scanned with CamScanner

خەلکیش ڕقیان لێی بوو، بۆیە هێشتا حوکمڕانییەکەی دەستی پێنەکردبوو کە کۆتایی پێهات، لێرە دەبینین کە دوژمن لە کرداری چاکە دروست دەبێ،هەروەک لە کرداری خراپە دروست دەبێ، ئەو میرەی مەبەستیەتی لە دەسەڵات بمێنێتەوە گەلێک جار ناچار دەبێ کاری خراپ یا دژ بە بەرژەوەندی هەندێک کەس بکا، چونکە کاتێک ئەو حزبەی میر پشتی پێ دەبەستێ تووشی گەندەڵی دەبێ ئەوکات میر ناچار دەبێ هەندێک کاری وا ئەنجامبدا تا ڕازیی بکا، لەم حاڵەتانە کاری باش بۆ لایەنێک، دەبێتە خراپە بۆ گشت، دەبا ئێستاش باسی ئەسکەندەر بکەین کە چاکەی گەیشتبووە ئەو ئاستەی لە میانەی چواردە ساڵی حوکمڕانییدا تاقە کەسێکی بێ دادگایی کردن لەسێدارە نەدا، ئەم ئیمپراتۆرە بە لاواز و پیسکە هاتە ناسین، بەهۆی ئەوەی دایکی دەستەڕۆ کرد تا ئەو حوکمی وڵات بکاو بەهۆیەوە وڵاتی بەرەو هەڵدێر برد، بۆیە بە پیلانێک سوپا لەناویدەبا.

ئەگەر ئێستاش سەیری خەسڵەتەکانی کوموودوس و سیفیروس و ئەنتونیوس و قراقلا وماکسیمنوس بکەین دەبینین کە:

هەموویان لەو پەری توندو تیژی وستەمکاریدابوون، لە پێناو تێرکردنی حەز و ئارەزووەکانیان هیچ لاریەکیان نەبوو گەل ئازار بدەن و مافەکانیان بخۆن بۆیە جگە لە **سیفیرۆس** کەس دۆستایەتی سەربازەکانی نەدەکرد، ئەم بەهۆیەوە توانیی ئەو

لەمەیان سەرەکوتو نەبوون دەبێ خزیان لە شەری حزبە مەزنەکان دور کەنەوە، هەر بزیە ئیمپراتزرە نویکان پێویستیان بە چاکەی لە رادە بەدەر بووە و وەدەستهێنانی خزشەویستی سوپایان پێ لە وەدەستهێنانی خزشەویستی گەل باشتر بووە، ئەنجامی ئەم کارانە ئەوە بووە کە پادشا توانیویەتی ئابروو کەرامەتی خزی بپارێزێ.

ئەنجامی ئەمەش ئەوەی لێکەوتەوە کە هەریەک لە مارکوس وبرتنکس و ئەسکەندەر کە کەسانی خاکی وخزشەویست ودادپەروەرو دوژمنی توندو تیژی بوون لای خەلک خزشەویست بوون کزتاییەکەیان بە ناخزشی وکارەسات هات، جگە لە مارکوس کە بە ریز و خزشەویتی ژیاو مرد. چونکە بە جێماوی(ویراسی) لەسەر تەختی پادشایەتی دانیشت و حوکمی کرد خزی بە قەرزاری سوپاو گەل نەدەزانی هیچکامیان ئەویان نەهێنابووە سەر حوکم،جگە لەمە ئەو کەسێکی بەچاکەو ولاتپارێز بوو سنوری بز حزبەکان دیاری کردبوو بزیە هەمولایەک خزشیان دەویست کەسێک نەبوو رقی لێی بوبێ.

بەلام برتکس بەهزی سوپاو سەربازەکانی نەهاتبووە سەر حوکم کە پێشتر لە سەردەمی کومودس بە گەندەلیەوە خەریک بوون، ئەوان ئەو ژیانەیان پێ خزش نەبوو کە برتکس بزی دیاری کردبوون ئەویش بریتی بوو لە لانەدان لە یاساکان بزیە سەربازەکان رقیان لێی بوو دواتر بەهزی مەزنی تەمەنییەوە

بۆچوونانەی من نەبوون، تا هەندێک وردەکاریش روونکەمەوە بۆ ئەوانەی بەدواداچوون لەم بابەتە دەکەن، ئێستا باس لەو ئیمپراتۆرانە دەکەم کە لە سەردەمی حوکمڕانی مارکوس تا ماکسیمنوس و کومودوس و بەرتنکس و جولیانوس و ئەسکەندەر و ماکسیمنوسی و کورەکانیان حوکمیان کردوە، ئەوەی من لەو هەموو ئیمپراتۆرانە دەبینم ئەوەیە کە هەمویان تەنها بەرژەوەندیەکانی ئەشرافەکان و گەمژەیی چینی گشتیان لا گرنگ بووە، بەڵام ئیمپراتۆرە رۆمانییەکان خەمێکی تریان لا گرنگ بوو، ئەویش قبول کردنی توندی و دڵرەقی و رەزیلی سەربازەکان بوو، ئەمەش کۆسپێکە ناتوانرێ چاوپۆشی لێ بکرێ چونکە ئەو دڵرەقی و چەوساندنەوەی گەل بووە کە تەختی چەندین پادشای هێناوەتە هەژان لەوکاتانەی نەکراوە چینی گەل و سەربازەکان لە یەک کاتا رازی بکرێ. دیارە گەل پێویستی بە پادشایەکی ئاشتی خوازە، بەڵام سەرباز و فەرماندەکان حەزیان لە پادشایەکی شەرکەرە بۆئەوەی لوت بەرزی میلەت بشکێنێ و دەست بگرێ بەسەر سامانەکانیانەوە، وا رویداوە کە ئەو ئیمپراتۆرانەی نەیان توانیوە هەردوولا رازی بکەن، روخاون، لەناوچوون، ئەوانەی بە هەر هۆیەکیشەوە گەیشتبێتنە دەسەڵات وتەختی پادشایەتی ئەوا پشتیان بە سەربازەکان بەستوە، بەهۆی ئەوانەوە توانیویانە لەسەر حوکم بمێننەوە دیارە لەم حاڵەتە دەبێ لایەنێک لەسەر لایەنێکی تر زاڵ بکەیت، بە پێچەوانەش لە لایەن هەردووکیانەوە رووبەرووی رق و کینە دەبیتەوە بۆیە هەردەم رق و کینەی گەل رووبەرووی پادشا دەبێتەوە، ئەگەر

پیاوە مەزنەکان بوو لە ئەشرافەکان، ئەم ڕێکخراوانە دەمی ئەم جۆرە کەسانەیان بە یاسای مکوم گرتبوو و ڕێگەیان لێگیرابوو بۆ گەندەڵی، یەکێکی تر لە خەسڵەتەکانی ئەم حکومەتە ئەوەبوو هەستی دەکرد کە زۆرینە ڕقیان لە کەمینە هەیە بەڵام لە پێناو ڕازی کردنی زۆرینە ڕێگەیان نەدا کارێکی ئەوتۆ بکەن، پادشا چاودێریەکی تایبەتیی بۆ چینە زۆرینەکە هەبێ، لە ئەنجام ڕقی ئەشرافەکان لەم هەڵوێستەی پادشا هەڵسێ، بۆ ئەم چارەسەریە دادوەرێکی سێیەمیان دانا.ئەرکیان ڕاگرتنی مەرامەکانی ئەشرافەکان بێ لەم بوارە و سنورێک بۆ داخوازیەکانیان دابنێ و لە هەمان کاتیشدا چینە زۆرینەکە ڕازی بکا، بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە لەم سیاسەتە باشترو لەم حوکمەش باشتر نەبوو بۆ پاراستنی سەلامەتی پادشاو پەرلەمان، لەم کارەشدا شتی تر بۆ میرەکان دەردەکەوێ ئەویش ئەوەیە کە میر و پادشا بۆ ئەوکارانەی کە گەل پێی خۆش نییە دەبێ ئەرکەکە بە کەسانی تر بسپێرێ تا گلەیی وگازاندەکان ڕووبەڕووی ئەو نەبنەوە، ئەوکارانەی تایبەتن بەو دەبێ ئەوانە بن کە گەل پێی خۆشە، ئەگەر مێژوی ئیمپراتۆرەکانی ڕۆمانی بخوێنینەوە هەندێکیان کاری پێچەوانەی ئەم کارەیان ئەنجام داوەو ئەنجامە ناخۆشەکەیان چێشتوە، چونکە هەندێکیان بە ئابروو ژیان بۆیە بە ڕەوشتێکی بەهێزەوە دیاربوون بەڵام لە پادشایەتی کەوتن یا کوژران یا وەلانران، بۆئەوەی من ڕای خزمتان بۆ ئەم حاڵەت و بابەتە بڵێم من باس لە خەسڵەتی هەندێک لە وئیمپراتۆرانە دەکەم تا بۆتان بسەلمێنم کە تێکچوون و ڕوخانیان دژی ئەو

جیوفانی نەبێ کە ئەوکات منداڵ دەبێ، ئەنیپال لای خەڵکەکەی خۆشەویست بوو، بۆیە گەل هەڵدەستێ بە کوشتنی کانیش، گەل ئەوەندە خانەوادەی بنتیفوجی یان خۆش دەویست بەدوای یەکێک لە نەوەکانی ئەو خانەوادەیەدا گەڕان کە بیستبویان یەکێکیان ماوە لە فلۆرەنسا بەوە ناسراوە کە کوری پیاوێکی ئاسنگەرە، بۆیە چوون بەدوایداو هێنایان کردیان بە سەرۆکی حکومەت تا ئەوکاتەی ئەو گەنجە مەزن دەبێ ئەوکات دەیکەن بە پادشای خۆیان، ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە ئەگەر میرێک لای گەلەکەی خۆشەویست بوو پێویست ناکا لە حوکمەکەی بترسێ و خۆی تووشی دلە راوکێ بکا چونکە ئەو لەلایەن گەلەکەیەوە پارێزراوە هیچ پیلانێک بۆ لەناوبردنی سەرناگرێ، بە پێچەوانەوە ئەگەر لای گەلەکەی خۆشەویست نەبوو دەبێ لە هەموو کەس بترسێ.

لەم سەرهاتانە حکومەتە رێکخستوەکان و میرە ئاقڵەکان پەندیان لەوە وەرگرتوە کە هەرگیز نابێ میللەت ئازار بدرێ، دەبێ دڵیان رابگیرێ و داخوازیەکانیان بۆ چارەسەر بکرێ، چونکە ئەمە ئەو پرسانەن کە میر دەبێ بایەخیان پێ بدا، لە نێو حکومەتە رێکخستوەکان و میرە ئاقڵەکان پادشانشینی فرەنسا بە نموونە دێت، لە نێو ئەو پادشانشینە دەزگای حکومی و رێکخراوی رێک وپێک هەن کە هەمویان لەسەر بنەمای ئازادی پادشا رێکخراون، لەو رێکخراوانەی لەسەر سیستەمی ئەنجومەنی پەرلەمان و دەسەڵاتەکانیان، چونکە لە خەسڵەتەکانی ئەو حکومەتە کە پێی ناسرابوو چاوچنۆکی

قازانجەکانی خۆی هەڵدەسنگێنێ وبریاری خۆی لەم بارەیەوە رەدا، کەسی پیلانگێر ئەنجامەکانی پیلانەکەی بەوە هەڵدەسەنگێنێ کە بەشداری و قازانجەکانی دەخاتە ناو لەپی دەستێک، گوێڕایەلیشی بۆ داخوازیەکانی تۆ دەخاتە لەپی دەستەکەی تر ئەوکات هەڵیان دەسەنگێنێ لە کاتێکا ئەو دەزانێ ئەم رێگایەی پیلانگێران پرە لە ئاستەنگ بۆیە کامیان بە قازانجی خۆی ببینێ ئەویان دەکا.

هیچت پێ بڕواناکەن ئەگەر دوژمنێکی سەرسەختی میر نەبی یا دۆستێکی گیانی بە گیانیی نەبی، ئەو تەنها ترس وتۆقاندن و لە رواکێ و دڵپیسی و سزای تۆڵە سەندنەوە لەتۆ بەدی دەکا . لە لایەنی میریشەوە دەسەڵات و یاساو پارێزبەندی دۆستانی و دەوڵەت بەدی دەکا، ئەگەر خۆشەویستی ودڵسۆزی گەلیش بخاتەسەری ئەوکات ئەی هاوار بۆ ئەو کەسەی زاتی ئەوە بکا دەستدرێژی بکاتە سەر میر. چونکە ترسی دەستدرێژکارو پیلانگێرانی سەر پادشای زاڵم و ستەمکار بەر لە ئەنجام دانی پیلانەکە دەبێ، چونکە لەم کارەیدا ئەو رق و کینەی گەل وەدەستدێنێ نەک پشتیوانی گەل، ئیتر دوای ئەو کارەی هیچ پەنایەک بۆخۆی ناهێلێتەوە بۆیە لە سەرنەکوتنی ئەم کارەی دەترسێ، نموونەی ئەم بابەتەمان زۆرن، بەڵام من لێرە تەنها یەک نموونە دەهێنمەوە کە باپیرانمان دەیگێرنەوە: سەنیور ئەنیبال بنتیفوجیی میری بۆلونیایان بە پیلانێک لەسەر دەستی(کانیش) دەکوژری، لەدوای خۆی هیچ خزمێکیان جێ نەهێشتبوو تەنها سنیور

Scanned with CamScanner

بەرگەی هەموو کۆسپ و تەگەرەکان بکا ئەگەر حەکیمانە بەرنامەو ڕێنماکانی پیادە کردن کە لە پێشدا باسمان لێیانەوە کرد، نموونەی ئەم حاڵەتەش(نەبیسی) میری ئەسپارتەیە وەکو نموونە.

بەلام هاولاتیش ترسی لەوە هەیە ئەگەر پیلانێکیان لە دژ ئەنجام بدرێ، لە حاڵەتێکدا هێزەکانی بێگانە نەیانتوانی بەم ڕۆڵە هەلسن. لە پێناو دورکەوتنەوە لەم مەترسیە دەبێ میر خۆی لە رق و کینەی هاولاتیان دوورخاتەوە کار بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەوان بکا، باشترین دەرمانی لە ناوبردنی ئەم مەترسیەو تریاکی لەناو بردنی پیلانەکان، وەدەست هێنانی خۆشەویستی زۆرینەی رەهای گەلە، چونکە پیلانگێران وا مەزندەدەکەن کاتێک میر دەکوژن گەل خۆشحال دەبێ، بەلام ئەگەر ئەم زانیاریانەیان هەبوو کە گەل میرەکەی خۆی خۆشدەوێ ئەوکات لەم بیرۆکانە دور دەکەونەوە، چونکە کوشتنی میر گەل دلخۆش ناکا ئیتر بۆ بەم کارە هەلسن کە سەرکەوتنی تیا نابینن ؟ ئەزموونەکان ئەوەیان سەلماندوە کە پیلانەکان زۆر بوون بەلام سەرکەوتوەکان کەم بوون، چونکە پیلانگێر ناتوانێ بە تەنیایی بەم کارە هەلسێ، هەروەها ناتوانێ هەڤال و دۆست بۆخۆی پەیدا بکا ئەگەر لە نێو ریزی نارازیەکاندا نەبێ، ئەگەر مەبەستەکانی خۆت بۆ کەسێکی نارازی باس کرد ئەوکات ئەویش گەیشتن بە مەبەستەکانی خۆی لە ناو ئەنجامەکاندا دەبینێتەوە، بەو مەزندەی کە پێنیشاندەر دەیگەیەنێتە ئامانج و مەبەستەکانی، ئیتر

ئەوكات هەموو لایەک بە خۆشی و ئارامیەوە دەژین، خۆ ئەگەر کەمینەیەکیش دژی وەستانەوە ئەوا بە چەندین ڕێگا دەتوانێ ڕێگریان لێ بکا وبیان وەستێنێ، ئەگەر میر بە خەسڵەتی ترسنۆکی ورارایی و بێوەرەیی ناوی دەرکرد ئەوكات میر دەبێتە کەسێکی بێ ئابروو لاواز و بێ کەسایەتی، بۆیە دەبێ خۆی لەو خەسڵەتانە بپارێزێ، سەبارەت بە حوکمڕانی هاوڵاتیان و بڕیارەکانی، دەبێ میر خاوەنی یەک هەلوێست و یەک بڕیاری خۆی بێ بۆ ئەوەی بتوانێ کاتێک بڕیارێکی دەرکرد بەرگریی لێ بکاو بڕیارەکەی خۆی جێبەجێ بکا تا کەس لەم ڕووەوە نەتوانێ حیلەی لێ بکا وکڵاو بنێتە سەری و بڕیارەکانی جێبەجێ نەکا. ئەگەر ئەم خەسڵەتە باش و جوامێریانە لەسەر میر بڵاو بوونەوە ئەوکات کەس زاتی ئەوە ناکا پیلانی لەسەر دابنێ و هەوڵی کڵاو لەسەر نانی بدا، دیسان دوژمن ناتوانێ لە دەرەوە هێرشی بکاتە سەری، چونکە زانیاری ئەوەیان لەسەری هەیە کە میر لە دڵی هاوڵاتیانیدا دەژی، میر دوو جۆرە ترسی دەبێ :

یەکەم / ناوەخۆییە، ئەویش لە هاوڵاتیانییەوە دەبێ.

دووەم/ دەرەکی، ئەم ترسەی لە هێزی بێگانەیە، لەو حاڵەتدا دەتوانێ بەهۆی سوپای ڕێکخراوو مەشقپێکراوەکەی و چەکەکانیانەوە بەرگری لە خۆی بکا، بەم شێوەیە بارو دۆخی ناوەخۆ ئارام دەبێ ئەگەر هیچ پیلانێکی لە دژ نە هوندرێتەوە، ئەگەر دوژمنیش ئاژاوەیەکی بۆ خولقاند ئەوکات دەتوانێ

هۆکارەکەی چی بوو، ئەوان لە خۆشەویستی پادشاوە ئەم هاوکاریانەیان نەدەکرد، لەبەر حوکمە ستەمکاریەکەی کۆنیان ئەم هاوکاریەی پادشا نوییەیان کرد، دۆستایەتی لەگەڵ ئەم جۆرە کەسانە ئاسان نییە چونکە هەمیشە لە داخوازی وداواکاری زیاترن، بە ئاسانی رازی نابن، ئەزموونەکان وامان پێدەڵێن کە ئەو گەلەی پێشتر لە میر رازی بوونە، ئەوان ئاسانترن بۆ میری نوێ کە دۆستایەتیان لەگەڵدا ببەستێ، ئەگەر لە سەرەتای حوکمیدا دوژمنیشی بوبن، هەروەها ئاسانترە لە حوکمی گەلێک کە لە میرەکەیان نارازی بوونەو گەلێکی بە ئازارو پر کێشە بوونە.

لە دێر زەمانەوە هۆکاری دروست کردنی قەلاکان لە لایەن میرەکانەوە بۆ پاراستنی سەر وماڵیان و تۆقاندنی دوژمن و بەکارهێنانی وەکو پەناگە بووە، من ئەم رێگایەم پێ باشە، چونکە هی کۆنە بۆ ئەو سەردەم خۆپاراستنێکی باش بووە، لەگەڵ ئەمەشدا بینیمان کە (نیکۆلا فیتلی) دوو قەلای لە شاری(سیتە دی) کاستیلۆ خراپکرد ئەمەشی بۆ ئەوە بوو تا بە ئاسانی بتوانێ دەست بەسەر ئەم شارەدا بگرێ، هەروەها کاتێک (جیدو بالدو دوق ئەرییینو) لە کۆشکی بورجیە دەردەکرێ و دێتەوە وڵاتەکەی سەرجەم قەلاکان دەروخێنێ و دەڵێ:

(بەبێ ئەم قەلایانە دەکرێ باشتر بەرگری لە وڵات بکرێ)

Scanned with CamScanner

دواتر خەڵکی (بنتیفولی) کاتێک دەگەڕێنەوە پۆلۆنیا هەمان ڕێگەیان بەکار هێنا، ئەمەش ئەوەمان بۆ دەردەخا کە دەکرێ قەلاکان سوودبەخش بن و دەکرێ زیان بەخش بن کەواتە بە پێی کات وشوێن دەگۆڕدرێ، بەڵکو لە کاتێکدا یا لە شوێنێک بە سوودە بەڵام لە شوێن و کاتێکی تردا زیان بەخشە، ئەمەیە شێوەی پرسەکە : ئەو میرەی لە گەلەکەی دەترسێ زیاتر لەوەی لە دوژمنی دەرەکی دەترسێ دەبێ قەلای هەبێ یا دروستی کا، بەڵام ئەوەی زیاتر لە دوژمن دەترسێ لەوەی لە گەلەکەی، ئەوکەسە پێویستی پێی نییە، (بورجی میلانو) کە (فرنسیسکۆ سفورزا) دروستی کرد سەرئێشەی بۆ خانەوادەی سفورزا دروست کرد بەهۆیەوە زۆرترین سامانیان لەدەست دا.

کەوابێ باشترین قەلا ئەوەیە کە لە دڵی پیاواندا دروست کراوە بە خۆشەویستی و دڵسۆزی، ئەو میرەی خاوەنی قەلایە ئەگەر گەلیکی ستەم لێکراوی هەبێ ئەم میرە لەدەست گەلەکەی نەجاتی نابێ،ئێمە لەم سەردەمە نەمان زانیوە قەلاکان سوودیان بۆ میرەکان هەبوبێ جگە لە(کونتیسە دی فورلی) نەبێ لەکاتی مردنی (ئەلکونت جیرولامۆزی) هاوسەری، ئەوکات لەدەست گەلە ستەملێکراوەکە ڕادەکاو پەنا بۆ قەلا دەبا تا ئەوکاتەی هاوکاریی لە میلانۆوە پێدەگا و سامانەکەیان بۆ دەگێڕنەوە، کات وساتەکان گونجاو نەبوون تا هێزەکانی بێگانە بێن هاوکاری گەل بکەن لە دژی شاژن،دوای ئەوە ئیتر سوودی قەلاکان نەما کاتێک قەیسەری بورجیە هێرش دەبات

Scanned with CamScanner

ئەوکات گەل دژی بوو لەگەڵ هێرشبەران هاوکاریان کرد. بۆئەو باشتر وابوو کە بەر لە هێرشی دوژمن و دوای هێرش لەگەڵ ئەو خەڵکە دۆست بێ ، ئەگەر ئەمەی بکردبایە پێویستی بە قەلا نەدەبوو.

کورتەی وتەکان ئەوەیە بوونی قەلا و نەبوونی وەکو یەکن، بەلام لۆمەیی لەو کەسەیە کە دڵی قەلا لە نەعرەتەی میللەت دەپارێزێ.

یەکەی بیستەم

چۆن میر ناوبانگ دەردەکا ؟

هیچ شتێک بەقەدەر کاری مەزن وچاکە ناوبانگی میر بڵاوناکاتەوە و ریزی بۆ پەیدا ناکا و بەهێزیەوە ببێتە پیاوێکی تاک و ناسراو، بۆ ئەم سەردەمەمان کەسێکمان هەیە بە ناوی(فردینانـدو) کە پادشای (ئەرگون) بوو ئێستاش پادشای ئیسپانیایە، دەکرێ میرنشینەکەی بە نوێ ناو ببەین و پیای هەڵدەین، چونکە ئەم میرنشینە بوو میرێکی بچوکی بۆ مەزنترین میر بەرز کردەوەو پێگەی لە وڵاتی نەسرانییەکان قایم کرد، ئەگەر سەیرێکی کارەکانی بکەیت دەبینی کە هەمویان کاری زەبەلاح و مەزنن، تەنانەت هەندێکیان سنوری نەریتەکانیشیان بریوە، لە سەرەتای حوکمڕانییدا هێرش دەکاتە سەر غەرناتە، ئەمە بە سەرەتا و بنەمای مولکەکانی دادەنرێ

Scanned with CamScanner

چونكە ئەم كارەی بە دەمارێكی سارد ئەنجامدا، بێئەوەی هیچ ترسێكی لەوە هەبێ كەسێك دەست لە كارەكانی وەردەدا، دواتر بارۆنەكانی قشتالەی بەم كارەوە خەریك كرد، هیچ مەودای بیركردنەوەی بۆ نەهێشتنەوە جگە لە بیركردنەوە لەم شەرە نەبێ، بە خەیالیاندا نەدەچو كارێكی تر ئەنجام بدا، بۆیە هێزی زیاتری لەو خەڵكە وەرگرت، ناوبانگی لە ناوبانگی ئەوان رەت كرد، بێ ئەوەی هەستی پێبكەن، توانیی بە سامان وسەروەتی كەلیسەو ئەو خەڵكە پێش سوپا كەوێتەوە ، بناغەی هێز وناوبانگی بەو شەرە وەرگرت، جگە لەمە ویستی بە ناوی ئایین و لە ژێرپەردەیەوە كارێكی مەزن ئەنجام بدا، ئەوەبوو روی لە توندو تیژی ئایین كرد، لەم روانگەیەوە هەرچی عەرەب هەبوو لەم وڵاتە دوای ئەوەی دەستی بەسەر سامان وسەروەتەكانیانی داگرت دەری كردن، لە مێژوودا هیچ كارێك بەقەدەر ئەم كارە سەیرو سەمەرە تر نییە، دواتر بۆ هەمان مەبەست هێرشی كردە سەر ئەفریكا، لە گەڵ ئیتالیاو فرەنسا جەنگی، بەردەوام بیری لای كاری مەزن وزەبەلاح بوو، تا ئەنجامیان بدا، گەلەكەی لەم كارانەیدا سەریان سورمابوو لە چاوەروانی ئەنجامەكانیاندا بوون، بە هۆی ئەوەی كارەكانی یەك لەدوای یەك بەیەكەوە بەسترابوونەوە ئەو دەرفەتە نەبوو لە پێش گەلەكەی تا بیر لە ئەنجامەكان بكنەوە و دژی بوەستن.

ئەوەی بۆ میر بە سوود دەگەرێتەوە بەرێوە بردنی باشی كارو بارەكانی ناوەخۆی بوون، دواتر لە سەناتوا برناردو دی

میلانو) دەگێڕنەوە کە یەکێک بووە لە هاوڵاتیانی، هەرکاتەی کارێکی باشی ئەنجام دابێ یا کارێکی خراپ ئەوا لە لایەن میرەوە سزاو پاداشتی دراوە، ئەمە بوو کە ئەو خەڵکە باسیان لە کارەکانی میر دەکرد.

سەرەرای ئەمانە هەمووی، ئەرکی میر بوو کە کاری وا بکا ناوو ناوبانگی باش بۆ خۆی پەیدا بکا. میر کاتێک کەسێکی بناسیایە کە دۆستێکی ڕاستگۆیە یا دوژمنێکی هەمیشەییە ئەوکات ڕێزی لێ دەنا، چونکە پێی وابوو ئەم سیاسەتە باشترە لەوەی بێلایەن بوەستێ، چونکە ئەگەر دوو دراوسێ کردیانە شەر، یا سوودی بۆتۆ دەبێ یا زیان، لە هەردوو حاڵەتدا باشترە بۆتۆ رای خۆت بە ڕوونی رابگەیەنی و شەر دژی لایەک رابگەیەنی، ئەگەر ئەمە نەکەیت دەبیتە نێچیری ئەو شەرە و لە دیدی سەرکەوتووش دەبیتە کەسێکی شەرمەزارو رارا، بەمەش سەرکەوتن لەدەست دەدەیت، چونکە کەس دۆستی رارای خۆش ناوێ، لە تەنگاویەکانیش هاوکاریت ناکەن، ژێرکەوتیش دلی خۆت بۆ ناکاتەوەو پێشوازیت لێ ناکا چونکە تۆ هاوکاریت نەکردوە، بەمە هەردوکیان لەدەست دەدەیت، (ئیتۆلی)،(ئەنتیوکوس)ی ناردە ئەفریکا بۆ راوەدونانی ڕۆمانەکان، ئەمیش لە ڕێگەی گوتارخوێنەکان پەیامی بۆ(ئاخی)وخەڵکەکەی نارد کە دۆستانی ڕۆمان بوون، ئامۆژگاریی کردن کە بێلایەن بمێننەوە، دواتر ڕۆمانەکان داوایان لە خەڵکی ئاخی کرد شمشێرەکانیان بۆ بنێرن، ئەم داواکاریە خرایە بەر دەمی ئەنجومەنی ئاخیەکان بۆ

Scanned with CamScanner

گفتوگۆلەسەر کردن، بالویزەکانی (ئەنتیوکوس و ڕۆمانەکان) کەوتنە دیادر، بالویزی ڕۆمانەکان ووتی:

(لەسەر ئەوەی کە گوتراوە سوودی بۆ ئێوە هەیە کە لەم شەڕەی ئێمە بەشداری نەکەن و بێلایەن بوەستن، ئەمە زۆر دورە لە ڕاستی، چونکە ئەگەر بێلایەن بمێنن ئەوکات دەبنە نێچیر بۆ لایەنی سەرکەوتو)

بەردەوام ئەوە دەگوترێ کە ئەگەر یەکێک دۆستت نەبێ داوای لێ دەکەی بێلایەن بێ، هەروەها دۆستت داوای ئەوەت لێ دەکا کە هاوکاریی بکەیت وببیتە یاوەری، بۆیە میرە لاوازەکان لە ڕادەربڕین لەم جۆرە کێشانە بێلایەن دەوەستن بۆ ئەوەی لە مەترسیەکانی جەنگ دور کەونەوە، ئەمەش هەردەم دەبێتە مایەی کاولکاریان، بەڵام ئەگەر میر ئازایانە ڕای خۆی دەربڕی ولایەنگری لایەنێکی کرد، ئەگەر ئەو لایەن سەرکەوت ئەوکات سوودی بۆ ئەمیش دەبی، ئەگەر لە ژێر دلۆڤانی ئەویش دابوو بەڵام مەترسیی بۆ نابی، چونکە دۆستایەتی بەرتەقای ئەوە دەمێنێتەوە کە سوود بە دۆستانی بگەیەنێ. تا ئێستا بێ وەفایی و سوک وچروکی نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی سەرکەوتو بەبێ هۆ لە دۆستەکانی هەڵگەڕێتەوە، تەنانەت ئەگەر لەم جەنگەیدا سەرکەوتنیشی بەدەست نەهێنا، بەڵام وەکو وەفادارێک بۆ پاراستنت دەمێنێتەوە.

لە حاڵەتی دوەمیشدا کە ئەنجامەکانی جەنگ لە نێوان هەردوو لایەن یەکسان دەبێ، دیسان بۆ تۆ لایەنگری لایەک

بیت باشترە، چونکە بە هاوکاریەکانت تۆ هەوڵ دەدەیت لایەنێک تێکبشکێنی، ئەگەر ئەو لایەنە سەرکەوت ئەوا کەوتە ژێر دلۆڤانی تۆوە، لە کاتێکا ئەستەمە ئەگەر تۆ هاوکاریی بکەیت وسەرنەکەویێ،لێرە دەمەوێ ئەوە بلێم کە میر نابی هاوکاری لایەنێک بکا کە لە خۆی بەهێز ترە تا کەسانی تر ئازار بدا تەنها لە حاڵەتە زەرورەکاندا نەبێ. چونکە ئەگەر ئەو لایەنە بەهێزە سەرکەوت ئەوا تۆ دەکەویتە ژێر دلۆڤانی ئەو، ئەرکی میرەکان ئەوەیە هەموو هەوڵەکانیان بخەنە گەر تا خۆیان لە دلۆڤانی میرەکانی تر بپارێزن و نەکەونە ژێر دلۆڤانی ومیهرەبانی هیچ کەسێک.

خەڵکی بووندقیە لە دژی میلانو، لەگەڵ فرەنسا یەکیان گرت، هەرچەندە لە توانایاندا بوو لەم رێککەوتنە دورکەونەوە کە ئەنجامەکەی بە لە ناوچوونی ئەوان تەواو بوو، بەڵام ئەگەر خۆ دورخستنەوە لەم رێککەوتنە کارێکی ئەستەم بوایە وەکو حاڵەتی فلۆرەنسا، ئەوکات پاپا و پادشای ئیسپانیا نەیاندەتوانی هێرش بەرنە سەر وڵاتی لومبارديا بۆیە میر ناچار دەبێ لەگەڵ لایەنێک وەکو ئەوەی لە سەرەوە باسمان کردوە یەکبگرێ، داوا مەکەن کە حکومەتەکان وا بیر بکەنەوە پاشەڕۆژیان ئاشتی و ئارامی دەبێ، بەڵکو مەزندەی هەموو مەترسیەکان بکەن و هەموو ئەگەرەکان بخەنە سەر مێز چونکە سروشتی کارەکان ئاوەهایە هەردەم ناتوانن خۆیان لە سەرجەم مەترسیەکان دور خەنەوە، بەڵام هەرچۆنێکی بێ ووشیاری وئاگاداری توانای جیاکردنەوەو جیاوازیەکان زیاد

Scanned with CamScanner

دەکا.بەهۆیەوە کەمترین مەترسی و زیانەکان هەلدەبژێرێ، هەروەها دەبێ میر بە ڕوخسارێکی بەتوانا وبەهرەدار خۆی نیشان بدا، ئەمەش بەوە دەکرێ ریز لە هونەرمەندە بەهرەداران بگرێ و هانی بازرگانی وپیشەسازی و پرۆژە زەبەلاحەکان بدا، نابێ بازرگان لەوە بترسێ ئەگەر سامان و سەروەتەکەی زیادیان کرد ڕووبەڕووی تالان بکرێ و دەستی بەسەردا بگیرێ ئەم مەترسیانە نابێ لای کەسی بازرگان وپیشەسازکار دروست بن، هەروەها پیشەسازکار نابێ لە زۆری بەرهەمهێنان بترسێ لەوەی باجی زۆری لێ وەردەگیرێ کە بەهۆیەوە ئاستی بەرهەمەکانی دادەبەزن، ئەرکی میرە هاوکاری بازرگان وپیشەسازکاران بکا لە سەلامەتی خۆیان و بەرهەمەکانیان دڵنیایان بکاتەوە مەترسیەکانیان لێ برەوێنتەوەو پاداشتی کارە چاکەکانیان بدا، ئەمە بۆ ئەوەی کێبەرکێ لە نێوان بەرهەمکارەکان دروستبێ وبەهۆیەوە ئاستی نیشتمان لە نێو مەحافلی دوەلی ولە روی ئابوریەوە بەرز بێتەوە، هەروەها ئەرکی میرە هاوڵاتیانی لە چوار وەرزی ساڵ بە بۆنەو جەژنە نیشتمانییەکانەوە خەریک بکا و تێکەڵاوی لەگەڵ سەرجەم چین وتوێژە پیشەیی وئەتەنییەکان بکا.

Scanned with CamScanner

یەکەی بیست و یەکەم

وەزیر و نهێنی پاراستن

دەست نیشان کردنی وەزیرەکانی میر کارێکی قورسە، یا دەبێ وەزیرەکان بۆ کارەکانیان دڵسۆز بن یا بە پێچەوانەوە، یەکەم حوکمدانی هاوڵاتی لەسەر ئەقلیەتی میر ئەو دەست نیشان کردنەی وەزیرەکانە، پێکهاتەو کەسایەتیەکانی دەورو بەری میر کەسایەتی وئەقلیەتی میر دەردەخا.

ئەگەر ئەو کەسانە کەسانی زیرەک وپاک و بەتوانا بوون ئەوا شارەزایی و لێزانی میر دەردەکەوێ، ئەگەر بە پێچەوانەش بوون ئەوا حوکمەکە بە دژی ئەو دەبێ، چونکە یەکەم هەلە لە بژاردەی کەسانی خراپدا دەردەکەوێ، مرۆڤ بەوەی نەدەزانی کە (ئەنتونیو دی فنافرۆ)ی وەزیری (باندلفو بتریچی)ی میری (سینە) بێ ئەوەی ستایشی میر بکا ئەوەندە وەزیرێکی چاکە کە میر دەست نیشانی کردوە.

لەم روەوە سێ جۆرە ئەقلیەتی میر هەن:

Scanned with CamScanner

یەکەم/ ئـەقڵێک بـێ هاوکـاری دەرەکـی زانیـاری وشـارەزایی پەیدا دەکا.

دووەم/ ئەقڵێک ئەوکاتە لێی تێدەگا کە هاوشیوەی دەبینێ.

سێیەم/ ئەقڵێک نە ڕاستەوخۆ لێی تێدەگا نە بەهۆی لایەنێکی ترەوە.

ئەقڵی یەکەم بەرزترین ئەقڵە، دووەمیشیان باشـە، سێیەمیان هەردەم بێ سوودە.

ئەگـەر (بوونـدولفو) لـە ئـەقڵی یەکـەم نەبوایـە، بـێ گومـان لـە ئەقڵی دوەم بوو، تا مرۆڤ بتوانێ باشتر کارەکان لە یەک جیا بکاتەوە و پۆلێنیان بکا ئەوەندە ئەقلیـەتی ئـەو وەزیـرە لـە ئەقڵە باشـەکان دەبـێ، ئەوەنـدە راو بۆچـوونی خـراپ و بـاش لـە کارەکانی وەزیردا چاکسازیی لە یەکمیان کرد و وازیشی لە دووەمیان هێنا .

وەزیـر هـیچ هۆکارێـک بـۆ چەواشـەکاری نادۆزێتـەوە بۆیـە ناچـارە چاکـە بکـا، بۆئـەوەی میـر نهێنییـەکـانی وەزی بزانـێ ڕێگایەکی ئاسانی هەیە، ئەگەر وەزیر بایـەخ بـە خـۆی دا زیـاتر لـە بایـەخ دان بـە میـر ئـەوە کارەکـانی لـە بەرژەوەنـدی خۆیـدا دەبـن نـەک بەرژەوەنـدی میـر، ئـەم جـۆرە وەزیرانـە کـەلکی وەزیریـان نییـە، یـا هـەر نـەبێ،نابێ گـرەوی لەسـەر بکـەیت، چونکە ئەو کەسەی ئـەرکی بـەڕێوە بردنـی کاروبـاری دەوڵـەتی بەدەسـتە نـابێ لـە بەرژەوەندیەکانی خۆی کار بکا وتـەنها تیـە

چـاوێکی لـه دەوڵـەت بـێ، بـەڵکو دەبـێ بـە بـەردەوام لـه بەرژەوەندی میردا بێ، له هەمان کاتدا میریش دەبێ چاوی له بەرژەوەندیـەکانی وەزیر هـەبێ تـا بـه ئەمانـەت و دڵسـۆزیەوە کارەکانی ئەنجام بدا، دەبێ ناوە ناوە پاداشت و خـەلاتی بکا، ئەرکی بەرپرسیاریتی مەزنی بخاتە ئەستۆ تا هەست بە متمانە بکا، لـه روی بەرژەوەنـدی وخەلاتکردنـدا نـابێ بـۆ وەزیرەكـان میـر قـەرس و رەزیـل بـێ تـا ئـەوان چاویـان لـه سـامان و بەرپرسـیاریتی ئـەوانی تـر نـەبێ و لـه هـەموو حاڵەتەکانـدا بـەرگری لـه میر بکـەن و لـه هەلگەڕانـەوەو کودەتـا خۆیـان بـه دور بگرن، نابێ وەزیر هیچ کارێکی تـری حکومی بـێ پـرس و هاوکـاری میر لـه ئەسـتۆ بگـرێ، ئەگـەر پەیوەندیـەکانی میر و وەزیرەکانیان بەم شێوەیە بوون ئـەوکات هـەردوکیان دەتـوانن گـرەو لەسـەر ئـەویتر بکـەن و پشـت بـه یـەکرت ببەسـتن و لەیەکتر دڵنیا بن، ئەگەر ئەم پەیوەندی و دۆستایەتیه لار بوون ئەوکات ئەنجامەکان به نادڵی هەموو لایەک دەبن.

یەکەی بیست ودووەم

پەراوێزخستنی ماستاوچییەکان

دەورو بـەری پادشـاکان پریـەتی لـه ماسـتاوچی، چونکـه مـرۆڤ خـۆی خـۆش دەوێ بۆیـه لـەو کارانـەی پەیوەنـدیی بـه خۆیەوە هەیە، فێل له خۆی دەکا،چونکه ناتوانێ خۆی له پەتای

ماستاوچیایەتی دور بگرێ، ئەگەر هەوڵی ئەوە بدا دەبێتە کەسێکی ڕەزا قورس، بۆ خۆ دوورخستنەوە لەو جۆرە کەسانە تەنها یەک ڕێگا هەیە، ئەو خەڵکە تێبگەیەندرێ کە هیچ خراپیەک بۆ تۆ نییە ئەگەر بە راشکاوانە ڕاستیەکانت پێ بگوترێ، ئەگەر هەموو کەسێک توانیی ڕاستیەکان بە روتدا بلێن ئەوکات ریزی خۆیان لەدەست دەدەن، چونکە میر ڕێگەی تری هەیە بۆ گەیشتن بە ڕاستیەکان، ئەویش لەخۆ ئالاندنی چەند کەسێکی ئاقلمەند تا لە ڕێگەی ئەوانەوە لە ڕەوشەکان بگاو پرس و راوێژیان پێ بکا، ئەو جۆرە کەسانەش لەوانە بن کە ڕاستگۆ جێی متمانە بن، دوای گوێ گرتن لە راو بۆچوونەکانیان و وەلامی پرسیارەکانیان، گوێ لە هەموو بۆچوونەکانیان بگرێ بەلام بە گوێرەی هەلسەنگاندنەکانی خۆی ڕەفتار بکا، وایان تێبگەیەنێ کە لە گوتەکانیان گەیشتوەو ووتنی ڕاستیەکانیان بۆ ئەو پر سوود بوون، هەروەها بیانگەیەنێتە ئەو بڕوایەی کە تا ئەوان لەسەر ئەم ڕاستگۆییە بمێننەوە لای ئەو جێی متمانە و بڕوان،ئەمەو جگە لەم کەسانە ڕێگە بە کەسێکی تر نەدات، دوای بیرکردنەوە لە کارو کاردانەوەکانی بەردەوام بێ، وا نیشان بدا کە وەتنی ڕاستیەکان بۆ ئەو پر سوود بوون، ڕێگە بەو راوێژکارانە نەدا جگە لەوەی ئەو بۆی دارێژراوە، من لەم روەوە نموونەیەک دەهێنمەوە :

دەگێرنەوە (بریە لۆقە)یەکێک بووە لە یاوەرانی (ماکسمیلیانی) ئیمپراتۆری ئێستا، دەڵێن ئەو ئیمپراتۆرە هیچ

Scanned with CamScanner

کاتێک راوێژی بە کە س نەدەکرد، لەگەڵ ئەوەشدا نەیدەتوانی هیچ کارێک بە پشت بەستن بە فکری خۆی ئەنجام بدا،چونکە راوێژکاری نەبوو، چونکە ئەو ئیمپراتۆرە نهێنی پارێز بوو کەس لە کارەکانی بە ئاگا نەبوو راو پرسی بە کەس نەدەکرد بۆیە کەس لە کار و نیازەکانی نەدەگەیشت، هەرکاتەی کارێکی ئەنجام بدابایە دەبووە دەنگ و دۆل و هەرای دەنایەوە، کۆمەڵێک کەس لێی قیت دەبوونەوەو نارەزاییان دەردەبڕی، دەبوونە تەگەرە لەبەر دەم ئەنجام دانی کارەکەی، ئەمەش دەبووە مایەی ئەوە، ئەوکار وبەرنامەی دوێنێ دایرشتوە ئەمڕۆ لێی هەڵوەشێتەوە، کەس لە نیازەکانی بە ئاگا نەبوو هەروەها کەس گرەوی لەسەر پەیمانەکانی ئەو نەدەکرد، میر هەردەم پێویستیی بە مشوەرەو پرس ورا هەیە بەتایبەت ئەوکاتانەی ئەو مەبەستیەتی نەک ئەوکاتانەی خەڵک مەبەستیەتی، نابێ مشوەرەی کەسێک قەبولکا کە خۆی داوای لێی نەکردوە، دەبێ زۆر بپرسێ و باش گوێبگرێ، سینگ فراوان بێ بەرانبەر بەو کەسانەی زوو هەڵدەچن و توورە دەبن، دەبێ لەوە توورە بێ ئەگەر کەسێک ئاگاداریی لەسەر ئەو کەسانە پێدا کە لە دەوری خۆیەتی، ئەگەر میر کەسێکی ئاقڵ وژیر نەبێ نازانێ چۆن سوود لە ئامۆژگاری و زانیاریەکانی دەوروبەر وەرگرێ، دەبێ لەو مشوەرانە بەئاگا بێ و سوودیان لێ وەرگرێ چونکە دەبێ ئەوە بزانێ ئەوانەی بەم کارە هەڵدەستن دورنییە چاویان لە شوێنەکەی بێ.

میری بێ ئاقلیش ئەوکەسەیە کە پرس بە زۆر کەس دەکاو لە ئەنجامی ئەو زۆری راو بۆچوونانە ناتوانی رایەکی راست بۆ خۆی هەڵبژێرێ لە ئەنجام بە هەڵەدا دەچێ، چونکە هەموو ئەو کەسانەی پرسیان پێ دەکرێ هەر یەکەی لە بەرژەوەندیەکانی خۆیەوە وەڵامەکان دەداتەوە، ئیتر میر لەم نێوەندە ناتوانی رێگە گونجاوەکە هەڵبژێرێ .

ئەمەش حاڵەتێکی هەمیشەییە، ئەگەر کەسانێک ناچار نەبن دڵسۆزت بن، چەواشەت دەکەن وسەرلێشێواوت دەکەن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو پرس و رایە باشانە سەر بە هەر سەرچاوەیەک بن دەبێ میر بە ئاگا بێ لێیان، سەرچاوەی هەرەشەو ئاگادارکردنەوەکانی میر لە کارە بەشەکانەوە نییە.

Scanned with CamScanner

یەکەی بیست و سێیەم

میرە ئیتالیەکان بۆ پێرنشینەکانی خۆیان لەدەستدا ؟

ئەو بنەماو ڕێنمایانەی لە بەشەکانی پێشوو باسمان کردن ئەگەر میری تازە ڕەچاویان بکاو جێبەجێیان بکا، پێگەی بەهێز دەبێ وەکو میرە کۆنەکە دەمێنێتەوە، چونکە میری تازە لە میری کۆن زیاتر دەکەوێتە ژێر چاودێری ولە کارەکانی دەکۆڵدرێتەوەو بەچاوێکی هەڵسەنگاندن سەیر دەکرێ، ئەگەر خەلک بۆی دەرکەوت کە کارەکانی ڕوو لە چاکەن ئەوکات لە میرە کۆنەکە خۆشەویستتر دەبێ، زیاتر لە میرە کۆنەکە بۆی دڵسۆز دەبن و گوێڕایەڵی دەبن، ئەمە چونکە ئەو خەڵکە حالی حازریان لەبەر چاوە زیاتر لە ڕابردوو، ئەگەر ئەمڕۆ حال و گوزەرانیان باش بوو ئەوا نەهامەتیەکانی دوێنێ لە بیر دەکەن و بەرگری لە میرەکەیان دەکەن تا بتوانن، چونکە ئەم میرەیان هیچ کەم وکوریەکی نییە ئەوا لە جیات ڕێز وستایشێک دوانی پێ دەبەخشن، ئەگەر میرە کۆنەکەش بارو دۆخی ژیانی ئەوانی کردبێتە دۆزەخ ئەوا لە جیات یەک شەرمەزاری دوانی پێ دەبەخشن.

ئەگەر سەیرێکی بارو دۆخی ئەو پادشایانە بکەین کە پادشانشینەکانیان لەدەست داوە بە نموونە وەکو : پادشای ناپۆلی، و دۆق میلانۆ و هیتریش، ئەوا یەکەم کەموکوڕیان لە سوپاکەیانەوە بووە، ئەمەش ئەوەیە کە پێشتر باسمان کرد، دواتر گەلەکانیان لێیان ڕازی نەبوونە. یا ئەشرافەکانیان لەگەڵیاندا نەبوونە، بەبێ یەکێک لەم سێ هۆکارانە پادشا تەختی پادشایەتی لەدەست نادات ئەگەر سوپاکەی لە مەیدان ئامادە نەبێ بۆ پاراستنی.

فیلیپ ی مەکەدۆنی واتە باوکی ئەسکەندەر مەکەدۆنی، ئەو بوو (تیتس کونتیس) ی تێکشکاند ولەناوی برد، هیچ کاتێک پادشایەکی ئەبووە بهۆی هێرشی کرانە سەری لەبەر پادشای ڕوماو ئەغریق پارابێتەوە. بەڵکوو شەرکەربووە، لە سیاسەت کردن لەگەڵ گەلدا شارەزا بوو، لە ئەشرافەکانیش دڵنیا بوو بۆیە بە چاکی جەنگی و توانیی بەردەوامی بەو جەنگانە بدات کە ماوەی چەندین ساڵ لەگەڵ ڕۆما بەردەوام بوو، هەرچەندە لە کۆتاییا چەند ناوچەو هەرێمێکی لەدەست دان بەڵام مولکەکانی خۆی گرتنەوە.

بۆیە نابێ ئەو میرانەی دەسەڵاتەکانیان لە پادشانشینەکانی لەدەست داون لۆمەیی لە ڕۆژگار بکەن، بەڵکوو دەبێ گلەیی لە بێباکی وسستی خۆیان بکەن چونکە نەیانتوانی لە کاتەکانی ئاشتیدا دۆخەکان بگۆڕن بە شێوەیەک کە لە

بەرژەوەندیەکانیاندا بێ، وەکو ئەو کەشتیەوانەی کە لە کاتەکانی ساماڵدا حساب بۆ گەردەلولە ناکەن، کاتێکیش کارەساتەکان دێنە پێشیان بیر لە هیچ بەرگریەک ناکەن جگە لە راکردن وخۆ دەربازکردن نەبێ، ئەوان وا بیر دەکەنەوە کە گەل تۆلە لە داگیرکەر دەسێنێتەوەو لە وڵاتیان وەدەر دەنێ و ئەوان دەگێڕێتەوە سەر دەسەڵات، گومانی تیا نییە ئەم ڕێگاچارەیە ڕێگایەکی باشە ئەگەر ڕێگای تر نەگرێتە بەر، بەڵام هەڵەیە ئەگەر لە چاوەروانی ئەم ڕێگا چارەیەدا بیت و ڕێگاکانی تر پشتگوێ بخەیت، چوکە کاریکی گەوجەییە مرۆڤ حەزبکات بکەوێ بەهیوای ئەوەی کەسانی تر پێیان ناخۆشە و زوو هەڵێ دەسێننەوە، هەڵساندنەوەی سەرپێ بۆی هەیە ببێ و بۆشی هەیە نەبێ، چونکە چاوەروانی کردنی ئەم جۆرە بەرگریانە نیشانەی ترسنۆکییە، نابێ گرەوی لەسەر بکرێ، کەوابێ هیچ جۆرە بەرگریەک سوودی نییە تەنها ئەوەی بە دەستی خۆت نەبێ.

یەکەی بیست و چوارەم

بەخت و مرۆڤ

دەزانم کە گەلێک کەس وای دەبینن ئەو ڕووداوانەی لە دونیا ڕوودەدەن پەیوەستن بە بەخت و لەسەر ئیرادەی

Scanned with CamScanner

خوا وەستاون، بە شێوەیەک مرۆڤ ئەگەر هەرچەندەی بە توانابێ ناتوانێ ئاراستەی ئەم ڕووداوانە بگۆڕێ، کارێکی گێرەشێوێنییە ئەگەر هەوڵ بدەیت خۆت لەم ڕووداوانە بپارێزی کە ڕوونەدەن، کەوابێ باشترین شت ئەوەیە وازیان لێبێنی چۆنی ڕوو دەدەن با ڕووبدەن، ئەم بۆچوونە لە گوێی خەلک دەزرینگێتەوە کاتێک خۆیان بینیان ئەو ڕووداوانەی رویان دان کە لە مەزندەی کەسدا نەبوون چۆن هاتن و چۆن رویاندا.

منیش ئەگەر بیرم لە هەندێک ڕووداو کردەوە دەبینن کە منیش بەلای هەمان راو بۆچووندا چوم ، لەگەل ئەمەشدا نابێ مۆمی ئیرادەمان کز بێ و خۆمان رادەستی ئەو بۆچوونانە بکەین بەلام من بڕوام وایە کە بەخت ڕۆلی لە ٥٠% ی ڕووداوەکان دەبینێ لەم دونیایە، نیوەکەی تر بۆ ئێمە جێدەهێلێ، یا کەمتریش کە خۆمان ڕۆلی تیا ببینین، من بەخت بە روبار دە شوبهێنم، ئەگەر هەلسا دۆلەکان هار دەبن و ژێرئاو دەکەون ودرەختەکان لە ڕەگ وریشە هەلدەکەندرێن و مالەکان دەروخێن، هەموو کەسێک لە ترسی ئەم لافاوە رادەکان، هیچ شتێکیش لەبەردەم ئەم لێشاوە پارێزبەندیی نییە، ئەگەر ئەم روبارە داهاتەوەو ئارام بۆوە ئەوکات خەلکەکە دەتوانێ خۆیان لە کارەساتی لێشاوەکە بپارێزن، ئەوکات پرد و بەنداو دروست دەکەن، ئەگەر ئەمجارەشیان لافاوەکە هەلسایەوە، ئەوکات یا بە سوودی هەندێک کەس تەواو دەبێ یا ئەنجامەکەی خراپ

Scanned with CamScanner

دەبێ، ئەمە حال و ڕەوشی بەختە ئەگەر هەلسا هیچ شتێک بەری لێ ناگرێ و ناتوانێ ڕێگریی لێ بکا، ئەو کارەساتەی ڕوو دەدا کەس ناتوانێ پێشی لێبگرێ وڕێگریی بکا، ئەگەر سەیرێکی ئیتالیا بکەین کە مەیدانی ڕووداوەکانی بەخت بوو، دەبینین هیچ ڕێگریەکی بۆ نەبوو، نە بەنداو نە پرد، ئەگەر وەکو فرەنسا و ئەلمانیا و ئیسپانیا پارێزرابا ئەوکات تووشی ئەو کارەساتانە نەدەبوو کە ڕوویاندا، خۆی ڕادەستی بەخت نەدەکر، ئەگەر ئەمە رویدابا ڕێگری هەبوایە ئەوەی رویدا لە کارەسات روو نەدەدرا، ئەمەندە بەسە کە دەبینین بەخت چەند یاوەری ڕووداوەکانە.

ئەگەر باسەکەمان لەسەر کەسەکان کورت کردەوە دەبینین کە میر هەیە ڕۆژێک کەیف خۆش وڕۆژێک دڵتەنگ، بێ ئەوەی بەهۆی کارەساتەکانەوە هیچ لە ڕەفتارەکانی خۆی گۆریبێ، من وای دەبینم کە ئەمە هۆکارەکەی ئەوەیە کە باسمان کرد واتە بەخت ڕۆڵی تیا بینیوە، ئەو میرەی خۆی و کارەکانی ڕادەستی بەخت دەکا، ئەو بەختە تووشی هەلاکەت و نەهامەتیی دەکا، دیسان دلخۆشی ودلتەنگی میر پەیوەستە بەو سەردەمەی تیایدا دەژی وبەو ڕۆژگارەی تیایدایە، لە بەرژەوەندیی دابووە یا دژی، پیاوان بەهەر شێوەیەک بێ هەوڵی گەیشتن بە سامان و پێگەی بەرز دەدەن، هەندێکیان بۆ ئەم مەبەستە بە پەلەن هەندێکیشیان بە هێواشی دەیکەن، هەندێکیان بە توندی وهەندێکیان بە نیانی، هەندێکیان بە خۆشی وهەندێکیان بە تورەیی وتوندو

Scanned with CamScanner

بەلکو هەموویان دەگەن بە مەرامەکانیان یا نایگەن نێژی، ئەم گەیشتنەش لە ئەنجامی وشیاری وخۆ ئامادەکردن پێی، بۆ گشت ئەگەرەکان دەبێ یان نابێ ئەمەش هۆکارەکەی بۆ کات وسەردەم دەگەڕێتەوە بەلکو بەخت لەم بوارە ڕۆڵی باشی دەبێ لە گەیشتن بە مەرامەکان،

ئەگەر ئەو گەیشتن بە مەرامەی لە ئەنجامی ووشیاری میرەوە جارێکیان سوودی هەبوو پێی گەیشت جارێکی تر بەلکو بەختەکە دەگۆڕدرێ و پێی ناگا واتە بێ سوود دەبێ، بێ ئەوەی هیچ لە ڕەفتارو شێوازەکانی کاری بگۆڕێ کەچی شکست دەهێنێ، پیاوەکان ناتوانن بەهۆی داب ونەریت یا بەهۆی ئارەزووەکانیان ڕەفتاریان بگۆڕن، بۆیە ئەگەر هەر کاتێک پێویستی بە وشیاربوون هەبوو ئەوا ڕووبەڕووی شکست دەبێتەوە، چونکە ئەگەر وا پێویستکرا مرۆڤ ڕەوشتەکانی بگۆڕێ ئەوکات ئەیهاوار ئەگەر بەختەکەی گۆڕا چی بەسەر دێ.

پاپا یولیوس زۆر ڕشت بوو، بەهۆی گونجانی بارو دۆخەکانی لە کارەکاندا سەرکەوتو بو، سەیری ژیانی (جیوفانی بنتیفولی) بکە لە ئەوکاتەی جەنگی یەکەم لەسەر پۆلۆنیا رادەگەیەنێ، ئەوکات خەلکی بووندقیە لەو جەنگە رازی نەبوون، بۆیە فرەنسا و ئیسپانیا دژی وەستانەوە، بەلام لەگەل ئەوەشدا پاپا گوێی پێنەداو بە تەنیا ئاگرەکەی هەلگیرساند.

ئەم کارە ڕەنگدانەوەی لە ئیسپانیا و بووندقیە بەدی دەکرا، لە یەکەمیان لە ترسا، لە دوەمیشیان بەهۆی ئارەزووەکانی لە دەست گرتن بەسەر پادشانشینی ناپۆلیەوە، دواتر فەرەنسا ویستی ئەمە بە واژووی خەڵکی بووندقیەو ڕەزامەندی پاپا ئەنجام بدا، بۆیە نەیتوانی پاپا لە خزمەتەکانی سەربازەکانی بێبەش بکا، بەم شێوەیە پاپا توانیی بەم ڕشتی و گەرمیەی کارێک ئەنجام بدا کە پاپاکانی پێشتری نەیانتوانی بوو ئەنجامی بدەن، چونکە ئەگەر لە چاوەڕوانی ئەوەدا بن کە کارەکان بەر لە جوولە پێکردنیان لە ڕۆما تەواو بن هەروەک پاپاکانی تر دەیانکرد ئەوکات ئەمەی کرا نەدەبوو، چونکە پادشای فەرەنسا لەوە گیری نەدەخوارد کە هەزار بیانو بێنێتەوە، هەروەک ئەوانی تر کە دڵی پاپایان بە هەزاران مەترسی پڕ دەکرد، من کارەکانی تری کە هەموویان سەرکەوتن بوون بۆ کورتی تەمەنی دەگێڕمەوە، چونکە ئەگەر لە ژیان بمابایەوەو لەو هەموو مەترسیانە بە ئاگا بوایەو چاوی هەموو شتێکی بەدی بکردبایە پێم وایە ئەو سەرکەوتنانەی بەدی نەدەهێنا، چونکە نەیدەتوانی شێوازی کارەکانی بگۆڕێ، دەرکەوت کە بەخت دەگۆڕدرێ شێواز وڕەفتارەکانی مرۆڤ ناگۆڕدرێن، ئەوان بەهۆی سەرکەوتنی بەختەکانیان سەردەکەون، ئەگەر پێچەوانەی بەختەکانیان جوڵانەوە ئەوا ژێردەکەون، بەڵام من پێم وایە وەرەو سۆزی مرۆڤ لە وشیاری وبەئاگابوون و بینین باشترە بۆ سەرکەوتن، چونکە بەخت مێینەیە ئەوکەسە بەسەریدا زاڵ دەبێ کە

بەهزی هێزەوە شکستی پێبهێنن و ژێری بخا،دیارە خۆیشی هەمیشــە رادەســتی کەسـانی بــەهێز دەکـا، لەگــەڵ ئــەو کەسانەدا دۆست نییە کە رارا و لـە کارەکانیان سسـتن، دیارە وەکو هــەموو مێینەیەک ئاشقی گەنجەکانن چونکە ئەوان کەمتر بەئاگا و وشیارن لە کارەکانیان و لە پیرەکان بەهێزتر وبە جورئەتتر وبە توانا ترن.

یەکەی بیست و پێنجەم

ڕزگارکردنی ئیتالیا لە دەستی بەربەرە بێگانەکان

دوای ئەوەی سەیرێکی ئەو هەموو پرسانەم کرد دەڵێم:

من بیر لــەوە دەکەمــەوە ئەگــەر میری تازەی بە ئاگاو وشیار کاتی ئەوەی نەهاتبێ بچێتە ناو سیستەمێکی نوێی بە ئابروو کە سوود بە هەموو گەل بگەیەنێ، وا نیشانم بدا کە کاتەکان گونجاون، لە کاتێکا ئەمە لە کۆمەڵگای ئێمە هێشتا روی نەداوە،

ئەگەر ئەوە زەرور بێ بۆ نیشاندانی هێزی موسا بۆ بەدیل کردنی ئیسرائیل لە میسر و بۆ نیشاندانی ورەی قورش بۆ زەلیل کردنی میدس ی فارس و نیشـاندانی پایە بەرزی هیمــەتی تیسـیوس بـۆ لەیــەک جیـا کـردن و پــەرش و بڵاوکردنی خەڵکی ئەسینا و هەروەها بۆ ئەم سەردەمە بۆ

Scanned with CamScanner

وا نیشـاندانی ڕوونـاکی زانـایی میـری نیشـتمانپەروەر، پێویستکرا کە وڵاتەکەمان بکەوێتە ئەم دۆخەی ئێستا تێی کەوتووین، بۆئەوەی وڵاتەکـەمان بکەوێتـە دۆخێک لـە دیلی بەنی ئیسرائیل خراپتر بێ ولە ژێر فشارێک لە فشاری فارس توندتر بێ و پەرش و بڵاویەک لـە پەرشـو بڵاوی ڕۆڵەکانی ئەسینا بڵاو تر بێ، وڵاتێک بێ بێ سەرۆک، بێ سیستەم و ڕژێم، بێ دەست وداگیرکراوو ستەم لێکراوو مافخوراو، سوکایەتی پێکراو، لـە ئاست هـەموو پێوەرە خراپەکاندا بێ، هەرچەندە هەندێک بە ئومێدەوە سـەیری دەکـەن، ئومێدێک لـە لای خواوەنـدەوە هـاتبێ بۆ ڕزگار کردنی بەڵام لە لوتکەی مەزنی خۆیەوە بێبەختە و تیا چوە زوڵمی لێکراوە، وڵاتەکەمان وەکو ئەوەی کە مردو بێ وایە، لە چاوەڕوانی مێرێکدایە لومباردیا لـە ژێردەست ڕزگارکا توسکانە لـە ستەمکاری وەدەرنێ، چارەسـەری ئیتالیا بکا ئەمانـە هـەمویان داوو دەرمانیان پێویستە بۆ چارەسـەری برینەکانیان تیمارکردنی پێویستە.

سـەیرێکی وڵاتەکـەت کـە چاوەڕوانی یـەکێک دەکـا لـەم دۆخـەی ڕزگارکـا، سـەیریکە لـە چـاوەڕوانی و ئامـادەیی ئەوەدایە لە دوای هەر ئاڵایەک بڕوا کە بتوانێ بەرگریی لێ بکا، هیچ ئومێدێکی نییـە تـەنها ئەوەنـەبێ خانەوادکـەت هەڵسێ بە ڕزگار کردنی، جا ئەگـەر خانەوادەت بـەم ئەرکە پیرۆزە هەڵسا و لـە خۆشەویسـتی خـواوە بۆ خانـەوادەو خەلیفەکانتان ئەم کارەتان ئەنجامدا، پێم وایە ئەم کارە لای

تۆ ئەوەندە قورس نییە ئەگەر ناوی ئەو میرانە بێنیتەوە یادت کە ناوت هێنابوون، چونکە کارەکانی ئەو پیاوانە کاری سەرسورهێنەر بوون چونکە ئەوان کەسانی کەم وێنە بوون، هەرچەندە ئەوان وەکو ئێمە ئادەمیزاد بوون.ئەوان دەرفەتی گونجاویان لە تۆ باشتر بۆ نەرەخساوە تا بە ئاستی تۆ بگەن. خوا بەقەدەر تۆی خۆش ناوێن، ئەو کارەی ئەوان ئەنجامیان داوە لە کارەکانی تۆ دادپەروەرترو بەرزترو هەروەها ئاسانتریش نین، داخوازیەکی دادپەروەرانەت لە پێشە ئەنجامی بدەیت چونکە جەنگی زەرور جەنگێکی دادپەروەرە، سوپاش دلۆڤان و میهرەبانە ئەگەر ئێمە هیچ دەرفەت وئومێدێکی ترمان نەبێ جگە لەوان، ئەمەش داخوازی و ئارەزوی نیشتمانە بە گشتی، لەوە ئاسانتر نییە کە کارێک بە هەوڵی هاولاتیان ئەنجام دەدرێ، چونکە تۆش هەمان رێگە دەگریتە بەر کە میرەکانی پێش تۆ گرتبویانە بەر لە ئەنجامدانی ئەم جۆرە کارانە، جگە لەمانە هەموی ئەوانەن کە خوا ئەنجامیان دەدا، دەریای لەت کرد، پێغەمبەری ناردنە خوار، ئاوی لە بەرد دەرکرد، گەزۆی لە ئاسمانەوە باراندە سەر زەوی، هەمویان هۆکار بوون بۆ مەزنی مرۆڤ بۆیە ئەوانەی کە ماون دەبێ بە هێزی تۆوە ئەنجام بدرێن، ئەگەر ئاگایان لە تۆبوو.

Scanned with CamScanner

خوا هەموو شتێک ئەنجام نادا ئەمەش بۆئەوەیە ئازادی کارکردنمان بۆ جێبهێڵێ، تەنها لە ئەمری بەشمان بۆ ناهێڵێتەوە.

سەیر نییە کە تا ئێستا پاڵەوانێک بەم شێوەیە نەهاتوە لە شێوەی ئەوەی من باسی تۆم کردوە و داوام لێت کردوە، ئەگەر لە جەنگ و شۆڕشەکان ئەوە ڕوون بوبێتەوە کە توانای جەنگ بوونی نییە، ئەمە تەنها لەبەر ئەوە بوە چونکە شێوازی شەڕەکان کۆن و بەسەرچوو بوون. کەس دەرنەکەوتوە کە ڕێگایەکی نوێ بدۆزێتەوە، پیاوی نوێ وەکو یاسا و ڕێنمای نوێ بەدەر ناکەون. ئەگەر ئەو کەرەستانە شتی باش بن و کاری باش بەهێزیانەوە ئەنجام دەدرێ خاوەن گیانێکی بەرز و بەڕێزن و لەسەر بنەمایەکی پتەو بنیات نراون، لە بچوکەکانیش شتی چاک هەن هەروەک لە شتە مەزنەکان هەن.

خەڵکی وڵاتەکەمان بە کەسانی زیرەک و بەتوانا ناسراون، ئەگەر جەنگ هاتە پێش لاواز دەبن، ئەمەش نیشانەی لاوازی سەرکردەکان و بێتوانابیانە. چونکە ئەوانەی دەزانن گوێڕایەڵ نین، هەموو کەسێک وا خۆی نیشان دەدا کە دەزانێ،کەس بەهۆی تواناکانییەوە سەر ناکەوێ بەڵکو بەهۆی بەختەوە سەردەکەوێ کاتێکیش دەبنە خاوەن دەسەڵات خەڵکەکە ناچار دەکەن کە گوێڕایەڵی بن و لەژێر

فەرمانەکانی بجولێنەوە، لەم ڕەفتارانە ئەوە دەرکەوت کە کاتەکان لە بەرچاوی خەڵک درێژ دەبنەوە.

لە هەموو شەڕەکانی ئەم دوو سەدەی دوایی کە ڕووبەڕووی ئیتالیا بۆتەوە ژێرکەوتن یاوەری ئیتالیای شورەبەندکراو بووە، تاروو ئەسکەندەریە و کابووە وسەربازەکانیان و فایلەو پولونیاو مستری شایەدی ئەمەن، ئەگەر خانەوادە بەڕێزەکەتان دەیەوێ بە دوای ڕێچکەی ئەو قارەمانانەدا بچێ کە نیشتمانەکەیان ڕزگار کرد، یەکەم ئەرکی سەرشانتان ئەوە دەبێ لە هاو نیشتمانیانت هێزێکی شەرکەر دروست بکەیت، چونکە لەوان دڵسۆزتر و ئەمینتر نادۆزیەوە، ئەگەر هەمویان چاک بوون بە کۆم بوونیان هێزێکی باش پێک دەهێنن کە لە پێش خۆیان میرێکی وەک تۆ میهرەبان دەبینن کە هاوکاریان دەکا، کەوابێ زۆر زەرورە ئەم سوپایە لەم هاونیشتمانیانەت دروست بکە تا بتوانی هاوکاری ئیتالیا بکەیت ونیشتمانەکەت لە هێرشەکانی بێگانە بپارێزی.

دەڵێن گوایە پیادەکانی سویسراو ئیسپانیا بەهێزترین سەربازو پاڵەوانترینیانن، هەریەکەیان کەم وکوریەکیان هەیە، ئەگەر جۆری سێیەم دەرکەوت بە دڵنیاییەوە لێیان دەبنەوە، چونکە ئیسپانییەکان بەرگەی هێرشی شەرکەرە سوارەکان ناگرن، سەربازە سویسریەکانیش کاتێک لەگەڵ سوپایەک ڕووبەڕوو دەبنەوە ئازایانە هێرش دەبەن

وده‌جه‌نگن ئه‌وان به‌رگه ناگرن وشکست ده‌هینن، ئه‌گه‌ر ئه‌مه ئیستا روینه‌دابێ به‌لام کاتی خۆی له شه‌ره‌کانی رافته ئه‌مه رویداوه و سه‌لمێندراوه، کاتێک پیاده‌ی ئیسپانییه‌کان به نه‌خشه‌و پلانی سویسریه‌کان هێرشیان برده سه‌ر پیاده‌ی ئه‌لمانه‌کان ، ئیسپانه‌کان ئه‌وکات توانیان هێزه‌کانی ئه‌لمانه‌کان ببه‌زێنن و سوپاکه‌یان گه‌مارۆ ده‌ن بێئه‌وه‌ی ئه‌لمانه‌کان بتوانن به‌رگری له خۆیان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر سه‌ربازی سواریان بۆ نه‌هاتبایه کاره‌ساتیان به‌سه‌ردا ده‌هات، ئه‌گه‌ر که‌م و کوریه‌کانی هه‌ردوو جۆر بزانین ده‌توانین جۆری سێیه‌م داهێنین که به‌رگری سوار بکا بێ ئه‌وه‌ی له پیاده‌ش ترسی هه‌بێ، ئه‌مه‌ش به سه‌ربازی نوێ ناکرێ به‌ڵکو به سیسته‌می نوێ ده‌کرێ، ئه‌م جۆره چاکسازیه له سیسته‌می شه‌ردا ئه‌گه‌ر خرایه نێو سوپا ئه‌وکات به توانایه‌کی به‌رزتر خویان و میره‌که‌یان ده‌جه‌نگن، جا ئه‌م ده‌رفه‌ته له‌ده‌ست نه‌ده‌یت تا وڵاته‌که‌ت به ئازادی و ڕزگارکراوی نه‌بینی، ڕزگارکردنێک به هێز و بازوی ئێوه بێ، من له‌وه ده‌سته‌وه‌ستانم که بتوانم خۆشه‌ویستی خه‌ڵکی ئه‌و ویلایه‌تانه‌ت بۆ نیشان بده‌م که بۆتزیان هه‌یه له کاتی هێرشه‌که‌ی بێگانه‌کاندا، نازانم به چ زمانێک به چ تینویتیه‌ک به چ بڕوایه‌ک ئه‌م خۆشه‌ویستیه ده‌ربڕم، چ گه‌لێک حه‌زده‌کا تۆی خۆش بوی و به‌رفه‌رمانه‌کانت بێ و چ چاوچنۆکێک به‌رگریت بکا و چ نیشتمانپه‌روه‌رێک لێت هه‌لده‌گه‌ڕێته‌وه، ئه‌م سه‌روه‌ریه‌ی بێگانه لوتی هه‌مومان ده‌شکێنێ، جا ئایا ئه‌م ئه‌رکه مه‌زنه

Scanned with CamScanner

دەخەیتە ئەستۆی خۆت و ئەم میللەتە لەم زەلیلیە رزگار بکەیت؟، ئومێدەکان زیندو دەکەیتەوە وڵاتەکەمان بۆ ئاستێکی شایستە بەرز دەکەیتەوە؟ ئەمانە هەمویان لە شانی تۆ دەوەشێنەوە ئەوکات دەڵێین گوتەکەی (بترارک) راست بوو کە وتی :

(چاکە دوژمنی نەزانییە، چەک هەڵدەگرێ، پەلە لە شەرکردن دەکا، شەرەکە ئەوەندە ناخایەنێ، چونکە ورەو ویژدانی کۆن کە دڵمان دەجولێنێ هێشتا بە زیندویی ماوە).

پێڕست

پێشەکی ٥

پێشکەش.. ٩

بەشی یەکەم / میکیاڤیللی کاروانی ژیان و پێگەیشتنی ١١

ڕەوشتی میکیاڤیللی ١٣

کتێب و دانەر قەدەغەن.. ٢٥

بەناوبانگترین کارەکانی ٣١

کتێبی میر.. ٣١

میکیاڤیللی وبورجیای میری..سیبەری شەیتان لەسەر زەوی ٣٦

كتێبی مێژووی فلۆرەنسا ٤١
كتێبی گوتارەكان ٤٦
هزر و راكانی میكیاڤیللی ٥٠
میكیاڤیللی و پەیڕەوی فەلسەفیی ٥١
راوبۆچوونە سیاسییەكانی میكیاڤیللی ٥٦
میكیاڤیللی..سیاسەت یان رەوشت ٥٧
میكیاڤیللی ودەستەواژەی(مەبەست پاساوی رەفتارە).. ٦٧
بەشدارییەكانی میكیاڤیللی لە هزری رۆژئاوایی ٧٢
شۆرشی ئەقڵی ئەورووپی ٧٢
میكیاڤیللی و گلۆبالیزم ٧٩
گلۆبالیزمی كۆمەڵ و رەوشت ٨٣
میكیاڤیللی كۆمەڵگای سڤیلی(مەدەنی) ٨٦
میكیاڤیللی وەكو چاودێری رێنسانسی هونەری جەنگ ٨٩
پەیوەندیی نێوان رێكخستنی سیاسی و رێكخستنی سەربازی ٩١
داگیركردنی ئیتالیا لەلایەن فرەنسا و سەرهەڵدانی ٩٥
میكیاڤیللی و چاكسازی رێنما سەربازییەكانی ئیتالی ٩٩
بوونی هەمیشەیی هونەری جەنگ لەناو ١٠٥
گرنگی جەنگی دەروونی لای میكیاڤیللی ١١٢
گیانی سەربازی بنچینەی هێزە ١١٥
گرنگی رێكخستنی سوپا لە شەڕدا لای میكیاڤیللی ١٢٢

Scanned with CamScanner

میكیاڤیللی له كتێبی (هونەری جەنگ)دەبیتە.............١٢٦
گرنگی ئەقل و زانست له جەنگدا لای میكیاڤیللی ١٢٧
میكیاڤیللیزم له تەرازوی شەرعدا ١٤٢
له نێوان میكیاڤیللی و كلیله و دمنەدا ١٥٢
میكیاڤیللی و تەرتووش ١٦٠
میكیاڤیللی و مۆسۆلینی ١٦٤
ئەوانەی بەرگری له میكیاڤیللی دەكەن ١٦٧
دەسەلاتدارە میكیاڤیللیستەكان.......................................١٦٨
لاسایی كردنەوە..١٧١
فاشیزم و نازیزم..١٧٤
كەم وكوریەكان ١٧٥
لێكۆڵینەوەی مێژوویی ١٧٨
ئەزموون...١٨٢
بەرزترین هەڵسەنگاندن ١٨٩
ئایا بەڕاست میكیاڤیللی شەیتانە ١٩٣
سەرچاوەكان ٢٠٥
بەشی دووەم / كتێبی میر بەتەواوەتی..............................٢٠٧
بەكەی یەكەم /لەسەر میرنشینە جیاوەكان ٢٠٩
بەكەی دووەم /لەسەر میرنشینەكانی تێكەڵاو ٢٠٩
بەكەی سێیەم / ملكەچ بوونی دەسەڵاتداریتی دارا ٢٢٠

Scanned with CamScanner

یەكەی چوارەم/چۆن حوكمی ئەو ولاتە دەكەی كە ۲۳٦
یەكەی پێنجەم/لەسەر ئەو ویلایەتانەی بە هێز و ۲۳۹
یەكەی شەشەم/ئەو ویلایەتانەی بەهزی بەخت و ۲٤٧
یەكەی حەوتەم/ ئەوانەی بە تاوانكاری و ۲٦٠
یەكەی هەشتەم / لەسەر میرنشینە مەدەنییەكان ۲٦٧
یەكەی نۆیەم/ چۆن هێزی حكومەتەكان دەپێوی ؟.....................۲٧٥
یەكەی دەیەم/ قسە لەسەر میرنشینە ئاینییەكانە ۲٧٨
یەكەی یانزەهەم / لەسەر جۆرە شەركەرەكان ۲٨٣
یەكەی دوانزەهەم/ قسە لەسەر سەربازە ۲٨٧
یەكەی سیانزە /ئەركەكانی میر بەرانبەر بە ۲۹۲
یەكەی چواردەهەم /قسە لەسەر ستایش ۲۹٦
یەكەی پانزەهەم/ لە سەر دەستكراوەیی ۲۹٨
یەكەی شانزەهەم/ لەسەر توندو تیژی و ٣٠٢
یەكەی حەڤدەم / وەفاداری میرەكان چۆن دەبێ ؟.....................٣٠٨
یەكەی هەژدەهەم / خۆپاراستن لە ڕق و كینە.........................٣١٢
یەكەی نۆزدەهەم/ سوودو زیانەكانی قەلا سەربازیەكان ٣٢٧
یەكەی بیستەم / چۆن میر ناوبانگ دەردەكا ؟.........................٣٣٤
یەكەی بیست و یەكەم / وەزیرو نهێنی پاراستن......................٣٤٠
یەكەی بیست ودووەم / پەراوێز خستنی ماستاوچیەكان ٣٤٢
یەكەی بیست و سێیەم/ میرە ئیتالیەكان بۆ ٣٤٦

Scanned with CamScanner

بەکەی بیست و چوارەم / بەخت و مرۆڤ........................٣٤٨
بەکەی بیست و پێنجەم / ڕزگارکردنی ئیتالیا لە ٣٥٣

Scanned with CamScanner

سوپاس و پێزانین

بۆ هاوسەرم کە هاوکار و هاوسۆزم بوو لە بە ئەنجام گەیاندنی ئەم کتێبە

Scanned with CamScanner